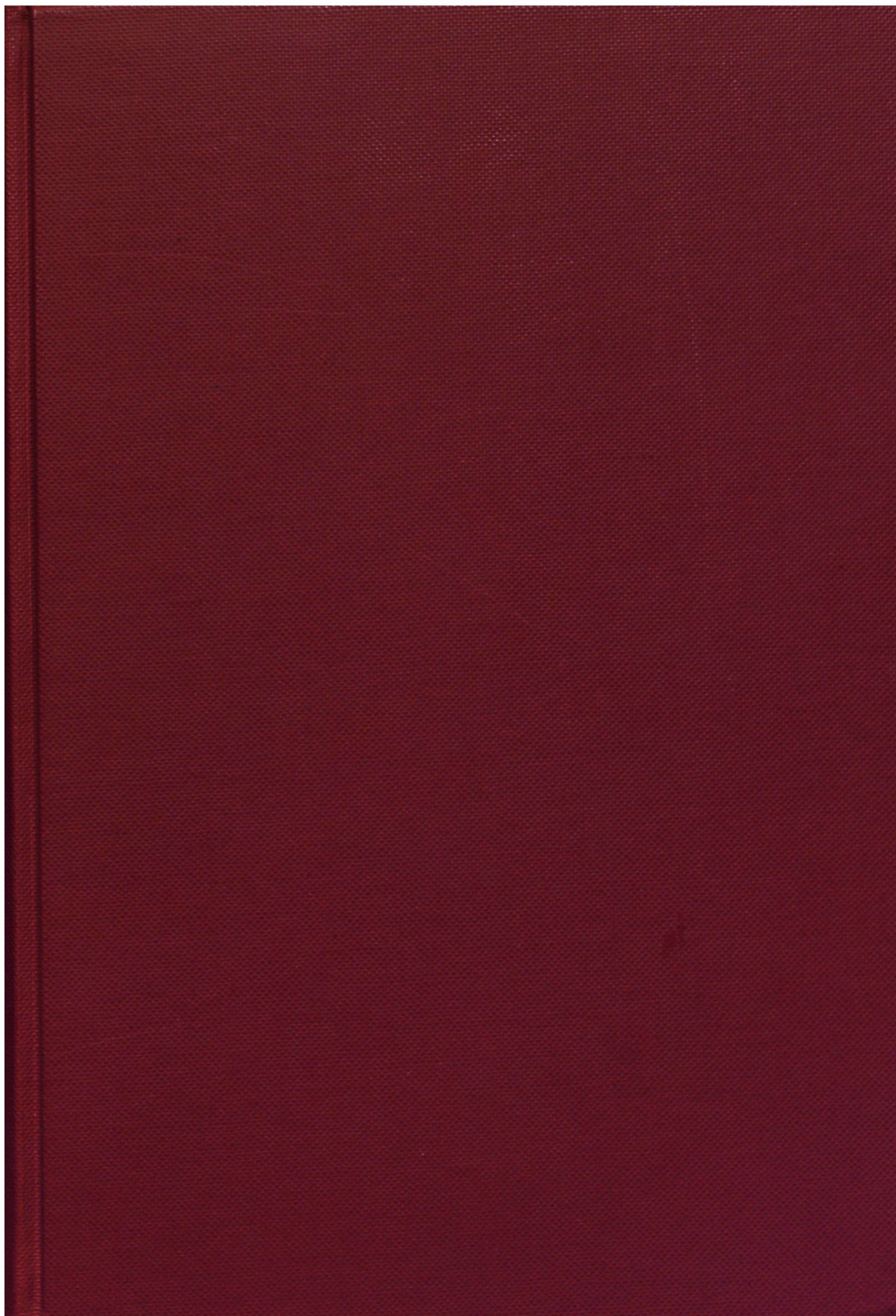

DE WEST-INDISCHE GIDS

DE WEST-INDISCHE GIDS

ONDER REDACTIE VAN

MR. JOHANNA L. G. FELHOEN KRAAL
W. R. MENKMAN, DR. J. H. WESTERMANN
EN DR. P. WAGENAAR HUMMELINCK

ZEVEN EN DERTIGSTE JAARGANG

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1956 – 1957

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DE ZEVEN EN DERTIGSTE JAARGANG

COOMANS DE RUITER, L., *Besprekingen* 53–54

ENSING, DOROTHEA, Over jeugdzorg op Curaçao 212–218

—— *Besprekingen* 227–228

FELHOEN KRAAL, JOHANNA, Libraries and Archives for research in West Indian history. With an Appendix on a Collection of Curaçao Plantation Archives; 1 afb. 71–92

—— Op zoek naar Indianen; 3 afb. (222) 223–226

—— *Besprekingen* 55–60, 230–232, 234–236, 240–242

GEIJSKES, D. C., Zoögeografie van Suriname (The zoogeography of Surinam) 18–24

GOEJE, C. H. DE, Enkele beschouwingen over de Indianen der Nederlandse Antillen en hun geestesleven (A few considerations on the Indians of the Netherlands Antilles and their spiritual life) 41–50

GOSLINGA, C. CH., Juan de Ampués, vredelievende indianenjager (Juan de Ampués, indiero pacífico) 169–187

KOOL, R., Kolonisatie van blanken in het Surinaamse Wageningen-project (White settlers on the Wageningen project in Surinam) 25–40

MENKMAN, W. R., *Bouwsteentjes* 188

OUDSCHANS DENTZ, FRED., *Bouwsteentjes* 51–52

REDACTIE, Bij het afscheid van Mr. de Gaay Fortman als redacteur van dit tijdschrift; portret buiten de tekst 69–70

SAMSON, PH. A., Iets over de Surinaamsche Scherpschuttersvereeniging 219–222

RENSELAAR, H. C. VAN, *Besprekingen* 228–229, 233

SPOON, W., *Besprekingen* 54–55

Blz.

VOORHOEVE, J., Structureel onderzoek van het Sranan (Study of the structure of Sranan) 189–211

WAGENAAR HUMMELINCK, P., Bij het overlijden van Prof. Dr. J. Boeke, mede-oprichter en oud-redacteur van dit tijdschrift; portret buiten de tekst 1–4

—— Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire. Deel II. (Linear rock designs of Curaçao, Aruba and Bonaire. Part II); 49 afb. waarvan 30 buiten de tekst 93–126

—— *Besprekingen* 237–240

—— *Bibliografie* 61–68, 243–248

—— *Bouwsteentjes* 24, 51

WESTERMANN, J. H., De geologische geschiedenis der drie bovenwindse eilanden St. Martin, Saba en St. Eustatius (The geological history of St. Martin, Saba and St. Eustatius); 27 afb. waarvan 16 buiten de tekst 127–168

ZANEVELD, J. S., Enige algemeen voorkomende zeevissen in de Nederlandse Antillen (Some well-known marine fishes of the Netherlands Antilles); 2 gekl. platen buiten de tekst 5–17

BESPREKINGEN

AHLBRINCK C.s.s.R., W., *Op zoek naar de Indianen*, 1956 (F.K.) 223–226

BELONJE, J., Een schipper op West-Indië te Sint Maartensbrug, *De Speelwagen 10*, 1955 (M.) 188

BRUIJNING, C. F. A. & LICHTVELD, LOU, *Suriname: Geboorte van een nieuw volk*, 1957 (F.K.) 236

COZIJNSEN, M., *Pharmacologisch onderzoek van Croton ovalifolius en Croton flavens*, 1956 (Sp.) 54–55

DAVIES, K. G., *The Royal African Company*, 1957 (F.K.) 240–242

GOVEIA, ELSA V., *A study on the Historiography of the British West Indies to the end of the nineteenth century*, 1956 (F.K.) 234–235

HAVERSCHMIDT, F., *List of the Birds of Surinam*, 1955 (C.R.) 53–54

HELSDINGEN, W. H. VAN, *De staatsregeling van de Nederlandse Antillen van 1955*, 1956 (F.K.) 58–60

BOXER, C. R., *The Dutch in Brazil, 1624–1654*, 1957 (F.K.) 230–232

HOBOKEN, W. J. VAN, *Witte de With in Brazilië, 1648–1649*, 1955 (F.K.) 230–232

KASTEEL, ANNEMARIE C. T., *De staatkundige ontwikkeling der Nederlandse Antillen*, 1956 (F.K.) 58–60

KRAFFT, A. J. C., *Atlas. De Nederlandse Antillen, Suriname, Nederland en de wereld*, 1956 (W.H.) 237–239

KRUIJER, G. J., *Sociological Report on the Christiana Area*, 1956 (R.) 233

MARUGG, TIP, *Weekend Pelgrimage*, 1957 (E.) 227–228

PINART, A. L., *Aperçu sur l'île d'Aruba, ses habitants, ses antiquités, ses pétroglyphes*, 1890 (handschrift afgedrukt in W.H., Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire); 8 platen 96–97, 122–126

SEDNEY, J., *Het werkgelegenheidsaspect van het Surinaamse Tienjaren Plan*, 1955 (F.K.) 55–58

Shell wegenkaart van Curaçao, 1956 (W.H.) 239–240

POLL, WILLEM VAN DE, *Koninklijk bezoek. De Nederlandse Antillen*, 1956; *Koninklijk bezoek. Suriname*, 1956 (W.H.) 237

SMITH, RAYMOND T., *The Negro Family in British Guiana*, 1956 (R.) 228–229

SWAN, MICHAEL, *British Guiana: The Land of Six Peoples*, 1957 (F.K.) 236

BIBLIOGRAFIE

Separate publications (W.H.) 61–68, 243–248

BOUWSTEENTJES

Aanvullingen op het artikel over „De naam van het land Suriname als geslachtsnaam" (*W.I.Gids 36*, 1955, p. 65–71) (O.D.) 51–52

Lodewijk Lens, cartograaf van de Nederlandse Antillen (W.H.) 24

Het wapen van Aruba; met afb. (W.H.) 51

Onze Westindische scheepvaart tussen twee oorlogen in het begin der negentiende eeuw (M.) 188

De uitgave van *De West-Indische Gids* wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de STICHTING CULTURELE SAMENWERKING, Amsterdam, en van o.m. de volgende donateurs: N.V. ASSURANTIE MAATSCHAPPIJ DE NEDERLANDEN VAN 1845, 's-Gravenhage, N.V. BILLITON MAATSCHAPPIJ, 's-Gravenhage, N.V. CURAÇAOSCHE HANDEL MAATSCHAPPIJ, Amsterdam, KONINKLIJKE LUCHTVAART MAATSCHAPPIJ N.V., 's-Gravenhage, MADURO & CURIEL'S BANK N.V., Curaçao, NEDERLANDSCHE HANDEL MAATSCHAPPIJ N.V., Amsterdam, N.V. OVERZEESE GAS- EN ELECTRICITEITSMAATSCHAPPIJ, Rotterdam, DE SURINAAMSCHE BANK N.V., Paramaribo.

DE WEST-INDISCHE GIDS

's-GRAVENHAGE, MARTINUS NIJHOFF

(Jrg. I: N.V. Boek- en Handelsdrukkerij voorheen Ipenbuur & van Seldam, Amsterdam)

Jaar-gang	Deel	Jaartal in voor-werk	Jaartal op band	Aantal bladz. (zonder voor-werk)	Datering	Redactie (+ secr.)
						Dr. H. D. BENJAMINS | Prof. dr. J. BOEKE | | Mr. D. FOCK | | | C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANC | | | |
1	1		1919	510	mei–okt. 1919	* * * + Mr. B. DE GAAY FORTMAN
1	2		1919	511	nov. '19–apr. '20 (1919 ← p. 189)	* * * + | JOH. F. SNELLEMAN
2			1920	640	mei '20–apr. '21 (1920 ← p. 432)	+ * * * | |
3	4	1922	1921	664	mei '21–apr. '22 (1921 ← p. 448)	+ * * | |
4	5	1923	1922	664	mei '22–apr. '23 (1922 ← p. 448)	+ * * * *
5	6	1924	1923	664	mei '23–apr. '24 (1923 ← p. 448)	+ * * * *
6	7	1925	1924	648	mei '24–apr. '25 (1924 ← p. 432)	+ * * * *
7	8	1926	1925	584	mei '25–apr. '26 (1925 ← p. 400)	+ * * * *
8	9	1927	1926	572	mei '26–apr. '27 (1926 ← p. 388)	+ * * * *
9	10	1928	1927	584	mei '27–apr. '28 (1927 ← p. 416)	+ * * * *
10	11	1929	1928	584	mei '28–apr. '29 (1928 ← p. 384)	+ * * * *
11	12	1930	1929	584	mei '29–apr. '30 (1929 ← p. 392)	+ * * * *
12	13	1931	1930	592	mei '30–apr. '31 (1930 ← p. 400)	+ * * * *
13	14	1932	1931	584	mei '31–apr. '32 (1931 ← p. 384)	+ * * * * W. R. MENKMAN
14	15	1933	1932	440	mei '32–apr. '33 (1932 ← p. 304)	+ * * + * | H. SCHÜTZ
15	16	1934	1933	411	mei '33–apr. '34 (1933 ← p. 288)	* + * | |
16	17	1935	1934	404	mei '34–apr. '35 (1934 ← p. 272)	* + * * *
17	18	1936	1935	400	mei '35–apr. '36 (1935 ← p. 272)	* + * * *
18	19	1937	1936	384	mei '36–apr. '37 (1936 ← p. 256)	* + * * *
19	20	1937	1937	256	mei–dec. '37	* + * *
20	21	1938	1938	384	jan.–dec. '38	* + *
21	22	1939	1939	400	jan.–dec. '39	* + *
22	23	1940	1940	384	jan.–dec. '40	* + *
23	24	1941	1941	384	jan.–dec. '41	* + *
24	25	1942	1942	384	jan.–dec. '42	* + *
25	26	1943	1943	384	jan.–dec. '43	* + *
26	27	1944–45	1944–45	256	jan.–juli '44, dec. '45 (1944 ← p. 224)	* + * Dr. P. WAGENAA
27	28	1946	1946	384	jan.–dec. '46	* + * | HUMMELI
28	29	1947	1947	384	jan.–dec. '47	* + * * Mr. JOHANNA
29	30	1948	1948	384	jan.–dec. '48	* + * * | FELHOEN KR
30	31	1949	1949	384	jan.–dec. '49	* + * * | Dr. J. H. W
31		1950	1950–51	256	jan.–dec. '50	* * + | | TERM
32		1951	1950–51	256	jan.–dec. '51	* * + * *
33		1952	1952–53	268	juli '52–febr. '53 (1952 ← p. 152)	* * + * *
34		1953	1952–53	271	juni–dec. '53	* * + * *
35		1955	1954–55	242	apr. '54–mrt. '55 (1954 ← p. 180)	* * + * *
36		1955–56	1954–55	224	juli '55–mei '56 (1955 ← p. 88)	* * + * *
37		1956–57	(1956–58)	248	dec. '56–dec. '57 (1956 ← p. 68)	* + * *

Register op de jaargangen I–X, 1929, 38 blz., door H. D. BENJAMINS
Register op de jaargangen I–XXV, 1945, 101 blz., door B. DE GAAY FORTMAN

Prof. dr. J. BOEKE aan zijn lessenaar in zijn eerste laboratorium
te Utrecht (Nieuwe Gracht 98), in 1927.

BIJ HET OVERLIJDEN VAN PROF. DR J. BOEKE

MEDE-OPRICHTER EN OUD-REDACTEUR VAN DIT TIJDSCHRIFT

BOEKE heeft zijn levensloop volbracht. Zijn heengaan betekent een groot verlies voor zijn gezin, zijn verwanten en vrienden; het beroofd de wetenschappelijke wereld van een bekwaam neurohistoloog, een uiterst representatief geleerde die in het bijzonder een sieraad was van de Utrechtse universiteit.

Voor hen die BOEKE's werk op de Nederlandse Antillen kennen, is zijn naam verbonden aan een korte periode waarin belangrijk onderzoek op het gebied van de visserij werd verricht.

De Redactie van *De West-Indische Gids* gedenkt hem als oprichter en als redacteur gedurende een-en-dertig jaren.

JAN BOEKE werd op 23 october 1874 te Hengelo (O.) geboren, als zoon van ISAÄC HERMAN BOEKE, doopsgezind predikant, en SARA MARIA VAN GELDER, uit Amsterdam. Hij bezocht de lagere school te Wormerveer en Hilversum, het Gymnasium (klasse 1–5) en de H.B.S. (kl. 4–5) te Utrecht, en studeerde medicijnen aan de universiteit aldaar van 1893 tot 1900. – In 1896 werd zijn antwoord op een prijsvraag over de invloed van alcohol op het hart een gouden medaille waardig gekeurd.

De medische praktijk trok hem niet. In hetzelfde jaar dat hij zijn artsdiploma verwierf, bestudeerde hij aan het Zoölogisch Station te Napels de ontwikkeling van muraenoïden, waardoor de aandacht van biologen op deze jonge medicus werd gevestigd. Op 9 juli 1901 promoveerde hij cum laude te Amsterdam op een *Bijdrage tot de pharmacologie van het hart.*

Een tweede bezoek aan Napels wordt beslissend voor BOEKE's toekomst. Hij leerde daar STEFAN VON APÁTHY kennen, die hem zijn nieuwe wijze van kleuren der zenuwvezels toonde, en ging vier maanden bij VON APÁTHY werken in Kolozsvár (Hongarije).

Dan begint er een kort tijdperk in BOEKE's leven, waarin zijn voornaamste werkzaamheden liggen op geheel ander terrein: het visserij-biologisch onderzoek.

BOEKE had naam gemaakt door zijn embryologisch onderzoek van vissen te Napels en ging nu naar Den Helder, als assistent voor het internationaal zeeonderzoek. In 1904 werd hij door de Regering, voor bijna een jaar, uitgezonden naar de Nederlandse Antillen. Met het eerste deel van zijn *Rapport betreffende ... den toestand van de Visscherij ... in de Kolonie Curaçao* sloot BOEKE deze marien-biologische periode af, om zich verder te wijden aan het histologisch zenuwonderzoek en het onderwijs aan medische studenten.

Van 1906 tot 1909 was BOEKE lector in de histologie en gerechtelijke geneeskunde, van (15 dec.) 1909 tot 1919 professor in de anatomie te Leiden; van 1919 tot 1946 hoogleraar in de histologie en embryologie te Utrecht.

Zijn onderzoekingen over het perifere zenuwstelsel – resultaten van een harmonisch samengaan van histologisch-technisch kunnen en biologisch inzicht – gaven hem bekendheid tot ver over de landsgrenzen. Van zijn didactische gaven getuigden zijn bijdragen aan het *Leerboek der beschrijvende ontleedkunde van den mensch* (1922) en het *Leerboek der algemeene en bijzondere weefselleer* (1939), en zijn *Leerboek der ontwikkelingsgeschiedenis van den mensch* (1949). Met zijn werkjes over *De afstamming van den mensch* (1913), *Algemeene biologie* (1e druk 1923) en *Problemen der onsterfelijkheid* (1e druk 1941), wist hij een nog grotere lezerskring te bereiken.

Nog een andere periode in zijn leven bracht BOEKE buiten Nederland door. Had hij reeds in 1913–1914 als vervangend leraar in de anatomie aan de School tot Opleiding van Inlandsche Artsen, met het geneeskundg onderwijs op Java kennis gemaakt, in 1927–1928 werd zijn Utrechtse periode onderbroken door zijn bemoeiïngen met de oprichting van de Geneeskundige Hoogeschool te Batavia.

Na de bezettingstijd – waarin de hoogleraar voor tragische conflicten werd gesteld en zijn gezin zwaar werd getroffen – werd BOEKE, van juni 1945 tot september 1946, ten tweede male Rector Magnificus te Utrecht, mede ter reörganisatie van de Utrechtse universiteit.

Het belangrijke wetenschappelijke en organisatorische werk van prof. BOEKE vond algemene erkenning. Zijn benoeming tot lid van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, in 1912, was slechts het begin van een lange reeks onderscheidingen uit binnen- en buitenland: lid van de Belgische Koninklijke Academie, Vlaamsche Academie voor Geneeskunde, Kaiserl. Leopoldinische Akademie en Deutsche Akademie; drager van de Tilanus-medaille (1906), Wilhelm Roux- (1934), Anders Retzius - (1948) en Hippocrates-medaille (Montpellier, 1947); eredoctor van de universiteiten van Glasgow, Lausanne, Straatsburg en Lyon; ridder in de orde van de Nederlandsche Leeuw (sept. 1928) en Commandeur in de Orde van Oranje Nassau (sept. 1946).

Prof. BOEKE overleed op 12 september 1956 te Bandung, waar hij naar toe was getrokken om getuige te zijn van de promotie in de medicijnen van een van zijn zoons. Met vreugde zal hij stellig – enkele dagen voor zijn dood – de plechtigheid hebben meebeleefd waarmede de geneeskundige faculteit te Djakarta de eerste rector van de Geneeskundige Hoogeschool te Batavia eerde.

Dr BOEKE was eerste biologisch assistent aan het Rijksinstituut voor het Onderzoek der Zee, toen de Minister van Koloniën besloot – op advies van het toenmalig College voor de Zeevisscherijen – hem naar Curaçao te zenden. Hij scheepte zich op 28 december 1904 in en keerde op 2 december van het volgende jaar in Nederland terug.

Op 25 februari 1905 kwam hij (via Suriname) in Willemstad aan, waar hem de krijgsraadzaal in Fort Amsterdam als laborato-

rium werd afgestaan. Van hieruit bezocht hij Aruba (27 juni–3 juli, 29 juli–6 aug.), Bonaire (5–14 juli), St. Martin (14 aug., 31 aug.–13 sept.,) St. Eustatius (15–23 aug., 14–15 sept.) en Saba (23–31 aug.). Waar dit kon, ging hij er zelf op uit om, volgens de wijze des lands, op verschillende visgronden materiaal te verzamelen. Het resultaat was dan ook dat hij een collectie vissen bijeenbracht van een rijkdom welke tot op heden elke andere verzameling van de Nederlandse Antillen verre overtreft. De wetenschappelijke bewerking hiervan van dr METZELAAR (1919) vermeldt niet minder dan 337 soorten!

BOEKE beschrijft in zijn *Rapport* ook uitvoerig hoe de vissen gevangen worden, waarbij niet alleen de boten en het vistuig ter sprake komen, maar ook de economische zijde van het onderwerp in verband met de sociale toestanden op de eilanden wordt belicht. Ter vergelijking bespreekt hij ook de visserij in andere Caraïbische wateren, zoals hij die kende uit publicaties, gesprekken met deskundigen en eigen waarnemingen op Trinidad (21–27 jan.) en Barbados (28 jan.–13 febr.), in Venezuela (22 febr.). Florida en van de noordkust van de Golf van Mexico (8–19 mei). Aparte hoofdstukken wijdt hij aan schildpaddenteelt, oestercultuur, sponzen en sponzenteelt, pareloesters, kreeftenteelt en krabbenvangst.

BOEKE's rapport is nog steeds verreweg het belangrijkste wat er over de visserij is geschreven, en het zou zeker gewenst zijn dat een ieder die zich geroepen voelt, zijn licht over Nederlands-Antilliaanse visserijaangelegenheden te laten schijnen, zich de aangename moeite van het bestuderen hiervan zou willen getroosten, teneinde zich op de hoogte te stellen van wat er in het jaar 1905 op dit gebied te zeggen viel.

Zoals zovelen die op de Nederlandse Antillen werkzaam zijn geweest, behield prof. BOEKE in zijn verdere leven een grote belangstelling voor land en bewoners van deze eilanden. Het is dan ook te begrijpen dat – toen dr H. D. BENJAMINS plannen maakte voor het oprichten van een tijdschrift over De West — prof. BOEKE werd gevraagd om Curaçao in de redactie te willen vertegenwoordigen.

Al voerde zijn loopbaan hem ook naar gebieden die weinig te maken hadden met de Antillen en Suriname, zijn bezadigd oordeel van een critisch beschouwer-op-afstand was steeds waard te worden gehoord.

De Redactie blijft prof. BOEKE dankbaar voor alles wat hij De West heeft gegeven, als onderzoeker en rapporteur op visserijgebied, als oprichter van De West-Indische Gids, en als redacteur van dit tijdschrift. – Hij ruste in vrede.

GESCHRIFTEN MET BETREKKING TOT PROF. DR J. BOEKE'S WERK OP DE NEDERLANDSE ANTILLEN

Iets over de visscherij op Curaçao. *Neerlandia 9*, 1905, Curaçao-nummer p. 142–146, fig. 31–32.

Iets over de visscherij in West-Indië. *Bulletin* no *51*, *Maatschappij ter Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën*, 1906, 28 pp. – Lezing op de vergadering van 26 mei 1906, zie: *Notulen*, p. 21.

Rapport betreffende een voorlopig onderzoek naar den toestand van de Visscherij en de Industrie van Zeeproducten in de Kolonie Curaçao, ingevolge het Ministerieel Besluit d.d. 22 November 1904 uitgebracht... *Eerste Gedeelte*. 's-Gravenhage, 1907, iv + 201 pp., 8 platen en 7 uitvouwbare kaarten buiten de tekst.

Iets over de visscherij op Bonaire. *Neerlandia 11*, 1907, Bonaire-nummer p. 206–207.

In: Overzicht, aangevend in hoeverre in de kolonie Curaçao sinds het jaar 1903 gevolg is verleend aan verschillende wenken op landbouwkundig en economisch gebied... *Koloniaal Verslag 1915* – III. *Curaçao, Bijlage D*, p. 4–11. – Reisverslag, sponzenteelt, schildpadteelt, pareloesters, kreeftenteelt, verduurzamen van vis, en kredietverschaffing, op p. 4–7.

Visscherij-bedrijf op de Ned. W.I. Eilanden. *Encyclopædie van Nederlandsch West-Indië* (1914–1917), 1916, p. 718–721.

Rapport betreffende .... de Visscherij .... in de Kolonie Curaçao .... Tweede Gedeelte. 's-Gravenhage, 1919, xxxiv + 351 pp., 69 figg. – Van de hand van BOEKE zijn slechts de bladz. iii–xxxiv (Inleiding. De marine fauna der kolonie Curaçao. Algemeene beschouwingen.) – Dit deel bevat verder een „Report on the Fishes" van J. METZELAAR (p. 1–179), een beschrijving van de „Stalk-eyed Crustaceans of the Dutch West Indies" door MARY J. RATHBUN (p. 317–349), en een klein stukje over „Isopod Crustaceans of the Dutch West Indies" van HARRIET RICHARDSON (p. 350).

De eilanden der Kolonie Curaçao in hunne verhouding tot hunne omgeving. *W.I. Gids 1*, Deel *1*, 1919, p. 132-141.

MAX WEBER: Bespreking van het Rapport betreffende .... de Visscherij .... in de Kolonie Curaçao, door J. Boeke. *W.I.Gids 3*, 1921, p. 215–217.

Naschrift bij: P. A. EUWENS, De paarlvisscherij bij het eiland Margarita. *W.I.Gids 4*, 1923, p. 529–532.

Eenige opmerkingen over de visscherij, naar aanleiding van het Rapport Welvaartsplan Nederlandsche Antillen 1946. *W.I.Gids 29*, 1948, p. 65–70.

REDACTIE: Bij het afscheid van Prof. dr J. Boeke als redacteur. *W.I. Gids 31*, 1950, p. 1–2.

P.W.H.

ENIGE ALGEMEEN VOORKOMENDE ZEEVISSEN IN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

DOOR

J. S. ZANEVELD [1])

De liefde tot de zee en tot de vissen zit de bewoners van de Nederlandse Antillen in het bloed. Wordt van alle visgerechten de ,,sopie di plaja" niet het allermeest op prijs gesteld? – een vissoep, die bij voorkeur aan het strand moet worden klaargemaakt en gegeten.

,,Levert de jagt, door gebrek aan wild, naauwelijks de geringste uitspanning, en volstrekt geen voordeel op, rijk en winstgevende is daarentegen de visscherij, welke, door de verscheidenheid en edelsoortigheid van visch, een voornaam middel van bestaan oplevert" schreef reeds in 1836 M. D. TEENSTRA in zijn bekend werkje over *De Nederlandsche West-Indische Eilanden* (blz. 265). Ook thans nog vormt de visserij voor een bepaalde groep van de bevolking een middel van bestaan en voor een andere groep een middel tot ontspanning.

Om aan de belangstelling van natuurliefhebbers, in het bijzonder ook van de toeristen, tegemoet te komen, werd enkele maanden geleden, op initiatief van ,,The Netherlands West-Indies Tourist Committee" en met medewerking van de ,,Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen", door de ,,Caribou Press" een klein boekje uitgegeven, getiteld: *Birds and Fish of the Netherlands Antilles* [2]). Een twee-

[1]) Publicatie van het ,,Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut" (Carmabi) te Curaçao.

[2]) Samengesteld door HENRY H. COLLINS JR., K. H. VOOUS (voor wat de vogels betreft) en J. S. ZANEVELD (wat de vissen aangaat); Caribou Press, Bronxville, N.Y., U.S.A., augustus 1956; 20 bladz. met vele afbeeldingen w.o. vier bladz. met gekleurde en één bladz. met ongekleurde afbeeldingen van vissen, welke onder leiding van dr ZANEVELD door M. VAN BOORDT te Amsterdam zijn vervaardigd, en zes kleurenplaten van de hand van H. J. SLIJPER uit *De Vogels van de Nederlandse Antillen*.

tal platen uit dit werkje moge in dit artikel wat uitvoeriger worden toegelicht.

Tekst en afbeeldingen van dit artikel mogen tevens beschouwd worden als een voorloper van een uitgebreid boek over *De Vissen van de Nederlandse Antillen*, dat hopenlijk binnen niet al te lange tijd in de serie handboekjes over de dierenwereld van de Nederlandse Antillen zal kunnen verschijnen [1]).

Het aantal vissoorten rondom de Nederlandse Antillen is zeer groot. TEENSTRA (1836) vermeldt er nog slechts 43; G. J. SIMONS in zijn *Beschrijving van het Eiland Curaçou* (1868) alleen voor dit eiland 45. J. METZELAAR komt in zijn „Report on the Fishes" (1919) al tot 337 verschillende soorten, door J. BOEKE in 1905 verzameld. Aangenomen mag worden dat dit aantal in werkelijkheid nog aanzienlijk groter is, gezien het materiaal, dat door C. J. VAN DER HORST in 1922 (bewerkt door METZELAAR, 1922), door P. WAGENAAR HUMMELINCK in 1949 en 1955, en door J. S. ZANEVELD in 1954 en 1955 is bijeengebracht. Het in 1954 en 1955 verzamelde materiaal wordt thans in het „Rijksmuseum van Natuurlijke Historie" te Leiden bewerkt. De resultaten van dit onderzoek zullen de noodzakelijke basis vormen van al het verdere wetenschappelijke onderzoekingswerk, dat met betrekking tot de vissen en de visserij rond de Nederlandse Antillen op het „Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut" te Curaçao zal worden verricht.

OVERZICHT

Alle in dit artikel beschreven en afgebeelde vissoorten behoren tot de grote groep van de echte Beenvissen (*Teleostei*) die, tegenover de Kraakbeenvissen (*Elasmobranchii*), waartoe o.a. de haaien en roggen behoren, o.m. gekenmerkt zijn door het bezit van een geheel benig skelet, dunvliezige vinnen die gesteund worden door een groot aantal beenstukjes waarop de vinstralen staan ingeplant, en een wervelkolom welke zich niet in de staart voortzet.

Zij worden geklassificeerd in de volgende Orden en Families:

HARINGACHTIGEN (Soft-rayed Fishes)	– Orde ISOSPONDYLI	
Tarpons (Tarpons)	– Familie *Megalopidae*	Fig. 18
Zilverharingen (Bonefishes)	– Familie *Albulidae*	Fig. 19
AAL- of PALINGACHTIGEN (Eels)	– Orde APODES	
Murenen of Moeralen (Morays)	– Familie *Muraenidae*	Fig. 13

[1]) Deze serie verschijnt onder redactie van dr P. WAGENAAR HUMMELINCK, met Nederlandse en Engelse tekst, onder de naam *Fauna Nederlandse Antillen*. Het eerste deel hiervan was het werkje van dr VOOUS over *De Vogels van de Nederlandse Antillen*, 1955.

GEEPACHTIGEN (Synentognathus Fishes)	– Orde SYNENTOGNATHI		
Gepen (Needle Fishes)	–	Familie *Belonidae*	Fig. 2
Halfsnavels (Halfbeaks)	–	Familie *Hemiramphidae*	Fig. 4
Vliegende Vissen (Flying Fishes)	–	Familie *Exocoetidae*	Fig. 3
BAARS- EN MAKREELACHTIGEN (Perches, Basses and Mackerels)	– Orde PERCOMORPHI		
Harders (Mullets)	–	Familie *Mugilidae*	Fig. 15
Barrakoeda's (Barracudas)	–	Familie *Sphyraenidae*	Fig. 12
Makrelen (Mackerels)	–	Familie *Scombridae*	Fig. 7, 16
Zwaardvissen (Swordfishes)	–	Familie *Xiphiidae*	Fig. 9
Goudmakrelen (Dolphins)	–	Familie *Coryphaenidae*	Fig. 1
Horsmakrelen (Jacks)	–	Familie *Carangidae*	Fig. 8
Sproetel- of Evertsenbaarzen (Sea Basses and Groupers)	–	Familie *Serranidae*	Fig. 5, 6, 10, 12
Zeebaarzen (Snappers)	–	Familie *Lutianidae*	Fig. 14, 17
PANTSERWANGEN (Mail-cheeked Fishes)	– Orde CATAPHRACTI		
Ponen (Sea Robins)	–	Familie *Triglidae*	Fig. 11

BESCHRIJVINGEN

HARINGACHTIGEN zijn zilverschubbige vissen met een langgerekt, zijdelings wat samengedrukt lichaam, waarvan de vinnen nooit harde doornige vinstralen bezitten. De schubben laten bij het aanraken gauw los. – De op de platen afgebeelde soorten, die tot de families van de Tarpons en Zilverharingen behoren, zijn te onderscheiden van de overige Haringachtigen doordat zij een goed ontwikkelde zijdestreep hebben.

De TARPONS zijn ten opzichte van de andere op de Nederlandse Antillen voorkomende haringachtigen gekenmerkt door de aanwezigheid van een kinplaat tussen de beide onderhaakshelften, een lange achterste rugvinstraal, zeer grote schubben en een wijde, met spitse tanden bezette bek.

Tarpon atlanticus (Cuvier & Valenciennes) – Sabeló (Papiaments); Tarpon (Engels); Savanilla, Sabaló, Savaló (Spaans). – Fig. 18.

Deze prachtig zilverglanzende vis, met metaalblauwe rug en zeer grote schubben, kan een lengte bereiken van 2,5 meter en een gewicht van bijna 100 kilogram. Op de kop komen geen schubben voor. De grote bek staat scheef in de kop en de onderkaak steekt voor de bovenkaak uit. De mondspleet reikt tot achter het grote oog. Spitse tanden staan niet alleen op de kaken, maar ook op het verhemelte en op de tong. De buikvinnen staan nog juist voor de rugvin, hetgeen bij de overige Haringachtigen nooit het geval is.

De draadvormig verlengde vinstraal van de rugvin schijnt van betekenis te zijn bij het bepalen van de richting waarin de vis, na een van zijn beroemde sprongen boven water te hebben uitgevoerd, weer in het water terugkeert. Dit zou namelijk afhangen van het feit, of de lange vinstraal rechts of links van de rugvin op het lichaam bij het boven water komen blijft plakken. – Het zou kunnen zijn, dat de enorme vertikale sprongen worden gemaakt (tot 3 m hoog toe!), om zich aan de aandacht van de ach-

tervolgende haaien te onttrekken, doch ook is wel verondersteld, dat de tarpon zich op deze wijze van „liftende" zuigvissen zou willen ontdoen.

De tarpon is een uitgesproken kustvis, die vaak over grote afstanden de rivieren opzwemt. Dit gebeurt vooral bij het achtervolgen van grote scholen vis, die hij baaien of riviermondingen in tracht te jagen. – In de kuststreken ook worden de eitjes in zeer grote aantallen afgezet; bij een 70 kg zware vis waren dit er wel 12 millioen! De larven van Tarpons en Zilverharingen maken, net als die van de zoetwater-alen, een gedaanteverwisseling door. Zij zijn aanvankelijk lintvormig en doorzichtig, waarbij ze zich onderscheiden van de lintaaltjes van de alen door de aanwezigheid van een goed-ontwikkelde, gevorkte staart. De volwassen larven komen de rivieren op. Tarpons van een jaar oud werden meermalen in binnenbaaien, brakwaterpoeltjes en dergelijke aangetroffen.

Sportvissers maken gaarne jacht op tarpon, omdat het zeer veel behendigheid, geduld en kracht vereist om de eenmaal aan de haak vastzittende, maar krachtig tegenspartelende vis binnenboord te krijgen. – De tarpon wordt weinig gegeten. Er zitten namelijk talrijke graten in het vlees en het vetgehalte is laag. De Indianen in Midden-Amerika beschouwen het vlees echter als een lekkernij. Van de grote schubben worden wel souvenirs gemaakt. – De naam tarpon is waarschijnlijk van Indiaanse oorsprong; hij werd reeds in 1675 door de wereldreiziger DAMPIER gebruikt.

De ZILVERHARINGEN missen, in tegenstelling tot de Tarpons, de kinplaat, terwijl de laatste rugvinstraal niet verlengd is, er veel kleinere schubben zijn en er een betrekkelijk kleine bek is, die enigszins onder de snuitpunt is geplaatst.

Albula vulpes (Linné) – Tienpond, Banana, Tienponni, Hermaanchi, Warachi (Pap.); Bonefish (Eng.); Macabi (Sp.). – Fig. 19.

Deze zilverglanzende spoelvormige vis is op de rug groen getint, een kleur die ook de vinnen bezitten. Een volwassen dier weegt gemiddeld 2,5 kg.

Het voedsel bestaat uit krabben, garnalen en kreeftjes, die tijdens de vloed in ondiep water op een zandige bodem gezocht worden. Dat de vis zich aldus voedt, volgt trouwens uit de plaatsing van de bek.–Jonge dieren zwemmen in grote scholen; de volwassen dieren kunnen ook in grote scholen leven of ze zijn solitair. De larven bezitten een diepgevorkte staart. 's Avonds worden ze vaak in de Westindische havens aangetroffen. – *Albula vulpes* komt in alle tropische zeeën voor. Rondom de Nederlands-Antilliaanse eilanden is hij niet zeer algemeen.

Het vlees van de tienpond is goed eetbaar, maar zeer gratig.

De AAL- of PALINGACHTIGEN zijn aan hun lichaamsvorm gemakkelijk te herkennen: gladde, rolronde tot platte vissen met een slangachtig uiterlijk, waarvan de rug-, staart- en aarsvin, meestal tot één doorlopende vin verenigd, het grootste deel van het lichaam omgeven. Bovendien ontbreken de buikvinnen, zijn er geen uitwendige kieuwdeksels en zeer kleine of geheel geen schubben.

Van deze merkwaardige groep, die rond de Antillen verschillende vertegenwoordigers telt waarvan nog veel te vertellen zou zijn, vindt men

hier slechts één soort afgebeeld, behorende tot de familie der MURENEN of Moeralen. De dieren van deze groep missen ook de borstvinnen en kunnen dus gemakkelijk voor zeeslangen worden aangezien.

Gymnothorax funebris Ranzani – Colebra, Culebra Berde (Pap.); Groene Zeeslang (Ned.); Green Moray (Eng.); Morena (Sp.). – Fig. 13.

De op de plaat afgebeelde murene, die 1,5 m lang kan worden en zo dik als de dij van een volwassen mens, schijnt glanzend groen te zijn. De werkelijke kleur van de huid evenwel is bleek-blauw en het slijm, dat die huid bedekt, is geel! De kombinatie van beide tinten echter doet zich aan het menselijk oog voor als groen. De vin langs het lichaam heeft een enigszins donkerder rand. – Ondanks het uiterlijk en de Nederlandse en Papiamentse namen, is de colebra berde geen slang, maar een vis. Een vis heeft n.l. kieuwen; een slang ademt met behulp van longen.

Het dier is zeer vraatzuchtig: dringt het in een kanaster (een soort visfuik) binnen, dan worden alle vissen daaruit opgegeten. Wanneer de colebra berde met een lijn gevangen wordt, is hij in staat door geforceerde kronkelingen knopen in de lijn te maken. Toch blijkt het mogelijk moeralen te dresseren; in een opstel in de *Zoologist* van 1876 wordt beschreven hoe een dier grote aanhankelijkheid betoonde ten opzichte van zijn eigenaar! – In de bek van de murenen staat een groot aantal spitse tandjes, zowel op de kaken als op het verhemelte. Hiermede kunnen lelijke wonden worden toegebracht. Giftig is de beet echter niet. – Deze soort komt in de Nederlandse Antillen veel voor, zowel langs de kusten als op diepten van zestig meter.

De vis wordt alleen gegeten, nadat de huid met zand volkomen schoon geschuurd is, zodat de groene kleur niet meer te zien is. Vooral op de Bermuda Eilanden wordt dit veel gedaan. Het vlees heeft een uitstekende smaak en er zijn weinig graten.

De GEEPACHTIGEN van de Nederlands-Antilliaanse wateren behoren tot drie families, welke aan de vorm van de bek gemakkelijk te onderscheiden zijn. Het zijn alle uitstekende voedselvissen, die zich in de bovenste waterlagen ophouden. Dat het onderste deel van de gevorkte staartvin groter is dan het bovenste deel, staat met deze levenswijze in verband; mede daardoor kunnen vliegende vissen uit het water omhoog komen.

De drie families zijn als volgt aan de vorm van de bek gemakkelijk te onderscheiden: *a.* GEPEN hebben een snavelvormige bek met een sterk verlengde boven- én onderkaak; *b.* HALFSNAVELS hebben een kleine bek, waarvan alleen de onderkaak sterk verlengd is; *c.* VLIEGENDE VISSEN hebben een kleine bek, waarvan geen der kaken sterk verlengd is; het lichaam is minder slank maar daarentegen zijn de borstvinnen vleugelachtig vergroot.

Strongylura acus (Lacépède) – Gepie (Pap.); Geep (Ned.); Needlefish, Gar (Eng.); Agujon (Sp.). – Fig. 2.

Een zilverglanzende vis die meer dan 1 m lang kan worden, met een blauwachtig-groene rug en een snavelvormig verlengde boven- en onderkaak, waarin twee rijen spitse tanden staan. De rug- en aarsvinnen zijn tamelijk lang en staan ver naar achteren tegenover elkaar op het lichaam

ingeplant. De buikvinnen staan onder het lichaam achter het midden daarvan; ze zijn dus buikstandig. De ogen zijn in verhouding tot de kop zeer groot.

Ondanks het langgerekte lichaam zijn gepen niet lenig; zij bewegen zich dan ook niet door aalachtige kronkelingen voort, maar door het snel heen en weer bewegen van de staart. Dit kan zo krachtig geschieden, dat ze soms uit het water te voorschijn komen en een korte afstand boven het wateroppervlak door de lucht afleggen. Vallen ze terug in het water, dan weten ze zich daaruit door zeer krachtige slagen met de staart weer op te heffen. – Gepen leven in grote scholen. Ze planten zich voort in de ondiepe kustwateren, waar de eitjes tegen zeewieren worden afgezet. Bij de ontwikkeling van de larven blijkt de onderkaak het eerst volledig te gaan uitgroeien. – Een merkwaardigheid is nog, dat alle graten een groene kleur bezitten, die ook na koken niet verdwijnt. Met het al of niet eetbaar zijn heeft deze kleur niets uitstaande, want gepen zijn zeer smakelijk.

Hemiramphus unifasciatus (Ranzani) – Balao di Flambeeuw (Pap.); Halfbek, Bastaardgeep (Ned.); Halfbeak (Eng.); Agujeta (Sp.). – Fig. 4.

Halfsnavels hebben een minder langgerekt lichaam dan Gepen. De romp is korter en stijver waardoor ze dan ook veel minder bewegelijk zijn. De vis is zwak zilverglanzend met een donkergroene tot bruine rug. Op de zijden is een helder schijnende zilveren band te zien. De gemiddelde lengte is 30 cm.

Halfbekken zijn echte oppervlaktevissen die, behalve van plankton, ook van vergane dieren- en plantenresten leven. Zij zwemmen in zeer grote scholen en worden 's nachts met een lamp gevangen, wat mogelijk is omdat zij door het licht worden aangetrokken. – Zij worden veel gegeten.

Hirundichthys affinis (Günther) – Fleerchi (Pap.); Vliegende Vis (Ned.); Four-winged Flying Fish (Eng.); Pez Volador (Sp.). – Fig. 3.

Een gemiddeld 25 cm lange vis met een spoelvormig lichaam en een stompe kop; van onder zilverkleurig, de rugzijde en de bovenzijden groenachtig. De borstvinnen zijn sterk ontwikkeld; zij hebben een groenachtige tint en vertonen een typisch patroon van afwisselend zwarte lijnen en doorzichtige strepen. Bij sommige soorten zijn ook de buikvinnen sterk vergroot, zodat deze bij het zweven boven het wateroppervlak aan het biplane vliegtuigtype doen denken. Van de gevorkte staartvin is de onderste lob het grootst; deze speelt bij het boven water komen een belangrijke rol.

Men is het er thans over eens, dat bij Vliegende Vissen niet van vliegen, maar van zweven gesproken moet worden. Bij het boven water komen gaat de vliegende vis als volgt te werk: de staart wordt zeer krachtig heen en weer bewogen, terwijl de borst- en buikvinnen opgevouwen tegen het lichaam liggen. De vis zwemt daarbij zeer snel naar de oppervlakte en schiet onder een scherpe hoek boven water uit. Op dat ogenblik worden de borstvinnen uitgespreid. De onderste staartlob blijft nog enige tijd in aanraking met het wateroppervlak, zodat de staart tot op het laatste ogenblik krachtig heen en weer bewogen kan worden. Dit is bij kalme zee

duidelijk te zien aan het achterblijvende, zig-zag-vormige spoor. Men vergelijkt deze beweging wel met het „taxiën" van vliegtuigen. Als de borstvinnen eenmaal zijn uitgespreid, worden door de „tweedekkers" ook de buikvinnen uitgespreid. Geen van deze vinnen voert evenwel een roeiende beweging uit; vliegspieren ontbreken trouwens. De staartvin wordt tijdens de vlucht stil gehouden. Zodra het dier gaat dalen, begint, bij het aanraken van het wateroppervlak, de staart opnieuw heen en weer te slaan. Zo is het mogelijk een vliegende vis enige malen achtereen het water te zien raken tijdens de vlucht. De afstand, die boven water wordt afgelegd en die natuurlijk sterk afhangt van de windsnelheid ter plaatse, bedraagt meestal niet meer dan 100 meter.

Vliegende vissen leven in zeer grote scholen. Het zijn uitstekende voedselvissen.

De orde der BAARS- EN MAKREELACHTIGEN omvat de meeste van de tegenwoordig levende vissoorten. Het zijn Stekelvinnigen, hetgeen betekent dat de voorste stralen van de rug- en aarsvin hard en scherp zijn. De buikvinnen liggen meestal ver naar voren en wel recht onder de borstvinnen of zelfs nog iets daarvoor. Ze zijn dus respectievelijk borststandig en keelstandig. Bij de hier genoemde HARDERS en BARRAKOEDA's zijn ze echter buikstandig.

Mugil curema (Cuvier & Valenciennes) – Aaldoe (Pap.); Harder (Ned.); White Mullet (Eng.); Liza Blanco (Sp.). – Fig. 15.

Enigszins plomp gebouwde vissen met een stompe kop, ten hoogste 60 cm lang. Lichaam en kop zijn bedekt met stevige grote schubben. De vis is zilverglanzend met geelbruin getinte vinnen. Onder water zijn op de zijden horizontale rijen van vierkante, groenachtig gekleurde vlekken te zien. De rugvin bestaat uit een voorste stekelstralig deel en een daarvan gescheiden achterste weekstralig deel. De kleine, ongeveer driehoekige bek met horizontale mondspleet bevindt zich aan het einde van de kop en bezit kleine tandjes.

Harders voeden zich met de organische bestanddelen uit modder, hetgeen betekent dat ze zeer veel modder moeten eten voordat ze verzadigd zijn. De onverteerbare delen worden weer uitgespuwd. De lengte van de dunne darm wordt groter naarmate de vis ouder wordt. Dit houdt verband met het feit, dat jonge harders van dierlijk voedsel leven, terwijl ze bij het ouder worden tot een vegetarische levenswijze overgaan. – Harders zwemmen in scholen, die in de paaitijd uit 20 tot 30 exemplaren bestaan, en ze hebben de neiging bij gevaar uit het water te springen. Zij komen vrij algemeen voor, ook in de binnenbaaien. – Het is mogelijk ze met de lijn te vangen, indien brood als aas wordt gebruikt. Het vlees smaakt zeer goed.

Sphyraena barracuda (Shaw) – Pikoeda, Pikoe (op Bonaire), Pikoeditoe, Pikiri (op Aruba) (Pap.); Zeetijger, Zeesnoek, Barrakoeda (Ned.); Great Barracuda (Eng.); Picuda (Sp.). – Fig. 20.

Barrakoeda's zijn grote roofvissen die, wat uiterlijk betreft, zeer veel gelijken op de snoek uit de Nederlandse wateren; ze worden evenwel door de dierkundigen in een geheel andere diergroep geplaatst. Het lichaam is langgerekt, enigszins pijlvormig en wordt tot 3 m lang. Het dier heeft een

diep ingesneden bek en een vóór de bovenkaak uitstekende onderkaak. In de bek staan enkele rijen zeer spitse en krachtige tanden, die ongelijk van grootte zijn; in de onderkaak staan meestal twee grote hoektanden. De barrakoeda is een zilverglanzende vis met kleine schubben, die op de kop en de bovenzijde van het lichaam donkerblauw tot olijfgroen gekleurd is. Langs de zijden komen onregelmatig gevormde donkere vlekken voor, die tot strepen worden als de vis op buit loert.

Jonge dieren zwemmen in kleine scholen. De volwassen barrakoeda's zijn solitaire dieren, die geen soortgenoot in hun territorium dulden. De prooi bestaat uit kleine visjes, die stilstaand beloerd worden en waarop hij dan pijlsnel afschiet. Er wordt wel beweerd, dat een barrakoeda een school kleine vissen bewaakt en deze beschouwt als voedselbron, waaruit hij zijn honger kan stillen. Barrakoeda's houden zich gaarne tussen de wortels van mangrovebomen op.

Sommige mensen in de tropen hebben meer angst voor barrakoeda's dan voor haaien: Haaien laten zich namelijk verjagen door in het water flink beweging te maken, terwijl een barrrakoeda daar juist door zou worden aangelokt. Ook op blinkende voorwerpen zou een barrakoeda af komen; het is daarom beter geen blinkende armbanden of halskettinkjes bij het zwemmen aan te houden. – Barrakoeda's zijn zeer goed eetbaar, maar het vlees bederft zeer snel. – De naam barracuda is waarschijnlijk van Indiaanse oorsprong. Pikoeditoe betekent Jonge snoek; Pikoeda wil zeggen: Pas op!

N.B. De afbeelding mist het stekelstralige deel van de rugvin en de tanden in de bek.

MAKRELEN zijn snelle gestroomlijnde zwemmers, die dadelijk te herkennen zijn aan de losse vinnetjes (eigenlijk vinstralen) die zowel achter de rug- als de aarsvin staan. Deze vinnetjes kunnen in een groeve van de rug worden opgeborgen. Het stekelstralige en weekstralige deel van de rugvin staat bijna tegen elkaar aan. – Het zijn uitstekende voedselvissen waarop hengelaars gaarne jacht maken, omdat ze krachtige weerstand bieden bij het binnenboord halen.

Acanthocybium solandri (Cuvier & Valenciennes) – Moela, Moelato (op Bonaire) (Pap.); Moelatvis (Ned.); Wahoo (Eng.); Peto (Sp.). – Fig. 16.

Een vrij grote, tot 1,5 m lange, metaalglanzende vis met zeer spitse kop. De zijden zijn zilvergrijs en de rug is staalblauw. Van de rug lopen talrijke vertikale banden van dezelfde kleur tot iets onder de zijdestreep. Het stekelstratige deel van de rugvin is vrij lang en staat bij de moela niet vlak tegen het weekstralige deel aan. Dat weekstralige deel ligt tegenover de aarsvin en is ongeveer even groot.

De tanden in de bek staan dicht op elkaar en zijn aan hun rand gezaagd. De moela is dan ook een echte roofvis, die vissen en inktvissen achtervolgt. Hierbij maakt hij bij kalme zee wel sprongen van enkele meters boven het wateroppervlak. – De moela is een zeer gezochte voedselvis, die in alle tropische zeeën voorkomt.

Scomberomorus regalis (Bloch) – Moelatoe (Pap.); Spaanse Makreel (Ned.); Spanish Mackerel (Bovenw. Eil.), Cero, Painted Mackerel (Eng.); Sierra Pintada (Sp.). – Fig. 7.

Een prachtige, op rug en kop metaalblauw gekleurde vis, die op de zilverglanzende zijden een drietal rijen goudbruine vlekken vertoont. Het stekelstralige deel van de rugvin is donkerbruin gekleurd en vrij laag. Het weekstralige deel staat hier vrij dicht tegen aan, juist boven de aarsvin. Achter beide vinnen staan 7–10 losse vinnetjes.

De spaanse makreel zwemt in kleine scholen aan de oppervlakte, waar hij zich voedt met verschillende kleine vissoorten. Jonge en volwassen dieren worden nooit samen in dezelfde school aangetroffen. – Het vlees is zeer smakelijk, vrij stevig en wit van kleur, zodat spaanse makrelen overal van grote economische waarde zijn.

ZWAARDVISSEN behoren tot de grootste beenvissen die thans op aarde voorkomen. Zij kunnen een lengte van vier meter bereiken. Het zogenaamde zwaard is gevormd door de bovenkaaksbeenderen, het tussenkaaksbeen, het ploegschaarbeen en het zeefbeen; tezamen vormen zij een zo stevig beenstuk, dat het dier daarmede wanden van schepen kan doorboren. De lengte van het zwaard bedraagt ongeveer één-derde van de lichaamslengte. In de bek ontbreken de tanden. De mondspleet reikt tot achter de ogen, zodat de bek wijd geopend kan worden. Het weekstralig deel van de rugvin is zeer klein en vlak bij de staartwortel ingeplant. Aan de tegenovergestelde zijde van het lichaam bevindt zich vlak achter de aarsvin een tweede evengroot vinnetje. – Het voedsel bestaat voornamelijk uit gepen en makreelachtigen.

Xiphias gladius Linné – Balao (Pap.); Zwaardvis (Ned.); Swordfish, Broadbill (Eng.); Espado Emperador (Sp.). – Fig. 9.

Een blauwgrijze vis met een purper-achtig getinte rug en een witte buik. Schubben ontbreken. – Bij jonge dieren is er aanvankelijk één rugvin en één aarsvin, doch bij het ouder worden verdwijnt van beide het middelste deel. Bij het zwemmen steekt het grote, puntige stekelstralige deel van de rugvin boven water uit, evenals de bovenste staartlob. De zwaardvis wordt daarom wel voor een haai gehouden.

De zwaardvis gaat alleen op jacht. Onzichtbaar weet hij een school vissen te naderen en duikt in het midden daarvan dan plotseling op. Door links en rechts met het ,,zwaard'' om zich heen te slaan, doodt hij de prooi. – Uit de eitjes, die in de oppervlakkige waterlagen worden afgezet, ontwikkelen zich reeds na $2^1/_2$ dag larven, die in het geheel niet op het volwassen dier lijken. De larven werden vroeger dan ook als een afzonderlijke vissoort beschreven.

Daar het vlees van de zwaardvis als een grote delicatesse wordt beschouwd, wordt er veel jacht op het dier gemaakt. Het is evenwel een van de moeilijkste vissen en tevens een van de gevaarlijkste om aan boord te krijgen. – Zwaardvissen zijn al zo lang de mens de zeeën bevaart, berucht. In vele reisverhalen is te lezen over gevechten tussen walvissen en zwaardvissen of over een boot, die met het zwaard doorboord werd. In de laatste jaren zijn er foto's waarop men zien kan, dat deze verhalen inderdaad waarheid kunnen bevatten.

N.B. De kleine tweede rug- en aarsvin zijn op de afbeelding niet te zien.

GOUDMAKRELEN zijn grote, prachtig gekleurde vissen met een zeer typerend uiterlijk. De kop is buitengewoon groot en het lichaam loopt snel

tapsgewijze toe. De lange rugvin begint reeds op de kop en eindigt op de wortel van de staart. De staartvin is diep gevorkt en heeft zeer puntige lobben. De borstvinnen zijn klein en sikkelvormig; de buikvinnen kunnen in een plooi van de huid opgevouwen worden. In de grote bek, waarvan de mondspleet tot voorbij de ogen reikt, staan de puntige tanden niet alleen op de kaken, maar ook op het verhemelte en op de tong.

Coryphaena hippurus Linné – Dradoe, Dolphin (Pap.); Goudmakreel, Dolfijnvis (Ned.); Dolphin (Eng.); Dorado de Altura (Sp.). – Fig. 1.

Tijdens hun leven schitterend groen-blauw gekleurde vissen met zilverwitte zijden en purperen en goudglanzende vlekken. De rugvin is purperblauw met witte dwarsstrepen; de staartvin is goudgeel, en de overige vinnen hebben een blauwige tint. Na hun dood worden de dradoe's bruin-olijfkleurig, terwijl dan het gehele lichaam met een gouden waas is overtrokken. De volwassen dieren hebben op het voorhoofd een benige kam, die bij het ouder worden steeds hoger wordt.

Dradoe's behoren tot de snelst zwemmende vissen, die hun prooi (de vliegende vissen) zelfs boven water weten te vangen. Zij komen voor in de diepere delen van de Caraïbische Zee en zijn verspreid in alle tropische en subtropische zeeën.

Vissers bemerken de aanwezigheid van dradoe's door de talrijke makwako's (fregatvogels), die dan in de lucht zijn. Ook de makwako aast op vliegende vissen. – De naam dolphin is erg verwarring stichtend, omdat met dolfijn gewoonlijk een tot de zoogdieren behorend walvisachtig dier wordt aangeduid.

De Horsmakrelen verschillen van de echte Makrelen in de volgende opzichten: Het lichaam is meer zijdelings samengedrukt, de bek is kleiner en uitstulpbaar en de schubben zijn uiterst klein, met uitzondering van die, welke op het achterste deel van de zijdestreep liggen. Het stekelstralige deel van de rugvin is korter dan het weekstralige deel. De borstvinnen reiken verder dan het begin van de aarsvin. De staartvin is dieper gevorkt dan die van de Makrelen.

Selar crumenophthalmus (Bloch) – Marsbangoe, Kabejou (Pap.); Marsbanker (Ned.); Goggle-eyed Scad (Eng.); Chicharro (Sp.). – Fig. 8.

Een van boven blauw-groene vis met zilverkleurige zijden, waarop roodbruine, onregelmatige vlekken, en met een brede groenachtige band langs de zijdestreep. De ogen zijn groot en hebben een derde ooglid.

Jonge horsmakrelen houden zich gaarne op onder drijvende voorwerpen. Ook onder kwallen wordt de marsbangoe vaak aangetroffen. De vissen zoeken daar niet alleen bescherming tegen vijanden, doch voornamelijk voedsel. Zelfs worden wel stukken uit de door de mens zo zeer gevreesde tentakels van de kwal gegeten. De marsbangoe leeft in grote scholen in de open zee en is een zeer belangrijke voedselvis.

N.B. Op de plaat zijn de stekelstralige delen van de rugvin en van de aarsvin niet aangegeven.

SPROETEL- of EVERTSENBAARZEN zijn grote tot vrij grote zeebaarzen met een schrikaanjagend uiterlijk, dat veroorzaakt wordt door de zeer grote bek met talrijke spitse tanden. Het stekelstralige en weekstralige deel van de rugvin vormt één geheel. De staartvin en de borstvinnen zijn enigszins afgerond aan hun randen. De buikvinnen zijn borststandig. De huid is bedekt met kleine schubjes; deze komen ook op het gehele kieuwdeksel voor, hetgeen bij de andere familie van de Zeebaarzen (*Lutianidae*) niet het geval is. Deze vissen zijn meestal roodbruin of grauw gevlekt, waardoor ze een weinig aantrekkelijk voorkomen hebben. – De afgeronde vorm van de staartvin wijst er op, dat de Evertsenbaarzen weinig beweeglijke vissen zijn. Ze beloeren de prooi dan ook vanuit een hinderlaag, overvallen hem plotseling en slikken hem in zijn geheel in. Grote zeebaarzen kunnen een lengte van meer dan 2 meter bereiken. Het vlees is zeer smakelijk; hengelaars maken gaarne jacht op deze dieren, omdat het knap werk is, de hevig spartelende vissen aan boord te krijgen.

Cephalopholus fulvus (Linné) – Poeroenchi Pretoe (Pap.); Zwarte Sproetelvis (Ned.); Red Butterfish, Coney (Eng.). – Fig. 10.

Gemiddeld 25 cm lange zeebaarzen die sterk van kleur kunnen veranderen. Op een ondergrond, die rood, rose-groen, olijf-bruin en chocolade kleurig kan zijn, komen talrijke blauwe, zwarte of witte ronde vlekken voor. Het aantal van deze „sproeten" varieert zeer sterk; mogelijk zijn het lichtgevende orgaantjes.

Deze vis komt tot op grote afstanden buiten de kust voor en wordt opgehaald uit diepten tot 150 m.

Mycteroperca bonaci (Poey) – Djanpao, Djampao (Pap.); Djanpau (Ned.); Black Grouper (Eng.) – Fig. 5.

Een 30 cm lange vis, die van de jacoepepoe te onderscheiden is doordat het deel van de kop tussen de ogen veel breder is. Ook van deze soort zijn de kleuren zeer veranderlijk. De grondkleur is donker olijfgroen, waarop een groot aantal in regelmatige rijen gerangschikte donkere vlekken voorkomen. Er is een kust-vorm, waarvan de donkere vlekken groot en rechthoekig zijn en niet bronskleurig-oranje getint. Bij de diepzee-vorm zijn de vlekken onregelmatig van vorm en bronskleurig-oranje.

De djanpau is een uitstekende voedselvis. – De naam djampao is vermoedelijk een verbastering van de in de Golf van Mexico voorkomende „John Paw" (*Epinephelus drummond-hayi*).

Epinephelus striatus (Bloch) – Jacoepepoe (Pap.); Jacob Peper (Ned.); Nassau Grouper, Hamlet (Eng.); Cherna (Sp.). – Fig. 6.

Een gemiddeld 30 cm lange vis, die te herkennen is aan het weekstralige deel van de rugvin, dat hoger is dan het stekelstralige deel. De tweede stekelstraal van de rugvin is opvallend korter dan de derde, hetgeen bij de nauw verwante Meroe niet het geval is. De hoofdtinten zijn bruin, grijs en donkergroen. Over het lichaam lopen enkele vertikale, donkere banden met lichte vlekken. Eén donkere band loopt midden over de kop vanaf de snuit tot aan de rugvin en een andere aan weerszijden van de kop door de ogen. Al deze strepen en vlekken kunnen evenwel op een bepaald ogenblik

verdwijnen, zodat de vis dan een gelijkmatige kleur krijgt, hoofdzakelijk bruin met zwarte vlekken.

De jacoepepoe is een zeer gezochte voedselvis. – De Papiamentse en Nederlandse namen zouden een verbastering zijn van JACOB EVERTSEN: een vlootvoogd die een taankleurig, pokdalig gezicht moet hebben gehad, en er dus even onaantrekkelijk uitzag als deze vis.

Epinephelus morio (Cuvier & Valenciennes) – Meroe (Pap.); Red Grouper (Eng.); Mero Pinto (Sp.). – Fig. 12.

De meroe is gekenmerkt door de kleine eerste stekelstraal van de rugvin, terwijl de tweede en derde aanzienlijk langer zijn dan de eerste. De staartvin is in tegenstelling tot de jacoepepoe aan het uiteinde recht of zelfs iets naar binnen ingesneden. De vis heeft een enigszins gemarmerd uiterlijk, omdat talrijke onregelmatige lichte vlekken op een rosig-bruine ondergrond voorkomen. Op de staartwortel is een zadelvormige zwarte vlek aanwezig. Gemiddelde lengte ongeveer 30 cm.

Ook de meroe kan snel van kleur veranderen: het ene ogenblik is de vis nog purperkleurig, om het volgende ogenblik volkomen wit te zijn.

ZEEBAARZEN, die in het Engels de naam Snappers dragen, zijn zijdelings meer afgeplat en hoger dan de reeds behandelde Evertsenbaarzen of Groupers. Het kopprofiel van de punt van de snuit tot aan de eerste rugvin is dan ook beduidend steiler; de snuit is bovendien wat spitser. De staartvin is bij de Snappers altijd enigermate gevorkt. Dit wijst er op, dat de Snappers beweeglijker vissen zijn dan de Groupers. Het zijn geduchte roofvissen. De rood gekleurde soorten komen in diep water voor.

Lutianus aya (Bloch) – Pargo (Pap.); Red Snapper (Eng.); Pargo (Sp.). – Fig. 14.

De tot 90 cm lang wordende Red Snapper is een van de meest gezochte voedselvissen in de Nederlandse Antillen. De helder rood gekleurde vis wordt bij Aruba veel op de z.g. Pargo-bank gevangen, en bij Curaçao in diepe kuilen vóór de Noordkust. Omtrent de levenswijze is nog zeer weinig bekend. De eitjes worden waarschijnlijk in diep water afgezet; dat zou de reden zijn, dat ze zich in de diepe kuilen ophouden.

Lutianus griseus (Linné) – Caranjitoe (Pap.); Gray Snapper (Eng.); Pargo Moreno (Sp.). – Fig. 17.

Een groenachtig-grijze vis die tot 9 kg zwaar kan worden. De rugzijde en de kop zijn bruinachtig gekleurd; vandaaruit lopen vijf vertikale banden over het lichaam tot aan de buikzijde.

De vis wordt ook wel Mangrove Snapper genoemd, omdat hij tussen de wortels van de mangrove-bomen leeft. Het is een uitstekende voedselvis.

De vertegenwoordigers van de Orde der PANTSERWANGEN, waartoe de Ponen of Knorhanen en de Zeeschorpioenvissen (o.a. de Brandvis) behoren, zijn gekenmerkt door een sterk-gepantserde kop, die daardoor een hoekig uiterlijk heeft verkregen. Bovendien hebben de kopbeenderen nog vaak stekels.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13

14

15

16

17

18

19

20

De PONEN behoren tot de meest veelzijdig ontwikkelde vissen, omdat ze niet alleen in staat zijn om te zwemmen, maar ze kunnen, door de borst- en buikvinnen nu eens te gebruiken als roeispanen en dan weer als vleugels of poten, ook drijven, zweven en wandelen.

Prionotus punctatus (Bloch) – Boelado di Binnenwater (Pap.); Gevlekte Poon (Ned.); Spotted Sea Robin (Eng.). – Fig. 11.

Dit is een prachtig rose-rood gekleurde vis met een grote kop. De grote borstvinnen zijn grotendeels blauw, alleen langs de achterrand rose. Vaak zit de vis lange tijd stil op de bodem, met de borstvinnen wijd uitgespreid, waarop dan de daarop voorkomende vijftien tot twintig dwarsbanden goed te zien zijn. De voorste drie vinstralen van de borstvin zijn los en eindigen in tastknopjes. Met deze losse vinstralen wandelen de ponen over de bodem.

De gevlekte poon voedt zich met krabben en kreeftachtige dieren. De vis is zeer goed eetbaar.

SOME WELL-KNOWN MARINE FISHES OF THE NETHERLANDS ANTILLES

This paper deals with 20 well-known species of marine fishes of the Netherlands Antilles, figured in the annexed two coloured plates. These plates are the same as reproduced in the booklet on *Birds and Fish of the Netherlands Antilles*, by Henry H. COLLINS, JR., K. H. VOOUS (as regards the birds), and J. S. ZANEVELD (fishes), which was published by Caribou Press (Bronxville), in co-operation with the Foundation for Scientific Research in Surinam and the Netherlands Antilles (Utrecht). The figures are drawn by M. VAN BOORDT (Amsterdam).

Explanation of coloured plates I and II

Plate I – 1. Dradoe (*Coryphaena hippurus*); 2. Gepie (*Strongylura acus*); 3. Fleerchi (*Hirundichthys affinis*); 4. Balao di Flambeeuw (*Hemiramphus unifasciatus*); 5. Djanpau (*Mycteroperca bonaci*); 6. Jacoepepoe (*Epinephelus striatus*); 7. Spaanse Makreel (*Scomberomorus regalis*); 8. Marsbangoe (*Selar crumenophthalmus*); 9. Balao (*Xiphias gladius*); 10. Poeroenchi Pretoe (*Cephalopholis fulvus punctatus*); 11. Boelado di Binnenwater (*Prionotus punctatus*); 12. Meroe (*Epinepheles morio*); 13. Culebra Berde (*Gymnothorax funebris*).

Plate II – 14. Pargo (*Lutianus aya*); 15. Aaldoe (*Mugil curema*); 16. Moela (*Acanthocybium solandri*); 17. Caranjitoe (*Lutianus griseus*); 18. Sabeló (*Tarpon atlanticus*); 19. Tienponni (*Albula vulpes*); 20. Barrakoeda (*Sphyraena barracuda*).

ZOÖGEOGRAFIE VAN SURINAME [1])

DOOR

D. C. GEIJSKES

Zoögeografie is de kennis over de verspreiding van de dieren in vroegere en de tegenwoordige tijd. De invloeden die tot hun verspreiding geleid hebben kunnen zeer verschillend zijn. Voor het maken van zoögeografische gevolgtrekkingen moet men dus niet alleen de dieren systematisch kennen, maar ook hun verspreiding weten. Het is begrijpelijk, dat bij onze gebrekkige kennis van de dierenwereld van Suriname, deze analysering slechts voor de beter bekende diergroepen mogelijk kan zijn. Het betreft hier de zoogdieren, de vogels, enkele insectengroepen en sommige slakken.

ALGEMENE BESCHOUWINGEN

Degene die enigszins bekend is met de dierenwereld van Suriname weet, dat de diergezelschappen er niet overal dezelfde zijn. De dieren welke men aan het strand vindt ziet men in het binnenlandse hoogbos zelden of in het geheel niet. Maar ook in de bossen treft men verschillen aan tussen de fauna's der diverse bostypen. Het bos in de rivierdalen herbergt een andere dierenwereld dan de bossen op de bergen. Er is ook verschil tussen oostelijk en westelijk Suriname en tussen het noordelijk en het zuidelijk deel van dit land.

Enkele voorbeelden mogen dit toelichten.

De kwatta-aap (*Ateles paniscus*) bewoont het gehele binnenland, bij voorkeur de bergstreken. De baboen of brulaap (*Alouatta seniculus*) komt eveneens in het gehele binnenlandse bos voor, maar bewoont vooral de bossen in de rivierdalen; hij komt ook in de kustvlakte voor, in de gemengde ritsenbossen zelfs tot bij de zee.

---

[1]) Lezing welke op de 23e Ledenvergadering van de ,,Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen", op 27 April 1956, werd gehouden.

Poema (*Puma concolor*) en jaguar (*Panthera onca*) leven beide in de binnenlandse bossen, waarbij de eerste aan de bergen de voorkeur geeft. De jaguar komt bovendien in het kustterrein voor, waar hij zelfs op het strand de zeeschildpadden aanvalt.

Van de vier soorten stinkvogels of aasgieren die in Suriname leven, komt de zwarte gier (*Coragyps atratus*) uitsluitend in het kustgebied voor, terwijl de drie andere soorten in het binnenland gevonden worden; van deze dringt er maar één tot in het kustterrein door.

De gevreesde makkaslang (*Lachesis mutata*) is een kenmerkend dier van het hoge binnenlandse bos en ontbreekt in het kustterrein. De ratelslang (*Crotalus terrificus*) leeft, behalve in het binnenlandse savannebos, ook in bepaalde kustzwampen (o.a. van de Commewijne en de Marowijne).

Onder de padden is *Bufo marinus*, de grote Surinaamse pad, een bewoner van de kuststreken, terwijl de gehoornde reuzenpad (*Ceratophrys cornuta*) een typisch element vormt van de heuvelachtige terreinen in het binnenlandse bos.

Bij de zoetwaterslakken van het geslacht *Pomacea* (= *Ampullaria*), waarvan 5 soorten in Suriname gevonden zijn, komt één soort (*P. dolioides*) alleen in het kustgebied voor. De andere vier leven in het binnenland, en één ervan dringt ook in het kustland door (*P. glauca*).

Onder de insecten zijn dergelijke gevallen bekend bij de libellen (Odonata). *Ischnura fluviatilis*, een kleine blauwe waterjuffer, treft men alleen in de kusstreek aan, tot in de savannegordel. Nauwverwante soorten van het geslacht *Metaleptobasis* worden in het binnenland gevonden, met één soort tot in de bossen van de kustritsen.

Sprekender is wellicht de verspreiding van de muskieten. *Anopheles aquasalis* is een kustlandbewoner. *Anopheles darlingi* treedt langs de oevers van de rivieren in het binnenland op, maar nadert langs de Marowijne de monding van die rivier. De laatstgenoemde muskiet is de vector van malaria in het binnenland van Suriname.

Deze weinige voorbeelden illustreren voldoende een bepaald geografisch beeld van de kustfauna van Suriname, dat blijkt te zijn samengesteld uit twee elementen: een binnenlandse fauna welke ten dele in de oude en jonge kustvlakte doordringt, en een typische *kustfauna* die langs de kust, hetzij uit het Oosten, hetzij uit het Westen, Suriname is binnengedrongen. – Een derde groep van door de mens ingevoerde dieren, laten we hier buiten beschouwing.

De herkomst van de *binnenlandse fauna* is moeilijker vast te stellen. We kunnen hier globaal onderscheiden: een fauna van het laaglandbos, een bergland-fauna, een savanne-fauna en een hydro-fauna in de rivieren en boskreken.

Een groot gedeelte van het Surinaamse binnenland kan tot het l a a g l a n d b o s gerekend worden. De dieren die kenmerkend zijn voor dit milieu, sluiten voor een groot deel aan bij de fauna, die gevonden wordt in het Amazonebekken.

Voorbeelden onder de zoogdieren zijn: luiaarden, miereneters, gordeldieren, navelzwijnen (pingo, pakira), bosherten (koeriakoe, prasara-dia), tapir, verschillende apensoorten (brulaap, gewone kesi-kesi of mekoe, monki-monki of doodskopaapje, sagoewintje) en knaagdieren (koni-koni,

paca), jaguar, tijgerkatten, boshond, wasberen (kwasi-kwasi, Potos), marters en buidelratten.

Vele vogelsoorten behoren ook hiertoe: anamoes (Tinamidae), roofvogels, hoenderachtigen (powies, wakago en marail) (Cracidae), krieko's of rallen, duiven, papegaaien, koekoeken, uilen, nachtzwaluwen, kolibries, Trogon's, ijsvogels, toekans, spechten, boomkruipers, mierenvogels, Cotinga's, Tyrannidae, zwaluwen, banane-bekkies (Icteridae), Thraupidae en vinkachtigen.

Naar schatting kan ongeveer 50% van de diersoorten van Suriname tot deze categorie gerekend worden.

De fauna van het b e r g l a n d is nog weinig onderzocht wegens de moeilijke toegankelijkheid van het terrein en omdat het binnenland van Suriname weinig hoge bergen van enige uitgestrektheid bezit. De hoogste top is 1280 m; het Wilhelmina-gebergte heeft verschillende toppen van 1000 m en hoger, doch het overige bergland wisselt van 200–800 m. Het zandsteenplateau van de Tafelberg verheft zich van 500 tot 1000 m.

Dieren die zich alleen tot deze bergen beperken, kennen wij maar weinig, maar vermoedelijk zijn er verschillende van zulke soorten aanwezig onder de vogels, reptielen en amphibiën. Het rotshaantje (*Rupicola rupicola*) kan als voorbeeld genoemd worden en wellicht ook de belvogel (*Procnias alba*).

Reeds werd gewezen op de kwatta-aap en de poema als bewoners van het gebergte, maar ook de apensoorten kwatta-swageri (*Chiropotes chiropotes*) en berg-kesikesi of mutsaap (*Cebus olivaceus*) behoren tot deze categorie.

Bovendien klimmen vele soorten uit het laagland de bergen op. Zo treft men op elke bergtop „buffelpaden" van de tapir aan en sporen van het boshert (*Mazama nemorivaga*), terwijl het pingo-navelzwijn op de Tafelberg is aangetroffen.

In de bergbeken leven verschillende vissoorten, insecten en slakken, die typisch zijn voor deze wateren en waaronder elementen gevonden worden met een grote verspreiding in het Andes-gebergte. Hiertoe behoren onder de libellen soorten van het geslacht *Heteragrion, Protoneura, Perilestes* en *Perithemis*, en onder de zoetwaterslakken *Pomacea crassa*. Zij dalen zelfs tot in de vlakte af, mits de ecologische omstandigheden die zij behoeven (o.a. koel water over rots en zandbodem) aldaar voorkomen.

De s a v a n n e n zijn faunistisch door een aantal soorten gekenmerkt. Het savannehert (*Odocoileus gymnotis*) en de savannehond (*Dusicyon thous*) zijn voorbeelden. Ook de kleine savannepatrijs (*Colinus cristatus sonnini*) en wellicht verschillende kleinere vogelsoorten, alsmede de ratelslang en enige weinig bekende hagedissen en kikkers, vormen karakteristieke soorten voor deze terreinen. Opvallend zijn kleine termietenheuvels, terwijl veel bijen- en wespensoorten hier voorkomen. Er zijn 20 soorten libellen bekend die typisch zijn voor de savannen.

Verschillende van deze diersoorten komen ook op de savannen in Venezuela voor, andere op die van Brazilië of van de Grote Antillen. Verscheidene soorten zijn echter kenmerkend voor de Guyana's zelf.

Tenslotte kan nog een enkele opmerking gemaakt worden over de fauna van de Surinaamse rivieren. Uit de beschikbare gegevens over de waterbewonende schildpadden en kaaimannen, vissen, waterinsecten en waterslakken blijkt, dat deze fauna is samengesteld uit wijdverspreide soorten en uit endemismen. Er zijn verschillen tussen Oost en West bekend. Een grote gladvis bijv. is alleen uit de Corantijn bekend geworden en verder van de rivieren van Brits Guyana. De zoetwaterslakken vertonen meer overeenkomst met die van Frans Guyana dan met die van Brits Guyana. Merkwaardig is nog dat zowel in de Essequibo als in de Oayapok, resp. in Brits en Frans Guyana, soorten van de Amazone zijn gevonden (*Caiman niger* bijv.), hetgeen wijst op een tijdelijke samenhang in de regentijd van deze stromen met de Amazone-zijrivieren. De Surinaamse rivieren zijn echter door de permanente waterscheiding aan de zuidgrens, buiten een dergelijke directe invloed van de Amazone-fauna gebleven. Er komen wel soorten in voor die zij met het Amazonestelsel gemeen hebben, maar ter verklaring van dit verschijnsel kan wellicht beter een verspreiding van de Guyanas naar de Amazone aangenomen worden dan omgekeerd.

ENDEMISCHE SOORTEN

Endemisch worden hier de diersoorten genoemd die alleen van Suriname of, in ruimere zin, alleen van de Guyana's bekend zijn. Van verschillende soorten is dit beperkte voorkomen onzeker omdat ook de nabuurlanden nog weinig onderzocht zijn. Bij de vogels kunnen zeker een aantal soorten als echte endemismen worden onderkend. Volgens de nieuwe vogellijst van HAVERSCHMIDT (1955) behoren van de 536 van Suriname bekende soorten ongeveer 100 tot de endemismen (17%). PARKER (1935) constateerde dat onder de reptielen en amphibiën van Brits Guyana ongeveer 30% der soorten endemisch voor de Guyana's is. Van de libellen zijn ongeveer 27% der soorten endemisch (GEIJSKES).

TATE (1939) vermeldt ca 100 zoogdiersoorten voor de Guyana's; van deze groep „there remain between ten and fifteen forest species which show a greater or lesser degree of endemism in the Guiana area" (p. 157). Volgens deze auteur bestaat er geen geografische vermenging tussen de fauna van Guyana en die van Rio Negro. De wijd-verspreide, algemeen voorkomende zoogdiersoorten maken ongeveer 50% van het totaal uit.

Uit deze gegevens blijkt dat het percentage endemische soorten bij verschillende diergroepen wisselen van 10 tot 30 %.

GEOGRAFISCHE GROEPEN

Voor de Surinaamse fauna zijn 5 geografische groepen te

onderscheiden, die – voor zover de thans beschikbare gegevens reiken – er op wijzen dat deze fauna

a. grotendeels aansluit bij die, voorkomende in het noordelijk Amazone-bekken; dit betreft vooral de dieren van het laaglandbos (40–50%) (*Amazonean*)

b. voor een gedeelte soorten bezit die alleen in de Guyana's gevonden zijn (endemische soorten); deze komen in alle landschappen voor (10–30%) (*Guyanean*)

c. voor een geringer gedeelte directe of indirecte aansluiting te zien geeft met de bergfauna van de Andes; dit betreft de bergdieren (ca 20%) (*Andean*)

d. voor een nog kleiner gedeelte verwantschap vertoont met de fauna van Midden-Amerika; dit zijn ook bergvormen (ca 5%) (*Central American*)

e. slechts enkele soorten bezit die relatie hebben met de dierenwereld van de Antillen; dit zijn de savanne-dieren en kustbewoners (ca 3%) (*Antillean*)

De Amazone-groep bestaat vermoedelijk uit oorspronkelijk Guyaanse soorten èn echte Amazone-dieren òf uit soorten die uit het zuidelijker gelegen gedeelte van Brazilië afkomstig zijn. TATE (1939) heeft deze groep aangeduid als bestaande uit archaïsche elementen die wijd verspreid zijn en algemeen voorkomen. Volgens hem behoren 50% van de zoogdieren van de Guyana's tot deze categorie.

De bekende Amazone-reiziger BATES (1864) kwam tot de conclusie dat de fauna van noordelijk Pará aansluit bij die van Guyana en dat het zuidelijke Pará faunistisch behoort bij het Braziliaanse hoogland. ZERNY (1931) rekent zelfs het gehele stroomgebied van de Amazone tot het Guyana-district, ook de vlakte van de Orinoco. Deze onderzoeker geeft aan dat de Andes-fauna (het Colombiaanse district) afwijkt van die van de Guyana's en van Brazilië. Aan de andere kant heeft de Andesfauna ook een zekere relatie met deze twee gebieden; volgens ZERNY zou deze groter zijn dan de verwantschap tussen de fauna's van Guyana en Brazilië (zonder het Amazonegebied) onderling.

Uit deze beschouwingen zou zijn te concluderen dat het Amazonegebied vermoedelijk bevolkt is uit omliggende centra, zo als het Braziliaanse hoogland, Guyana en het Andesgebergte, na het tot land worden van het hier in geologisch jonge tijd nog bestaande mariene(?) bekken. Bovendien zouden hier nieuwe soorten zijn ontstaan en mede daardoor kan het Amazonegebied een zo grote soortenrijkdom verkregen hebben.

Indien deze zienswijze juist is, dan zou dus de dierenwereld van Suriname niet voor de helft uit soorten bestaan afkomstig uit het Amazonegebied, maar dan zou de grote verwantschap te verklaren zijn uit een migratie van de fauna van het geologisch oude Guyana-schild naar het jonge Amazonegebied.

SUMMARY

THE ZOOGEOGRAPHY OF SURINAM

Little is known regarding the zoogeography of the Guyanas in general and of Surinam in particular. This brief survey is based on extant literature and new zoological material.

From an ecological point of view typical faunas may be distinguished for the coastal plain, the lowlands and the mountains of the interior, the savannas, and the rivers and creeks. The fauna of the coastal plain consists both of elements known from the interior, and of species found outside the country, some of them of Antillean origin. The lowland forest fauna shows a strong affiliation with that of the northern Amazon valley, whereas the mountains are populated with species related to Andean and Central American forms and with species from the lowlands of the Guyanas. The fauna of the savannas comprises elements of the savanna lands of Venezuela, the Greater Antilles, and Brazil, but includes as well a number of endemic species. The fauna of the rivers is composed of widely distributed neotropical reptiles, fishes, arthropods, and mollusks, and of many endemic species. There is some difference in the character of the fauna of the eastern and western rivers. Species of the Amazon tributaries may penetrate into the waters of French Guyana (Oayapok) and British Guyana (Essequibo), but the rivers of Surinam are isolated by the permanent watershed along the Brazilian border.

The five geographical groups observed in the fauna of Surinam may be represented by the following percentages: Amazonean, 40–50%; Guyanean (endemic), 10–30%; Andean, 20%; Central American, 5%; Antillean, 3%. Thus, about half of all Surinamese species are Amazonean. According to BATES and ZERNY, the fauna of the Amazon basin, and especially that of northern Pará, is Guyanean. The fauna of the Andes (Colombean district) differs in many respects from those of the Guyanas and southern Brazil, but on the other hand it has greater affinities with each of them than have the Brazilian and Guyanean faunas with one another.

It is probable that the Amazonean group is a mixed fauna consisting both of elements from the Guyanas, southern Brazil, and the Andes and of species originating in Amazonia itself. Hence, rather than assuming that the fauna of Surinam (and the other Guyanas) is composed for some 50% of Amazonean forms, it may be surmised that the Amazon basin has obtained its zoological population for a large part from the Guyanas. This supposition would seem to be supported by the fact that the Guyanas are geologically much older than the Amazon basin.

LITERATUUR

BATES, H. W.: *The Naturalist on the River Amazons*. London, 1864.

CHAPMAN, FR. M.: Remarks on the life zones of Northeastern Venezuela .... *Amer. Mus. Novitates 191*, 1925.

GEIJSKES, D. C.: Het zoölogisch onderzoek van Suriname. *Vakblad voor Biologen 33*, 1953, p. 141–151.

HAVERSCHMIDT, F.: *List of the birds of Surinam*. Publ. Found. Sci. Research Surinam Neth. Ant. 13, Utrecht, 1955.

PARKER, H. W.: The frogs, lizards and snakes of British Guiana. *Proc. Zool. Soc. London* 1935, p. 505–530.

TATE, G. H. H.: The mammals of the Guiana region. *Bull. Amer. Mus. Nat. Hist. 76*, 1939, p. 151–229.

ZERNY, H.: Ergebnisse einer zoologischen Sammelreise nach Brasilien .... VII. Lepidoptera: Die Syntomiden des Staates Pará. *Ann. Naturhist. Museum Wien 45*, 1931, p. 225–263.

Bouwsteentje

LODEWIJK LENS, wiens naam als *cartograaf van de Nederlandse Antillen* nog te weinig bekendheid geniet, werd op 26 juni 1870 te Utrecht geboren. Hij bezocht de lagere school en de Rijks H.B.S. in zijn geboortestad en ging daarna naar Haarlem in opleiding voor de infanterie, waarbij zijn wens steeds was bij de miltaire verkenningen te worden geplaatst.

De eerste opdracht welke hij als 1e luitenant kreeg, was Drenthe in kaart te brengen. Zijn verzoek om na zijn promotie bij de verkenningen te mogen blijven, werd ingewilligd: Op 22 Maart 1905 vertrok hij als kaptein voor 5 jaar naar Curaçao om de A.B.C.-eilanden in kaart te brengen. (Zie *Encycl. Nederl. West-Indië* p. 533 en p. 760, 1916).

Na zijn terugkeer in Nederland kwam kapt. LENS in Assen in garnizoen. Hier werd hem, op 24 Sept. 1910 – op aanbeveling van gouv. NUYENS – door de regiments-commandant kolonel J. F. N. VAN BUNGE, het ridderkruis der Oranje-Nassau Orde uitgereikt, als beloning voor de ijver en toewijding waarmede hij zich in De West van de hem opgedragen taak had gekweten. (*Prov. Drentsche en Asser Crt* 26 Sept. 1910).

Niet lang hierna nam kapt. LENS pensioen om zich wederom naar Curaçao te kunnen begeven. Na een grondige voorbereiding stichtte hij hier in 1912 op „Choloma" het bekende struisvogelpark „Albertine", dat in 1931 ophield te bestaan.

Tijdens LENS' eerste verblijf op Curaçao was zijn oudste broer, de chirurg Dr P. C. TH. LENS, chef van het militaire hospitaal „Plantersrust". In het artikel dat hij over „Struisvogelteelt op Curaçao" (*W.I. Gids*, *1*, 1919, *2*, p. 3–12) schreef komt een afbeelding voor van de administrateur van „Albertine" met zijn armen vol jonge struisen. – In 1907 bezocht hem voor enkele maanden op Curaçao zijn jongste zuster, de biologe A. D. LENS, die vele van de hierboven vermelde bijzonderheden verschafte.

LODEWIJK LENS keerde in 1929 naar Nederland terug en stierf te Amsterdam op 7 juli 1949.

H.

KOLONISATIE VAN BLANKEN IN HET SURINAAMSE WAGENINGEN-PROJECT

DOOR

R. KOOL

Over sociaal-economische mogelijkheden van kolonisatie van blanken in de tropen is nog weinig bekend. De emigratie zoals deze momenteel met overheidssteun uit West-Europa plaats vindt, richt zich hoofdzakelijk op niet-tropische gebieden met een welvaartspeil dat vaak beduidend hoger is dan in het land van herkomst. Gezien de bevolkingsproblematiek van West-Europa enerzijds en de geringe bevolkingsdichtheid van vele tropische landen anderzijds, blijft het vraagstuk van bovengenoemde kolonisatie echter urgent. En elke bijdrage, hoe bescheiden ook, die enig inzicht kan verschaffen, blijft van waarde.

In dit artikel nu zal aandacht worden geschonken aan de kolonisatie van blanken in Suriname zoals deze sinds enige jaren in het kader van het Wageningenproject plaats vindt. De auteur die een dergelijk onderwerp in een artikel wil behandelen, wordt dadelijk voor het feit van de beperkte publicatieruimte geplaatst. Een bijzondere moeilijkheid ontstaat wanneer een niet-socioloog een dergelijk onderwerp ter sprake brengt en zich daarbij wil wagen aan een brok beschrijvende sociale economie dat onmerkbaar in het voor hem geheimzinnige veld der sociologie overloopt. Hopenlijk zullen de lezers bij eventuele critiek ook de durf tot het experiment op het conto van schrijver dezes willen boeken.

Zoals bekend is Suriname een immigratieland bij uitstek. De autochtone Indiaanse bevolking bleek ongeschikt voor de economische ontwikkeling van deze „volksplanting". Kolonisatie van blanken, de zogenaamde „poor whites", bleek hiertoe eveneens onvoldoende. Vandaar de eeuwenlange economische samenwerking tussen twee momenteel minder-ontwikkelde gebieden,

te weten Afrika en het Caribisch gebied met inbegrip der Guyana's. Naar schatting werden immers een 300.000-tal slaven in Suriname gebracht. Het feit dat er bij de emancipatie in 1863 nog 30.000 over waren, zegt voldoende over de resultaten van deze vorm van migratie. De negers vervreemdden geleidelijk van de landbouw en trokken naar de stad.

Voor de rehabilitatie van het plantagesysteem werden in de tweede helft der 19e en het begin der 20e eeuw tienduizenden emigranten uit India en Java aangevoerd.

De Hindoestanen vestigden zich als zelfstandig landbouwer langs de wegen, de Javanen bleven de plantages trouw maar verpauperden in economisch opzicht. Kleinere groepen zoals Chinezen, Madeirezen, Libanezen en zelfs enkele Wit-Russen arriveerden eveneens. Vrijwel iedere Libanees exploiteert een textielwinkel.

Nederland bleef niet achter en zond een groep kolonisten in het midden der negentiende eeuw. Hierbij werden ongeveer alle fouten gemaakt, die gemaakt konden worden. Door armoede en ziekte was de sterfte in de groep zeer hoog. De overlevenden vestigden zich rondom de stad.

De geschiedenis van deze mislukking werd uitvoerig te boek gesteld door Mevrouw VERKADE-CARTIER VAN DISSEL [1]). Zij kwam tot de conclusie dat vestiging in de tropische landbouw voor blanken zeker mogelijk was mits aan enkele minimumcondities inzake gezondheid en energie voldaan werd. Hierbij onderzocht zij zelfs de gewassenkeuze voor een toekomstig kolonisatieproject, maar vermeldde niet nadrukkelijk dat de eerste vereisten tot enig succes van overwegend economische aard zijn. Het gaat immers om de vraag of de kolonist uit zijn landbouwproductie voldoende inkomen verkrijgt voor een adaequaat bestaan; en dit wordt bepaald door factoren waarop door hem weinig invloed kan worden uitgeoefend.

Als zodanig kunnen genoemd worden het binnenlands prijspeil voor verbruiksgoederen, met inbegrip van agrarische producten en het niveau van laatstgenoemde op de wereldmarkt. De landbouw in de gematigde zône, gekenmerkt door een relatief koopkrachtige vraag, verschafte eerst na een krachtige overheidssteun een redelijke bestaanszekerheid. Hoeveel te meer zal dit voor de tropische zône nodig zijn. Bovendien zijn de commercieel meest aantrekkelijke gewassen, die ook de hoogste investering

[1]) E. F. VERKADE-CARTIER VAN DISSEL: *De mogelijkheden van landbouwkolonisatie voor blanken in Suriname*. Amsterdam, 1937.

per productieeenheid vragen, tevens exportgewassen, waardoor het bestaan van de naar meer welvaart strevende kolonist onder de druk van de internationale conjunctuur komt te staan.

Er zijn echter ook andere dan strict-economische, landbouwkundige en individueel-medische eisen. De kolonisatie zal bij voorkeur in groepsverband moeten plaats vinden. De strijd om het bestaan zal dan beter gevoerd kunnen worden, niet het minst omdat er zich bij meervoudige vestiging „economics of scale" zullen voordoen, voordelen die uit het toenemen van de productieve en consumptieve kracht van de koloniserende groep resulteren.

Maar de groep zal ongetwijfeld haar onzichtbare invloed op het individuele gedrag en het individuele welzijn uitoefenen. Hier treedt dan de invloed van sociologische verschijnselen naar voren. Wij kunnen na deze inleidende opmerkingen het doel van dit artikel wel nader aangeven. Het lijkt gewenst aan de hand van de bevindingen op het Wageningenproject te onderzoeken of zich sinds de Tweede Wereldoorlog nieuwe perspectieven inzake de blanke kolonisatie in Suriname hebben voorgedaan. Hiertoe dient de lezer dan allereerst iets over dit project te vernemen.

DE TECHNISCH-ECONOMISCHE ZIJDE VAN HET WAGENINGENPROJECT

In 1949 werd door de gezamenlijke Surinaamse en Nederlandse regeringen tot uitvoering van het Wageningenproject besloten. Men achtte het aanleggen van polders noodzakelijk, onder meer om onafhankelijk te worden van regen en droogte. In deze polders werden boerderijen met een areaal van 72 hectares, verdeeld in 6 á 12 hectares geprojecteerd. Als gewas werd in de eerste plaats aan rijst gedacht. De uitvoerende instantie, de Stichting tot Ontwikkeling van Machinale Landbouw in Suriname, werd gefinancierd door institutionele beleggers, onder garantie voor rente en aflossing door de Nederlandse Staat. In 1949 werd het eerste voorlopig kamp in het oerwoud aan de Nickerierivier gebouwd.

Medio 1955 was een eerste polder van 5000 hectares voor ongeveer de helft in cultuur. Deze polder zal dank zij de opgedane ervaring in versneld tempo worden voltooid, zodat zij ultimo 1957 volledig in cultuur kan zijn. Over de aanvankelijk gedachte uitvoering van een tweede en een derde polder werd nog geen beslissing genomen.

Wat de uitvoering van werkzaamheden in de afgelopen jaren betreft kan het volgende worden opgemerkt. In het kader van het poldersysteem werden aan- en afvoerkanalen aangelegd. De ontginning wordt voorafgegaan door een vergiftiging van het houtbestand. Geruime tijd nadat het vergif is toegediend, wordt het te ontginnen gebied door bulldozers en draglines platgereden en schoongemaakt. Vervolgens worden de boerderij-arealen ingericht, waarbij voor elke eenheid van 600 × 200 meter een van andere kavels onafhankelijke watertoevoer en water-afvoer wordt geschapen. Inmiddels zijn dan de bijbehorende gebouwen, te weten de boerenwoning, de arbeiderswoning en de loods voor landbouwwerktuigen ingericht. Een krachtig pomp-gemaal zorgt voor de bemaling.

Het project wordt gekenmerkt door een consequente mechanisatie. Nadat de ontginningsploegen met hun bulldozers en draglines de grond hebben opgeleverd, wordt door de boer de grondbewerking ter hand genomen. Evenals het zaaien, de onkruidbestrijding en het oogsten, geschiedt dit machinaal. Per boerderij wordt dan ook een machinepark ingericht dat een rupstrekker, een wieltrekker, een maaier-dorser, een eg en een schijvenploeg omvat. Bij het begin van het project was over de mogelijkheid van machinale landbouw op deze zware kleigronden vrijwel niets bekend. Momenteel geschieden deze werkzaamheden reeds met een vanzelfsprekendheid die typerend is voor de moderne mens.

Terwijl enige tientallen kilometers verder de Javaanse of de kleine Hindoestaanse boer nog 300 arbeidsuren per hectare nodig heeft voor de oogst, geschiedt dit op Wageningen in 2–3 uur. Het geoogste product wordt per landbouwwagen naar de boerderijsteiger gereden en per schip door het aanvoerkanaal naar het verwerkingsbedrijf gereden. Dit bedrijf dat met zijn 37 meter hoge silo het hoogste gebouw van Suriname is, verwerkt de oogst van een hectare binnen een half uur tot een product dat blijkens de ervaring zeer goed verkoopbaar is. Door deze ver doorgevoerde mechanisatie wordt per man en per manuur een zeer hoge productiviteit bereikt. De kostprijs van de rijst wordt voor het eerst in de geschiedenis van de Surinaamse landbouw bevrijd van de door lage arbeidsproductiviteit zware druk der loonkosten.

Mechanisatie in de landbouw opent de mogelijkheid voor een soepele prijspolitiek. Eenvoudige rationalisatie waardoor bijvoorbeeld de oogsttijd per hectare van 3 uur op $2^1/_2$ uur wordt

teruggebracht, vermindert de kostprijs met een evenredig deel. Het product dat het verwerkingsbedrijf verlaat, kan via de oceaansteiger in het zeeschip geladen en rechtstreeks naar Europa verscheept worden. Dit laden geschiedt, conform het karakter van dit project, met een transportband.

HET KLIMAAT VAN WAGENINGEN

Het project ligt geisoleerd, de afstand naar de monding van de Nickerierivier bedraagt enige tientallen en die naar de stad Paramaribo enige honderden kilometers. Er is naar Paramaribo geen wegverbinding, het verkeer gaat over de rivieren. Een dergelijke boottocht duurt 24 uur. De Wageningse kolonist komt zelden in Paramaribo. Dit blijft de plaats waar men enkele dagen verlof doorbrengt of chirurgisch-medisch behandeld wordt. Hier komt dadelijk een bezwaar van een langdurig verblijf in Suriname naar voren. In dit land ontbreekt een ,,Bandoeng" in de bergen. Alleen een verblijf in de kuststrook is mogelijk, het achterland is voorlopig onbewoonbaar. De consequentie is een natuurlijk milieu gekenmerkt door een aantrekkelijk maar vrij monotoon landschap en een relatief warm en vochtig klimaat.

Uitgaande van dit geografische klimaat willen wij nu achtereenvolgens een aantal sociale verschijnselen ter sprake brengen, die voor het welslagen van dit project als voorbeeld van tropische immigratie van belang kunnen zijn. De invloed van een tropisch klimaat op de lichamelijke en geestelijke gezondheid van de blanke dient allereerst ter sprake te worden gebracht. Teneinde niet op medisch gebied verdwaald te raken, wordt volstaan met enkele opmerkingen betreffende de invloed van de zonnestraling [1]).

Dat zonnestraling een biologische werkzaamheid bezit, merkt men allereerst aan de invloed op de huid. Verder daalt de bloeddruk en worden ook andere gebieden van de stofwisseling beinvloed. Maar als men spreekt van de zwoele tropische atmosfeer, wat houdt dat dan in? Meestal wordt dit geassocieerd met vochtigheid, warmte, en sterk transpireren. Men voelt zich moe, heeft last van het klimaat. Het is opmerkelijk dat wanneer men die warmte en vochtigheid gaat meten, er geen verschil is met andere dagen die niet ,,zwoel" genoemd werden. Dus kan zwoel geen thermisch, maar meer een zintuigelijk physiologisch begrip zijn.

Nadat men opgemerkt had dat personen met een labiel-vegetatief zenuwstelsel op zwoele dagen de meeste klachten hadden, is men verband gaan leggen met de luchtelectriciteit tussen deze verschijnselen en de electrisch-atmosferische factoren. In Djakarta bleek ook dat de

[1]) De schrijver is hier dank verschuldigd aan zijn echtgenote Mevrouw E. KOOL-VERHOEVEN, arts, voor haar inlichtingen.

potentiaal 's nachts meestal positief was. De weinige nachten en de uren overdag met negatieve potentiaal waren ook de tijden met de meeste subjectieve klachten. Het is onwaarschijnlijk dat het om het potentiaal verschil alleen gaat en men denkt weer aan de overmaat van negatieve ionen die invloed op ons organisme uitoefenen.

In de practijk van het Wageningenproject blijkt nu dat van een nadelige invloed van het geografisch klimaat op de menselijke gedragingen, in het bijzonder op de arbeidsprestatie slechts zelden sprake is. Opvallend is dat bovengenoemde klachten zich vooral voordoen bij hen die veel vrije tijd hebben en vrijwel niet bij hen die zich de weelde van de diagnose niet kunnen veroorloven. Wel moet ook hier een na jarenlang verblijf optredende vermindering van de lichamelijke en met name de geestelijke activiteit worden vastgesteld. Een verblijf van enige maanden in de gematigde zône werkt echter corrigerend.

Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat zich, juist omdat op Wageningen zo hard gewerkt werd, vrijwel geen ongunstige verschijnselen op medisch gebied hebben voorgedaan. Het feit dat de boeren en employé's voor hun uitzending aan een vrij strenge keuring werden onderworpen, terwijl te Wageningen zelf arts en hospitaal aanwezig zijn, heeft hiertoe uiteraard in belangrijke mate bijgedragen. Dit alles wil niet zeggen dat zich -en dit in het bijzonder ten aanzien van de geestelijke gezondheid – nimmer detailconflicten hebben voorgedaan.

Zonder naar een streng wetenschappelijke omschrijving te zoeken kan men opmerken dat de blanke zich ook bij lichaamsbeweging anders „voelt" dan in de gematigde zône. Men raakt sneller opgewonden, een belediging snijdt dieper in, een sterfgeval kan meer ontroeren dan wel tot relatief grotere apathie leiden. In het bijzonder de blanke vrouw heeft dikwijls een verhoogde psychische labiliteit, de afschuw voor tropische insecten zoals kakkerlakken is opvallend bij vrouwen die in de gematigde zône slechts zelden voor een muis op de tafel klimmen.

Zo maakt menigeen om minder reden dan in Holland ruzie, hetzij thuis, hetzij op het werk en ook de verzoening daarna kost extra moeite. Een enkel sporadisch geval van neurasthenie deed zich dan ook voor, bij mensen boven de veertig jaar. Omdat dikwijls tevens sprake was van heimwee naar eigen land of naar de daar achtergelaten opgroeiende kinderen kan niet van een overtuigend ongunstige klimaatsinvloed gesproken worden.

Nu moet naast het geografisch klimaat uiteraard aan het sociaal-economisch klimaat gedacht worden. Inzake de materiële voorzieningen werd reeds het één en ander medegedeeld. De uitgezonden werknemer vindt steeds een modern huis tegen een in vergelijking met Paramaribo zeer redelijke huurprijs. Dit geldt in het bijzonder voor de boer die na enige tijd van inwerken naar de polder verhuist. De boerderij verdient het praedicaat aantrekkelijk alleszins. De Nederlandse kolonist wordt vervolgens omringd door gratis verstrekte sociale voorzieningen, zoals medische zorg, verzekering tegen ongevallen, een aanzienlijke toelage bedoeld als oudedagsvoorziening en een premiebetaling voor een levensverzekering.

En dit alles moet, gezien de ervaringen elders en in Suriname, als zeer terecht worden aangemerkt. Deze gunstige voorzieningen hebben

zeker niet op de laatste plaats tot de vorming van een relatief gezonde samenleving bijgedragen. Men moet hierbij niet de illusie koesteren dat een ieder tevreden zou zijn; ontevredenheid in de vreemde is één van de kenmerken van de Nederlandse boer en burger. Voor geen van beiden zal men deze ontevredenheid te ernstig moeten nemen, te meer daar een correlatie tussen „kankeren" en hard werken ook op Wageningen niet zelden worden aangetroffen.

Wanneer wij nu over de sociale achtergrond van Wageningen spreken, valt dadelijk de eigengeaardheid van de Surinaamse samenleving op. Zij wordt getekend door pluriformiteit en door een unieke raciale differentiatie.[1]). Er is hierdoor echter een gebrek aan sociale eenheid, dat uitermate remmend werkt opij de sociaal-economische groei van de volkshuishouding.

Het verschil tussen arm en rijk is sterk disproportioneel. De blanke wordt als een bezitter beschouwd en hoewel zijn vermogen nihil kan zijn, is hij dit vergeleken met het volk qua inkomen zeer zeker.

Het scheppen van een kapitaalsintensief project voor welvarende boeren door Nederland gefinancierd, moest in deze sociale dynamiek enige weerstand opwekken, ondanks de aanzienlijke economische waarde van dit project, zowel op het gebied van werkgelegenheid en handelsomzetten als inzake de betalingsbalans.

Naarmate de bevolking, in het bijzonder de stadsbevolking beter bekend is geraakt met de feitelijke situatie en met de prestaties der „Hollanders", blijkt een steeds betere verstandhouding mogelijk. De immigrant die zich tijdelijk buiten Wageningen beweegt, merkt dit uiteraard ook, al kan hij het dikwijls niet onder woorden brengen. Het gevoel van geisoleerd zijn zal met het groeien van het externe contact verminderen. Dat zich echter grote en kleine problemen blijven voordoen in een dergelijk uit radicaal en sociaal oogpunt merkwaardige samenleving, is duidelijk.

Zo zal de boer die ver van het dorp Wageningen in de polder woont, voor de keus staan zijn opgroeiende kinderen al dan niet met de kinderen van de Hindoestaanse of Javaanse arbeider, die zijn isolement deelt, te laten spelen. Dat zich hier, naarmate de puberteit nadert, moeilijkheden kunnen voordoen, is duidelijk. Het is immers niet ongewoon dat een Hindoestaans meisje op haar veertiende jaar moeder is.

---

[1]) R. A. J. VAN LIER: *Samenleving in een grensgebied.* 's-Gravenhage, 1949.

DE WAGENINGSE GEMEENSCHAP

Grondig inzicht in een dergelijke gemeenschap kan slechts verkregen worden door middel van het persoonlijk interview. Om velerlei redenen was dit niet mogelijk. Hier moet dan ook volstaan worden met een simpele beschrijving. Hierbij worden slechts de leidinggevende arbeidskrachten van dorp en polder, beschouwd. Voor leidinggevend geldt als criterium dat de betrokkene een maandsalaris ontvangt. De honderden arbeiders die voor bouw en ontginning worden aangetrokken, vallen hier dus buiten. Naarmate deze werkzaamheden aflopen, vermindert eveneens hun aantal [1]).

De kern van blijvende en tevens leidinggevende krachten omvatte medio 1955 79 personen welke als volgt verdeeld waren:

27 medewerkende boeren
21 administratieve krachten
20 technische krachten
11 afdelingshoofden.

Het behoeft geen betoog dat bovenstaande indeling min of meer kunstmatig is. De eerste groep omvat de eigenlijke immigranten maar ook de overige groepen bevatten figuren die tot permanente vestiging geneigd zijn. Tot de administratieve krachten werd behoudens het kantoorpersoneel ook de verpleegster gerekend, terwijl zowel een schipper als een monteur bij de technische krachten werden geteld. De best afgeronde groep is de laatste; het begrip afdelingshoofd is vrij goed begrensd. De spreiding over dorp en polder is nu zodanig dat vrijwel alle medewerkende boeren in de polder wonen, terwijl de overige in het dorp verblijf houden.

Vrijwel alle werknemers zijn gehuwd, zodat het dorpje Wageningen uit een 50-tal gezinnen blijkt te bestaan. Een groep van een dergelijke omvang, geisoleerd in een tropisch oerwoud, kan waarschijnlijk wel als een „face to face" groep omschreven worden. Het is verheugend dat de „sfeer" voorzover deze zonder grondig onderzoek beoordeeld kan worden, toch niet „muf" is geworden. Zoals vermeld, zal het feit dat veelal hard gewerkt moest worden hiertoe nog ongetwijfeld hebben bijgedragen. Wij willen hier later nog op ingaan; voorlopig gaan wij door met onze beschrijving, die op de eerste plaats de herkomst van boeren en dorpsbewoners dient te omvatten.

Ten aanzien van de herkomst dient vermeld te worden dat in bovengenoemde verzameling van maandgelders zowel Surinamers als Europeanen begrepen zijn. Zoals zal blijken, is het aantal Surinamers in de administratieve groep vrij groot. Nader onderscheid in deze Surinaamse groep naar Creoolse of Hindoestaanse oorsprong wordt niet gemaakt.

---

[1]) Het nu volgende werd ten dele reeds gepubliceerd in *Economisch Statistische Berichten 40*, no. 2000, 12.X. 1955.

De medewerkende boeren zijn momenteel allen uit Nederland afkomstig maar voorbereidingen worden getroffen om ook Surinaamse boeren voor deze uitzonderlijk technisch-mechanische bedrijfsvoering op te leiden. Deze boerengroep werd derhalve naar Nederlandse provincies verdeeld. Voor de overige groepen leek een verdeling naar herkomst uit stad en land gewenst.

TABEL 1. Geografische herkomst der boeren van Wageningen inclusief hun echtgenotes.

	Brabant en Limburg	Groningen, Friesland en Drente	Noord- en Zuid-Holland en Zeeland	Utrecht en Gelderland
Mannen en Vrouwen	19	18	14	1

Blijkens deze cijfers kan men een vrij groot aantal Katholieke boeren verwachten en dit is inderdaad het geval. De selectie in Nederland geschiedt overigens zodanig, dat er, behalve op de lichamelijke en geestelijke capaciteiten van de boer en zijn (meestal aanstaande) echtgenote, gelet wordt op de kwaliteit van het bedrijf waar de adspirant werkt.

In deze verdeling kan men overigens geen indicatie vinden voor de geschiktheid en de capaciteiten voor emigratie van de boeren naar provincie, hoewel de vraag naar een eigen bedrijf, welke ongetwijfeld in Zuid-Nederland en op de Noordelijke zandgronden relatief groot is, een rol gespeeld kan hebben.

TABEL 2. Geografische herkomst der dorpsbewoners van Wageningen inclusief de echtgenotes.

	Stad	Land
Administratieve krachten	19	9
Technische krachten	21	14
Afdelingshoofden	15	5

Bij beide tabellen werd als herkomst de geboorteplaats aangemerkt; het is derhalve duidelijk dat aan deze cijfers geen grote waarde gehecht kan worden. Niettemin is het merkwaardig dat het aantal in de stad geborenen bij de dorpsbewoners vrij groot is. Voor de herkomst werden dan als stad nog slechts plaatsen met een inwoner-aantal van meer dan 20.000 aangemerkt.

Het stedelijk accent wordt hier nog versterkt, indien men bedenkt dat een aantal der buiten de stad geborenen in feite door studie en opleiding stedelingen zijn geworden. Dit haakt in bij onze opmerkingen, over het sterk technische karakter van de Wageningse gemeenschap. Deze geisoleerde vestiging Wageningen omvat overwegend mensen die de faciliteiten van het stadsleven gewend zijn. Hiervan vinden zij slechts een middelmatige tot slechte film op Zondagavond en een sporadische

toneel- of muziekuitvoering op amateurspeil terug. Dat hier geen merkbaar gemis kan worden vastgesteld, heeft waarschijnlijk veel met het genoemde „technische" accent van de dorpssfeer te maken.

De geestelijke verzorging is, gezien de omstandigheden, zeker niet slecht; er is eenmaal in de 2-3 maanden bezoek van een Hervormd, Luthers of Gereformeerd predikant. Door de orde der Oblaten worden de Katholieke inwoners uit het op enige vaaruren gelegen Nieuw-Nickerie verzorgd, terwijl ook de Hindoestaanse pandit niet ontbreekt. De kerkelijke gezindte blijkt uit de volgende tabel.

TABEL 3. De kerkelijke gezindte der Wageningse gezinnen.

	Gerefor.	Ned. Herv. Luthers	R.K.	Hindoe	Geen
Medew. boeren . . .	8	4	10	—	5
Administr. krachten	1	11	5	2	1
Technische krachten	1	7	4	1	7
Afdelingshoofden . .	—	4	1	—	6

Het blijkt dat bij de boeren het aantal Gereformeerden en Katholieken relatief aanzienlijk is. Het aandeel der Hervormden/Luthersen in de administratieve groep berust gedeeltelijk op het feit dat het aantal der Creolen vrij groot is. Zowel bij de technische groep als bij de groep der afdelingshoofden valt de graad van onkerkelijkheid op.

Een volgend punt dat bespreking verdient, is de gezinsvorming, zoals deze sinds de eerste pioniersjaren 1949/1950 heeft plaats gevonden. Zoals vermeld, zijn vrijwel alle boeren en employé's gehuwd; het aantal vrijgezellen bedroeg medio 1955 slechts 4. Hoewel cijfers ontbreken, kan de leeftijd van de boeren en hun echtgenoten op 25–30 jaar en van de dorpsbewoners en hun echtgenoten op 35–40 jaar worden berekend. Het is niet mogelijk cijfers inzake de vruchtbare leeftijd van de respectievelijke echtgenoten te verstrekken. Volstaan moet worden met een notering van de geboorten in de periode 1950 tot medio 1955 naar beroepsgroep en naar godsdienst.

TABEL 4. Geboorten op Wageningen in de periode 1951 tot medio 1955 naar beroep.

	1951	1952	1953	1954	tot medio 1955
Boeren	—	2	2	10	4
Administr. krachten .	—	—	2	3	1
Technische krachten .	—	—	2	3	1
Afdelingshoofden . . .	—	—	1	1	—
	—	2	7	17	6

Ondanks het feit dat de boerengroep inderdaad jonger is, valt het aandeel van deze groep op, temeer indien men bedenkt dat medio 1955 tegenover 27 boerengezinnen rond 45 gezinnen van employé's aanwezig waren. Veel inzicht verschaft de tabel overigens niet omdat het getal Wageningers (van jaar op jaar) aanzienlijk verschilde; het groeide naarmate de werkzaamheden voortgang vonden. In de periode 1949–1951 was – gezien het pionierskarakter – het aantal gezinnen zonder kinderen uiteraard overwegend. Meer inzicht wordt verkregen, indien men de geboorten onderbrengt in kerkelijke groepen.

TABEL 5. Geboorten op Wageningen in de periode 1951 tot medio 1955 naar godsdienst.

	Boeren	Administratief	Technisch	Afdelingshoofd.
Gereformeerd	3	—	1	—
Rooms Katholiek . .	10	2	2	2
Hervormd/Luthers . .	1	1	1	—
Hindoe	—	3	—	—
Geen	4	—	2	—

Legt men de cijfers van tabel 3 naast deze gegevens, dan blijkt dat in de 10 Rooms-Katholieke gezinnen met een relatief kort verblijf een 10-tal kinderen geboren werden, terwijl bij de 6 onkerkelijke afdelingshoofden geen geboorte plaats vond. Laatstgenoemde groep is overigens relatief oud. Voorzover van het grootste aantal kinderen gesproken kan worden, betreft dit de 2 Hindoestaanse families waarin een drietal geboorten plaats vonden. Meer dan een eerste aanduiding kan dit materiaal verder niet verschaffen.

Plaatst men tegenover de medio 1955 aanwezige ruim 70, over het algemeen jonge gezinnen, waarvan meer dan de helft reeds enige jaren op Wageningen woont, een totaal aantal geboorten van 32, dan kan echter niet van een abnormaal geboorteaccres gesproken worden.

SOCIALE VERSCHIJNSELEN IN WAGENINGEN

Het feit dat sprake is van een 70-tal gezinnen in een tropisch isolement, maakt een beschrijving der sociale verschijnselen uiteraard interessant. De lezer zal echter, zoals vermeld, met een simpele en niet vakkundige beschrijving genoegen moeten nemen. Het beperkt aantal personen doet een groep ontstaan van mensen die elkaar in en buiten het werk ontmoeten. Het zijn vrijwel alle practisch denkende mensen, gezond van lichaam en normaal van geest. Het uiterlijk gedrag is beheerst, de jongeren zijn snel geneigd tot een grap.

Ten aanzien van de kleding heeft zich een bepaalde gewoonte gevormd. De werkkleding is veelal khakie, met de onmisbare laarzen. Het bezoek aan de bioscoop vereist meer zorg; een lange broek en een overhemd zijn er het minimum. In de hogere rangen treft men niet zelden een overhemd met das op deze Zondagavond aan.

De arbeidsprestaties zijn blijvend bevredigend, zowel voor de Surinaamse als de Nederlandse krachten. Ernstige conflicten in de arbeidssfeer zijn niet in groter aantal voorgekomen dan in de grote agrarisch-technische organisaties in West-Europa. Tegenover de bedrijfskantoren in Paramaribo en in Nederland staat bij alle goede contacten toch de locale saamhorigheid, die zich uit in zinnen als „Parbo is weer bezig" of „Den Haag heeft weer wat".

De bewoners van Wageningen vallen echter bij conflicten in of buiten de arbeidssfeer zelf uiteen in grote groepen, die dikwijls aansluiten bij onze beroepsgroepen-indeling in boeren, technici, administratieve employé's en afdelingshoofden.

Ondanks weerstanden tegen volledige saamhorigheid in eigen groep, welke vermoedelijk op religieuze contrasten berustten, is de groep der medewerkende boeren de meest hechte. Dit is o.a. het geval omdat, ondanks verschil in oorspronkelijk sociaal en religieus milieu, bij alle boeren de gedachten op zelfstandige vestiging en op rijkdom gericht zijn.

De rest, in casu de uitvoerende organisatie en haar leidinggevende employé's, wordt dan bij zakelijke besprekingen als opponent beschouwd.

Ook de technici en de administratieve krachten „trekken" als bedrijfsgroep wel eens „één lijn", maar hier treft men toch niet de onderlinge binding van de boerengroep. De afdelingshoofden tenslotte bezitten zeer zeker een mate van collegialiteit; zij gedragen zich echter individueel *zelfstandig in gedrag en oordeelsvorming*.

De vrijetijdsbesteding heeft zich, naarmate de pioniersperiode afliep, meer gestabiliseerd. Terwijl in de pionierstrijd een usance van geregelde avondbezoeken bestond, blijft men sinds enige tijd meer thuis. Voor de boeren in de polder bestaat er, gezien de kilometers lange afstand over water naar het dorp, uiteraard een physieke onmogelijkheid om veel op bezoek te gaan. Nu heeft de leiding de boeren in groepen van 2 en van 4 bijeen geplaatst, waarbij de groepsvorming door de boeren zelf in onderling overleg plaats vond. Criterium was hier veelal de godsdienstige gezindheid. Ook speelde het oordeel inzake de capaciteiten van de toekomstige buurman en de opinie over de toekomstige buurvrouw, een belangrijke rol.

Een dergelijke in een isolement nogmaals geisoleerde groep van een viertal families kan een primair karakter gaan dragen, in de zin van „één grote familie". Het lijkt dat de hang naar „baas in eigen huis", vooral wat de vrouwen betreft, hier echter een grote rem zal vormen.

De vrijetijdsbesteding in het dorp omvat het lidmaatschap van een societeit, welke in het logeergebouw gevestigd is. Het is soms moeilijk voldoende bestuursleden te verzamelen; het door deze societeit georganiseerde wekelijkse dansavondje wordt redelijk bezocht. Een biljartcompetitie floreert reeds jaren.

De mogelijkheden tot sportbeoefening zijn zeer beperkt, er ontbreekt een zwembad. Men vist en jaagt in de daartoe geëigende periodes; een enkeling bezit een raceboot met buitenboordmotor.

Vermoedelijk wordt er weinig vrije tijd aan studie en inspannende geestelijke arbeid besteed. Voorzover dit de groep der afdelingshoofden betreft, welke verscheidene academici telt, is dit een minder gunstig symptoom.

Wij willen vervolgens een aantal opvattingen bespreken, waarschijnlijk te omschrijven als „attitudes", welke in de concrete omstandigheden van Wageningen van belang zijn. Allereerst de kwestie van het veelkleurig raciaal patroon. Gevallen van rassendiscriminatie zijn tot op heden niet waarneembaar geweest. De gevoeligheid voor de woorden „neger" en „koelie", uiterst pijnlijke scheldwoorden voor respectievelijk een Surinamer van Afrikaanse en van Hindoestaanse afkomst, wordt steeds ontzien.

De omgang tussen blanke superieur en niet blanke ondergeschikte is veelal van de joviaal-ruwe aard, zoals men die in een Amsterdamse bouwput of op een Rotterdamse scheepswerf aantreft. De waardering voor bepaalde goede prestaties van niet-blanke arbeiders is spontaan. Dit betreft onder andere het Surinaamse bedieningspersoneel van „draglines", dat na een relatief lange tijd van inwerken betere prestaties leverde dan de oorspronkelijk Nederlandse bezetting.

Een apart probleem vormt de verhouding tussen de boer en de permanent bij de boerderij behorende Javaanse of Hindoestaanse arbeider in de polder. Het on-Europese gedrag van de Javaan heeft aanvankelijk individuele moeilijkheden gegeven. Te veel voorschotten op loon werden onder andere verstrekt.

Van een raciale discriminatie is noch in het dorp noch in de polder ooit sprake geweest. Het feit dat de immigranten relatief jonge mensen zijn, met een herinnering aan oorlog en Jodenvervolging, is hier niet vreemd aan. Dit betekent niet dat nimmer gevallen van onbeheerst optreden tussen personen van verschillend ras zijn voorgekomen. Maar hierbij was evengoed sprake van persoonlijke conflicten tussen Creolen en Hindoestanen onderling als tussen blank en niet-blank.

Een religieuze overtuiging wordt steeds geeerbiedigd. Zowel de Hindoestanen als de Javanen krijgen verlof op hun religieuze feestdagen.

Terwijl raciale discriminatie een zeldzaamheid is, moet een zekere graad van sociale discriminatie wel aanwezig worden geacht, hoewel dit, voorzover waarneembaar, niet sterker is dan bijvoorbeeld in de Noord-Oost-polder. Waarschijnlijk is dit een van de grootste vraagstukken voor de blanke immigrant in de tropen. Hij wil van rassenonderscheid niets weten; hij beseft dat de tropische niet-blanke mens in het verleden een geringe kans op ontwikkeling en vakkennis heeft gehad. Hij moet echter zorgen voor voldoende arbeidsprestaties bij hen voor wiens werk hij verantwoordelijk is. Hij heeft bovendien niet zelden een relatief grote verantwoordelijkheid.

Met het etiket „luiheid" zal hij overigens na enige jaren tropenervaring wel minder kwistig omspringen, evenals met het etiket „dom". Nu ontbreekt aan de niet-blanke arbeider zelden een zeer sterk gevoel van eigenwaarde; tijdelijk kunnen individuele arbeidscontacten aldus verstoord raken.

Ook in de eerst enkele jaren gevestigde beroepsgroepen op Wageningen treft men reeds een persoonsbeoordeling op basis van materiële welvaart

aan. Dit is bijvoorbeeld bij de groep der boeren het geval. Enkele bezitten gefortuneerde ouders in Nederland en „voelen zich dus wat meer". Bovendien heeft de leiding wijziging gebracht in de eertijds uniforme bedrijfsopzet, waarbij aan elke boer een areaal van 6 × 12 hectares verstrekt zou worden. Afhankelijk van de capaciteiten van de boer wordt 1 × 72, 2 × 72 en sporadisch 3 × 72 hectares aan hem toevertrouwd. Zo bespeurt men wat jalousie bij de bewerker van 1 × 72 hectare als, bijvoorbeeld in het gesprek over de stand van het gewas met de bewerker van 3 × 72 hectares, laatstgenoemde over zijn additionele percelen praat.

Van groot belang voor permanente vestiging is uiteraard de reactie van de Nederlandse echtgenote op de veelal volslagen andere wereld waarin zij geplaatst wordt. Voorzover bekend, reageert zij gedeeltelijk zoals zij dit in Canada of Australië doet. Het isolement, de dunne band per brief met thuis en met eigen straat en dorp, de licht enerverende invloed van een tropisch laagland-klimaat, het manco aan gezellige winkels etc., dit alles geeft tijdelijke weerstanden tegen het verblijf, in het bijzonder tegen een permanente vestiging. Dat hierbij herkomst uit de stad bijzondere moeilijkheden geeft, kon niet worden vastgesteld. Anderzijds vindt een wijziging in haar sociaal-economische status in opwaartse richting plaats. Zij woont in een aantrekkelijk huis, het inkomen is redelijk en de sociale voorziening voor het gezin is goed. Het loon voor een dienstbode is laag; het is bezwaarlijk om alle huiswerk zelf te doen. Zij wordt mevrouw in velerlei opzicht, overigens veelal zonder de ballast der Europese pedanterie.

Over het morele gedrag der immigranten is weinig bekend. De uitlatingen van geestelijken en overige bezoekers wijzen op een over het algemeen kalme sfeer, waarin sexuele overtredingen (die overigens onbekend zijn) voor eigen sociale groep onverbiddelijk veroordeeld worden. Ten aanzien van de gedragingen van arbeiders en dienstpersoneel wordt vrij algemeen een tolerante houding aangenomen.

Met het voor Suriname belangrijke verschijnsel van de ongehuwde moeder raakt men spoedig vertrouwd en men hoedt zich snel voor een bekrompen oordeel in deze. Deze vage angst voor bekrompenheid hangt samen met een beheerst joviaal gedrag op feesten en bijeenkomsten. Men krijgt dan de indruk van burgerlijkheid, niet in de benepen zin van het woord, maar in de sfeer van een als vanzelfsprekende aanvaarding van eigen bestaan. Verwondering treft men dan weinig aan en de lach overheerst de glimlach.

De religie blijft ongetwijfeld bij velen levend, mede dank zij het reeds vermelde contact met geestelijken. Niettemin zal het de immigrant veel moeite kosten deze religieuze vitaliteit te behouden; de tropische zône schijnt op den duur op velerlei geestelijke activiteit een remmende invloed uit te oefenen. De voorbeelden uit het toenmalige Nederlands-Indië zijn een ieder bekend en ook voor Wageningen zal men met de kans op een individuele vervreemding van religieuze waarden rekening moeten houden.

In het voorgaande werd een en ander verteld over de vestiging van blanken op het Wageningenproject. De sociale ervaring waarover men beschikt, bestrijkt nog maar een periode van enkele jaren. In die jaren hebben zich geen ernstige conflicten,

individueel of in groepsverband, voorgedaan. Uitgaande van de huidige situatie wordt de mogelijkheid van blijvende vestiging in de tropen dan ook aanwezig geacht. Van wezenlijk belang blijkt hierbij echter het scheppen van gunstige materiële bestaansvoorwaarden voor de immigranten. Als zodanig moet de opvatting van de leiding inzake arbeidsbeloning, sociale condities, huisvesting en oudedagsvoorziening dan ook als zeer juist worden aangemerkt. Dit brengt met zich mede dat emigratie naar de tropen op een uitsluitende basis van commerciële explotatie van landbouwgronden moeilijk zal zijn, zeker voor jonge gezinnen waarvan de kinderen recht hebben op een rustig bestaan in een zo volwaardig mogelijke gemeenschap.

Summary

WHITE SETTLERS ON THE WAGENINGEN PROJECT IN SURINAM

Surinam is a country of immigrants. First slaves were imported from Africa; later came indentured labourers from India and Java. In the mid-nineteenth century a plan for the settlement of Dutch farmers was developed, but it soon collapsed owing to inadequate organization. In a pre-war study of that project it was pointed out that the success of such a settlement depends largely on marketing possiblilties. Such possibilities can hardly be developed by the individual settler,while an organized group has the advantage of an "economics of scale". However, such group organization in turn exerts certain influences on the behaviour of the individual settler.

The Wageningen project in Surinam, decided upon in 1949, aims at the construction of a number of polders in the fertile coastal marshlands of the country. A first polder of twenty thousand acres was half finished in 1955 and will be completed in 1957. Mechanizations is the key to the whole project. The forest has been cleared with bulldozers and draglines. A large pumping station controls the water lever for the various polder units. Ploughing, sowing, and harvesting of rice (up to now the only crop) are done by machine. The rice is then milled in a new, modern mill, and loaded directly onto an ocean-going vessel. Such mechanization opens possibilities for a more flexible price policy.

The project is quite isolated, a twenty-four-hour journey from Paramaribo. The settlers have no possibility for respite from the hot, humid coastal climate. The health of the settlers is good, nonetheless, no doubt largely because they were allowed to go to the project only after thorough medical examinations in the Netherlands. A certain amount of nervous strain is attributable to the climate. The project, in a country with marked ethnic differentiation, met initially with some opposition. This has gradually disappeared, but problems in intercultural relations between Dutch farmers and Indian and Javanese farm workers will continue to crop up.

In mid-1955 the Wageningen community consisted of 79 white and non-white permanent employees: 27 farmers, 21 administators, 20 technicians, and 11 division heads. Most of the farmers were born in the two southernmost and the three northernmost provinces of the Netherlands; most of the administrators, technicians, and division heads were born in urban areas. The general attitudes of the group are less agrarian than urban and technological. Most of the farmers are Catholic (10) or Calvinist (8); the other groups are largely Reformed or Lutheran (22) or without religious affiliation (14).

With a total of some seventy (young) couples in the community at present, a sum of 32 children were born in the period between 1951 and mid-1955. Most of these were to farmers (18), most to Catholics (16), most of all to Catholic farmers (10 – an average of one child per family).

The Wageningen community, living in tropical isolation, is a rather cohesive group, with its own group norms, for example in dress. Labour productivity is satisfactory, for white and non-white workers alike. There is a spirit of local solidarity over against 'Paramaribo' and 'The Hague'. In cases of conflict, however, the group as a whole often falls apart into the various occupational groups, of which that of the farmers is the most close-knit.

The polder has been divided into small units of two or four farmsteads side by side. This system tends to promote the formation of two-family or four-family primary groups, though the women, especially, attempt to maintain the independence of the one-family group. There is little organized community recreation, and evening visiting, a custom in the first years of the project, is diminishing.

Though in Wageningen, with its multiracial pattern, certain cross-cultural problems and conflicts are bound to occur, racial discrimination is non-existent. Nor is there discrimination as regards religious convictions. Social discrimination, on the other hand, does appear, in the sense of an exaggerated gap between the better-to-do and the poorer members of the community. Among the farmers the social background of the family in the Netherlands is important, while the awarding of extra land to the most efficient farmers has also led to social distinction and to jealousy. The reaction of the Dutch immigrant wife to her new situation seems to be much the same as in Canada and Australia: any number of disadvantages on the one hand, and on the other an improvement in social and economic status. Sexual transgressions are unknown, and in theory roundly condemned, within the group, but a tolerant attitude is taken towards the laxer standards prevailing in Surinam outside the group. There is in fact a general fear of narrow-mindedness.

In general the Wageningen experiment has shown that the offering of favourable social conditions, rather than of financial advantages alone, is of importance for the success of any such settlement in the tropics.

ENKELE BESCHOUWINGEN OVER DE INDIANEN DER NEDERLANDSE ANTILLEN EN HUN GEESTESLEVEN

DOOR

C. H. DE GOEJE [1])

De vroegste historische gegevens over de bevolking der Antillen zijn afkomstig van COLUMBUS en diens tijdgenoten.

COLUMBUS meende wellicht tot zijn dood toe dat hij in Indië was aangekomen, en zo werden deze inboorlingen in het Spaans *Indio*, vrouwelijk *India*, meervoud *Indios*, genoemd; in het Nederlands werd het Indiaan.

COLUMBUS lette scherp op, of er goud was, en hij zag dat enige van deze mensen een stukje goud droegen, door een gat in hun neus gestoken. Met tekenen beduidden zij, dat men, naar het zuiden varend, kan gaan naar een plaats, waar een koning is die grote gouden vaten en veel stukken goud heeft. Wij weten thans, dat in het zuiden (Venezuela-Colombia) Indiaanse goudbewerkers woonden en in die streken speelde zich de geschiedenis van „El Dorado" af; nog verder zuidelijk woonde de Inca met zijn ontzaglijke schatten.

Op de eerste reis bezocht COLUMBUS de Bahama-eilanden, Cuba en Haïti; op de twee volgende reizen ontdekte hij de Kleine Antillen en betrad nabij Trinidad het vaste land.

Het oudste bericht omtrent de Benedenwindse Eilanden danken wij aan COLUMBUS' vroegere tochtgenoot ALONSO DE HOJEDA, die in 1499, vergezeld van een andere tochtgenoot

---

1) De redactie van *De West-Indische Gids* prijst zich gelukkig dit laatste opstel van prof. DE GOEJE – dat hij in 1953 met een ander doel schreef – te mogen publiceren, nu het niet mogelijk gebleken is het aan zijn oorspronkelijke bestemming te laten beantwoorden. De titel van deze bijdrage moet dus nog toegevoegd worden aan de „Lijst van geschriften van prof. C. H. de Goeje" welke in de vorige jaargang van dit tijdschrift op bladz. 91–94 werd gepubliceerd.

van COLUMBUS, JUAN DE LA COSA, en met AMERIGO VESPUCCI en stuurlieden, land aanliep ten noorden van de Amazone, van daar naar het noorden en oosten voer, langs Trinidad, en eerlang die eilanden zag. Het reisverhaal (de verklaring van HOJEDA en een verhaal van VESPUCCI) vermeldt, dat men op een hiervan landde en er vrouwen en mannen van zeer grote gestalte aantrof. Men noemde dit eiland *Isla de los Gigantes*. Het verhaal van VESPUCCI vermeldt bovendien dat op dit eiland veel brasil-hout bomen groeiden. Op de kort nadien vervaardigde kaarten zijn nabij elkaar twee eilanden getekend; bij het oostelijkste staat de naam *isla de brasil*, bij het westelijkste de naam *isla de los gigantes*. Over de reuzen zal straks nog iets gezegd worden; *brasil* was in *Europa* de naam voor verfhout (Italiaans *verzino*) en dat zal wel bedoeld zijn, want op de eilanden der Curaçaogroep groeit een verfhouf: *Haematoxylon brasiletto*.

Op de Cantino-kaart, die vermoedelijk in 1502 te Lissabon vervaardigd is, staat bij de huidige West-Indische eilanden: *Las antilhas del Rey de castella*. In 1474 had de Florentijnse cosmograaf TOSCANELLI in een brief waarvan later COLUMBUS een copie kreeg, een eiland *Antilia* vermeld. Die naam was toen reeds in zwang voor een eiland of mythisch eiland in het verre Westen.

De naam Indiaan werd aan alle inboorlingen van Amerika gegeven, uitgezonderd de Eskimo's; ook toen reeds was uitgemaakt, dat deze mensen een afzonderlijk, mongoloïde, ras vormen. Soms bezigt men „Amer-indiaan", doch meer gebruikelijk is de naam „roodhuid", welke vooral past bij die Indianen, welke zich de huid inwrijven met vuurrode kleurstof uit de vrucht van *Bixa orellana*. – Tropisch Amerika behield lange tijd de naam *Indias Occidentales*, West-Indië.

Enigermate gedetailleerde mededelingen omtrent Curaçao in de vóór-Spaanse tijd vernam JOHANNES VAN WALBEECK in 1635 van de bejaarde Indiaan JUAN MESTIZO.

Volgens MESTIZO waren er toen op Curaçao vele Indiaanse dorpen met in totaal minstens 6000 mensen, onder een hoofdman, die woonde in een dorp ter plaatse van het huidig St. Kruis. Men voedde zich met cassave, mais, vis in overvloed, schelpdieren, schildpadden, leguanen, patatten, bananen(?), pompoenen, meloenen, papaja; vee was er toen nog niet. De bevolking beschikte over vele, van uitgeholde boomstammen gemaakte boten en dreef handel met de Indianen der kust van het latere Venezuela en Colombia.

Toen het Spaanse bestuurscentrum Española meer en meer buiten zijn arbeidskrachten geraakte, werden Curaçao, Aruba en Bonaire tot „onnutte eilanden" verklaard en tegen 1515 voerde een Spaanse vloot 2000 gezonde Indianen van de drie eilanden weg, terwijl men de rest der bevolking met het zwaard ombracht. Deze slaven schijnen naar Haïti te zijn gebracht en een troep hiervan heeft JUAN DE AMPUÉS teruggevoerd naar de Benedenwindse Eilanden, waar hij Rooms-Indiaanse nederzettingen wilde stichten.

De Indianen kwamen daar, geëncadreerd door Spanjaarden, en vermoedelijk was de voertaal het Spaans waarin Indiaanse woorden waren opgenomen. Het door AMPUÉS in een brief gebezigd woord *naboria* = mijn onderhorige, was ontleend aan de taal van Haïti. In het Papiamentu en in Europese talen kan men vele van die woorden aantreffen; wij noemen: *orkaan, savanne, kano, cassave, mais, guave, guajacá, papaja, patat, tabak, leguaan*; ook *kunuku* (het veld), *kasike* (Indiaanse hoofdman), *xagua* (grot, put), *yuka* (cassaveplant). Creoolse en Europese talen hebben ook aan andere Indiaanse talen woorden ontleend.

Tegen 1634 waren de Benedenwindse Eilanden bewoond door een gering aantal Spanjaarden en door Indianen. Toen in 1634 de Spanjaarden vertrokken, gingen vele Indianen mee en van 1634–36 verdween ook bijna de gehele rest, tengevolge van de Spaanse taktiek om de Indianen tegen de Nederlandse overwinnaars uit te spelen (VAN GROL, p. 110).

De volken, wier taal tot de Arawakse taalgroep behoort, zijn verspreid van Bolivia tot de kust van Guyana en ten tijde van Columbus zelfs tot de Bahama-eilanden. Er zijn echter geen aantekeningen bewaard betreffende de door de Indianen van Curaçao en Bonaire gesproken taal of talen. Van Aruba heeft A. J. VAN KOOLWIJK een korte woordenlijst gepubliceerd en later heeft M. D. LATOUR enkele namen gegeven. Helaas ontbreken die typerende woorden, welke men voor de klassering der taal zou verlangen. Enige der opgegeven woorden doen echter denken aan de Caribische taalfamilie.

Volgens P. A. EUWENS behoorden de oudste Indianen van Curaçao, evenals die van de overwal (vroeger heette die streek *Curiana*; tegenwoordig ligt daar Coro) tot de stam der Caquetío's. Zulks maakt ons niet veel wijzer, aangezien geen bijzonderheden omtrent die stam worden vermeld; doch nabij de Rio Caqueta, in het zuiden van Colombia, wonen mensen, die een Caribische taal spreken, de Hiánakoto of Kalihóna. Het zijn grote, forse

mensen, en zulks doet weer denken aan de „reuzen" die HOJEDA op één der eilanden aantrof. Weliswaar heet het, dat nadien alle Indianen zijn weggehaald of gedood, maar er zullen zich vele schuil hebben gehouden. Ook werden enkele gezinnen door AMPUÉS teruggezonden na de weghaling. Het is nog niet overtuigend; maar er is nóg een dun draadje: men vergelijke de naam der kuststreek *Curiana* of *Coriana*, wat volgens EUWENS „zeebries" of „zeewind" betekent, en de naam van het eiland *Curaçao*, met Hiánakoto *kule* (*-nai*) = schoon, Trio *kule* = mooi weer, Kaliña *kura* (*-me*) = mooi, goed, *kurando* = buitenlucht; en misschien was de naam van het eiland *Bonaire* een Spaans woord met soortgelijke betekenis.

Van de nieuwe Spaanse bemoeiïng met de Benedenwindse Eilanden getuigt, dat weldra op de kaarten deze eilanden goed worden getekend en met de thans nog gebruikelijke namen.

Wellicht hebben de Indianen, die een tijd op Haïti hadden gewoond, het muziekinstrument wiri op Curaçao ingevoerd. In zijn oude vorm van een kalebasschaal met kerven, waarover met een stokje gestreken werd, gelijkt het sprekend op een instrument van Puerto Rico en Cuba en het doet ook denken aan een instrument van Haïti, in 1498 door frater ROMAN PANE beschreven. Enigermate hieraan verwante instrumenten zijn bij stammen van het vasteland aangetroffen, en het beginsel is ook toegepast buiten Amerika, doch de verwantschap tussen het instrument van Curaçao en de instrumenten der Grote Antillen is wel zeer sterk.

De uit klei gebakken urnen, waarin men lijken begroef, zijn waarschijnlijk ter plaatse vervaardigd; op Aruba waren ze nog bij het begin der 19e eeuw in gebruik; het begraven in urnen kwam echter ook voor bij Indianen van het vasteland.

Misschien kunnen opgravingen nog meer aan het licht brengen, doch er zal heel wat weggehaald zijn, en al vroeg zullen de voorwerpen van kostbare steen of van goud, voor zover die er waren, verdwenen zijn.

Te vermelden vallen nog de Indiaanse rotsschilderingen, deels betrekkelijk recent; wellicht zijn vele daarvan met magische bedoelingen aangebracht.

Op de Bovenwindse Eilanden St. Maarten, Saba en St. Eustatius hebben eveneens Indianen gewoond, die echter reeds verdwenen waren toen de Nederlanders er vaste voet kregen.

De opgravingen hebben slechts het beeld geleverd van het gewone Arawakse of Caribische peil van beschaving.

Van de Indianen der Bovenwindse Eilanden is echter nogal wat bekend, doordien COLUMBUS bij die eilanden aankwam, en meende daar het doel van zijn reis: Indië en het rijk van de GranCan (China) bereikt te hebben; Cuba hield men aanvankelijk voor Cepango (Japan). Naar deze eilanden hebben vervolgens kolonisatie en missie zich het eerst gericht.

Daar woonden mensen die, in verschillende dialecten, een taal spraken, die nogal verwant was aan het Arawakse van Guyana; doch een paar eeuwen voor Columbus zijn Indianen van een andere soort deze Archipel binnengedrongen. Deze behoorden tot het in de kuststreken van Guyana wonend volk, dat zich zelf *Kaliña* of *Kariña* noemt.

In Guyana bevochten Kaliña's en Arawakken elkaar, doch misschien was er ook wel handelsverkeer; wellicht zijn er ook wel aanrakingen op de Antillen geweest; daarvan getuigt het woord *Karipona*, waarmede aldaar de Kaliña's werden aangeduid, want dat was waarschijnlijk de naam van het oervolk, dat zich later gesplitst heeft in verschillende stammen, waarvan er één de afgekorte naam Kariña of Kaliña voerde. Doch een paar eeuwen vóór Columbus zijn troepen Kaliña's gewelddadig opgetreden tegen de Antillenbevolking. Vermoedelijk kwamen deze uit de streek tussen de mond der Orinoco en de ten westen daarvan gelegen zeekaap *Barue enetale* = de neus van *Barue* of *Balue* (COLUMBUS noteerde *Paria*). Van daar kan men, van eiland op eiland varende, doordringen tot de Bahama's waar Columbus 12 October 1492 mensen zag, die littekens droegen van de invallers; deze hadden getracht hen te vatten, want de invallers plachten de vrouwen der gezeten bevolking tot bijzitten te nemen en de mannen aten zij op. Wellicht was de Arawakse bevolking lang geleden langs dezelfde weg op de eilanden gekomen en heeft daar een nog oudere bevolking overweldigd; en, misschien lang voor de grote invasie, hebben zich op Trinidad Kaliña's gevestigd, en ook de Chayma, een andere Caribische stam.

COLUMBUS ving bij de inboorlingen van Guanahani (Bahamas) en Cuba het woord *cavila* op, en het woord *Cami*, waarmede zij een macht aanduidden, die oorlog tegen hen voerde; hij meende dat men de Gran-Can bedoelde, en zond zelfs boodschappers met 's Konings brief naar deze potentaat, welke brief natuurlijk „onbestelbaar" bleek te zijn. Columbus had echter ook de naam *Caniba* of *Canibato* opgevangen, dat het land zou zijn van waar de belagers der gezeten bevolking afkomstig waren; hij noemde die belagers „los de Canibato", „los Canibales" en „los de Caniba, qu'ellos llaman Caribes". Vermoedelijk waren het alles de gebrekkig verstane namen *Karipona* en *Kariña*.

In het Spaans en andere talen is *canibal* het verzamelwoord voor „menseneter" geworden en *Caribe* noemde men de wilde Indianen van de Kleine Antillen en van het vasteland. Fransen en Nederlanders hebben, vermoedelijk door verwarring met een woord der Tupi-taal in Brazilië,

daarvan *Caraibe* gemaakt. De Fransen noemen echter de Kaliña's van Frans Guyana: *Galibi*.

In de 17e eeuw vernam de Franse missionaris RAYMOND BRETON van hoofdlieden van Dominica, dat hun volk afstamt van de Kaliña's van het vasteland, die zich hadden afgescheiden om de eilanden te veroveren; dat de hoofdman die hen had aangevoerd, klein van lichaamsbouw was, doch groot in moed, dat hij weinig at en nog minder dronk. Zulks wijst niet op een rooftocht; er waren trouwens geen rijkdommen op de Antillen, en evenmin kan landhonger de drijfveer zijn geweest, want vruchtbare grond was er op het vasteland in overvloed. Maar de Kaliña's kennen een oude overlevering: „Eertijds, vóór nog de grootvader van mijn grootmoeder geboren was, kwamen de Indianen veel talrijker voor dan thans en leefden ook veel gelukkiger. Een zaak slechts baarde hun grote zorg: de vrees n.l. voor hun voortbestaan. Zij duchtten als volk te zullen uitsterven en meenden daarom op een nieuw soort vermaagschapping te moeten zinnen. Enige jongelieden sloegen daarom raad en besloten een gezamenlijke tocht te ondernemen naar de *Woli-yana* (vrouw-Indianen, eigenlijk vrouw-lichamen)". Dan volgt het verhaal van de wonderbaarlijke reis naar de vrouwennatie, welk verhaal sterk gelijkt op hetgeen de aanstaande medicijnman in trance beleeft. Deze komt ten slotte aan de hemelse wateren en ontmoet daar de watergeesten en hun overste, die eigenlijk de Grote Moeder is; de Europeaan heeft daarvan gemaakt: de Amazonen en hun Koningin.

Het is echter een historisch feit, dat troepen Kaliña-mannen naar de Antillen zijn gevaren en zich daar vermaagschapt hebben met Arawakse vrouwen. En het is wel zeker, dat de Indianen inteelt vermeden, want een man mag niet huwen met nichten van moederszijde, wel met nichten van vaderszijde. Dat is niet hetzelfde, want (althans volgens Kaliña's) is het lichaam van het kind afkomstig van de moeder; de geest is afkomstig van de vader. De zuigeling leeft vanzelf mede met alles wat de vader doet of ondergaat; na de geboorte van het kind, blijft de vader voorzichtigheidshalve thuis, wijl het kind nog zo teer is (het z.g. mannenkraambed (couvade), dat ook bij de Eiland-Kariben in zwang was – en, heel vroeger, ook in Europa en Azië).

Kariben, Arawaken en talrijke andere oude volken laten de familieverwantschap in de vrouwelijke lijn gelden (moederrecht of matriarchaat), doch de veroveraars der Antillen hebben hun bastaards tot hun eigen volk gerekend en tevens de mannelijke lijn der overwonnenen afgesneden. Aan gevangen jongens werden de genitaliën afgesneden en zij werden slaaf en dikwerf later opgegeten, wat met de gevangen mannen veelal terstond geschiedde. Niet onwaarschijnlijk zat hier de bedoeling achter, om de levenskracht der slachtoffers op te nemen; bij het koppensnellen en skalperen, dat andere Indianenvolken plegen te doen, beoogt men wellicht eveneens het verwerven van levenskracht of „zielestof".

Omtrent het menseneten bij de Tupi-Guarani's (in Brazilië en omgeving) staan ons vollediger berichten ten dienste. A. MÉTRAUX vermeldt in zijn boek „La religion des Tupinamba" o.m. dat men krijgsgevangenen tijdelijk min of meer in de stam opnam; zij wisten dat zij, als het tijdstip was aangebroken, gedood en opgegeten zouden worden, maar ontvluchtten niet, en namen dapper deel aan het drinkgelag, dat voorafging aan hun executie; het was de gevangene een welkome gelegenheid om zijn

beul te vertellen, hoeveel van diens vrienden hij had gedood en welke wraak zijn stamgenoten zouden nemen. Men meende ook dat hiernamaals de zielen dergenen, die zich goed gewroken hadden en veel vijanden hadden opgegeten, naar het paradijs der voorvaderen zouden gaan. Dat paradijs wordt de medicijnman in trance gewaar, maar de alledaagse mens voelt, dat er een dergelijke werkelijkheid bestaat, en zozeer leefde men in een magisch-religieuze sfeer, dat het voorkwam (nog in 1912!), dat medicijnmannen in de droom zagen, dat de ondergang der aarde reeds was aangevangen en een gehele troep zich onder hun leiding op weg begaf naar „het land zonder kwaad", hetwelk in de Oceaan in het oosten zou liggen.

Het is dan ook niet zo zeker, dat hetgeen er op de Antillen voorviel, voor de overweldigde vrouwen uitsluitend een verschrikking was. Hun instinct van wijfjesdier werd bevredigd; zij bleven op dezelfde plaats en bij hun nieuwe echtgenoten vonden zij nagenoeg dezelfde leefwijze en religie als tevoren. Die religie was niet inferieur, maar vóór-Christelijk, en het gehele gebeuren heeft iets gemeen met de verschijnselen in het dieren- en plantenrijk.

De primitieve mens voelt daarbij ook religieuze plicht. Elk Indianenvolk acht zichzelf de eigenlijke mensheid, die onder de oppermacht der goden een taak in de wereld heeft te vervullen. Men houdt zich aan de instellingen der voorouders, maar nog immer krijgen de medicijnmannen aanwijzingen van de goden. De vrouw is het wezen, dat de man begeert (als in Genesis 3 : 16) en verlangt de kinderen te baren, en zij verzorgt het huishouden; de vrouwen worden steeds gespaard. De man is jager en krijgsman en wordt niet gespaard. Maar beide seksen, elk in hun eigen taak, zijn moedig.

De Mexicanen geloofden, dat de zielen der op de pyramide geofferde krijgsgevangenen, tezamen met de zielen der eigen krijgslieden, die in de strijd gesneuveld waren, de zon van het punt van opkomst tot het zenith begeleidden; van daar tot het punt van ondergang werd de zon begeleid door de zielen der in het kraambed gestorven vrouwen. Bij elk der 18 tijdvakken van het jaar behoorde een bepaalde ritus en de mensenoffers die er veelal bij behoorden, bestonden daaruit, dat krijgsgevangenen op de offersteen bovenop de pyramide werden uitgestrekt, een priester hen de borst opensneed, er het hart uitrukte, en dit aan de zonnegod, die de stamgod der Mexicanen was, schonk. Toch waren de Mexicanen eenvoudige, eerlijke mensen, fijngevoelig en geregeerd naar wetten van hoog zedelijk karakter. Zij eerbiedigden het eigendomsrecht, verachtten leugen en valsheid, waren vrolijk in gezelschap, dapper in de oorlog en onwankelbaar gehoorzaam aan hun koningen. Het Indiaanse ras had daar een niveau van beschaving bereikt, dat al bijna even hoog lag als dat van het oude Egypte.

Het vlees der slachtoffers werd vervolgens door de priesters gegeten.

Op de ene wijze, bekeken kan men de veroveringstocht der Kaliña's zien als een uiting van levensdrang; op andere wijze bekeken ziet men, hoe al deze mensen het religieuze offer als een noodzakelijkheid aanvaardden. Een Mexicaanse mythe vertelde, hoe in de oertijd goden de zon en de maan hebben geschapen door, na boetedoening, zichzelve in het vuur te werpen. Een andere mythe vertelde dat de zon, om de aarde te kunnen verlichten, zich moet voeden met mensenbloed. Daarom moest

in de oertijd de oorlog worden geschapen, want slechts daardoor kan men bloed en harten verkrijgen. Wijl alle goden het zo wensten, schiepen zij de oorlog. De fundamentele belangrijkheid van het offer is ook in de Indische Bhagavad Gita verkondigd, en de Bijbel spreekt er eveneens van.

In de mens schuilt grote wijsheid en diepe religiezin. In het bewustzijn der primitieven maakte dit zich kenbaar in levendig gevoelde droomgezichten; de Indiaan gaf zich veel moeite om zich ontvankelijk te maken voor een toestand van trance, waarbij zulke dromen optreden.

Uit deze droomsfeer zijn hun wijze en verheven mythen en leerzame en geestige sprookjes afkomstig; en het waren begrijpende mensen, die deze verhalen oververtelden.

De Europeanen kwamen daar met hun eigen opvattingen, en vroeger was er slechts zelden één die op de inval kwam, dat de Amerikaanse inboorling een belangrijk geestelijk leven zou kunnen hebben. Bij de Eiland-Kariben is weinig opgetekend; maar bij de Indianen van Haïti kwam gelukkig iemand met brede blik, dat was COLUMBUS, en deze heeft een frater van de orde van den H. Hieronymus, ROMAN PANE, opgedragen de mythen en de religie der inboorlingen op te schrijven. Het was gebrekkig, wijl men elkaar slechts half verstond; doch wat er opgetekend is, sluit aan bij mythen en religie der Arawakken van Guyana, en, in ruimere zin, bij die der Indianen van geheel Amerika.

Naar de opvatting van deze mensen is de gehele natuur de voortdurende openbaring van psychisch-geestelijke wezens, van goden en geesten. In de oertijd leefden de mensen samen met hen; toen is er ongenoegen gekomen en scheiding; de geesten maakten zich onzichtbaar, en als nu een mens iets deed dat indruiste tegen de aard der geesten, bemerkte hij zijn fout pas als hem ziekte of ramp trof. Maar de allerhoogste godin kreeg medelijden met de mensen; zij verscheen aan een heilig man en onderwees deze, hoe men de geesten kan oproepen. Deze man werd de eerste medicijnman.

In trance kan de medicijnman zijn helpende geesten laten werken in de zieke; wij zouden spreken van een psychische gemeenschap, doch men kan ook het woord „magisch" bezigen, en het ligt alles in een niveau van religieuze eerbied. In minder zware gevallen bedient de medicijnman zich van een geneesmiddel uit de natuur; het zijn immers ook de geesten, die zich manifesteren als de verschillende natuurobjecten en er als het ware in wonen. Een bijzonder heiligende werking gaat uit van de tabaksgeest. Over geheel Amerika is de tabak in ere; COLUMBUS maakte er in zijn reisjournaal op 6 November 1492 voor het eerst melding van; het woord *tabak* is ontleend aan de taal van Haïti en betekende wellicht trance of droom. In deze droomsfeer heeft de Indiaan ook gemeenschap met de gestorvenen, en de Indianen van Guanahani en Cuba meenden aanvankelijk dat de Spanjaarden uit den Hemel waren gekomen. Toen in 1519 de keizer van Mexico vernam dat er Blanken aan de kust geland waren, meende hij dat de god Quetzalcoatl gekomen was.

Verscheidene Indiaanse talen geven blijk van de opvatting, dat activiteit een manifestatie is van het wezen der goden of geesten. De werkwoordswortel vertoont het karakter van een onpersoonlijk werkwoord („er geschiedt" of „het regent") en wordt voorafgegaan door een klankdeeltje hetwelk de persoon aanduidt die dat gebeuren gewaar wordt of passief ondergaat („lijdend voorwerp"). De persoon, van wie naar onze

opvattingen de activiteit uitgaat („onderwerp"), wordt alleen vermeld als het voor de duidelijkheid nodig is, en slechts op de wijze van een bepaling. Nog een ander verschijnsel kwam aan het licht bij het nauwkeurig analyseren van de Arawakse taal, van de Caribische taal, enz., n.l. de neiging om de gebeurtenis of de toestand na te bootsen met de spraakorganen; bijv. Arawaks *a* gebeuren, *ka* krachtig gebeuren, *ma* aarzelend gebeuren, *fa* toekomstig gebeuren. Men noemt dit klanksymboliek; het is ook in sommige talen van andere werelddelen opgemerkt, o.a. in het Nederlands, en er zijn ook sporen van die neiging in het Engels aangetroffen.

De taal der nakomelingen van de veroverende Kaliña's en de buitgemaakte Arawakse vrouwen, het z.g. Eiland-Caribisch, is in de 17e eeuw door BRETON en anderen op schrift gesteld. Deze taal bevatte (1) woorden, die door beide seksen gebruikt werden, en die bijna alle uit een Arawakse taal afkomstig zijn; (2) woorden, eveneens van Arawaksen oorsprong, die gebruikt werden door vrouwen onder elkaar; (3) parallel aan (2) andere woorden voor dezelfde begrippen, en deze werden gebruikt door de mannen onder elkaar en als een vrouw tot een man sprak, was ze verplicht eveneens die mannen-woorden te gebruiken. Laatstgenoemde woorden bleken vrijwel zuiver Kaliña te wezen. Ook op deze wijze hebben de veroveraars hun bastaards ingelijfd bij hun eigen stam, hoewel men de invloed der moeders niet geheel heeft kunnen voorkomen.

In 1796 heeft het Brits bestuur een groep, reeds met negerbloed vermengde Eiland-Kariben van Saint Vincent naar Brits Honduras overgebracht. Deze „Honduras-Kariben" behielden hun taal en nog in later jaren waren er vrouwen-woorden en parallel daaraan mannen-woorden. De taal bevat enkele Spaanse en vele Franse woorden die blijkbaar destijds op de Antillen, en Engelse en Spaanse woorden die vermoedelijk in Brits Honduras zijn opgenomen.

Van de taal der Indianen van Haïti, de Bahama's en Cuba, het z.g. Taino, zijn omstreeks 200 woorden en enkele korte zinnen bewaard gebleven in oude Spaanse boekwerken. De Indianen der Kleine Antillen spraken vóór de Kaliña-invasie vermoedelijk diezelfde, nogal nauw aan het Arawaks van Guyana verwante taal. Het schijnt dat ook de meeste oude namen der Bovenwindse Antillen daaruit afkomstig waren. De Spanjaarden hebben terstond zelve namen gegeven; vele daarvan zijn ontleend aan de Christelijke kalender. De namen *Haiti, Cuba, Jamaica,* en misschien ook *Aruba,* en *Curaçao,* zijn nog uit de Indiaanse tijd, en ook *Matinino* = zonder-echtgenoten, vermoedelijk betrekking hebbend op het drama der Kaliña-invasie; Columbus vermeldt het in zijn scheepsjournaal 13 en 15 Januari 1493; thans heet dat eiland Martinique.

De oudste dateringen, die bewaard zijn gebleven (in Mexico) reiken slechts tot enkele eeuwen vóór Christus, en de geschiedenis der Antillen vóór 1492 is geheel en al prehistorie. Geenszins echter waren de mensen van toenmaals stompzinnige ruwe wilden; men leze slechts bij Columbus, die o.m. opmerkte dat het schrandere mensen waren. Hun geestelijke cultuur is hier reeds besproken; wat hun materiële cultuur betreft, kenden zij dezelfde grondstoffen en ingenieuze werkmethoden als de Indianen van Guyana. Doch ook zij beschikten niet over ijzer; Columbus heeft het terstond opgemerkt.

De Indianen hebben verschillende gewassen in cultuur gebracht, o.m. de belangrijke voedingsmiddelen cassave en mais. Van de huidige Euro-

pese voedingsgewassen is o.m. de aardappel uit Amerika afkomstig, van de genotmiddelen cacao en tabak; omgekeerd zijn de banaan, het suikerriet en de koffiestruik van elders naar Amerika gebracht. De katoen was vóór Columbus zowel in Amerika als in de oude wereld bekend.

Er is nog wel nawerking van de vroegere cultuur der Indianen, en zeker van hun raseigenschappen, doch steeds minder doen deze zich afzonderlijk gelden.

Ziehier tot slot enige gegevens omtrent het *aantal indianen*:

Tijdens de ontdekking (1492) op Hispaniola (Haïti) 100.000, Cuba 80.000. Jamaica 50.000, de Kleine Antillen en Bahamas 30.000; in geheel Amerika ongeveer 13.385.000.

Thans (1953) ongeveer 16 millioen Indianen en 35 millioen Mestiezen.

Men merke op, dat de Indianen niet zijn uitgestorven, maar het werelddeel, dat ze vroeger alléén hadden, is nu overstroomd door mensen van andere rassen, en er kwam ook rasvermenging, waardoor een geheel andere geestelijke en technische beschaving ontstond.

LITERATUUR

P. A. EUWENS: in *Amigoe di Curaçao*, 19 Nov. 1927.

—: De oudste kaarten van het eiland Curaçao. *W. I. Gids 10*, 1928, p. 97–126.

G. FRIEDERICI: *Amerikanistisches Wörterbuch*. Hamburg, 1947.

C. H. DE GOEJE: Op den oceaan voor en na Columbus (met een oplossing van het raadsel van Antilia). *W. I. Gids 18*, 1936, p. 65–81.

—: Mythen der volken van Zuid-Amerika. Mythen der volken van Midden- en Noord-Amerika. In *De Tuin der Goden*, Utrecht, 1947.

—: *Zondvloed en zondeval bij de Indianen van West-Indië*. Meded. Kon. Ver. Indisch Inst. 79, Volkenk. 28, 1948, 64 pp.

G. J. VAN GROL: *De grondpolitiek in het West-Indische domein der Generaliteit*. 's-Gravenhage, 1934.

Handbook of South American Indians. Bureau of American Ethnology, Washington, 1946–1948.

R. HENNING: *Terrae incognitae*. Leiden, 1944–1950.

J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG: The praecolumbian and early postcolumbian aboriginal population of Aruba, Curaçao, and Bonaire. *Intern. Archiv für Ethnographie 24*, 1918, p. 51–114; *25*, 1923, p. 1–26.

—: A natural prototype of certain three pointed Mones. *Proc. 21st Int. Congress of Americanists 1*. The Hague, 1924.

A. J. VAN KOOLWIJK: De Indianen-Caraïben, oorspronkelijke bewoners van Curaçao. *Tijdschr. Aardrijksk. Genootschap 5*, 1881, p. 57–68.

—: De Indianen Caraïben van het eiland Aruba. *T.A.G. 6*, 1882, p. 222–229 M. D. LATOUR: Vreemde invloeden in het Papiamento. *W. I. Gids 17*, 1936, p. 387–396.

A FEW CONSIDERATIONS ON THE INDIANS OF THE NETHERLANDS ANTILLES AND THEIR SPIRITUAL LIFE

The Editors are pleased to have the opportunity of publishing this last essay by Prof. DE GOEJE as a posthume tribute to this great expert on Amerindians. – The title of this paper should therefore be added to the List of Papers by Prof. DE GOEJE, which list was published in the previous volume of this periodical, p. 91–94.

HET WAPEN VAN ARUBA

Het *Afkondigingsblad Aruba 1955 No. 27* bevat het volgende EILANDSBESLUIT *van 15 November 1955 no. 9113 tot vaststelling van het wapen van het eilandgebied.*

Het Bestuurscollege van het eilandgebied Aruba,
Heeft besloten:

I. Het eilandgebied voert als wapen:
een schild, gedeeld en doorsneden, in 1 van azuur een gouden aloë-plant, in 2 van goud een driehoekige berg van sinopel, uitkomend uit gegolfde dwarsbalken van zes stukken van azuur en zilver, in 3 van goud twee ineengeslagen handen, in 4 van keel een kamrad van zilver, over het geheel een zilveren kruis;
het schild gedekt door een liggende leeuw van keel en omkranst door twee aaneengebonden lauriertakken van sinopel.

II. Dit eilandsbesluit zal in het Afkondigingsblad worden opgenomen.

Oranjestad, 15 November 1955.

Het Bestuurscollege voornoemd,
De Secretaris, L. KERSTENS
De Gezaghebber, KWARTSZ

In een *Verbeterblad* van 6 Juni 1956 wordt gezegd: Onder I moeten achter het woord: „handen" worden ingevoegd de woorden: „van keel".

De leeuw moet verticaal gestreept worden gedacht; de drie zwarte gegolfde dwarsbalken horizontaal gearceerd.

Het wapen is ontworpen door het „Atelier van Heraldische Kunst W. J. V. Posthumus" te Amsterdam.
De hierbijgaande tekening is gemaakt naar het wapenplaatje dat voorkomt op door de Heer E. BARTELS ontworpen presse-papiers van Arubaans kwartsdioriet, welke door St. Nicolaas en Zwarte Piet op 5 Dec. 1955 aan de deelnemers aan de vergadering van de Caribbean Commission te Oranjestad zijn uitgereikt. H.

AANVULLINGEN OP HET ARTIKEL OVER „DE NAAM VAN HET LAND SURINAME ALS GESLACHTSNAAM" (*W. I. Gids 36*, 1955, p. 65–71)

1. De heer PH. A. SAMSON deelde mij mede dat het graf van GERRIT JACOBS op de oude Beth Chaim van de Hoogduitse gemeente aan de

Kwattaweg ligt. Uit de vertaling welke de leraar-voorbidder I. AGSTERIBBE, op zijn verzoek, in 1940 van het Hebreeuwse grafschrift maakte, weten wij thans dat JACOBS in 1674 werd geboren en in 1754 stierf. – Dit grafschrift luidt: Naphtalie moge verzadigd zijn van gunst en vervuld van Goddelijke zegen [1]). Hier ligt begraven een oude man, verzadigd van dagen. / Al zijn dagen ging hij in oprechtheid en eerlijkheid. / Zijn jaren waren ruim tachtig. / Geboren in de gewesten van Bsjimasjneear in de Mark en Vlek Pelgna. / De weledelgeboren heer Naftali zoon van Isaac, de Priester Kerkvoogd en Kerkeraadslid van de Heilige Gemeente Nevee Sjalom (woning des Vredes) in Paramaribo, / Verscheiden en begraven op den 24sten dag van de maand Kieslew van het jaar 5515 [2]). / Moge mijn ziel opgenomen worden in de bundel des eeuwigen levens!

2. Een zekere BEHR WULF SURINAMER, geboren in 1871 te Mitau (Rusland), zoon van AHRON ZODDEK SURINAMER en van ZIRE GOTLIEB, vestigde zich in Suriname, waar hij in het huwelijk trad, op 19 Juni 1901, met BLANCHE NASSY, 22 jaar, dochter van SAMUEL JACOB NASSY en van RACHEL COTINO. Hij noemde zich aldaar BERNARD en vestigde zich in Paramaribo. In zijn huwelijksacte wordt hij verver genoemd. Uit dit huwelijk werden geboren in Suriname: SELINA, 9 Maart 1902, en AHRON ZODDEK, 1 Oct. 1904. SELINA huwde met J. A. KOELEWIJN in Heiloo (Nederland). AHRON kreeg bij beschikking van de kantonrechter van 14 Nov. 1952 toestemming zijn voornaam te veranderen in ARNOLD.

Na het overlijden van BEHR WULF SURINAMER, op 16 Sept. 1906, kwamen beide kinderen in huis bij een gehuwde zuster, mevr. S. DA COSTA-NASSY, wier echtgenoot, ARTHUR J. DA COSTA, in dienst was bij het Departement van Openbare Werken te Paramaribo. Na het overlijden van BLANCHE SURINAMER-NASSY op 28 Apr. 1920, kwamen de beide wezen onder de hoede van haar zwager en zuster, met wie zij in 1920 naar Batavia togen.

ARNOLD huwde met TH. W. E. VAN BLOMMESTEIN, en woont thans te Medan, als technisch adviseur van de B.P.M. Hun enige dochter L. H. SURINAMER is op 26 Aug. 1955 in het huwelijk getreden met A. FR. ENGEL te Amsterdam. – Zo is dan de familienaam SURINAMER zowel in Nederland als in Suriname uitgestorven.

3. De heer SAMSON verschafte mij tevens inzage in twee staten van aandeelhouders in het fideicommis van GERRIT JACOBS. In de eerste, van 30 Nov. 1898, komen 141 personen voor, w.o. 58 buitenlanders. Het hoogste aandeel is 1/35, het laagste 1/2205. Er zijn 19 aandeelhouders met de naam SURINAMER. – De tweede lijst van participanten in de boedel in 1909 geeft er 217, waaronder 66 in het buitenland. De hoogste participant was voor 1/35ste genoteerd, de laagste voor 1/13720. Toen waren er 2 in Suriname zelf, nl. de minderjarige CELINA en AKRON ZODDICH, en 21 personen met de naam SURINAMER in het buitenland.

4. MEYER ZURNAMER (zie p. 71) overleed op 13 Jan. 1956 in Robertson, 120 mijl van Kaapstad.

5. Men leze op p. 65 regel 10 v.o.: 5 Nov.; p .66 r. 21 v.o.; BAR ISREL A COHEN; p. 67 r. 6: die 8 Dec. 1754 is overleden. Tien jaar enz.

FRED. OUDSCHANS DENTZ

---

[1]) Deuteronomium 33–23. [2]) Ofwel 8 Dec. 1754.

BESPREKINGEN

List of the Birds of Surinam, door F. HAVERSCHMIDT. Publications of the Foundation for Scientific Research in Surinam and the Netherlands Antilles, Utrecht, no. 13. (Martinus Nijhoff, The Hague) Nov. 1955, 153 bladz., 4 platen en 1 uitslaande kaart buiten de tekst. (f 8,–).

Vóór de Tweede Wereldoorlog valt er, over het algemeen, voor Suriname op het gebied van ornithologisch onderzoek weinig activiteit te vermelden. Wel was er hier en daar verzameld, vooral door de Duitser AUGUST KAPPLER (1815–1887), maar eerst in het begin van de 20ste eeuw namen de drie gebroeders PENARD de studie van de ornithologie van hun geboorteland Suriname serieus ter hand. Zij brachten niet alleen een grote, goed geëtiketteerde collectie vogelhuiden bijeen, doch ook een enorme verzameling eieren. Hun tweedelig werk *De Vogels van Guyana* (1908–1910), dat de beschrijving van een kleine 1000 soorten, afkomstig uit de 3 Guyana's bevat, vormt – hoewel verouderd, vooral wat de nomenclatuur betreft – nog steeds de grondslag onzer kennis van de avifauna van Suriname.

Nadien zijn er slechts enkele kleinere ornithologische collecties in Suriname bijeengebracht, o.a. door Jhr. W. C. VAN HEURN, die in 1911 in 6 maanden tijd 475 vogels in 137 soorten verzamelde.

Eerst na de tweede Wereldoorlog wordt de studie van de Surinaamse vogelwereld op meer systematische wijze ter hand genomen. Van Juni 1946 af verzamelt de in dat jaar bij de Rechterlijke Macht in Suriname geplaatste ambtenaar Mr F. HAVERSCHMIDT vogels. Reeds in het moederland had hij zich door vele publicaties op ornithologisch gebied doen kennen als iemand, die de vogelstudie zeer na aan het hart ligt en ook als een uitstekend veldwaarnemer. Begrijpelijk, dat in dit nieuwe gebied de vogelwereld ook zijn warme belangstelling heeft. Ondanks drukke ambtelijke werkzaamheden verschenen in de laatste negen jaren van zijn hand talrijke publicaties over Surinaamse vogels, voornamelijk in *The Auk*, *The Wilson Bulletin*, *The Condor*, *The Ibis* en *Ardea*.

Hij begreep ook dat een inventarisatie dringend gewenst was. Begin 1955 had hij al meer dan 2400 exemplaren in 415 soorten bijeengebracht, waarvan niet minder dan 45 nieuw voor Suriname bleken te zijn. Het merendeel dezer grote collectie is thans in verschillende buitenlandse, meest Amerikaanse musea ondergebracht. Natuurlijk werd het meest in de kuststreken verzameld, doch ook werden enkele tochten naar het binnenland gemaakt, o.a. naar het Marowijne-district.

De behoefte aan een „up to date Handlist" van de vogels, die met zekerheid in Suriname zijn gevonden, deed zich meer en meer gevoelen.

HAVERSCHMIDT zette zich aan de bewerking hiervan, hetgeen geen sinecure was, daar hiervoor een omvangrijke literatuur, in tal van buitenlandse tijdschriften verspreid, diende te worden doorgewerkt. Wij kunnen hem niet anders dan dankbaar zijn, dat hij ondanks vele moeilijkheden heeft doorgezet. Eveneens gaat onze erkentelijkheid uit naar de ,,Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen" te Utrecht, die de publicatie van het manuscript mogelijk maakte.

Nu ligt het belangrijke resultaat van dit werk voor ons: 536 soorten zijn in deze Lijst opgenomen, terwijl van iedere soort enige biologische bijzonderheden worden vermeld, namelijk over het biotoop, de broedtijd en de verspreiding. Het is daarom méér geworden dan een inventarisatie.

De Lijst is natuurlijk nog lang niet volledig. Hieraan ontbreken bijvoorbeeld nog 136 soorten, die wel in Brits- en Frans Guyana, doch niet in Suriname zijn gevonden en daar — naar alle waarschijnlijkheid — in de grensgebieden voorkomen.

Nu moge het waar zijn, dat in Suriname weinig nieuwe soorten zijn te verwachten en het gebied ook te klein is – mede door het ontbreken van eilanden – voor het bewonen door meer dan één geografisch ras, het lijkt niettemin ornithologisch van groot belang, dat in de binnenlanden en vooral in de gebergten dichtbij de Braziliaanse grens wordt verzameld, omdat daar de mogelijkheid van verrassende vondsten geenszins is uitgesloten. Te dien opzichte hebben we een grote achterstand in te halen, vergeleken bij Brits Guyana, waar meer dan 700 soorten zijn gevonden.

Maar ook het betrekkelijk goed geëxploiteerde kust- en savannengebied kan nog wel verrassingen opleveren. Dit bewijst het aantal van 45 soorten, waarmede HAVERSCHMIDT de Surinaamse avifauna verrijkte.

In zijn voorwoord heeft HAVERSCHMIDT er de nadruk op gelegd ,,that all ornithological research in Surinam at the present time falls on the shoulders of a single individual, whose normal professional activities lie in a sphere far removed from ornithology". Spreekt uit deze passage een zekere teleurstelling over het ontbreken van ,,gelijkgestemden" in de Surinaamse samenleving? Hoe het ook zij, buiten Suriname heeft Mr HAVERSCHMIDT van tal van zijden waardering voor zijn ornithologische werkzaamheden in Suriname ontvangen. Het moet voor hem wel een zeer grote voldoening zijn de resultaten van zijn vogelkundig werk van de laatste negen jaren thans in druk te zien.

L. COOMANS DE RUITER.

Pharmacologisch onderzoek van Croton ovalifolius en Croton flavens, door MARTINUS COZIJNSEN. Proefschrift Utrecht 8 mei 1956, x + 98 bladz., 30 figg.

In de Inleiding lezen wij: ,,Het uitgangspunt bij het bewerken van dit proefschrift was de publicatie van het Koninklijk Instituut voor de Tropen (afdeling tropische producten) door Sesseler en Spoon over het gebruik van Croton flavens op de Benedenwindse Eilanden".

De titel van de geciteerde publicatie van de afdeling Tropische Producten (Bericht no. 237, verschenen in *De West-Indische Gids* van Juli 1952, 33e jaargang, blz. 49) luidde: ,,Over het gebruik van wilde salie op de Benedenwindse Eilanden". Uit beide titels weten wij dus nu, dat

het hier gaat om twee geneeskrachtige planten van de Benedenwindse Eilanden.

Het materiaal voor het onderzoek werd door het Instituut voor de Tropen beschikbaar gesteld, dat van *Croton ovalifolius* was van Aruba, dat van *Croton flavens* van Bonaire herkomstig.

De bevolking van deze eilanden maakt meer gebruik van *Croton flavens* (wilde salie) dan van *Croton ovalifolius*. Nochtans gaat de toepassing door de bevolking van beide kruiden in dezelfde richting, te weten tegen buikpijn en krampen, bij koorts, voor een opfrissende (stimulerende) werking, bij verkoudheid en als afweermiddel (repellent) tegen bepaalde insecten.

Al deze gebruiken zijn door COZIJNSEN op hun waarde nagegaan, waarbij enige duidelijke correlaties werden gevonden. Zo kon het gebruik tegen buikpijn en krampen worden verklaard uit bepaalde bestanddelen van de plant, evenzo bij koorts. Minder duidelijk was het een verklaring voor de opfrissende werking te vinden, terwijl geen bewijs voor het nuttig effect bij verkoudheid kon worden gegeven. De afwerende werking tegen insecten kon bij huisvliegen worden bevestigd.

Het wetenschappelijke onderzoek heeft dus de geneeskundige waarde van de genoemde planten op een aantal punten kunnen bevestigen. Dr COZIJNSEN heeft daarmede een goed werk gedaan. Het is slechts te hopen, dat meer onderzoekingen van deze aard mogen volgen over de vele andere planten, waaraan de bevolking van de Nederlandse Antillen al dan niet ten rechte een geneeskrachtige waarde toekent.

W. SPOON

Het werkgelegenheidsaspect van het Surinaamse Tienjaren Plan, door JULES SEDNEY. Dissertatie Amsterdam 1955; Drukkerij en Uitgeverij S. J. P. Bakker, 133 bladz.

De faculteiten, vooral die van de alpha-vakken, vergen hoe langer hoe meer dat academische proefschriften ter verkrijging van de doctorsgraad leesbare monografieën zijn. De eis van leesbaarheid voor een groter publiek wordt bovendien in de hand gewerkt door het vaak voorkomende feit, dat een promovendus financiële steun ontvangt van een of andere organisatie, die dan tevens exemplaren van de dissertatie distribueert buiten de kring dergenen aan wie de jonge doctor verplicht is zijn werkstuk te leveren. En zelfs als financiële steun niet wordt gevraagd, zit de promovendus die een actueel onderwerp behandelt van-stonde-af-aan te schrijven met een ander publiek op de achtergrond dan alleen de senaatsleden achter de groene tafel of in eerwaardige aula-banken.

Dit heeft voor- en nadelen, zowel voor schrijver als publiek. De schrijver leert zijn stijl verzorgen, een begrijpelijk overzicht samenstellen van het probleem en van vroegere pogingen tot oplossing, m.a.w. zich rekenschap te geven van de essentie van „zijn" litteratuur, hij leert dat men boven de stof moet staan om te kunnen populariseren. Heeft deze les succes, dan is ook de lezer er mee gebaat.

Het nadeel is echter dat zo'n dissertatie, naar het schijnt, een zekere minimum omvang moet hebben, wil de faculteit hem aanvaardbaar ach-

ten en dat de promovendus dus gedwongen wordt, ook al om dat publiek op de achtergrond te bevredigen, een grote inleiding te schrijven. Hij kan niet samen met zijn lezer met de deur in huis vallen, want deze weet misschien niet eens waar het huis staat, en moet in elk geval eerst uitvoerig de voortuin bezichtigen. Gedachtig aan de uitspraak dat de jonge doctor degene is die het onderwerp het beste kent, mag men wellicht zelfs in de promotor wat dit betreft eerder een lezer dan een leider zien.

Intussen is er bij een onderwerp als het werkgelegenheids aspect van het Surinaamse Tienjarenplan in de buiten-universitaire lezerskring een categorie, welke door deze in de faculteiten gegroeide traditie niet geheel aan zijn trek komt.

Men mag immers stellen, dat het juist degenen zijn die Suriname kennen – die weten wat het Tienjarenplan beoogt en welke vitale belangen met het werkgelegenheidsaspect zijn gemoeid – die naar een publicatie over dit onderwerp zullen grijpen om te zien wat een Surinaamse academicus daarover te zeggen heeft. Want het zijn tenslotte de Surinamers, politici, zo goed als uitvoerders, die het Tienjarenplan moeten toepassen – of ombuigen – en die dus hun voordeel kunnen doen met een detailstudie over een belangrijk onderdeel ervan.

En dezen wordt dan de lange inleiding niet bespaard. Terwijl men anderzijds mag aannemen dat lezers die „iets" over Suriname willen leren nu niet direct het werkgelegenheidsaspect zullen wensen te bekijken; al zal voor deze categorie het motto zijn bedoeld dat dr Sedney voorin zijn boekje zet:

„Het Wester Wingewest langs Surinaamens boorden
Zo rijk aan vruchtbaarheên, gezegend door Gods Hand
Verdiende wel terecht aan and're wereld oorden
Met roem bekend te zijn, vooral aan Nederland
Dat reeds bijna een eeuw, met rijk beladen schepen
Den Voor- en Najaarsoogst in 't Vrij Gemeenebest
Tot heil van duizenden heeft mogen binnenslepen... – Anno 1732" [1])

Hoe dit zij, waar de eisen van de faculteit ietwat tweeslachtig lijken, mag men dr SEDNEY een dergelijke ambivalentie niet verwijten, eerder het in hem prijzen dat hij ook in de historische inleiding een aantal tabellen heeft verwerkt om het bekende betoog over de oorzaken der achteruitgang van de plantage-landbouw met cijfers te staven.

Het eerste hoofdstuk, over de ontwikkeling der economische structuur van Suriname van 1930 tot 1950, onderzoekt de oorzaken en de reële betekenis voor de maatschappij van de stijging van het nationale inkomen, van in- en uitvoer, van overheidsuitgaven en -inkomsten. Een analyse van de bevolkingscijfers op basis van de volkstelling 1950 geeft, in verband met de vorige punten, aanleiding tot de conclusie dat er economisch een vicieuze cirkel bestaat, kernachtig samengevat in de woorden van Nurkse „Underdeveloped countries are poor because they are poor".

---

[1]) In PISTORIUS' *Korte en zakelyke beschryvinge van de Colonie van Zuriname*, Amsterdam 1763, komt een dichterlijke opdracht aan de auteur voor, waarvan dit de eerste regels zijn (in enigszins andere spelling). Heeft die ode-schrijver plagiaat gepleegd op een vroegere auteur? Het 'reeds bijna een eeuw' zou doen vermoeden dat 1763 het juiste jaartal is.

Het is de verdienste van de auteur dat hij de feiten onder ogen durft zien en op zijn eigen vraag, hoe de vicieuze cirkel te doorbreken valt, enige mogelijkheden oppert, zoals invoerbeperkingen voor consumptiegoederen, belastingwijziging en gedwongen leningen, doch deze, ook weer na analyse, als zeer weinig effectief kwalificeert.

Als enige andere mogelijkheid noemt dr SEDNEY dan het beschikbaar stellen van kapitaal van buiten af volgens een bestedingsschema en zo komen wij bij de basis van het eigenlijke onderwerp der dissertatie: het Tienjarenplan.

In hoofdstuk II wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling van het plan uit het welvaartsfonds (1947) en de verdeling van de geprojecteerde werkzaamheden over dit fonds, de stichting machinale landbouw en, na de liquidatie van het fonds (1955), de stichting voor experimentele landbouwbedrijven. In de liquidatieperiode worden nog een aantal projecten uit de resterende middelen van het welvaartsfonds gefinancierd, o.a. de luchtkaartering van de zuidelijke helft van Suriname.

Voor de verschillende stadia van het Tienjarenplan worden de cijfers der hoofdsectoren naast elkaar gegeven – het plan werd immers tussen de indiening bij de Staten in 1952 en de behandeling in 1954 ingrijpend gewijzigd – en de onderdelen nader toegelicht.

Dit hoofdstuk geeft zodoende een gemakkelijke samenvatting van allerlei gegevens over het Tienjarenplan, waarvoor vele lezers, ook niet-economen, dr SEDNEY dankbaar zullen zijn.

Het derde en laatste hoofdstuk tenslotte behandelt het werkgelegenheidsaspect. Ook hier treft de openheid van de schrijver – en dit doet niet af aan de waardering voor vanzelfsprekende objectiviteit in een wetenschappelijke dissertatie –, die bij de behandeling van problemen van werkloosheid en binnenlandse kapitaalvorming de inflatoire gevaren van vakverenigingspolitiek onder ogen ziet; bij bezuiniging op overheidsuitgaven – als een der te overwegen maatregelen om de Surinaamse bijdrage aan het Tienjarenplan te financieren – erkent „dat er in de ambtenarij een aanzienlijke verborgen werkloosheid voorkomt" en daarbij suggereert het ambtenaren-apparaat niet evenredig te vergroten bij expansie van de overheidssector (p. 111–112). Ook zijn conclusie, àls Suriname ondanks vele maatregelen er niet in zou slagen haar aandeel in de plan-financiering op te brengen waardoor het „trieste resultaat" van een vertraagde of partiële uitvoering zou volgen, dat Nederland dan wellicht uit het voor algemene hulpverlening aan onderontwikkelde gebieden bestemde bedrag zou kunnen bijspringen, getuigt van morele moed.

Veel te weinig immers wordt hier te lande niet alleen bij besprekingen over „Sunfed" [1]) doch in het algemeen bij technische hulpverlening, in de eerste plaats aan de overzeese rijksdelen gedacht. De publieke opinie ziet nl. in de Nederlandse bijdrage aan het Tienjarenplan niet de vorm van technical assistance die zij feitelijk is, noch in de door Suriname aangetrokken deskundigen de mensen waarop Nederland zo trots is wanneer zij toevallig bij andere volken hulp gaan verlenen.

Is men, met dr SEDNEY tenslotte, reëel genoeg om niet te willen veronderstellen dat het Tienjarenplan voor Suriname een panacee is, dan

---

[1]) Een door Nederland gepropageerd Special United Nations Fund for Economic Development.

moge men erkennen,dat de technical assistance in andere landen dit evenmin blijkt te zijn [1]) en dat het ook daarom goed doet een eerlijke analyse van enkele der problemen door een „landskind" te zien geven.

J.F.K.

De staatkundige ontwikkeling der Nederlandse Antillen, door ANNEMARIE C. T. KASTEEL. Dissertatie Leiden 1956; N.V. Uitgeverij W. van Hoeve, 's-Gravenhage, 351 bladz. Engelse en Spaanse samenvatting. (Ook in de handel).

De staatsregeling van de Nederlandse Antillen van 1955. Historische toelichting en praktijk, door W. H. VAN HELSDINGEN. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage, 1956, 447 bladz.

Het door architect J. FRESCO ontworpen autonomiemonument, dat op Curaçao aan het begin van de Rijkseenheidboulevard (de nieuwe havenweg) staat, prijkt symbolisch op de omslag van dr ANNEMARIE KASTEEL'S boek over de staatkundige ontwikkeling der Nederlandse Antillen. De woorden uit de bekende rede van KONINGIN WILHELMINA: „steunend op eigen kracht, doch met de wil elkander bij te staan" [2]), die het monument als randschrift sieren, zijn evenzeer symbolisch voor deze studie en voor het minutieuze werk van mr VAN HELSDINGEN dat de staatsregeling in haar wording voor een ieder toegankelijk maakt. Beide auteurs hebben een stuk wetenschappelijke bijstand geleverd die de Antillen ten goede zal komen, zowel door de grotere bekendheid van de Antilliaanse situatie welke hiermee voor buitenstaanders mogelijk wordt, als door de basis van documenten welke voor de Antilliaanse politici is neergelegd. Dat dezen zich van het gebrek hieraan bewust waren, blijkt uit een citaat in mr VAN HELSDINGEN'S voorwoord uit Staten-notulen van 1945. Men mag waarlijk niet klagen, nu binnen twee jaar na de afkondiging van het Statuut reeds twee, elkaar zo goed aanvullende werken op tafel liggen.

Mr VAN HELSDINGEN is de lezers van De West-Indische Gids – en anderen! – bekend als de man van de toelichtingen op het zich wijzigende staatsrecht en die zijn bij een zo ingewikkelde materie nodig „om te voorkomen, dat uit de tekst – zonder kennis van de wordingsgeschiedenis – een conclusie getrokken wordt, welke daarmede in strijd is." Deze schrijver bouwt voort op de publikatie uit 1914 door BORDEWIJK van alle gewisselde stukken bij elk artikel van de regeringsreglementen van Suriname en Curaçao. VAN HELSDINGEN beperkt de opzet – de wijzigingen na 1914 en vooral die na de jongste oorlog zijn dan ook zo talrijk en ingrijpend dat volledigheid de uitgave vrijwel onmogelijk zou hebben gemaakt en zeker binnen dit tijdsbestek. Toch geeft hij meer dan de titel belooft, nl. een overzicht (in bijlage II en bij elk desbetreffend artikel) van de verschillen met de Surinaamse staatsregeling. En de auteur belooft

---

[1]) Zie b.v. E. A. KREIKEN, Het nuttig rendement van de werkzaamheden van de verschillende internationale organisaties in de onderontwikkelde gebieden, *Indonesië* 9, 1956, 4, p. 303.

[2]) Men zie o.a. *Oranje en de Zes Caraïbische Parelen*, p. 207.

bovendien niet alleen een latere aanvullende toelichting voor Suriname maar ook nog een commentaar op het Statuut.

Degenen die het „staatsrecht overzee" willen bestuderen zullen dus aan VAN HELSDINGEN een ereplaats kunnen geven naast BORDEWIJK en KLEINTJES en VAN VOLLENHOVEN. Want VAN HELSDINGEN publiceert niet slechts de officiële toelichting op de artikelen van de Antilliaanse staatsregeling, al of niet in samenvatting, en onder verwijzing naar de vindplaats in de vroegere commentaren, maar hij geeft ook „de practijk" weer, de literatuur – o.a. de juristenbladen – en soms zijn eigen zienswijze.

Een aardig voorbeeld daarvan vindt men in het levendige, zij het anonieme, overzicht van discussies in de Staten over het onderzoek der geloofsbrieven (art. 58) en de wijze raad van de auteur hoe men in het vervolg uit de impasse kan raken als de geldigheid van bepaalde kiezerslijsten in het geding komt of wanneer er na statenontbinding geen Staten zijn om de geloofsbrieven te onderzoeken. „Men doet beter in een dergelijk geval" als het laatste „royaal te aanvaarden", dat alleen een fictie „een volkomen normale, ook elders aanvaarde oplossing" biedt.

De dissertatie van ANNEMARIE KASTEEL – promotor was professor LOGEMANN – bevat evenzeer vele citaten uit de notulen van de Staten, doch haar boek is meer nog gebaseerd op andere locale bronnen en heeft daarmede een duidelijk sociologische inslag gekregen. Bij het noemen van personen die zitting hebben in colleges en commissies [1]) vermeldt zij tevens niet alleen de politieke partij en het eiland van herkomst, doch ook de groep waartoe zij gerekend kunnen worden te behoren.

Zij gaat soms diep in op de achtergrond van de gebeurtenissen: de verkiezingscampagnes en hoe deze gevoerd werden; stemming en stemmenverhouding in de Arubaanse Raad van Politie over de kwestie van de zetelverdeling; de activiteit van de heer EMAN op het eiland en in de Staten met tal van aanhalingen uit telegrammen en berichten van persbureaux; brieven van de Staten aan de gouverneur over het steeds weerkerende gebrek aan quorum en de mogelijkheid van statenontbinding e.t.q.

Het zijn uiteraard allemaal gepubliceerde bronnen, die dan ook in de talrijke noten zijn verantwoord, doch de verdienste van dr KASTEEL is juist dat zij ze consequent heeft doorgewerkt en er een zeer leesbaar en boeiend overzicht uit heeft gedistilleerd, terwijl voor degenen die er nòg

---

[1]) Een kleine vergissing moge worden rechtgezet. Op p. 166 wordt aangehaald het advies van de gouverneur aan de Arubanen om „..... eraan te denken dat versplintering van het staatsdeel noch door Nederland, noch door de Caraïbische Conferentie die juist naar samenwerking streefde, goed begrepen zou worden." Hier moet òf de Caraïbische Commissie bedoeld zijn òf de West-Indische Conferentie (een twee-jaarlijkse bijeenkomst georganiseerd door de Caraïbische Commissie om de wensen van het gebied in ruimere zin geformuleerd te zien). De Arubaan J. R. ARENDS, die in de noot wordt aangeduid als permanente vertegenwoordiger van de Antillen in de bijeenkomsten van deze organisatie, was gedelegeerde bij de tweede en derde zitting van de West Indian Conference (1946, 1948) en lid van de Research Council (subcommissie voor medische aangelegenheden), een andere dochter van de Caraïbische Commissie.

meer van zouden willen weten de weg gebaand is en de vindplaatsen aangegeven.

Het is een groot stuk Antilliaanse historie dat toegankelijk is gemaakt, beginnend bij het regeringsreglement van 1865. Het eerste hoofdstuk loopt tot mei 1940, het tweede geeft een overzicht van de oorlogsperiode, de verkiezingen van 1941, de reactie op de reeds genoemde radiorede van de koningin van december 1942 en de instelling van de commissie-Oppenheim. De details van deze jaren zijn ook nu nog instructief voor de Nederlanders die toen in isolement leefden, ook al mochten zij zich later in grote trekken hebben gerealiseerd hoeveel invloed de oorlogsjaren op de denkwijze in de Antillen heeft gehad.

In de volgende hoofdstukken behandelt de schrijfster de tijd na de verkiezingen van 1945 tot en met die van december 1950, in welke periode dus alle beraadslagingen vallen over de decentralisatie, de wijziging van de staatsregeling in 1948, de interimregeling, de eilandenregeling. Ook de R.T.C. van 1948 valt hier in. Het zesde hoofdstuk tenslotte gaat over de structuur van het koninkrijk, de speciale punten waarover veel te doen is geweest zoals de positie van de procureur-generaal, om te eindigen met de verdere interne ontwikkeling tot de inwerkingtreding van het Statuut.

In de conclusie komt de auteur meer expliciet zelf aan het woord en het is wellicht op de grond van de hier geformuleerde inzichten dat de *Amigoe di Curaçao* – het dagblad wiens visies dr KASTEEL talloze malen citeert – meent dat zij de zaken te gunstig voorstelt (18 aug. 1956, p. 2). Het komt mij voor dat integendeel nergens van schroom blijkt om de vinger op wonde plekken te leggen of vraagtekens te plaatsen waar vragen rijzen. Enig vertrouwen in „de goede wil tot samenwerking en het wijze inzicht der betrokken volken" moet immers een conditio sine qua non worden geacht voor de verdere staatkundige ontwikkeling der Nederlandse Antillen.

In elk geval zullen beide hier besproken werken kunnen bijdragen tot vermeerdering van het wijze inzicht.

J.F.K.

BIBLIOGRAFIE

SEPARATE PUBLICATIONS

(23)

Continued from *W.I.Gids 36*, 1956, p. 208–224. — In this incomplete bibliography an English translation of the title is often added to those items which are of more than local interest. – Publications not seen by the compiler of this list are not included.

Adriaan van Berkel's Travels in South America. Between the Berbice and Essequibo Rivers, and in Surinam 1670–1689. Translated and edited by WALTER EDMUND ROTH, 1925. 3rd impr. The Guiana Edition no. 2. The „Daily Chronicle", Ltd, Georgetown, 1948, 145 + v pp.

Algemeene inlichtingen over Suriname. 4e uitgave. Kon. Instituut v.d. Tropen, Amsterdam, July 1956, 40 pp. mimeogr. 17 × 21 cm.

ALLEN, ROBERT PORTER: *The Flamingos: their Life History and Survival. With special reference to the American or West Indian Flamingo (Phoenicopterus ruber).* Research Report No. 5 of the National Audubon Society, New York, 1956, xvi + 285 pp. 20 × 27 cm, 49 figg., 16 in part col. plates excl.

Dealing with the Netherlands Antilles, especially Bonaire, in many places.

Annalen van Katholiek leven in de Nederlandse Antillen. Uitg. Boekcentrale Aguinas, Curaçao, June 1953, 143 pp.

A voyage to the Demerary. An account of the Settlements there and on the Essequebo and Berbice, by Henry Bolingbroke, Esq. 1799–1806. Edited by VINCENT ROTH. 3rd impr. The Guiana Edition No. 1. The „Daily Chronicle", Georgetown, 1947, viii + 270 pp. + xvii pp., figg. excl.

Begroting van het Eilandgebied Curaçao voor het dienstjaar 1957. (Bestuurskantoor Afd. Financiën, Curaçao, 1956), (280) pp. 37½ × 29 cm.

BOOMKER, A. & VERMEULEN, FR.: *Plantkunde voor Suriname.* Drukkerij Leo Victor, (Paramaribo), dd. Aug. 1953, 167 pp., 125 figg.

Pictures from REALINO: *Plantkunde van Curaçao voor M.U.L.O.*, 1947.

BRADA O. P., W.: *Brion.* Willemstad, Curaçao, 1954, 91 pp.

BRADA O. P., W.: *Curaçao 1855.* Curaçao, 1955, 61 pp.

BRADA O.P., Pater W.: *Inleiding tot de kerkgeschiedenis van de Nederlandse Antillen.* Curaçao, 1956, 12 pp.

BRADA O. P., W..: *Piar.* Curaçao, 1955, 120 pp.

BRINCK, JOHAN WILHELM: *Goudafzettingen in Suriname.* Thesis Leiden 7.VII. 1955; Eduard IJdo N.V., Leiden, viii + 246 pp., 82 figg., large map excl. (Summary)

Gold deposits in Surinam.

BURKE, J. HENRY: *Citrus Industry of Surinam.* Foreign Agriculture Report No. 89 U.S. Dept. Agric. For. Agr. Service, 23 pp. photoprint, 15 figg., map.

CHEESMAN, W. J. W.: *Handbook for Cooperative Personnel in the Caribbean.* The Food and Agriculture Organization of the United Nations and The Caribbean Commission, vari-typed Centr. Secr. Car. Comm., 1956, vii + 252 pp.

COLLINS JR., HENRY H.: *Birds and Fish of the Netherlands Antilles.* Caribou Press, Bronxville, N.Y., (August) 1956, 20 pp. incl. cover, with 7 coloured plates on 6 pages, col. photogr., 3 black and white plates, 7 text ill. Illustrations by H. J. SLIJPER (birds) and M. VAN BOORDT (fish).

In co-operation with K. H. VOOUS (birds) and J. S. ZANEVELD (fish). Prepared for the Netherlands West Indies Tourist Committee, with aid of the Foundation for Scientific Research in Surinam and the Netherlands Antilles, Utrecht.

CONNELLY, MARC: *Green Pastures.* Toneelstuk. Voor Suriname bewerkt door ALBERT HELMAN. Radhakishun & Co., N.V., Paramaribo, 1954, 56 pp.

Translation into Surinam creole language.

Continent in groei. De Gids 119, Aug./Sept. 1956; P. N. van Kampen & Zoon N.V., Amsterdam, 188 pp.

Contributions dealing with Surinam and Neth. Antilles by VAN HELSDINGEN, JONKERS, VAN LIER, METHÖFER, SPITS, TERVOOREN, and VAN DE WALLE.

CURIEL, J. CH.: *De landsbegroting.* N.V. Varekamp & Co, Paramaribo, dd. Sept. 1955, 24 pp. mimeogr. photoprint.

Current Caribbean Bibliography. Car. Comm., Vol. IV, 1954 (publ. 1956), viii + 61 pp. offset. (First annual issue.)

DAHLBERG, H. N.: *Kaart van Suriname. Schaal 1 : 1000000.* Gedrukt bij de Topografische Dienst (Delft, 1955), 70 × 60 cm, coloured.

DAHLBERG, H. N.: *Ons Suriname. Aardrijkskundeboek voor de lagere scholen. Deel I.* C. Kersten & Co. N.V., printed by Eldorado, Paramaribo, Sept. 1954, 66 pp., many figg. *Deel II,* Sept. 1954, 72 pp., many figg.

DARK, PHILIP J. C.: *Bush Negro Art. An African Art in the Americas.* Alec Tiranti Ltd., London, 1954, vi + 66 pp., map + 52 plates excl.

De Antillen en de overstromingsramp. Verslag van de hulpactie ten behoeve van de slachtoffers der Overstromingsramp Nederland 1953, ondernomen op de eilanden der Nederlandse Antillen. (Curaçao), (1953), 27 pp. mimeogr.

De Gids 119, Aug./Sept. 1956. See: *Continent in groei.*

Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij Suriname. Jaarverslag over 1953. (Paramaribo), July 1956, 116 pp.

Developing the Cacao Industry of Suriname. Mededeling Landbouwproefstation Suriname 20, May 1956, 14 pp.

DINTHER, J. B. M. VAN: *Control of Pomacea (Ampullaria) snails in rice fields.* Bulletin Landbouwproefstation Suriname 68, May 1956, 20 pp., 6 figg.

DINTHER, J. B. M. VAN: *Insects of the Coconut Palm in Suriname.* Bull. Landb. Sur. 69, May 1956, 27 pp., 9 figg.

DINTHER, J. B. M. VAN: *Soybean Insects.* Bull. Landb. Sur. 67, June 1956, p. 104–109, 4 figg. From *Entom. Ber. 16.*

DINTHER, J. B. M. VAN: *Three noxious hornworms in Suriname.* Bull. Landb. Sur. 66, 1956, 9 pp., 3 figg. From *Entom. Ber. 16.*

DONKER, ANTHONIE: *Westwaarts.* Wereld-Bibliotheek Amsterdam-Antwerpen, 1956, 63 pp.

ELLAM, PATRICK: *The Sportman's Guide to the Caribbean.* A. S. Barnes & Company, New York, 1956, 130 pp., many figg., 13 col. phot. excl.
Aruba p. 86–87 (Flying); Curaçao p. 90–91 (Mountain Climbing); St. Martin (Philipsburg) p. 104 (Horse Riding).

Eswin Orgaan 27, Feb. 1956, 61 pp., 11 figg.
Neth. Ant. p. 16–31; Surinam p. 35–57.
Eswin. Suriname. Enige statistieken over de jaren 1931 t/m 1952. Juli 1956, 38 pp.
Eswin. Verslag over het boekjaar 1955. (Oct. 1956), 22 pp.

GARMERS, SONIA: *Tantan Nini ... ta conta.* Drukkerij Scherpenheuvel, (Curaçao), 1955, 16 pp.

GONGGRYP, J. W.: *Can firewood in the Guianas be a source of power for the production of Aluminum?* (Paramaribo, 1956), 4 pp. mimeogr.

GOSLINGA, C. CH.: *Emancipatie en Emancipator. De geschiedenis van de slavernij op de Benedenwindse Eilanden en van het werk der bevrijding.* Thesis Nijmegen 11. VII.1956; Van Gorcum & Comp. N. V., Assen, 187 pp., 5 plates excl. (Summary, Resumen).
The process of the emancipation of the slaves in the Netherlands Antilles.

GROOT, P. A. DE: *Dokter in het oerwoud.* G. F. Callenbach N.V., Nijkerk, (1953), 224 pp., 23 plates excl.

HELMAN, ALBERT: See CONNELLY, *Green Pastures.*

HELSDINGEN, W. H. VAN: *De Staatsregeling van de Nederlandse Antillen van 1955. Historische toelichting en praktijk.* Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage 1956, xvi + 447 pp.

Here's your Guide to Willemstad. Publ. K.L.M., 1953, (folder) 4 figg. and col. map of Willemstad, Curaçao, 1 : 5000.

Het Emancipatieblad. 1863–Juli–1956. S. F. HELSTONE editor, printed by S. M. Jamaludin. Paramaribo, 1956, 20 pp. 20½ × 28 cm.

Historische Surinaamse Kalender 1957. Deze kalender is verzorgd en uitgegeven door de vereniging „Het Surinaams Verbond" te Amsterdam

ter gelegenheid van haar eerste lustrum. Alle afbeeldingen zijn naar stukken uit de collectie van R. D. Simons, Amsterdam. (Dec. 1956), 32 × 24 cm, 13 plates.
Text by R. D. SIMONS.

HOBOKEN, WILLEM JOHANNES VAN: *Witte de With in Brazilië 1648–1649*. Thesis Amsterdam 5. VII. 1955; N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam, xx + 324 pp., 8 plates excl. (Summary)
De With in Dutch Brazil (March 1648–Nov. 1649). Not dealing with the Neth. West Indies.

Hollandsche Bank-Unie N.V. Jaarverslag 1955–1956. Amsterdam, (Dec. 1956), 241 pp. 30 × 23 cm, ill.
Netherl. Antilles p. 82–101.

Jaarstatistiek van de in- en uitvoer per goederensoort van de Nederlandse Antillen. Jaargang 1955. Ned. Ant. Dienst Econ. Zaken Welvaartszorg, Bureau voor de Statistiek, 1956, (176) pp. 35½ × 21½ cm mimeogr.

Jaarstatistiek van de in- en uitvoer per land van de Nederlandse Antillen 1955. Ned. Ant. Dienst Ec. Zaken Welv., Afd. Stat., 1956, (116) pp. 35 × 21½ cm mimeogr.

Kaart van Suriname. Schaal 1 : 1000000. See: DAHLBERG.

KASTEEL, ANNEMARIE: *De staatkundige ontwikkeling der Nederlandse Antillen*. N.V. Uitgeverij W. van Hoeve, 's-Gravenhage, 1956, xii + 351 pp. Also: Thesis Leiden. – The political evolution of the Netherlands Antilles. (Summary, Resumen)

Koninklijk Instituut voor de Tropen. Amsterdam. Vijf en veertigste jaarverslag 1955. Amsterdam, (1956), 75 pp., 5 plates excl.

KRAFFT, A. J. C.: *Atlas. De Nederlandse Antillen, Suriname, Nederland en de wereld*. J. B. Wolters, Groningen, (July) 1956, 40 pp., 32 col. maps, 1 black and white map, 25 × 30 cm.

Lago Highlights in 1955. Lago Oil & Transport Company, Ltd., Aruba, 24 pp. excl. cover, many ill. partly coloured, 22 × 28 cm.

LATOUR O. P., Pater M.D.: *De zeven Maria Kerken van Curaçao*. Drukkerij Scherpenheuvel, Curaçao, 1954, 21 pp. 14 × 11½ cm.

LICHTVELD, LOU: *Suriname's nationale aspiraties. Een aanleiding tot discussies over de grondslagen van een al-omvattend ontwikkelingsplan*. N.V. de Arbeiderspers, Amsterdam, 1953, 70 pp.

LINDE, JAN MARINUS VAN DER: *Het Visioen van Herrnhut en het Apostolaat der Moravische Broeders in Suriname 1735–1863*. The vision of Herrnhut and the Apostolate of the Moravian Brethern in Surinam 1735–1863. Thesis Utrecht 22. III. 1956, xviii + 215 pp.

LINDEMAN, J. C. & MOOLENAAR, S. P.: *Voorlopig overzicht van de bostypen in het Noordelijk deel van Suriname*. Uitgave Dienst 's Lands Bosbeheer; printed at H. van den Boomen, Paramaribo, 1955, 55 pp., 3 large maps in back slap.
With Survey Map of the main Vegetation Types in Northern Suriname, scale 1 : 400,000.

Maandelijkse Nieuwsbrief. Surinaams Amerikaans Bureau Technische Samenwerking. (Paramaribo), Nov. 1956 (first number), 6 pp. mimeogr.

MEIJER, J. & FERRARI, F.: *Suriname. Volk en geschiedenis. 2e Druk*, Cultuur-historisch leesboek voor het Mulo en de lagere klassen van A.M.S. en Kweekschool. C. Kersten en Co. N.V., Paramaribo, 1955, 143 pp.

Mikve Israel 15 no. 7. *5415–5715 Herdenkingsnummer*. Maandblad voor Israelitische huisgezinnen op de Nederlandse Antillen. Oct. 1954, p. 928–974 (text p. 931–966).

Nieuw Suriname. Surinaams Nieuws- en Advertentieblad. Hoofdred. J. A. PENGEL, drukker J. Rens in de Drukkerij Nieuw Suriname (formerrlij Eben Haëzer).

3 Numbers a week, 3 morning bulletins.

N.V. Edwards, Henriquez & Co.'s Bank. 1956. Our Centenary. (1956 Calendar) (Willemstad, Curaçao); Printed in U.S.A., Bureau almanaque with 28 pp. text, photographs and maps.

OBERG, KALERVO: *Inter-Action and development of ethnic groups in Surinam*. USOM, Rio de Janeiro, Brazil, Nov. 1955, 33 pp. typescript, photocopy.

This report deals with the historical development of the ethnic groups in Surinam and the possible impact of the "Ten Year Development Program" and the activities of the U.S. International Cooperation Administration's Mission to Surinam upon the future growth of these groups.

PÉE, WILLEM & HELLINGA, W. GS. & DONICIE, ANTOON: *Opstellen over het Surinaams*. Sticusa, Amsterdam, 80 pp. Reprinted from: *Taal en Tongval 3*, 1951, p. 130–192; *5*, 1953, p. 4–19.

PÉE, Het Neger-Engels van Suriname. Bijdragen en beschouwingen, p. 2. HELLINGA, De waarde van de zg. mengtalen in de West, p. 5. PÉE, Vragenlijst Nederlands Paramaribo. Tekst Surinaams Paramaribo, p. 10. DONICIE, Korte inleiding tot het spinverhaal. „Anansi nanga Tiegri", p. 20. Overzicht van de spellingsgeschiedenis van het Surinaams, p. 28. PÉE, De klanken van het Neger-Engels, p. 52. P. & H. & D., Voorstellen tot een nieuwe systematische spelling van het Surinaams (Neger-Engels) op linguistische grondslag, p. 69–79.

POLL, WILLEM VAN DE: *Koninklijk bezoek De Nederlandse Antillen*. N.V. Uitgeverij W. van Hoeve, 's-Gravenhage, (1956), 119 pp. index excl., photogr. p. 41–119. *Bishita Real Antillas Neerlandes*, traducí na papiamento pa MAIKY J. BOEKHOUDT, p. 17–28. *Royal Tour of the Antilles*, English translation by DOROTHY DE GRAAF-SHERSTON, p 29–40.

POLL, WILLEM VAN DE: *Koninklijk bezoek Suriname*. N.V. Uitgeverij W. van Hoeve, 's-Gravenhage, (1956), 120 pp. index excl., photogr. p. 41–120. *The Royal Tour of Surinam*, English translation by DOROTHY DE GRAAF-SHERSTON, p. 23–39.

PRADO, F. A. DEL: *Ziekten van de tomaat in Suriname*. Meded. Landbouwproefst. Sur. 18, 1956, 16 pp., 11 figg. From *Sur. Landb.*

Diseases of the Tomato in Surinam.

REIJS, W. W.: *Vragen- en opdrachtenboekje behorende bij Van West naar Oost.* Leerboek der Aardrijkskunde van Suriname, de Nederlandse Antillen, Nieuw Guinea en Indonesië. Bosch & Keuning N.V., Baarn, 38 pp., maps in back flap.

Surinam p. 3–11; Neth. Antilles p. 12–15.

Roman-Catalogus van de C.C.S.-Bibliotheek. Paramaribo, Oct. 1955, 65 pp. mimeogr.

SAMSON, J. A.: *Handleiding voor de Citruscultuur in Suriname.* Meded. Landbouwproefstation Suriname 19, May 1956, 77 pp., 6 figg..

With contributions by H. L. H. SCHÜTZ, N. J. VAN SUCHTELEN, and J. M. VERHOOG.

Schakels, 1956, 30 pp., (3) figg. *De nieuwe rechtsorde in het Koninkrijk der Nederlanden in de praktijk.*

Radio speeches by W. H. VAN HELSDINGEN, and TH. VAN DER PEIJL; contribution by A. JONKERS.

Schakels, 1956 NA 18, (Dec. 1956), 32 pp., 11 phot., map. *Nederlandse Antillen. Mens en Natuur.*

Radio speeches bij J. H. WESTERMANN, G. SANTING (p. 10), L. J. L. DEY (p. 16), H. C. M. HAKKENBERG VAN GAASBEEK (p. 19), E. J. VAN ROMONDT (p. 24).

SCHEPEL, A. F.: *Verslag van de delegatie uit de Staten-Generaal, welke op uitnodiging van de Staten der Nederlandse Antillen een bezoek heeft gebracht aan dat Rijksdeel.* (Handel. Stat. Gen.) Zitting 1955–1956, 4281 (R 28), 1956, 10 pp.

Shell wegenkaart van Curaçao. N.V. Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij, (1956), abt 40 × 75 cm.

Curaçao 1 : 100,000. Willemstad, Otrabanda, Punda, Negropont, Damacor Marie-Pompoen, Suffisant Dorp, Julianadorp, Rio Canario – Rust en Burgh.

Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden. Staatsblad 596, 1954, p. 1540–1545. Proclamatie van 29 December 1954 . . . . , p. 1539.

„Stichting Volksuniversiteit Paramaribo" gevestigd te Paramaribo. (gepubl. in het *G.A.B.* 4/2 '55 no 10), 3 pp.

Stichting voor Culturele Samenwerking. Jaarverslag 1955. Amsterdam, (1956), 40 pp., 8 figg.

Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname – Nederlandse Antillen, Jaarbericht 1955. See: *Wosuna.*

St. Maarten. The new Little Bay Hotel. (Folder) (1955), 20 × 30 cm, map, 5 phot.

STOFFERS, ANTONIUS LAMBERTUS: *The Vegetation of the Netherlands Antilles.* Thesis Utrecht 8.X.1956; printed at Kemink en Zoon N.V., Utrecht, viii + 142 pp., 12 figg., 28 plates with 52 phot. excl., 4 col. maps in back flap. – Also in: Uitgaven Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen, No. 15 (Publ. Found. Sci. Res. Surinam Neth. Ant. 15). See: *Studies on the Flora of Curaçao, etc.*

Studies on the Flora of Curaçao and other Caribbean Islands, Volume I. The Vegetation of the Netherlands Antilles. Uitgaven Natuurwet. Studiekring Suriname Ned. Ant. 15 (Publ. Found. Sci. Res. Surinam Neth.

Ant. 15), Utrecht, Sept. 1956, iv + 142 pp., 12 figg., 28 plates, 4 col. maps excl. See: STOFFERS, A. L.

Suriname en de Nederlandse Antillen in de Verenigde Naties, III: September–December 1955. Ministerie van Buitenlandse Zaken 41. Staatsdr. Uitg., 's-Gravenhage, 1956, 171 pp.

Suriname zoals het leeft en werkt. (1953), 16 pp., 5 figg., map, cover. Guide to the Surinam-exhibition at the Royal Institute of the Tropics, Amsterdam, first presented to the public Sept. 26th, 1953.

Surinaams Bauxiet. Suriname Bauxite. N.V. Surin. Bauxite Mij, Paramaribo, Suriname, 1955, printed in U.S.A., viii + 126 pp., many photographs.

Een beschrijving van de samenwerking in de ontwikkeling van een bodemrijkdom. A story of cooperation in the development of a resource. – English text p. 97–124.

SWALLEN, JASON R.: *New Grasses from Mexico, Central America, and Surinam.* Contr. U.S. Nat. Herb. 29, 1950, 3 p. 395–429.

TEUNISSEN, H.: *Het Brokopondo-project.* Stichting Planbureau Suriname, (Paramaribo), Oct. 1955, 7 pp. mimeogr., map excl.

Tweede Algemeene Volkstelling Suriname 1950. De eigenlijke volkstelling. Serie A. Aantal, Landaard en Geslacht, Geographische Spreiding, Leeftijdsopbouw en Herkomst der getelde woonbevolking. Welvaartsfonds Suriname; mimeogr., figg.
Deel II. *Stads-district Paramaribo.* Juni 1954, 107 pp.
Deel III. *District Suriname.* Juni 1954, 128 + 8 pp., map excl.
Deel IV. *District Saramacca.* 1955, 91 pp., map excl.
Deel V. *District Commewijne.* 1955, 92 pp., map excl.
Deel VI. *District Coronie.* 1955, 56 + viii pp., map excl.
Deel VII. *District Nickerie.* 1955 (1956!), 76 pp., map excl.
Deel VIII. *District Marowijne.* 1955 (1956!), 80 pp., map excl.
Deel X. *Supplement A.* Geographische indeeling der Plaatsen en Plantages met Alphabetisch register. Juni 1954, 80 pp.

VENLO, PAUL VAN (Vitus Brenneker): *Papiamentse visnamen afgeleid van het Nederlands.* Boeki Chiki 13; Drukkerij Scherpenheuvel, Curaçao, 1954, 15 pp. 11 × 14 cm.

VERRIJT, ENGELBERT: *Het Bloeiende Leven. Plant- en Dierkunde voor het vierde leerjaar*, met illustraties van A. DUIF. Drukkerij Leo Victor, (Paramaribo), (s.d.), 82 pp., many figg.

VERRIJT, ENGELBERT: *Het bloeiende leven. Plant- en dierkunde voor het vijfde leerjaar. Tweede deel.* Drukkerij Leo Victor, (Paramaribo), (s.d.), 132 pp., 131 figg.

Verslag Nederlandse Antillen 1953. II. Statitisch jaaroverzicht van de Nederlandse Antillen over het jaar 1952. Statistical annual of the Netherlands Antilles for the year 1952; 68 pp. Staatsdr. Uitg., 's-Gravenhage, 1955.

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Aruba over 1955. (Oranjestad, July 1956), 16 + 148 pp. mimeogr. 22 × 29½ cm.

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Bonaire over het jaar 1955. (1956), 51 pp. mimeogr. 21 × 27 cm. table excl.

VRIES, ANNE DE: *Dagoe de kleine Bosneger. 2e Druk.* Illustrated by CORRIE VAN DER BAAN. G. F. Callenbach N.V. Nijkerk, (1955), 77 pp., figg. – First edition 1954.

VRIES, ANNE DE: *Het kleine negermeisje.* Tweede druk. G. F. Callenbach N.V., Nijkerk, (1956), 24 pp., 4 figg. – First edition 1955.

VRIES, ANNE DE: *Ons eigen leesboek.* Methode voor het eerste leesonderwijs in Suriname. *Deel 5: Het boek van oude Nanie.* Illustrated by CORRIE VAN DER BAAN. Dijkstra Uitgeverij Zeist N.V., (s.d.), 48 pp., figg. col.

VRIES, ANNE DE: *Panokko en zijn vrienden.* Illustrated by CORRIE VAN DER BAAN. G. F. Callenbach N.V., Nijkerk, (1956), 125 pp. – First edition 1955.

VRIES, ANNE DE: *Panokko en de wildernis.* Callenbach, Nijkerk (1956), 125 pp., ill.

Your visit to Lago. Folder, printed in U.S.A., (1956), maps + 18 phot.

WOSUNA. Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname – Nederlandse Antillen. *Jaarbericht 1955.* Amsterdam, 1956, 38 pp., 4 platen excl.
Netherlands Foundation for the Advancement of Research in Surinam and the Netherlands Antilles. Second annual report.

H.

MR. B. DE GAAY FORTMAN (1937)

BIJ HET AFSCHEID VAN MR. DE GAAY FORTMAN ALS REDACTEUR VAN DIT TIJDSCHRIFT

Het duurde slechts drie jaren, dat Mr. B. DE GAAY FORTMAN, elke dinsdag, van de Witte Weg zijn schreden richtte naar het Hof van Justitie – tot mei 1915. Er was in die tijd nog niet veel te doen op Curaçao en de bestudering van de geschiedenis van de toenmalige kolonie bleek een goede tijdpassering.

Echte belangstelling kwam pas later, in Nederland, waar DE GAAY FORTMAN in 1922 lid werd van de „Commissie van advies voor de wijziging der regeeringsreglementen van Suriname en Curaçao en de begrootingspolitiek" en zich al spoedig ontwikkelde tot een erkend deskundige voor de Nederlandse Antillen,
als rechtsgeleerde — door zijn bewerkingen van Curaçaose wetten en wetboeken en door het schrijven van rechtskundige studies;
als historicus — door zijn geschriften over politieke geschiedenis en zijn biografische nasporingen;
als kenner van de eilanden gedurende vele jaren — omdat de Antillen, hoewel hij er nimmer terug is geweest, steeds een grote plaats in zijn leven en werken bleven innemen.

In de inhoudsopgave van èlke jaargang van *De West-Indische Gids* komt DE GAAY FORTMAN voor. Hij schreef voor dit tijdschrift een tachtigtal artikelen, zijn boekbesprekingen en kronieken niet medegerekend. Elders publiceerde hij nog een vijftigtal bijdragen over De West, buiten de talrijke notities over het leven van hen die zich met betrekking tot Curaçao en Suriname bekendheid hadden verworven. Zijn bewerking voor publicatie van de Curaçaose wetboeken (1931–1936) en zijn *Schets van de Politieke Geschiedenis der Nederlandsche Antillen in de twintigste eeuw* (1947), mogen hier voorts met name worden genoemd.

Het spreekt wel vanzelf, dat de verdiensten van een figuur als BASTIAAN DE GAAY FORTMAN — die op 8 juli 1907, op 21-ja-

rige leeftijd, aan de Vrije Universiteit te Amsterdam promoveerde op een proefschrift over *Gijsbert Karel van Hogendorp en de Grondwet van 1814*, en in 1954 werd gepensionneerd, nadat hij vele jaren de functie had vervuld van rechter en laatstelijk vice-president in de Arrondissement Rechtbank te Amsterdam — niet beperkt zijn tot die ten opzichte van De West. De onderscheidingen welke de Nederlandse Regering hem verleende — in 1933 Ridder in de Orde van de Nederlandsche Leeuw en in 1954 Commandeur in de Orde van Oranje Nassau — wijzen ook in deze richting. Gronden van verlening van de Zilveren Anjer van het Prins Bernhard Fonds 1953 waren: „Het belangrijke aandeel in de stichting van het voor de kennis van het Nederlandse geestesleven der 19de eeuw zo gewichtige „Reveil-Archief"; het zeer werkzame aandeel in het bestuur van dit Archief; het met grote speurzin aan het licht brengen van voor het Reveil-Archief belangrijke documenten; het wetenschappelijk werkzaam zijn op dit terrein... Voorts de belangrijke arbeid ten behoeve van de band met de Overzeese Rijksdelen in de West, onder meer blijkende uit de functies vervuld in het „Algemeen Nederlands Verbond", de Vereniging „Oost en West", de redactie van de „West-Indische Gids" ..... uit de vele publicaties op dit terrein; uit het tot stand brengen van de zeer uitgebreide en vele gebieden bestrijkende, unieke bibliotheek over de Nederlandse Antillen".

In de derde jaargang van *De West-Indische Gids* (1921–1922) komt Mr. DE GAAY FORTMAN voor het eerst als lid van de redactie voor. Na het overlijden van Dr. H. D. BENJAMINS, op 23 januari 1933, wordt hij redactie-secretaris/eindredacteur, tot en met 1949. Als wij ons indenken wat het hem moet hebben gekost, om dit blad — toen nog een maandblad — niet alleen in stand te houden maar daarbij ook nog te maken tot een zo onuitputtelijke bron van gegevens over Suriname en de Nederlandse Antillen, in een tijd dat men zich in Nederland maar bitter weinig voor deze gebieden interesseerde, dan vervult zijn werk ons met grote bewondering. Zijn gestage ijver en critische geest mogen nog lang een voorbeeld zijn voor uitgever en redactie, die met dit nummer Mr. DE GAAY FORTMAN hulde brengen voor alles wat hij in het belang van *De West-Indische Gids* heeft gedaan.

LIBRARIES AND ARCHIVES FOR RESEARCH IN WEST INDIAN HISTORY

With an Appendix on a Collection of Curaçao Plantation Archives

BY

JOHANNA FELHOEN KRAAL

PRIVATE COLLECTIONS

One of the indicators for the interest, in both the Netherlands and the West Indies, in the history and historiography of the Caribbean may be found in the existence of private collections of books and pamphlets on the area.

The important collection on the Netherlands Antilles which Mr. B. DE GAAY FORTMAN — to whom the present issue of *De West-Indische Gids* is dedicated — has painstakingly built up in the course of close to fifty years is certainly such a mark of interest. This among other achievements helped to earn him the well-deserved Silver Carnation of the Prince Bernhard Fund in 1953.

Other persons who have privately collected books and pamphlets and sundry other materials while publishing historical data are F. OUDSCHANS DENTZ (also closely connected with this journal) and, on Curaçao, the late N. VAN MEETEREN, whose collection is well preserved and kept up-to-date by his son. [1]

A possible drawback of private collections is that they may be dispersed at the death of the owner, as happened in the case of Dr. TH. LENS and L. LENS, although part of their material went to Mr. DE GAAY FORTMAN. On the other hand both public libraries and archives are often benefitted by private collections presented to them either on the owner's death or during his

[1] The VAN MEETEREN collection contains some valuable historical material, part of which the collector published in his booklet on Curaçao's old fortifications: *De oude vestingwerken, forten en batterijen van Curaçao* Willemstad, N.A., 1951. See also N. VAN MEETEREN, *Noodlotsdagen: Grepen uit de geschiedenis van Curaçao 1799–1800*, Willemstad, N. A., 1944, and articles in this journal and in *Lux*, an Antillian monthly which appeared on Curaçao from 1940 till 1943.

lifetime. Even if a library is not always able immediately to incorporate such a bequest for lack of personnel or space, the collection at least is saved from being scattered to the four winds. The Royal Tropical Institute in Amsterdam, for example has been given the collection of the late Dr. E. J. KIELSTRA, governor of Surinam in the years 1933—1945, and parts of OUDSCHANS DENTZ' material.

LIBRARIES IN THE NETHERLANDS

It would lead too far astray to attempt an enumeration of all the private collections which have gone into building up the Caribbean sections of the diverse libraries, while a detailed assessment of the contents of those sections is in many cases not yet possible. Suffice it to mention that the Royal Library at The Hague possesses large collections of newspapers and pamphlets concerning the area. [1] There is further the more-than-a-century-old library of the Royal Institute for Linguistics, Geography, and Ethnology at The Hague, which is well provided with historical publications. Though the institute's main interest has always lain in Southeast Asia, it also covers Surinam and the Netherlands Antilles. [2] Nor should the library and the archives of the former Colonial Ministry (now Ministry of Overseas Affairs) at The Hague be overlooked as a source of material for historical research. [3]

University libraries in the Netherlands possess material on the Caribbean, both old and new, of course, but between them the three libraries mentioned cover the greater part of extant historical documentation on Surinam and the Netherlands Antilles.

Persons pursuing studies in the field should therefore apply to the Royal Tropical Institute, the Royal Institute for Linguistics, Geography, and Ethnology (open to members only), and the Royal Library. Via the Royal Library it is, moreover, easy to refer to the various Dutch university libraries, for their catalogues have also been incorporated in the central catalogue there.

---

[1] See the catalogue of the Royal Library's pamphlet collection: W. P. C. KNUTTEL, *Catalogus van de pamflettenverzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, Eleven Volumes, 's-Gravenhage, 1889–1920.

[2] [G. P. ROUFFAER en W. C. MULLER] *Catalogus der Koloniale Bibliotheek*, four vols., 's-Gravenhage, 1908–1937.

[3] For archives in the Netherlands see note [1] on page 77 below.

SURINAM

In Surinam a great deal of valuable historical material, both books and maps, was contained in the *Landsboekerij* (government library), according to its catalogue reprinted in 1911.[1] The catalogue of an exhibition of old books held in 1948 in Paramaribo however, shows that many works had been lost in the years between. The library was moved from its original premises a few years after the exhibition and divided over two buildings — the public library and a room in the Department of Education. The latter contains most of the historical books and the maps, but since they are neither catalogued not properly stacked more losses may be feared. This is all the more deplorable as — to quote one example — many of the sources of the abolition debates not to be found in the Netherlands may be (or may have been) in the Surinam government library.[2] It goes without saying that this remark is applicable to other, and older, historical periods as well. Even so, it may be well worth the research worker's while to consult the Landsboekerij in Paramaribo.

There are photostat copies of some old maps and illustrations to be found in the *Surinaams Museum* at Paramaribo. The museum also possesses several original prints[3] and a file concerning Vossenburg plantation in the years between 1821 and 1862.[4]

The *Landsarchief* contains the government archives from

---

1 *Catalogus van de tentoonstelling van boeken, documenten, platen en kaarten met betrekking op Suriname vóór 1900*. [Cultureel Comité Suriname; M. J. SCHOLS-VAN SUCHTELEN] 1948, mimeographed.

2 See the documentary article by Miss J. M. VAN WINTER on public opinion in the Netherlands concerning the abolition of slavery, *W.I. Gids 34* (1953), 61–102.

3 The maps were reproduced from a private collection of Dr. VAANDRAGER, one time physician with the Curaçao oil refinery. Among the prints are a colored set of illustrations from P. J. BENOIT, *Voyage à Surinam*, Bruxelles, 1839.

4 Inventory of accounts and other documents of the VOSSENBURG Plantation, Surinam, kept in the *Surinaams Museum*, Paramaribo:

- current accounts, 1821–1858 [missing: 1828, 1832, 1833] — with appended reports on the administration and correspondence
- final accounts, 1822–1853 [missing: 1851] — with appendices: quarterly reports, reports on grounds in cane and provisions, lists of cane millings and proceeds, evaluated crops and revenues, etc., lists of engineering works, lists of slaves born and deceased, general lists of slaves
- inventories, 1832, 1842, 1844
- dividends, 1844
- advice on the installation of a steam engine, 1833/34

1845 onwards, the older files — including those of the Dutch West India Company and the Sociëteit van Suriname — having been removed to the General State Archives at The Hague. [1]

The public library of the *Cultureel Centrum Suriname* [2] in Paramaribo, functioning since 1947, is not specialized in historical publications, but it does contain some recent works on Caribbean history among its large collections.

One of the older specialized libraries of Surinam is that of the *Landbouwproefstation* (agricultural experiment station). For the history of scientific research in the country this library and collections in other departments (geological survey, department of agriculture, etc.) may be valuable.

If a *central catalogue* were to be made for all the libraries in Paramaribo, research would certainly be facilitated. Such a catalogue would moreover provide a basis for requests to have publications on loan from libraries elsewhere, since one could then state with certainty whether a book required was not available in Surinam.

NETHERLANDS ANTILLES

The Netherlands Antilles government public library in Curaçao had never enjoyed any special reputation as a repository of historical works. In compliance with the new 'federative' structure of the Antilles administration the library, as part of the facilities of the Department of Education, was transferred to the Curaçao Island government, and in 1955 the present librarian showed by means of an exhibition how many valuable old books and maps on the Caribbean area the *Eilandelijke Bibliotheek* actually possessed. Later he was also able to add a

- advice on the installation of a centrifuge, 1851
- papers concerning the Surinamese possessions, 1836
- reports, 1844–1854
- quarterly tables, 1844–1851 and 1852
- list of necessities requested and dispatched, 1852–1857
- report of a meeting of shareholders, Utrecht, 1862, concerning the question whether the plantation should be sold or let, in connection with the abolition of slavery on July 1, 1863.

[1] No catalogue of the *Landsarchief* seems to be available. Historical articles by PH. A. SAMSON, Paramaribo, in this journal are presumably based in part on materials from the Landsarchief, as are also those by F. OUDSCHANS DENTZ.

[2] The *Cultureel Centrum* is a sister institution of — and partly financed by — the Netherlands Foundation for Cultural Cooperation with Surinam and the Netherlands Antilles (*Sticusa*).

number of historical maps to the collection, thus expanding possibilities for local historical research.

Meanwhile the Curaçao Island administration decided to transfer a part of the library to the *Wetenschappelijke Bibliotheek*. This is a private foundation sponsored by the *Cultureel Centrum Curaçao* and partly financed by *Sticusa*. It consists of a reference and research library containing modern works covering almost all the humanities and various of the sciences. The basic plan seems to be that scholarly and semi-popular publications (as over against novels and children's books) will be transferred from the public library to the Wetenschappelijke Bibliotheek. [1] Here again, the shift in system may be a source of confusion for the research worker as long as incorporation in the latter library has not been completed.

If a published catalogue is available — as is the case, for example, for the Aruba Island public library (*Openbare Leeszaal en Boekerij*) which also contains works of historical value — research is of course facilitated. However, it may well prove highly desirable to create a *central catalogue* at least for Curaçao. This would mean that in one library a card index could be consulted of all scholarly publications available on the island, with an indication for each title in which library, collection or government service it is to be found. Such system would eliminate the need for any transfer of books which are accessible at their original location, and would also facilitate the policy of every library concerned as regards buying new or antiquarian publications, since superfluous overlapping could then more easily be avoided.

In this connection the U.S. *Farmington plan* should be mentioned. Under this plan the Caribbean region — including the Guianas — is assigned to the library of the University of Florida, Gainesville, for coverage of all published material. Thus, in due time, any student in need of a certain publication concerning the Caribbean might apply to the University of Florida library with good hopes of success.

This future situation may be considered another reason for compiling local central catalogues as soon as possible, since local possibilities must of course be exhausted before one turns to such outside assistance. It is a hopeful sign that the Wetenschappelijke Bibliotheek has decided to make a start on such a

[1] To date mimeographed catalogues of four sections of the library — philosophy, law, economics and social sciences — are available.

compilation for Curaçao by the end of 1957. Whether it will be possible to include all source materials for research remains to be seen, for some collections are of a mixed character and contain both publications and archive material.

This is especially the case with those of the *religious organisations*, of which that of the St. Thomas College deserves special mention as a reference library specialized on the West Indies. Data on the history of Roman Catholic missions on Curaçao are contained in the library of the bishop's see, and — especially material on the parishes of the island — in the collection kept at the parish of Pietermaai. Since the archives are in fact private collections it is not easy to assess what other material a research worker may find there, but admittance is given on request in some cases. [1] The archives of the Curaçao Jewish community are kept in the office of the Portuguese synagogue. [2] The Protestant Reformed Church in Willemstad possesses a certain number of registers of marriages, baptisms, births, and deaths of church members, and so forth. These records, which are concerned almost exclusively with the nineteenth century, have not been well preserved, and there are many gaps in them. [3]

As was mentioned above, the General State Archives at The

---

[1] Details of local history have been gleaned from these archives and published by several missionaries: W. BRADA O.P., P. A. EUWENS, O.P., M. D. LATOUR O.P., M. MÖHLMANN, O.P.

[2] Dr. I. S. EMMANUEL, rabbi of the community in the years 1936–1939, has made use of these archives as a basis for his historical studies of the Jews of Curaçao. In his article 'New Light on Early American Jewry', *American Jewish Archives* vol. VII no. 1, January 1955, p. 3, Dr. EMMANUEL states that the second part of his as yet unpublished study, namely the history of the old cemetery of Curaçao was to be financed by the Jewish community of *Mikvé Israel*. It has meanwhile appeared under the title *Precious Stones*, New York, 1957. See also in A. C. J. KRAFFT, *Historie en oude families van de Nederlandse Antillen*: *Het Antilliaans Patriciaat*, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1951, the chapter on the history of the Jews (p. 44–56) and p. 363–382, and the booklet by Rabbi Is. JESSURUN CARDOZO, *Oldest Synagogue in the New World*: *Three Centuries of Jewish Life in Curaçao*, Curaçao, 1955.

[3] See KRAFFT, *op. cit.* In this 450-page volume on the history and the old families of the Netherlands Antilles the author enumerates (p. 426–27) some manuscript sources "in Willemstad [Curaçao], Oranjestad [Aruba], London and Albany, N.Y." It is to be deplored that here, as elsewhere in his book, the enormous amount of research undertaken by Dr. KRAFFT has not been more carefully documented, so as to enable the reader to know exactly where the source material may be consulted.

Hague contain the older official material up to the year 1845.[1] The official archives of the Netherlands Antilles since 1845 are kept in the *Landsarchief* on Curaçao. Records are generally classed according to the body or authority from whom they have emanated. In the nineteen-thirties it was decided to adapt the system of filing to the one used for modern administrative purposes.[2] As long as the lengthy procedure of reworking the older material according to this system has not been completed it will be difficult for any research worker to find the specific historical data he may want without constant help from the archivist.

A certain amount of source material for historical research

---

[1] An extremely valuable survey of all archive material pertaining to the Netherlands Antilles now in the Netherlands has been published in this journal (*35* (1954), 1–38) by Mrs. M. A. P. Meilink-Roelofsz, a member of the State Archives staff. See also the survey (covering other former possessions of the Dutch West India Company as well) compiled by W. Wijnaendts van Resandt, for the purpose of genealogical research: „In Nederland aanwezige gedrukte en handschriftelijke bronnen voor genealogisch en historisch onderzoek naar personen of families in de gebieden eertijds ressorterende onder de West-Indische Compagnie en de met haar verband houdende Sociëteiten", *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie*, IV (1950), 160–204.

[2] *A Report on the Archives of British Guiana* made at the request of the British Guiana Government by the Jamaica Government Archivist, Clinton V. Black (Georgetown, 1955) states:

"A programme of sorting and arrangement of the records is at present in progress, and order is being brought to the collection; a large proportion, however, awaits final classification. This has been complicated by an attempt, made it would seem in fairly recent times, to 'methodize' the older Secretariat papers, that is to group them under artificially created subject-headings. An examination of the files shows that their original arrangement in running-number sequence (the way in which they accumulated naturally when they were the current papers of the department) has been abandoned in favour of a system similar to, if not identical with, that introduced into the office in 1936, of subject-classification. Apart from a violation of principle one result of this has been almost to nullify the value of the existing means of reference to these records."

"The basic principle of archive arrangement is that by Groups. The same applies to the arrangement of Classes within the Group. The archivist may be allowed some latitude in the matter of assembling the archives on paper (by means of special lists, etc.) under headings of interest to the historian, but where physical arrangement is concerned his aim must be to retain or restore the order designed for the archives by their compilers."

may also be found on Aruba and Bonaire,[1] while special mention should also be made of the *Gertrud Judson Library* on St. Eustatius.

C.P.I.M. COLLECTION OF PLANTATION ARCHIVES

Finally one special archive collection on Curaçao should be mentioned. The collection pertains to the transfer — by sale or inheritance — of a number of old plantations.

The Curaçao oil refinery (*Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij*, C.P.I.M.), in expanding its territory has bought several former plantations in the course of the years since 1916 when it was first established on the island. In some cases C.P.I.M. obtained from the last owner a file of old transfer deeds belonging to the plantation in question. These have been kept in the head office building at Curaçao,[2] and now form an exceptional collection in that the classification is according to plantation rather than issuing authority. It is possible that duplicates of some of these papers may be found in the West India Company archives, but anyone wishing to trace the history of Curaçao plantations can now find a starting point in the C.P.I.M. collection.

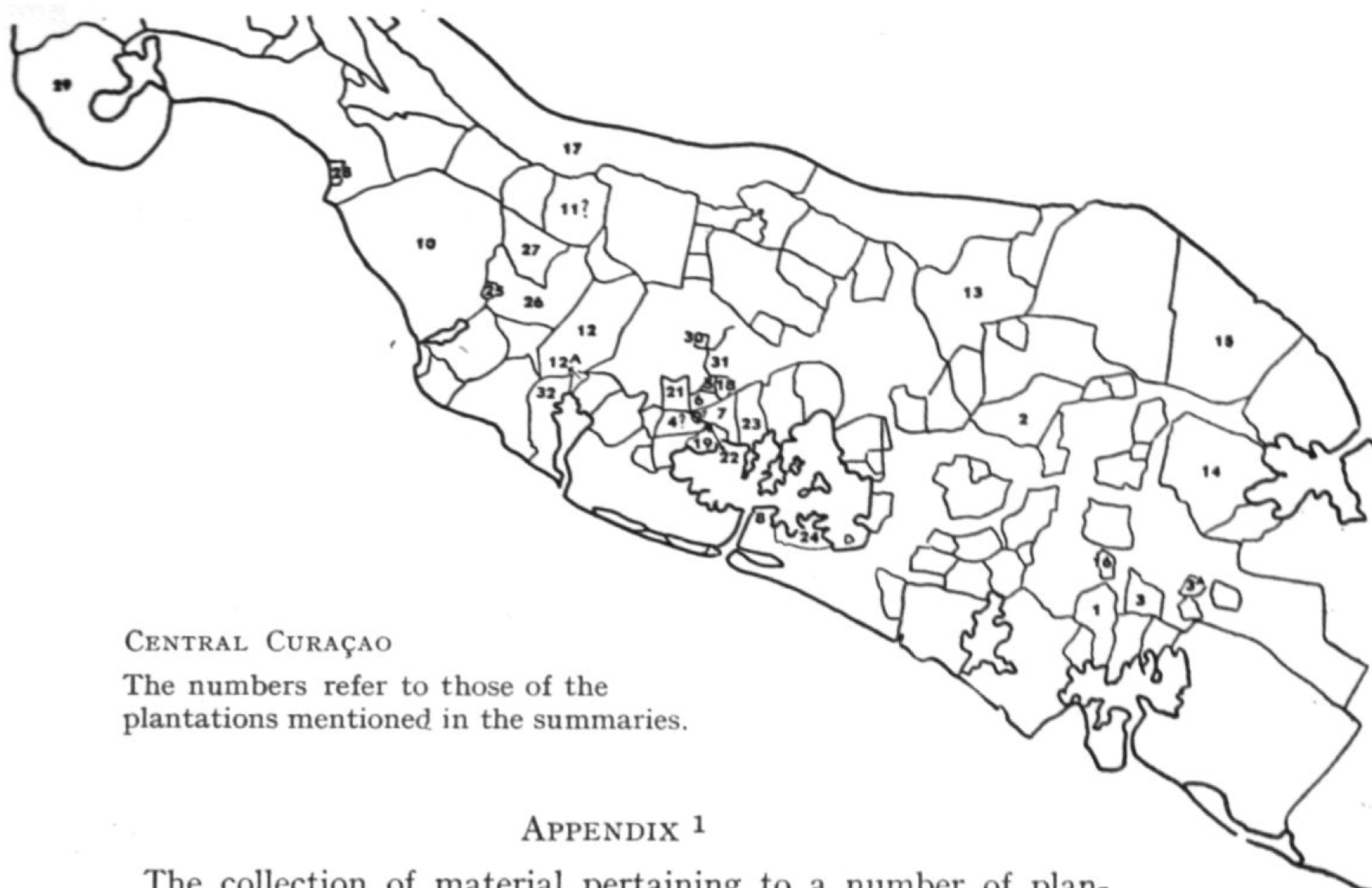
From these notes it will be clear that the source material for historical research on the Netherlands Antilles and Surinam is scattered over many institutions in both the New World and the Old. May this tentative survey serve as a first guide for those interested in such research.

Amsterdam, December 1956.

---

[1] Dr. JOHAN HARTOG made use of archive material on Aruba for his history of the islands (*Aruba, zoals het was, zoals het werd*. Aruba, 1953) and based a forthcoming history of Bonaire in part on material found in the Bonaire Administrator's Office.

[2] For a summary of the files see below, *Appendix*.

Central Curaçao
The numbers refer to those of the plantations mentioned in the summaries.

Appendix [1]

The collection of material pertaining to a number of plantations bought by the Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij contains papers on the following plantations:

‡1 Brakke Put
2 Buitenrust (Sappathero, Zapateer)
3 Cas Grandi (Nijdrust), Katoentuin, and Nooitgedacht (Brakkeput)
4 Cattenbergh
5 De Eensaamheyt (De Nieuwe Werelt)
6 Heintje Kool
7 De Hoop ('t Jooden Quartier and De Klijne Thuyn)
8 De Klip (De Wilde) and ‡8*a* Fort Nassau
9 Klijn St. Cruys (Koeimans)
‡10 Malpais (Mount Pleasant)
11 Malpais (Terburgh à Texel)
— Ma Retraite [Cattenbergh?]
‡12 Groot Piscadera

---

[1] I am indebted to the directors of the *Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij* for their permission to publish the inventory of the collection, and especially to Mr. J. van der Zwan, secretary to the directors, for his initiative in making the inventory available. Thanks are also due to Miss V. E. Kaulbach for summarizing the deeds and carefully typing the lists of contents, complete copies of which are deposited in the General State Archives library, The Hague, and the Royal Tropical Institute, Amsterdam. Photostat copies of some of the deeds are joined to the lists deposited in Amsterdam; these are marked with an *.

The location of most of the plantations is indicated on the map, which has been drawn after the topographical map of 1911. The numbers refer to those of the plantations mentioned in the summaries. See also A. C. J. Krafft, *Atlas, De Nederlandse Antillen, Suriname, Nederland en de Wereld*, Wolters, Groningen/Djakarta, 1956, p. 8, and the *Shell Road Map of Curaçao*.

Only those marked with ‡ are still extant. The house of Malpais has been restored, and is now let to a dairy farmer. Brakke Put Mei Mei, one of three houses carrying the name of Brakke Put (the others are Brakke Put Abau and Brakke Put Ariba), is in use as a rest house for employees. The plantations on the peninsula in Schottegat Bay have been absorbed into the refinery grounds. On some of the plantations, such as Cas Grandi, the house had fallen into ruin even before the plantation was sold to C.P.I.M.

The collection does not by any means cover all the plantations now owned by C.P.I.M. For instance, *Brievengat* (13), which was recently given by C.P.I.M. to the Curaçao society for the preservation of monuments and has since been restored by the society, is not represented. Neither are *Groot St. Joris* (14) nor *St. Catharina* (15). A grant from the Foundation for Cultural Cooperation (Sticusa) enabled the art historian Professor M. D. OZINGA of the University of Utrecht to make a study of the old plantation houses still in existence and of the historic buildings in Willemstad. His report, which is in preparation, is thus partly based on the C.P.I.M. archives.

Nevertheless it was thought useful to make available to students interested in the sociological aspects of Curaçao history the summaries of the plantation transfers as contained in the C.P.I.M. collection. From these summaries it may be clear that every plantation changed hands many times, and a possible conclusion from this fact — a lack of family tradition in plantation ownership — certainly calls for further study.

1 BRAKKE PUT

*1726 permission for Willem Heldewier to keep a cattle corral

*1733 sale of the plantation by the executors of Heldewier's and his wife Eva Lamont's estate, and his heirs, to two of them, Willem and Isaac Lamont [1]

1741 sale by Willem Lamont of his half to his brother Isaac

*1781 sale by executors of Isaac Lamont's widow, Poulina Ellis, to Johannes Ellis

1835 sale by the executor of Johannes Ellis' widow, Anna Catharina Lamont, to Jan George Specht
inventory of the plantation

1838 sale to Benjamin Suares
inventory

---

[1] Cf. KRAFFT, *op. cit.* p. 328, who presumes that Willem Heldewier was not married.

1856 sale to George Sertz(e)
inventory

1864 sale to Johannes Andreas de Haseth

1869 request by the owner to cede a part of the plantation [to ?] refused by Government owing to objections of all the neighbours

2 BUITENRUST (Sappathero, Zapateer)

*1778 sale of Sappathero by Jan Schotborgh to Willemina Elizabeth Kup, widow of Jan van Otterloo, and Willem Kup
* inventory

*1780 sale by Willem Kup, by agreement, of his half of Buyten Rust to his sister, remarried to Hendrik Pletsz, and transmission to the latter after her death
* inventory of Willem Kup's half

1809 sale of Buitenrust by Mathias Schotborgh to Gerrit J. Siedreghtsz
* inventory of Buitenrust and a plot to the east of it called Markita

1819 sale by François M. de Jongh, husband of Amelia Siedregtsz (Gerrit's daughter), to B. A. Cancrijn

1821 inventory
letters of demarcation

1837 sale of Sapateer by the executors of Bernardus A. Cancrijn to P. Craneveldt (on behalf [of .. ?] under security)
* letters of demarcation of the plantation (including the plot Markita)

1838 sale of Buitenrust plus Markita to three daughters Cancrijn and Johannes Simon Welhous
inventory
* sale of three quarters of the plantation to one of the daughters, Anna Margaretha Cancrijn

1844/45 Anna M. Cancrijn sells to Mordechay Alvares Correa
inventory
deed of sale including description and survey

1853 sale by the widow of Alvares Correa to Johan H. Bennebroek Gravenhorst

1858 sale to Jeudith Jesurun Pinto
inventory

1863 sale by Jeudith Jesurun Pinto, widow of Gabriel Cohen Henriquez, to Isaac Pinedo

1866/67 sale by Pinedo to Benjamin Alvares Correa
inventory

1896/97 Benjamin Alvares Correa buys from the Government a parcel to the west of Buitenrust

1915 sale by the heirs of Alvares Correa to Willem Frederik de Hart

1924 sale by Willem Frederik de Hart to C.P.I.M.

3 CAS GRANDI (Nijdrust), KATOENTUIN, and NOOITGEDACHT (Brakkeput)

*1786 sale of Cas Grandi and a plot Catoentuyn by Cecilia Christina Wendel, wife of Daniel Ellis, to Ebbe Daal
letters of demarcation
inventory

*1792 sale by the curators of the estate of Mr. Onno Lichtenvoort and Martha Pietertje Martin (divorced) of Cas Grandi (now called Nijdrust) to Gabriel Striddels
* inventory
letters of demarcation

*1795 permission for Gabriel Striddels to keep a sheep corral

1808/09 sale to Abraham Severijn
inventory
letters of demarcation

1813 sale to Margaretha Elisabeth Sandtrock, divorced from Pieter François Diedenhoven
inventory
letters of demarcation

1813 purchase by Michiel Gotfried Hoyer, owner of Hanenberg (16), from Salomon Delvalle of a plantation Nooytgedagt south of Cas Grandi

1814 sale of Cas Grandi and Katoentuin by Margaretha Sandtrock to Willem Craneveldt Hoyer

1820 sale by Willem Craneveldt Hoyer to David Gaerste Junior
inventory

1821 sale by Gaerste to Manuel Penso
inventory
letters of demarcation

1865 sale by the executors of the late Manuel Penso to Clementina Penso, who sells

1866 to Emanuel Raven, who sells, on the same date, to Jacobus van Voorn

1900 public auction on behalf of Carlos Eusebio Leon and his children by Zaragoza Runeta Emilia Rollandus and of Elvinia Debrot, widow of Frederik Rollandus; the deed describes the plantation as "on which a house and other buildings formerly stood". The sale includes a plot called 'Hoffie bieeuw' ['the old garden'] and the plantation Nooitgedacht (see 1813) "alias Brakkeput"; bought by Curaçaosche Hypotheek Bank

1929 sale by José Antonio González of Cas Grandi, Katoenthuyn and Hoffie bieeuw, to C.P.I.M.
letters of demarcation

4 Cattenbergh

1745 Benjamin Naar sells to Gaspar Anthony de Quirigasoe a plantation Cattenbergh, located between the plantations of the widow of Balthasar Coeijmans and that of Willem Lixraaven, and bordering on the common road to Hato (17)

1754 sale to Willem Meyer
inventory

1756 Jannetje Koch, widow of Willem Meyer, sells to Steven Rasmijn
inventory

1768 Maria Will Bell, widow of Steeven Rasmijn, sells to Lea (daughter of Joesua) Henriquez, widow of Moses de Chares
inventory

1774/76 the widow of Moses de Chares sells to David Mushart [the plantation Hato, the common road to which is mentioned again, is now called "the plantation of the West India Company"].

1784 representatives of Jannetje Aartsz Kool, widow of David Mushart, sell to Elisabeth Margaretha Durer (Durel), widow of Willem Webb
inventory

1787 sale to Abraham Calvo
inventory

1798 sale by the heirs of Abraham Calvo to his widow Esther Lopez Penha
inventory
letters of demarcation

1801 sale to Dr. Waters Forbes
inventory

1806 Waters Forbers sells to David Gaerste
inventory
letters of demarcation

1809 David Gaerste sells to Taletta Petronella Beutner, wife of Henry Hutchings
inventory

1811 sale to Marten Lourens Ellis
inventory

5 De Eensaamheyt (De Nieuwe Werelt)

*1750 Josephus Hermanus Steegman, husband of Helena Eyserman, sells the plantation De Nieuwe Werelt, situated between that of the widow of Mordochay Henriquez and that of Jacob Hisquian de Leon, to Isaac (son of Samuel) Levy Maduro, who then sells to Jan Craneveld

1751/52 Jan Craneveld and Margaritha Backer, separated, sell in public auction to Jacobus Devijlder who calls the plantation De Eensaamheyt

1760 executors of the late widow of Jacobus Devijlder sell to Louis Adolph Winklaar (Winkler), husband of Margaritha Devijlder
inventory

1764 Louis Adolph Winkler sells to Ester Lopez Raphaël, daughter of Abraham Lopez Raphaël
inventory

1766 Abraham Lopez Raphaël sells to Mordochay Motta

1793 Mordochay Motta and his wife Hana (daughter of Salomon) Levy Maduro sell to Jurriaan Crisson, who sells

1794 to the free Negro Juan Bentura

1803 the Orphans' and Ownerless Estate Court sells the plantation from the estate of the late free Negro Juan Bentura to Roelof Raven

letters of demarcation

inventory

1806 Roelof Raven sells out of hand to Maria Laan, widow of Hendrik Aartsz Kool, and transfers the plantation after her death to the Orphans' trustees, who sell in public auction to Abraham (son of Samuel) Levy Maduro

letters of demarcation

1806/07 Abraham Levy Maduro sells out of hand to Gerard Albertus

letters of demarcation: the house has been demolished, the warehouse is described as "without tiles"

1809 the widow of Gerard Albertus sells to Jan Hendrik Kemp, the house being described as a "thatch house"

1812 Jan Hendrik Kemp sells to Jan Caspar Mijnhard

letters of demarcation: the house is covered with thatch

1813 Jan Caspar Mijnhard sells De Eenzaamheyd to J. K. [J. R.?] Lauffer on behalf of his children by Hermina C. Davelaar: Johannes, Rudolph, Maria, Samuel and Jacob. [Lauffer owned the neighbouring plantation Nooitgedacht, alias Heintje Kool (6)]

1865 to the heirs of Johan Herman, Hendrik, Arnold Petrus and Maria Lauffer, *i.e.* their mother, the widow of Johan Rudolph, and their brothers Rudolph Adriaan, Samuel Lodewijk, Jacob and Willem Tell Lauffer, is transferred a "garden" to the west of plantation Karpat (18) owned by the widow of Johan Martijn

1899 H. H. R. Chapman, as representative of Jan Jacob Pietersz., sells to James Belt de Haseth the plantations Blein Heim (19), Rozentak, Vredenberg (house and warehouse in ruins), an islet in Schottegat Bay, Eenzaamheid and a "garden" to the west of the plantation owned by the widow of Johan Martijn

1900 the combined plantations Blein Heim, Rozentak, Vredenberg now called Bloemfontein, plus Eenzaamheid and the "garden" are transferred to Maria Hermina Manuella, wife of James Belt de Haseth

letters of demarcation

1905 Christiaan Gerard de Haseth, representative of Maria Manuella, transfers the estates to Johan Herman, Lourencia Beltina, Gerardus Andries, Philip Julius and James Belt de Haseth

6 Heintje Kool

1743 Cornelia Bertrand, widow of Bartholomeus Schuurman, sells a piece of land or a plantation located in the Jewish quarter, next to the plantation of the widow of Mordochay Hisquian, to the free mulatto Manuel Marchena

1747 the "garden" between the plantations of Gaspaar Anthonij de Quirigasoe and of the widow of Mordogay Ennikes [Henriques?; in other deeds called Helena IJsserman] is sold by Manuel Marchena to Hendrik Aartsz. Kool

inventory

1781 the garden situated between Roosendal (21) and Cajietoe (or between the plantation of Jean Dupuy and the garden of Mordochay Motta [see De Eensaamheyt (5) 1766]) is sold by the executors of the estate of the widow of Hendrik Aartsz. Kool to Jan Aartsz. Mushart

1783 Mushart sells to Jan Nicolaas van Starckenborgh

1796 sale to Lodewijk van Schagen. The situation of the garden is further defined as having a common boundary with plantation de Uitvlugt, owned by Leendert Gerwes

1799 the curators of the estate of Lodewijk van Schagen and Anna Burch, divorced, sell to Johann Rudolph Lauffer

7 De Hoop ('t Jooden Quartier, De Kleine Thuyn)

*1695 Josua and Mordochay Henreques are authorized to keep on their plantation in the Jewish quarter ten horses and one hundred sheep and goats

*1758 the plantation 't Jooden Quartier, located in the quarter of the same name, next to that of Jan and Jannetje Lixraaven and that which belonged previously to Johanna van der Hoeven, widow of Hendrik de Wilde, and two houses in Willemstad which belonged first, in 1660, to Jeosuah Henriquez, then, in 1704, to Mordochay Hisquian Henriquez, and in 1715 to his widow Rachel Naar, are found without deeds of sale or transfer.

* By three consecutive "edictal citations" anyone pretending to have a claim on the plantation and houses is requested to bring his claim forward. No claim being made, the plantation is then transferred, by resolution of the Council, to Benjamin Raphael Henriquez

inventory

the executors of the estate of the late Rachel Naar, widow of Mordochay Hisquian Henriquez, sell De Klijne Thuyn to Jeosuah Henriquez Junior (her eldest son). The plantation is located on St. Anna Bay and extends to the north to the "free savannah", bordering the plantation of Benjamin Raphael Henriquez (another son) to the east and that of Jan and Jannetje Lixraaven to the west.

It is stated that the value of the plantation (3660 Pesos) is less than his share (4304.4.3 Pesos) of the inheritance

inventory

1761 Jeosuah Henriquez Junior sells to Benjamin Raphael Henriquez

inventory

1783/84 the executors of the estate of the late Benjamin Raphael Henriquez transfer the plantation 't Joodenquartier and De Klijne Thuyn to Jacob (son of Mordochay) Henriquez

inventory

1792 the owners of the plantations Blenheim (19), Joode Quartier, Brakke Smit and Ravenstijn (= Starckenborch) authorize each other to use a road alongside the waterfront through the [salt] pans and over the dams. Signed by Jan Nicolaas van Starckenborgh, Jacob de Mordechay Henriquez, Wilemina Lixraaven, widow of Janneevis, the widow of Gerard Striddels, Petrus Bernardus Starckenborgh.

1800 Jacob (son of Mordechay) Henriquez sells the plantation 'De Hoop' (previously two plantations ['t Joode Quartier and De Klijne Thuyn (?)]) to Johannes Martijn

inventory

letters of demarcation

1826/27 Helena Elisabeth Schuman, widow of Johannes Martijn, sells to Maria Stuiling Martijn, widow of John Seates, and Samuel François Martijn the plantation De Hoop (alias Judio) and three houses in Willemstad

1840 Samuel François Martijn, executor of the estate of Maria Stuiling Martijn, widow of John Seates, sells to the government of the colony the plantation De Hoop and the three houses in Willemstad (the third being in ruins)

1859 the government transfers to the 'Netherlands Portuguese-Israelite community' the grounds of the Jewish cemetery (22), lying to the east of the plantation Gasparito (Cattenberg) and bordering on the road between Gasparito and De Hoop and on a passage from Blenheim to the road

1872 the government sells De Hoop to William Charles Gaertse in public auction

1877/78 a stretch of land ten meters in width, part of a plot reserved by the government in 1872, is transferred to W. Ch. Gaerste, at his request, for a water pipe

letters of demarcation mention the stretch as situated to the west and south of plantation Valentijn (23)

1890 William Charles Gaerste sells De Hoop to Cornelis Gorsira Frederikszoon who sells

1896 to Philip Frederik de Haseth

1912 from the estate of the late Philip Frederik de Haseth the plantation De Hoop is transferred to Carel Zacharias de Haseth Gerardszoon, whose widow and children sell

1918 to Jan Martinus Rammelman Elsevier

8 De Klip (De Wilde)

*1756 Willem Martin sells in public auction the plantation De Klip, located on the corner of the Schottegat and the eastern bank of St. Anna Bay, to the west of Mount Carmel (Parera; 24) and bordering to the south on the wharf of the widow of Jacob Stoel, to [his mother] Jannetje Ellis, widow of John Martin

1776 the executors of the estate of the widow of John Martin sell De Klip to Hubertus Coerman [her grandson-in-law]

1816/17 F. M. Ribbius, widow of Hubertus Coerman, transfers the plantation to Charles August Baron De Larrey, husband of Petronellz Elisabeth Coerman

letters of demarcation describe the plantation as located around Fort Nassau, [1] which is built on Mount Sablica 'which belongs to this fund'. The relatives of Hubertus Coerman shall have free access to his cemetery in order to bury their dead there

1819 De Larrey sells to Gerard Martin Ellis the plantation now called de Wilde; the house is called Scharlo Nr. 57. The burial servitude remains

1834/35 Maria Hendrietta Lackrum, wife of Gerard Martin Ellis — who is abroad —, sells the plantation for a mortgaged debt to Esther (daughter of Mozes) Henriquez, widow of Abraham (son of Jacob) Jesurun. The burial servitude remains; the description mentions again that the plantation is located around Mount Sablica, on which Fort Nassau is built, 'belonging to this fund'

1844 Esther Henriquez, widow of Abraham Jesurun, sells to Jacob Abraham Jesurun. The servitude remains.
The government of the Colony reserves to itself a right on Fort Nassau and the surrounding part of Mount Sablica, 'as far as jurisdiction thereof can be understood to go, based on an indemnity of two thousand guilders paid at the time to the owner Hubertus Coerman'

8*a* FORT NASSAU (see also 8)

1827 G. M. Ellis requests an indemnity for the grounds on which Fort Republiek, now Nassau, is built. The Minister for the Colonies replies that no indemnity is due, since the wife of Hubertus Coerman consented to the fort being built, and moreover Coerman was paid *f* 2000

1831 G. M. Ellis offers to sell the grounds on which Fort Nassau (now a military hospital) is built for *f* 9000. He is referred to the refusal of 1827

1833 Government refuses again to enter into negotations with G. M. Ellis

1839 refusal to the request by Esther Henriquez, widow of Abraham Jesurun, to sell the grounds of Fort Nassau to the government. No claim can be acknowledged since the wife of G. M. Ellis should not have comprised these grounds in the transfer of the plantation

1840 the widow of Abraham Jesurun states that the letters of demarcation of 1816 and 1819 explicitly mention Mount Sablica as belonging to the plantation De Klip (De Wilde).
Refusal

---

[1] Fort Nassau was built in 1796 according to TEENSTRA, see VAN MEETEREN, *De oude vestingwerken* ..., p. 91.

1844 Government asks for a deed of transfer to be made by the widow of Abraham Jesurun in order to end all claims to Mount Sablica; the boundaries of the grounds of Fort Nassau will be indicated by government. It is agreed that no trees or shrubbery shall be planted around the fort, in order not to impede the view

9 KLIJN ST. CRUYS (Koeimans)

1761 the executors of the estate of Catharina Coeijmans sell the plantation Klijn St. Cruys — located in the Jewish quarter between those of Casper Snijder Hanszoon and Steeven Rasmijn [see Cattenbergh 1756] — to Jacob Bennebroek Berch
inventory

*1827 the executors of the estate of the widow of Jacob Bennebroek Berch sell to Abraham de Veer Junior [see Ma Retraite 1835]; the heirs reserve the right to exhume the body of Jacob Bennebroek Berch

* inventory
letters of demarcation

10 MALPAIS (Mount Pleasant)

*1729 Jannetje Taroo, widow of Frans Grootestam, is authorized to keep a cattle corral on her plantation Malpais

*1737 transfer of Malpais by the executor of the estate of Jannetje Taroo to Dorothea Brugman, widow of Willem van Uytrecht, and of the plantations De Roode Klippe Baay and Thuyntje van Andrees, which had been previously willed by Jannetje Taroo to Willem van Uytrecht

*1752 inventory of Groot en Klijn Malpais

1758 inventory

*1761 transfer by Dorothea Brugman, widow of Willem van Uytrecht, of the half of the plantations Groot & Klein Malpais, De Roode Klippe Baay, Thuyntje van Andrees (located between St. Michiel and Varssebaay) to her daughter Catharina van Uytrecht, widow of Samuel Striddels, to whom she [Dorothea Brugman] has sold this half in 1752, while she had sold the [other?] half to her daughter in 1758

1765 sale by Catharina van Uytrecht, widow of Samuel Striddels, to Dorothea Brugman, widow of Willem van Uytrecht, of the three plantations with the exception of a plot to the east (25) bordering on Groot St. Michiel (26)
inventory of Groot en Klein Malpais

1783 transfer of the three plantations (the eastern plot excepted) by the executors of the estate of Dorothea Brugman to Gerrard Striddels, son of Catharina van Uytrecht, as sole heir; he sells Groot en Klein Malpais to Johannes Palm Hermanuszoon, on condition of a free passage south-north to the grave [of?]
inventory

1785 authorization of the Governor for Gerrard Striddels to use the passage

1798 sale of Groot en Klein Malpais by Johannes Palm Hermanuszoon to Gerard Duijckinck, except the plot bordering on Groot St. Michiel and the border passage to Het Weijdtje (27), plus a plot named Bullebaay (28) located to the west of Malpais and to the east of Oud St. Maria (29)

inventory of Malpais and Bullenbaay

letters of demarcation

1829 letters of demarcation for the plot Bullenbaay

1838 sale by the executors of the estate of Adriana Webb, widow of Gerard Duijckinck to Johanna Petronella Duijckinck, widow of Mr. Christoph Carel Römer, of the plantation Groot en Klein Malpais (now called Mount Pleasant) and the plot Bullenbaay, plus the saltpan of Malpais and the saltpan St. Michiel

1865 sale by Johanna Petronella Duijckinck, widow of Johann Herman Römer, to Carel Maurits Gaërste of Mount Pleasant and Bullebaay and a saltpan St. Michiel which had been ceded to Gerard Duijckinck in 1809

inventory

1874 sale by the widow and children of the late Carel Maurits Gaërste to Abraham Delvalle Henriquez, who sells

1888 to Pieter Gorsira

1896 at the death of Pieter Gorsira his widow, Catharina Erkens, gets Malpais or Terburg à Texel, Groot & Klein Malpais, Bullebaay and the saltpan

Saltpans of Malpais

1857/58 In a dispute between Genereux Jacob Richard de Lima and Johanna Petronella Duyckinck, widow of Johan Herman Römer, owner of Mount Pleasant, over the title to a saltpan and the inner bay [of St. Michiel] the decision is taken that the government is owner of the saltpan and the bay. The right to reap salt in the northwestern corner of the bay is given to the widow Römer, under certain conditions [1]

1859/60 part of the inner bay, called the pan of St. Michiel, and an islet located in front of Mount Pleasant, is adjudicated to G. J. R. de Lima

A plot of land between Mount Pleasant and Groot St. Michiel shall remain waste

1865 sale of the northwestern corner of the inner bay by Johanna Duyckinck to Carel Maurits Gaërste

1874 the heirs of Carel Maurits Gaërste sell the inner bay to Abraham Delvalle Henriquez

inventory of Mount Pleasant and Bullenbaai [see Malpais]

---

[1] The points of dispute in this case and those in the following years do not become quite clear from the summaries at hand.

11 MALPAIS (Terburgh à Texel)

1748 15 May, sale of the plantation, located between those of Thomas Willemsz and the widow of [Willem] van Uytrecht, by Willem Pelgrim to Pieter Hoppe and Jan Bontekoe

*1748 11 June, sale of the plantation Malpais, now called Terburgh à Texel, by Willem Pelgrim Voet to Pieter Hansz Hoppe and Jan Helmerdingh, each for one half

* inventory

1749 Pieter Hoppe and his wife Judith Helmerdingh sell half the plantation to Johannes Stuijling Junior

1750 sale of the plantation Terburgh à Texel by Johannes Stuijlingh Junior and Jan Bontekoe to Daniel Boom. A second deed again mentions the names of the sellers as Johannes Stuijlingh Junior and Jan Helmerdingh

inventory

1765 Daniel Boom sells the plantation to Nicolaas Evertsz who sells

1766 to Willem Stuylingh

inventory

1767/68 Willem Stuylingh re-sells Malpais to Nicolaas Evertsz who sells it to Jacob Hisquian Suares who sells it to Jan Ellis Herozoon

inventory

1782 Magdalena Vos, widow of Jan Ellis Herozoon sells Malpais in public auction to Gerrard Striddels

inventory

1784 sale by Adriaan Webb as deputy of Gerrard Striddels to Guillaume Charles Cabrol. The plantation is described as bordering on Groot Malpais

1792/93 the executors of the estate of Cabrol sell in public auction to Pieter François Diedenhoven

1796 Diedenhoven pays a lump sum of 90 Pesos to the island government thus buying off the West India Company's title to a plot

1809 sale by Diedenhoven of the plantation Malpais, including the said plot, to Gerardus Duyckinck

letters of demarcation

1837 as executor of the estate of Adriana Webb, widow of Gerardus Duyckinck, Johanna Petronella Duyckinck, widow of Mr. Christoph Carel Römer buys Malpais herself

1865 Johanna Petronella Duyckinck, widow of Johann Herman Römer, sells Malpais to Carel Maurits Gaërste
[see Malpais (Mount Pleasant)]

1874 sale by the widow and children of Carel Maurits Gaërste to Abraham Delvalle Henriquez

[this deed concerns the plantation Groot en Klein Malpais, the plot Bullebaai and the saltpan St. Michiel; it should thus be included in the file of those plantations, while that file contains the deed of sale of Malpais or Terburgh à Texel. From 1809 onward the two plantations seem to have been in one hand.]

— MA RETRAITE [Cattenbergh ?]

1825 Martin Lourens Ellis sells the plantation Ma Retraite to Abraham de Veer Junior [the description of the location as "to the west of the plantation of the widow of Jacob Bennebroek Berch with a common boundary, the dam alongside the boundary being to the east of the road to Hato" suggests that Ma Retraite is another name for 'Cattenbergh', the transfers of which end with the sale to Martin Lourens Ellis in 1811]

1835 Abraham de Veer Junior sells to Hendrik Willem de Quartel:
(a) Ma Retraite
(b) Klein Sint Kruis, alias Koeymans [see (9) and Cattenbergh 1745]
(c) Hermitstel, located to the west of a garden belonging to the widow of Carel Fikkert and the road to Hato

1839 H. W. de Quartel sells Ma Retraite, Klein St. Kruis, Hermitstel and (d) St. Maria Magdalena (30), to the West of St. Rosa (31), to Mr. Jacob Bennebroek Gravenhorst, who sells

1853 to Jan Schotborgh Claaszoon (a), (b), (c), who sells,

1855 to Theunis van Leeuwen

12 GROOT PISCADERA

1796 sale at public auction to Raphael Alvares Correa of the plantation Groot Piscaderos and a plot Het Hofje (12a)

* letters of demarcation

*1807 sale by the heirs of Raphael Alvares Correa's widow to Manuel Penso (husband of one of the daughters or granddaughters)
inventory

1812 sale to Moses Henriquez Juliao
* inventory
letters of demarcation

1815 sale to Jeosuah de Sola
inventory

1819/20 sale to Samuel daCosta Gomez
letters of demarcation
inventory

*1820 sale of one half of the plantation Groot Piscadera and Het Hofje to Daniel daCosta Gomez, minor, represented by his mother Ester Pinedo, widow of Gabriël daCosta Gomez. Price 23,500 Pesos. Ester pays off the second mortgage, of 8000 Pesos, held by Jeosuah de Sola, by offering a house in town worth 11,500 Pesos, while Jeosuah de Sola pays the surplus value of 3.500 Pesos to Moses Henriquez Juliao in deduction of the first mortgage, given by Juliao, which thus amounts to 24,000 minus 3,500 or 20,500 Pesos.
Daniel and Samuel remain co-debtors to Moses Henriquez Juliao, the joint property to remain undivided for ten years

1821 inventory
letters of demarcation

1822 sale of the whole plantation and Het Hofje by Samuel and Daniel daCosta Gomez to Marthinus B. Schotborgh
inventory
letters of demarcation

1834 sale by M. B. Schotborgh to David Delvalle Henriquez

1865 letters of demarcation concerning the common boundary of the plantations Groot Piscadera and Klein Piscadera (32)

*1866 letters of demarcation for a stretch of land ten [Dutch] ells (approximated seven meters) wide which David Delvalle Henriquez is required to sell to the government for a public road dividing Groot Piscadera in two halves

1870 sale of Groot Piscadera to Jorge Sutherland

1873 deed of division of the estate of Inez Castillo, widow of Jorge Sutherland, and her children

1874 sale to Salomon Elias Curiel
inventory of cattle and other movable property sold with the plantation to S. E. Curiel

1899 sale by S. E. Curiel to Carlos August Jones

1928 sale by C. A. Jones to C.P.I.M.

ROTSTEKENINGEN VAN CURAÇAO, ARUBA EN BONAIRE

DEEL II

DOOR

P. WAGENAAR HUMMELINCK

In het eerste deel van deze documentatie van de „Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire" (1953) werd medegedeeld dat met de beschrijving van de tekeningen in de Grot van Fontein, op Aruba, en van de vindplaatsen van Onima en Spelonk, op Bonaire, zou worden gewacht tot er over voldoende materiaal kon worden beschikt. Nadat, in 1955, deze plaatsen opnieuw werden bezocht – waarbij ook nog de vindplaats van Rooi Arikok kon worden bezichtigd – is dit thans het geval.
In deze publicatie worden echter alleen nog maar de Arubaanse tekeningen van Fontein en Arikok behandeld, in de hoop dat de Bonaireaanse petrografieën van Spelonk en Onima spoedig als Deel III zullen kunnen volgen.

Toen in Deel I van een groeiende belangstelling voor „*Het oudheidkundig onderzoek*" op de Nederlandse Antillen werd gesproken, was vooral Aruba bedoeld – waar JOHAN HARTOG in de dagbladen, en in zijn boek over Aruba, aandacht vroeg voor de oudste bewoners van deze eilanden, en waar ERNST BARTELS niet moe werd belangstellenden rond te leiden langs schilderachtige plekjes met resten van de Indiaanse cultuur. Deze belangstelling heeft tot dusver tot nog geen ander wetenschappelijk archeologisch onderzoek geleid dan dat van J. M. CRUXENT, uit Caracas, die in 1953 opgravingen verrichtte waarvan de resultaten nog niet ter beschikking staan. — De publicatie over „Indian artifacts from the Island of Aruba", welke STEARNS schreef na een twee-daags oponthoud in San Nicolas in augustus 1942, moge hier slechts volledigheidshalve worden vermeld.

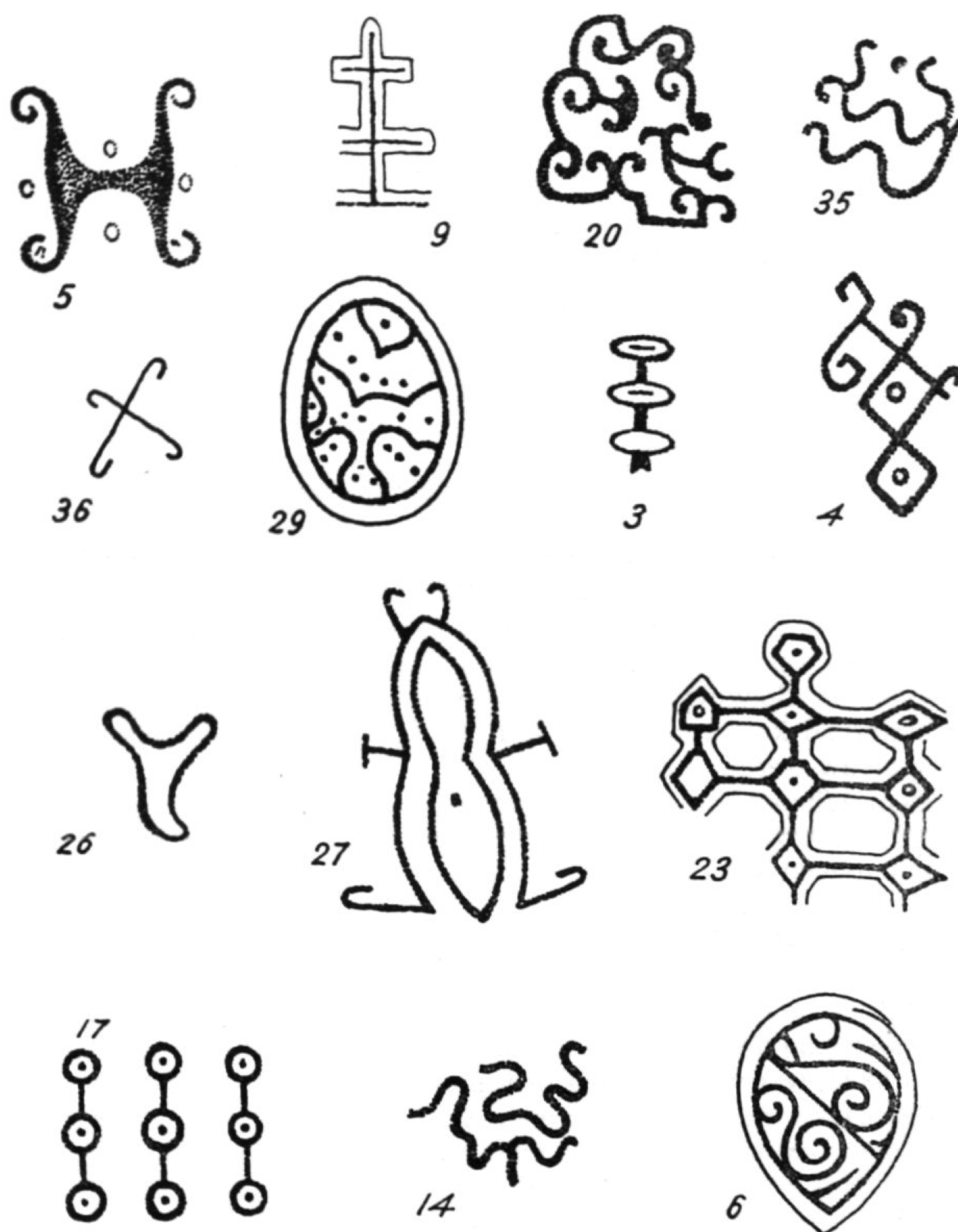

Fig. 1. Enkele rotstekeningen van een bruinachtig rode kleur (met uitzondering van de vier ronde vlekjes in *5* welke zwart zijn) uit de Grot van Fontein op *Aruba* (A 1), zoals zij door MARTIN, in 1885 en 1888, werden afgebeeld.

Fig. 1. Some rock drawings in brownish red (with the exception of the four dots in *5*, which are black) from the cave of Fontein, as copied by MARTIN, 1885 and 1888.

Toen in augustus 1955 de Arubaanse afdeling van de „Natuurwetenschappelijke Werkgroep Nederlandse Antillen" werd opgericht, bleek er een grote belangstelling te bestaan voor rotstekeningen, welke interesse er ook op was gericht deze oude cultuuroverblijfselen te behouden – iets wat behoort te worden aangemoedigd, gezien de kwetsbare en dikwijls zeer slechte toestand van de tekeningen, en de onverschilligheid van het publiek. De meest westelijk gelegen vindplaats van de Seroe Canashito (A 4) is reeds aan de steengroeve ten offer gevallen; de tekeningen op diorietblokken schilferen af, en de behoefte van de bezoekers van Fontein om de grotwanden te beschrijven is er na 1884 – toen MARTIN deze oneerbiedige neiging reeds vaststelde – niet minder op geworden.

Daar het dikwijls moeilijk is zich een zuiver beeld te vormen van hetgeen van de oude rotstekeningen is overgebleven, werden – behalve eigen schetsen, die meestal aan de hand van foto's werden bijgewerkt – ook deze keer weer enkele afbeeldingen van anderen, alsmede een aantal ongeretoucheerde foto's bijgevoegd.

Het was een groot geluk dat de geestdriftige medewerking kon worden verkregen van K. J. VAN GAALEN, belast met de technische opsporingsdienst bij de politie op Aruba. Zijn prachtige foto's bleken een grote steun in de talrijke gevallen waarin eigen schetsen en opnamen bij het uitwerken van de waarnemingen te kort schoten. ROB FLICK, gymnasiast uit Amersfoort, gaf zijn indrukken van twee ingewikkelde beschilderingen van Arikok, terwijl van de hand van A. D. RINGMA, thans piloot in Nieuw Guinea, een serie schetsen uit de Grot van Fontein werd opgenomen. Tenslotte moge hier dank worden gebracht aan de Commissaris van Politie en het Eilandsbestuur van Aruba, die door hun medewerking dit onderzoek vergemakkelijkten, en aan de „Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen" welks financiële steun het ook deze keer mogelijk maakte de verhandeling van veel illustraties te voorzien.

*

„*Wat ons bekend is van de rotstekeningen*" van Aruba werd in Deel I reeds medegedeeld. Wij vinden daarin de eerste beschrijving van de „hieroglyphen" uit de Grot van Fontein, door BOSCH (1836); wij lezen er wat VAN KOOLWIJK over de Arubaan-

se „opschriften" mededeelde (1882, 1885) en wij zien er MARTIN's geïllustreerde mededelingen over de „Figuren" van Fontein (1885, 1888; fig. 1).

Dit historisch overzicht was echter in zoverre onvolledig, dat van het *Aperçu sur l'Ile d'Aruba* van de bekende reiziger ALPHONSE PINART (1890) slechts kon worden vermeld hetgeen door MALLERY (1893) wordt medegedeeld, aangezien deze als handschrift vermenigvuldigde publicatie vooralsnog onvindbaar bleek. Kort daarna wist JOHAN HARTOG het stuk echter op te sporen in de University of Pennsylvania Library te Philadelphia (zie *W. I. Gids 35*, 1954, p. 179). Dit geschrift blijkt van zoveel belang – en niet alleen voor hen die in rotstekeningen belangstellen – dat het als bijlage van deze verhandeling letterlijk en volledig is afgedrukt: de tekst volgens een fotocopie welke HARTOG mij verschafte, de afbeeldingen gereproduceerd naar een microfilm welke in Philadelphia werd vervaardigd.

PINART, de Franse reiziger die door VAN KOOLWIJK als een in oudheden belangstellende bezoeker van Aruba wordt genoemd (zie Deel I), blijkt goed te hebben rondgekeken – indien wij mogen aannemen dat hij zijn aantekeningen niet grotendeels maakte naar gegevens welke VAN KOOLWIJK hem ter beschikking stelde. MARTIN (1885, p. 356) schrijft dat hij door VAN KOOLWIJK nagetekende figuren heeft gezien, maar deze zijn nog niet teruggevonden.

Het lijkt niet onmogelijk dat dit door PINART ondertekende handschrift – dat vrij duidelijk is maar overigens een aantal opvallende slordigheden bevat – niet door hemzelf is geschreven. Op het titelblad is hetgeen in de Bijlage tussen haakjes staat aangegeven met een vreemde hand (van Engelsman of Amerikaan?) bijgevoegd.

PINART noemt de volgende groepen van tekeningen de belangrijkste:

1. „Avikok". Planche 1 en 2. – Dit is onze tweede vindplaats in Rooi Arikok (A 8). Op zijn fig. 1 kunnen de schilderingen A 8 *1–7*, *9* en *10* worden herkend; op fig. 2 *14–15*; op fig. 3 *16–23*. De tekeningen van zijn fig. 4 vindt men in een lage holte aan de bovenzijde van hetzelfde diorietblok; fig. 5 werd niet teruggevonden.

2. „Fontein". Planche 3 tot 6. – Een uitvoerige staalkaart van wat op de wanden van de Grot van Fontein (A 1) is te vinden. Op Planche 3 vinden wij terug A 1 *1–6*, *9–10*, *11–15*; op Planche 4 *28–32*, *34–38*, *40–42*, *50*; op Planche 5 fig. 5 *16–19*, fig. 6 *21–27*; op Planche 6 fig. 7 *43–49*. Planche 3 fig. 2 werd niet teruggevonden.

3. „Chiribana". Planche 2 fig. 6. – Een vindplaats welke nog niet werd bezocht.

4. „Seroe de Wajakan près d'Avikok". Planche 6 fig. 9. – Dit is onze eerste vindplaats in Rooi Arikok (A 7). De groep A 7 *a-i* is in zijn geheel te herkennen. De overige tekeningen werden niet teruggevonden.

5. „Ayo". Planche 7 fig. 1. – Dit zijn de rotstekeningen van Ajó (A 2) waarvan een aantal in Deel I zijn afgebeeld (*a,c,e-g,i-j*).

6. ,,Woeboeri". Planche 7 fig. 2. – Hierin herkennen wij de resten van figuren welke op een rotsblok bij Piedra Plat (A 3) zijn aangetroffen en in Deel I afgebeeld: A 3 *a-c*, *e-h*. [Deel I, fig. 31 *c*, lees *e*].

7. ,,Karasito". Planche 8. – Hier vinden wij op fig. 1 de reeds in Deel I afgebeelde tekeningen van de oostelijke vindplaats van de Seroe Canashito (A 5): *d-e*, *g-q*, *s-t*, *x*. Fig. 2 toont ons de petrografieën van de westelijke vindplaats (A 4), waarvan een negental in Deel I is te vinden.

BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATSEN OP ARUBA

Een zeer aantrekkelijk eindpunt van een flinke tocht door ,,onbekend" Aruba is vanouds het Hofje van F o n t e i n. Men kan dit bereiken door zijn weg te nemen van Santa Cruz door een indrukwekkend heuvellandschap tot aan de blinkende duinen van Boca Prins, òf door zijn pad te zoeken door het minder afwisselende landschap benoorden San Nicolas. Op de eerste route komen wij – nadat wij op het cocoshofje van Prins hebben neergekeken en de rooi zijn doorgetrokken – direct bij de ingang van het Hofje van Fontein; de tweede geeft ons de openbaring van een heldere vijver in een vruchtentuin, nadat wij verscheidene kilometers achtereen zijn gegaan door een landschap dat wat betreft kaalheid en verlatenheid op de Antillen nauwelijks zijn gelijke heeft.

(A 1) *Fontein* (fig. 2–10, 21–32)

Het is een ruime, frisse, goed toegankelijke grot, met een vlakke bodem; vrij droog, met verspreide druipsteenpartijen die niet meer actief zijn, hoewel er hier en daar nog wel wat water druppelt. Dat deze plaats uitstekend kan worden bewoond, was de ervaring van de deelnemers aan de ,,Eerste Utrechtsche Antillen-Excursie" – Professor L. M. R. RUTTEN met echtgenote en vijf studenten – die van 29 juni tot 6 juli 1930 slechts door landkrabben werden verontrust.

Men kan aan de grot een voorste, loodrecht op de richting van de terrasrand staand deel onderscheiden – ongeveer vijftien meter breed en nauwelijks twee meter hoog, waarvan de vlakke zoldering nog sporen draagt van door de branding te zijn afgeslepen – en een meer naar achter gelegen, grilliger gevormd stuk, dat, na hoogten van meer dan drie meter te hebben bereikt, steeds lager wordt, na 50 meter naar rechts ombuigt en tenslotte met een iets ruimer, teruglopend stuk al na 95 meter eindigt. Er is een voorportaal van ongeveer vier meter hoogte en vijf meter diep, dat van de eigenlijke grot is gescheiden door twee druipsteenzuilen waartussen een hoofdingang van drie meter breed en twee meter hoog is opengelaten (fig. 1). Hierachter zijn de tekeningen te vinden, op vlakke delen van de zoldering, en ook wel van de kalksteenwanden, tot bijna twintig meter van de ingang, zover als het daglicht nog werken mogelijk maakt.

Het zijn meestal strakke, ornamentale figuren van een bruinachtig rode, roodachtig bruine of paarsbruine kleur. Hier en daar vinden wij echter ook handafdrukken en minder verklaarbare tekens, alsof de ernstige vingertekenaars ook wel speelse belangstelling hadden bij hun werk. Oorspronkelijk moet de zoldering van het voorste gedeelte – waar nu nog slechts op zeer beschutte plaatsen duidelijke tekeningen te vinden zijn – vrij dicht

beschilderd zijn geweest. Achterin – waar thans de best bewaarde petrografieën te vinden zijn – staan zij meer verspreid, of in groepjes.

Dit is de meest bekende vindplaats van rotstekeningen op de Nederlandse Antillen (zie Deel I). Schetsen werden gepubliceerd door MARTIN in 1885 (en 1888: *3–6, 9, 14, 17, 20, 23, 26–27, 29, 35–36*, zie fig. 1) en PINART in 1890 (*1–6, 9–19, 21–32, 34–38, 40–50*, zie Bijlage Planche 3–6); foto's van HUMMELINCK verschenen in 1938 (1947, 1948 en 1949: *3–5, 27*).

Door A. B. RINGMA werd deze grot in mei 1949 geëxploreerd, bij welke gelegenheid de tekeningen werden gemaakt die in fig. 3 zijn weergegeven. In 1930 stond 's schrijvers veldbed een week lang onder de oude „hieroglyphen", en in 1936 en 1949 bezocht hij de grot met enkele excursies. Op 13 mei – in gezelschap van K. J. VAN GAALEN – en op 12 augustus 1955 – met ROB FLICK – verzamelde hij tenslotte het materiaal voor deze documentatie.

Het is jammer dat bijna alle figuren min of meer zijn beschadigd door bezoekers die een gastenboek wel zeer moeten hebben gemist. Vele wanden zijn intensief bekrast, met houtskool besmeurd, of ook wel met bruine en gele verf beklodderd.

Mag Fontein als een van de meest bekende excursieplaatsen van Aruba worden beschouwd, Rooi Arikok was een der vergeten hoekjes – totdat zijn belangwekkende rotsschilderingen bekend werden en deze plaats een doel werd voor de excursies van de Toeristencommissie en de Werkgroep Aruba.

Wij bevinden ons hier op ongeveer negentig meter hoogte, ten westen van de top van de Arikok en noordwestelijk van de Seroe Boonchi, aan de rand van het kwartsdiorietgebied. Het landschap vertoont derhalve veel overeenkomst met de blokvelden van Ajó (A 2) en Piedra Plat (A 3). Ook hier zijn het de wanden van ruime holten in de west- en zuidzijde van grote blokken kwartsdioriet, waarop de beschilderingen te vinden zijn. Uit het vinden van potscherven in de zandige bodem mag wellicht worden afgeleid, dat deze holten vroegere bewoners ook tot woonplaats hebben gediend.

Schetsen van de rotsschilderingen welke op dit terrein te vinden zijn, werden reeds door PINART gegeven in 1890 (A 7 *a-i*, zie Bijlage Planche 6; A 8 *1–7, 9–10, 14–16, 23*, zie Bijlage Planche 1–2).

Dit terrein van FRANS D. P. WEEVER werd door de schrijver – in gezelschap van J. S. ZANEVELD – voor het eerst bezocht op 5 mei 1955, de aanwijzingen volgend van E. BARTELS en rooi-bewoner EPIFANIO CROES. Op 13 mei werden, met K. J. VAN GAALEN, nieuwe foto's gemaakt, en op 10 augustus – met ROB FLICK – het waarnemingsmateriaal gecompleteerd.

(A 7) *Arikok* (fig. 11–12)

Dit is de vindplaats welke PINART „Seroe de Wajakan" noemt (Wayacá = pokhout, *Guaiacum officinale*). Wat hier, op ongeveer anderhalve meter hoogte en over een oppervlakte van twee vierkante meter, op de onderkant van een groot blok kwartsdioriet te zien is, werd reeds in hoofdzaak door hem weergegeven (Bijlage Planche 6). Het meest opvallend zijn de witte motieven van concentrische cirkels en stralenkransen (*a-e*), het meest merkwaardig is de roodachtig bruine figuur (*g*) welke aan een mens doet denken.

Het is verleidelijk om, zoals PINART doet, deze figuur te zien als de afbeelding van een indiaan met een bijl over de schouder: een Arowak, die gereed staat zijn grondje te bewerken! Bij nadere beschouwing wordt het beeld echter minder duidelijk: het hoofd geeft geen details, een hals ontbreekt, de bijl lijkt meer op een arm of een hark, de andere arm is niet erg overtuigend. De „rechtervoet" van deze man (of vrouw!) is, sedert PINART, verdwenen door afschilferen van het gesteente, hetzelfde proces waaraan ook andere delen van deze beschildering ten offer zijn gevallen. Deze figuur lijkt wit-omlijnd te zijn geweest, en overschilderd met een groot ornament, waarvan het visgraatmotief (*i*) en de „handafdruk" (*h*) deel uitmaken.

Van een ingewikkeld zonmotief (*d*) waartoe wellicht ook een aantal radiale lijnen (*a*) behoren, zijn nog slechts enkele resten over; het werd waarschijnlijk overschilderd met de witte composities (*b*, *c*, *e*) die thans nog het duidelijkste zijn.

Men krijgt de indruk dat hier ten minste drie verschillende artiesten aan de gang zijn geweest, hun handen gedoopt in een witte, taaivloeibare stof, ofwel in een rood of paars dunvloeibaarder pigment.

(A 8) *Arikok* (fig. 11, 13–17)

Deze vindplaats – waaraan PINART, die haar „Avikok" noemt, reeds allerlei merkwaardige beelden ontleende (Bijlage Planche 1–2) – ligt een honderdtal meters ten zuiden van de vorige, op hetzelfde terrein. De schilderingen welke hier, in een ingewikkeld systeem van uithollingen van één groot rotsblok te vinden zijn, stellen ons in vele opzichten voor raadsels. Verschillende tekeningen van een roodbruine, bruine, paarse en witte kleur – waarvan slechts weinige delen goed behouden zijn gebleven – zijn hier naast en over elkaar aangebracht. Sinds de tijd van PINART schijnt er niet veel te zijn veranderd. Men krijgt de indruk dat de witte kleurstof in het algemeen later is aangebracht, ten dele op de paarsrode, en deze weer op de bruinrode, hoewel in enkele gevallen een gelijktijdig gebruik, of soms zelfs een later gebruik van de bruinrode kleurstof kan worden verondersteld.

Het duidelijkste beeld op de naar de vorige vindplaats toegekeerde wand is een „vis" (*2*), welke bij PINART op een zeehond lijkt. Hoewel de eerste indruk is, dat de bruine omtrek later is aangebracht, moet het toch ook mogelijk worden geacht dat hier een bruine vis met wit is opgevuld en dun omrand. Daaronder zien wij een aantal bruine en witte figuren door elkaar, waaronder een „schildpad" (*5*) en iets waarin een mensenfiguur met wijd uitgespreide armen zou kunnen worden herkend (*7*).

Rechts hiervan bemerkt men, op twee meter hoogte, het verrassende beeld van een ooievaarachtige vogel (*8*), waarin K. H. VOOUS een jabiru (*Jabiru mycteria*) meent te kunnen herkennen, een grote ooievaarachtige vogel van het Zuid-Amerikaanse vasteland welke op de Nederlandse Antillen nog nimmer is waargenomen.

Dan volgt, slechts dertig centimeter boven de grond, een onduidelijke witte vogelfiguur (*9*) welke aan een geplukte duif doet denken, met daarboven op twee meter hoogte de resten van een andere vogeltekening (*10*), beide reeds door PINART (Bijlage Planche 1) afgebeeld.

Op een ander deel van de onregelmatig uitgeholde wand ziet men een

opvallend gaaf handvormig motief met vier slanke vingers (*15*), en vlak daarnaast, in een kleine en diepe holte, een prachtige, op een vliegende eend gelijkende vogelfiguur (*16*) welke door PINART (Bijlage Planche 2) als een soort phoenix werd afgebeeld. Een gevoel van bewondering bekruipt ons als wij zien met welk een beslistheid de primitieve kunstenaar dit beeld zijn vogelkarakter heeft kunnen geven.

Het sluitstuk van dit alles is een zeer ingewikkelde beschildering (*20–21*), waarin men geneigd is – in navolging van PINART (Bijlage Planche 2) – een mensenfiguur te zien, die met een knots zwaait. De linkerzijde is het best bewaard gebleven; hier is vrij overtuigend een arm met uitgespreide hand te onderscheiden. Stellig zijn ook hier weer een aantal verschillende schilderingen over elkaar heen aangebracht, met het gevolg dat men er, met enige goede wil, van alles in kan terugvinden.

Elders vinden wij op deze vindplaats, in een holte vlak boven de grond, nog sikkelvormige figuren (*24*) als resten van een vroegere veel uitgebreidere beschildering, waarvan hier en daar nog onduidelijke overblijfselen van elkaar snijdende lijnen zijn waar te nemen.

In een aparte, lage holte – boven de eerstbeschreven figuren van deze vindplaats gelegen (zie fig. 11) – zijn nog enkele andere figuren te herkennen welke door PINART zijn afgebeeld (Bijlage Planche 2 fig. 4, links boven = *24*, rechts = *25*). Hier staan verscheidene wit met bruine vleugelmotieven, waarvan de duidelijkste (*25*) twintig centimeter lang is.

(A 9) *Arikok* (fig. 18)

De derde vindplaats van Rooi Arikok is nog een vijftigtal meters verder van de eerste af gelegen, maar nu meer naar de rooi toe. Het is een veel kleiner, alleenliggend diorietblok, dat op het westen een naar beneden breder uitlopende holte vertoont, waarin twee onduidelijke tekeningen (*a-b*) te onderscheiden zijn.

Even verder ligt, precies in de trankeer, een nog iets kleiner blok, met een uitholling van ongeveer een meter diep en breed, waarin enkele loodrechte bruine strepen en wat vlekken zijn waar te nemen.

Het terrein bij de Arikok is, over het geheel genomen, zeer onvoldoende bekend, zodat het niet onwaarschijnlijk lijkt dat het nog verrassingen zal kunnen opleveren.

NASCHRIFT

A. D. RINGMA – waarvan het ontstellend bericht van zijn omkomen bij een vliegtuigongeval, op 16 november 1957, ons zojuist bereikte – was een van de eerste leden van de „Werkgroep Nederlandse Antillen". Hij was iemand die niet veel zeide maar des te meer deed, omdat hij de vrije tijd welke zijn werk in de verkeerstoren van Hato hem liet zo goed mogelijk wenste te besteden. Hij hield van Curaçao, zwierf langs zijn kusten, bekeek het eiland nauwkeurig uit de lucht, totdat hij een doel vond in het verkennen van grotten en het zoeken naar rotstekeningen en andere resten van Indiaanse cultuur. Zijn werk kon tot voorbeeld dienen voor wat een flinke jongeman, met liefde voor het land en een gave om dingen die werden waargenomen goed weer te geven, op de Antillen in korte tijd kan bereiken. — In 1951 vertrok hij naar Nederland, in de hoop nog eens naar Curaçao terug te keren om – na een vakkundige scholing – zijn archeologisch onderzoek te kunnen voortzetten. AB werd vlieger bij de K.L.M. en vertrok naar Nieuw Guinea, waar – tijdens een kaarteringsvlucht – zich het voor zijn jonge gezin zo wrede noodlot voltrok.

Fig. 2. Platte grond en dwarsdoorsnede (*A–B*) van de ingang van de Grot van Fontein (A 1), *Aruba*, met vindplaatsen van rotstekeningen (*1–50*). – De kalksteenrots is gearceerd; de druipsteenzuilen massief zwart. De rand van het overhangende deel is met een dikke lijn aangeduid; belangrijke reliëfverschillen van de zoldering met een dunne lijn, van de bodem met een gebroken lijn.

Fig. 2. Ground plan and cross section (*A–B*) of the limestone cave of Fontein, showing the locations of petrographs (*1–50*). Pillars of dripstone indicated by black dots.

Fig. 3. Rotstekeningen uit de Grot van Fontein (A 1), *Aruba*, uitgevoerd in een bruinachtig rode kleur, zoals zij (met uitzondering van *19*) door A. D. RINGMA ter plaatse werden geschetst.

Fig. 3. Rock drawings in brownish red from the cave of Fontein, as sketched (with the exception of *19*) by RINGMA.

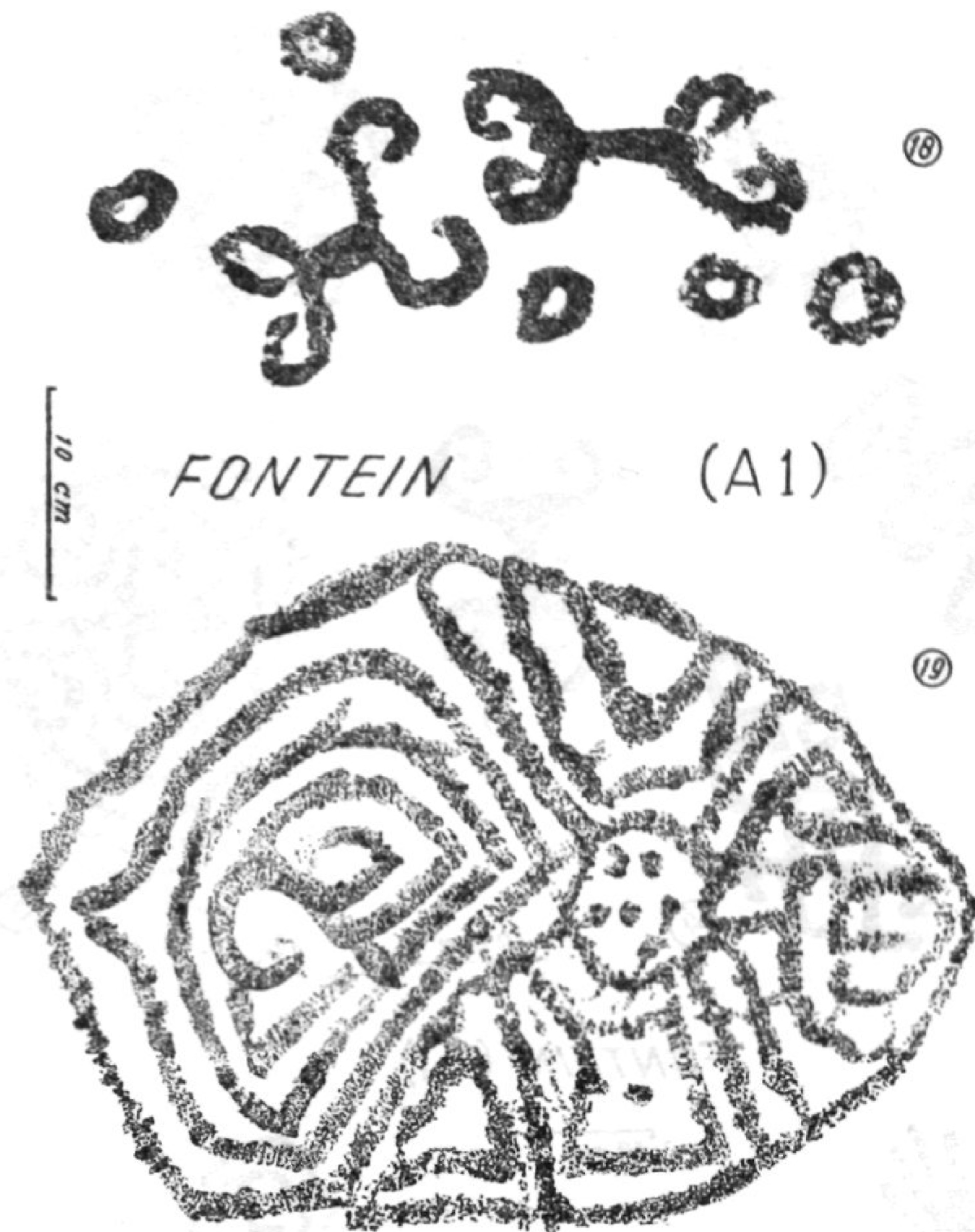
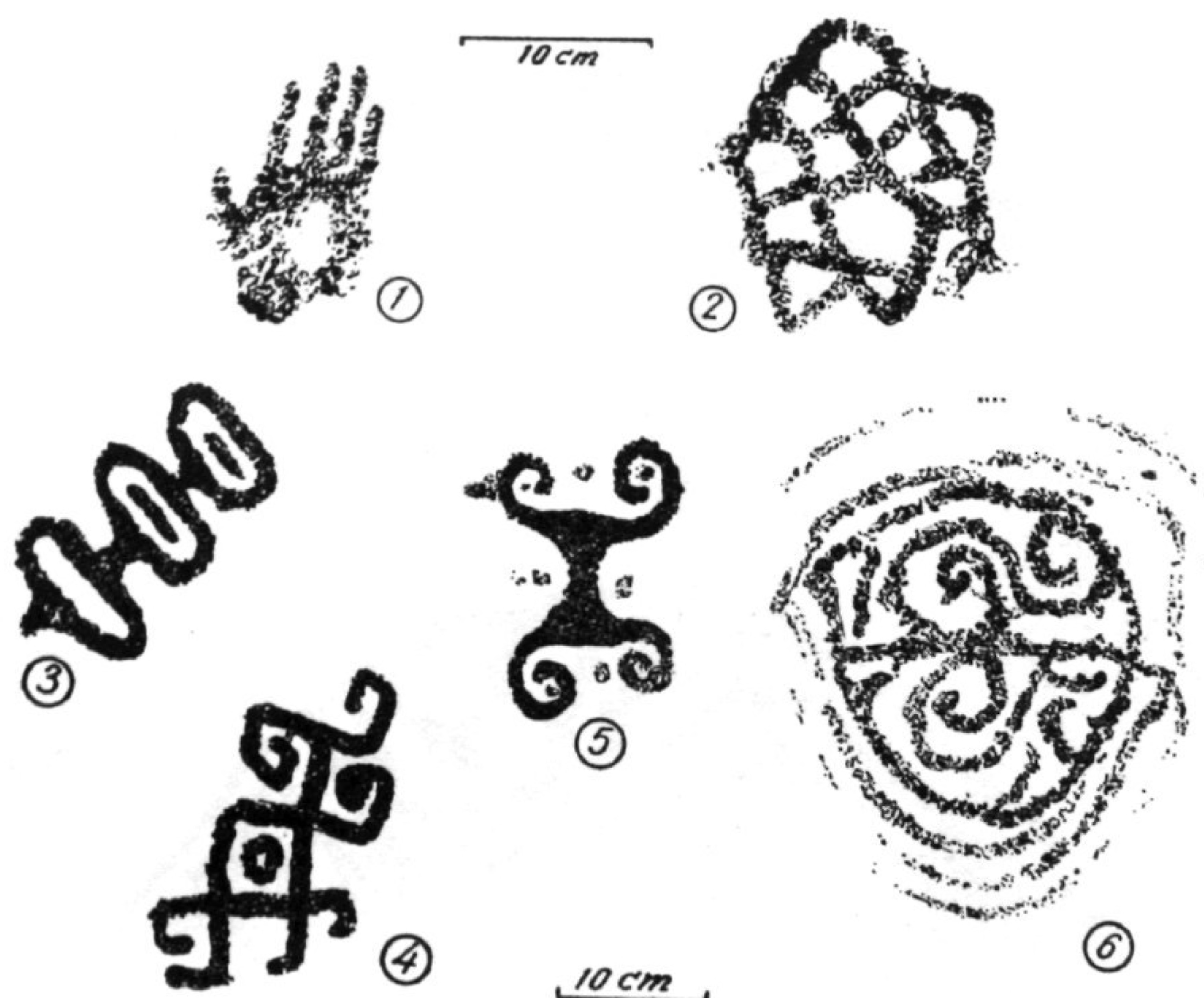

Fig. 4. Twee roodbruine tekeningen uit de Grot van Fontein (A 1), *Aruba*.
Fig. 4. Two rock drawings in reddish brown from the cave of Fontein.

FONTEIN (A1)

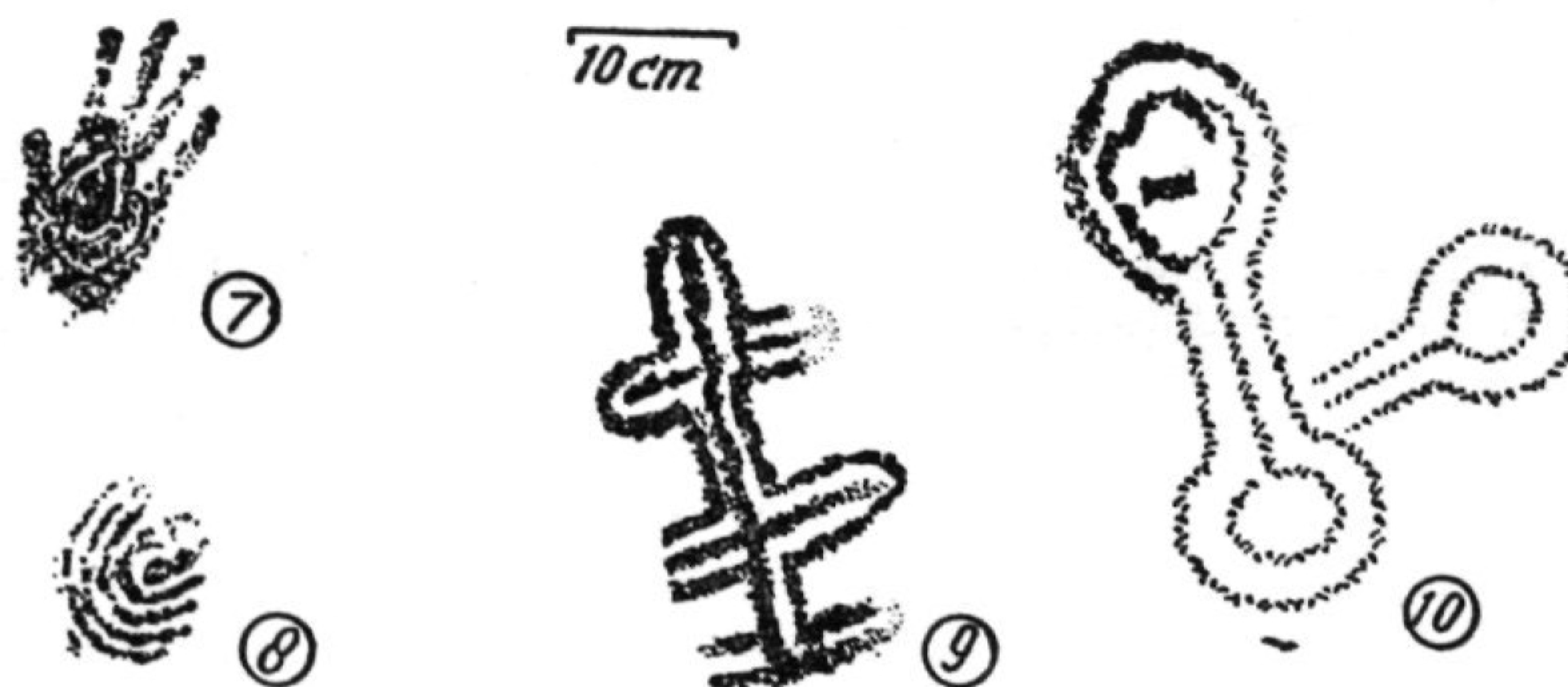

Fig. 5. Drie groepen rotstekeningen (*1–2*, *3–6*, *7–10*) uit de Grot van Fontein (A 1), *Aruba*. *1*, *7* en *8*(?) zijn handafdrukken; *10* is slechts schematisch getekend. – Alle tekeningen in deze grot zijn bruinachtig rood tot roodachtig of paarsig bruin, met uitzondering van de stippen in *5*, die zwart zijn.

Fig. 5. Three groups of rock drawings from the cave of Fontein. *1*, *7* and *8* (?) are imprints of hands; *10* has been only roughly sketched. – All petrographs in this cave are brownish red to reddish or purplish brown in colour, with the exception of the dots in *5*, which are blackish.

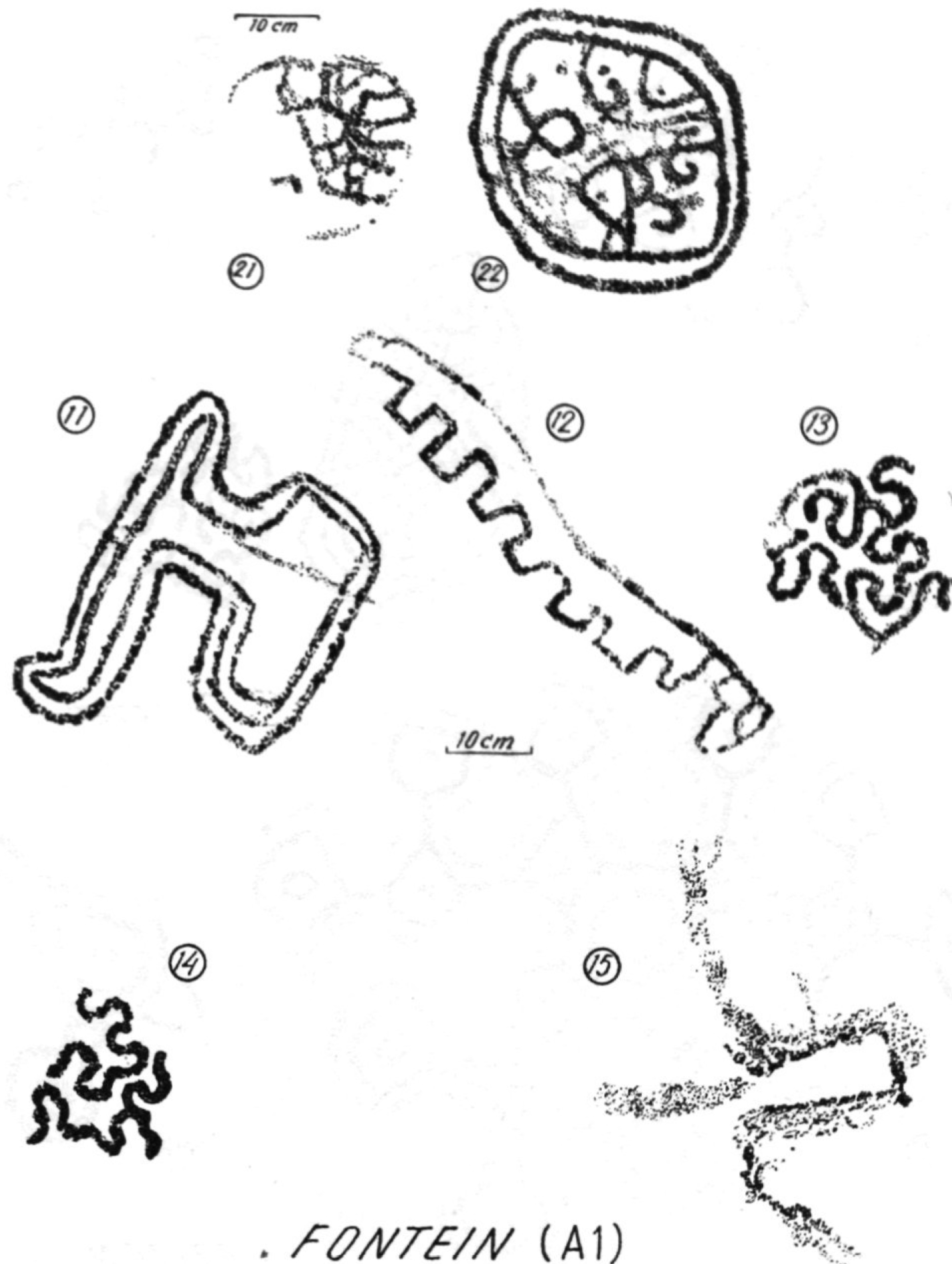

Fig. 6. Twee groepen rotstekeningen (*21–22, 11–13*) en twee alleenstaande figuren uit de Grot van Fontein (A 1), *Aruba*.

Fig. 6. Two groups of petrographs and two isolated figures (*14–15*) from the cave of Fontein.

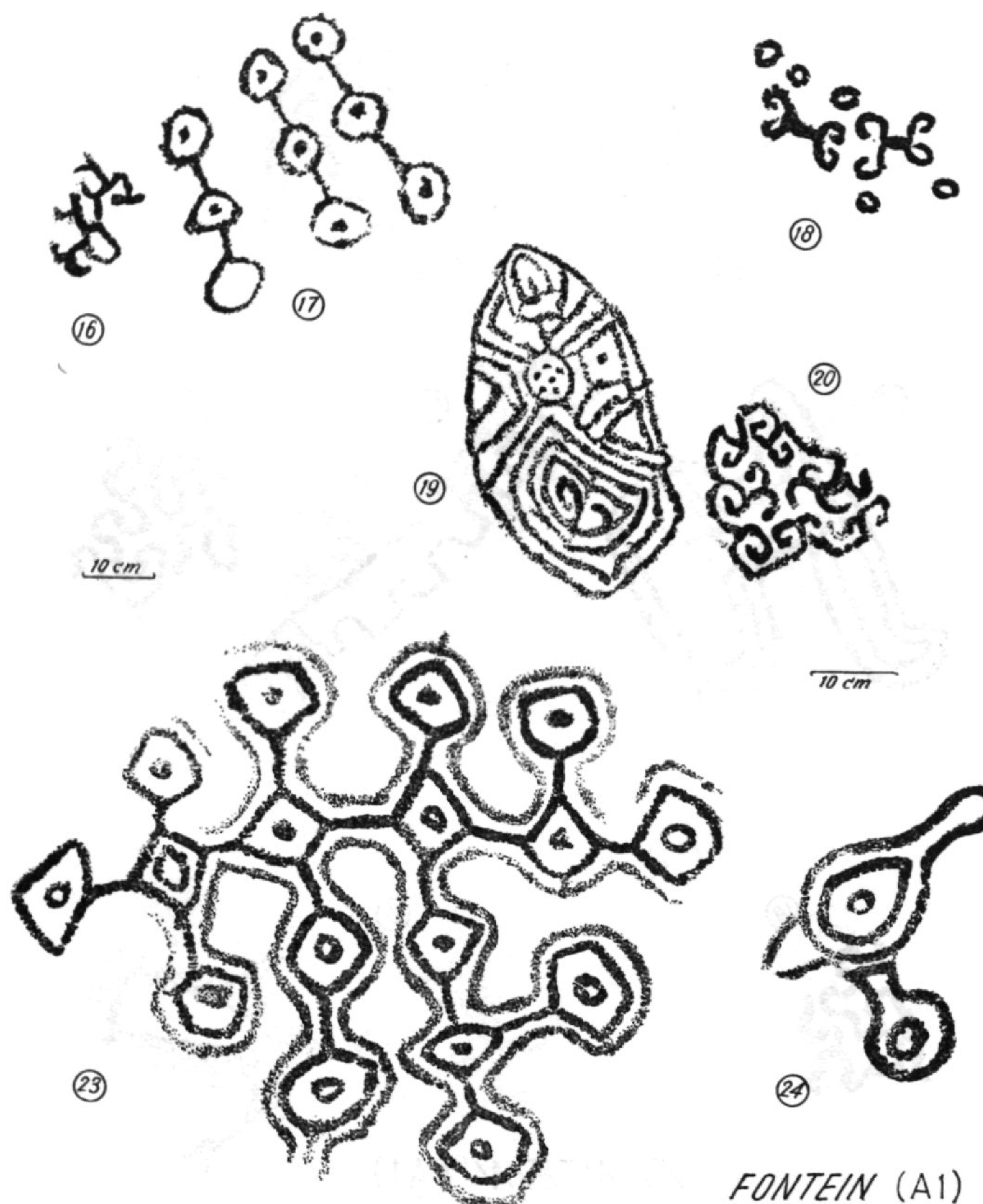

Fig. 7. Twee groepen rotstekeningen uit de Grot van Fontein (A 1), *Aruba.*
Fig. 7. Two groups of rock drawings from the cave of Fontein.

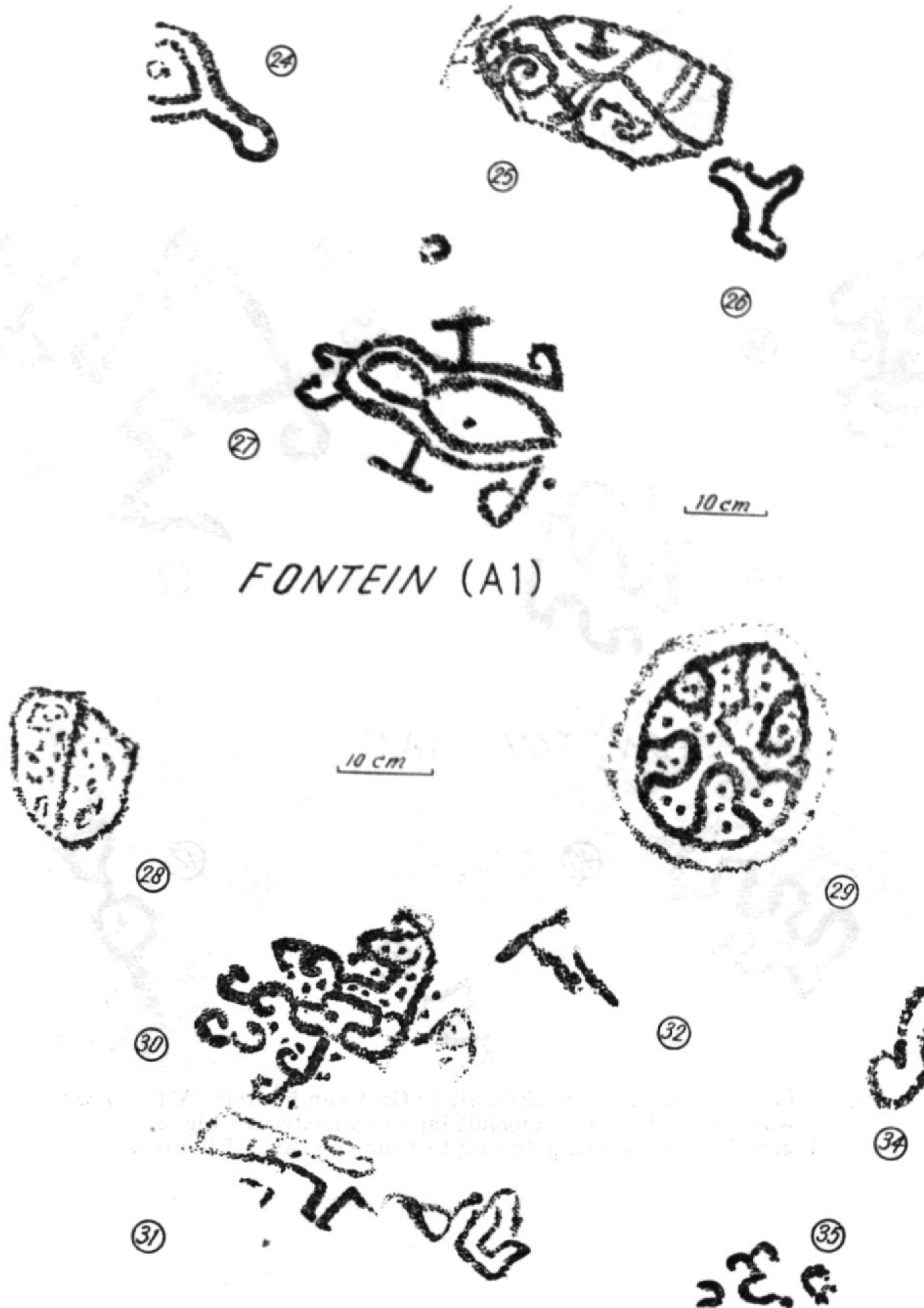

Fig. 8. Twee groepen tekeningen uit de Grot van Fontein (A 1), *Aruba*, waarvan de bovenste aansluit bij de onderste van Fig. 7.
Fig. 8. Two groups of rock drawings from the cave of Fontein.

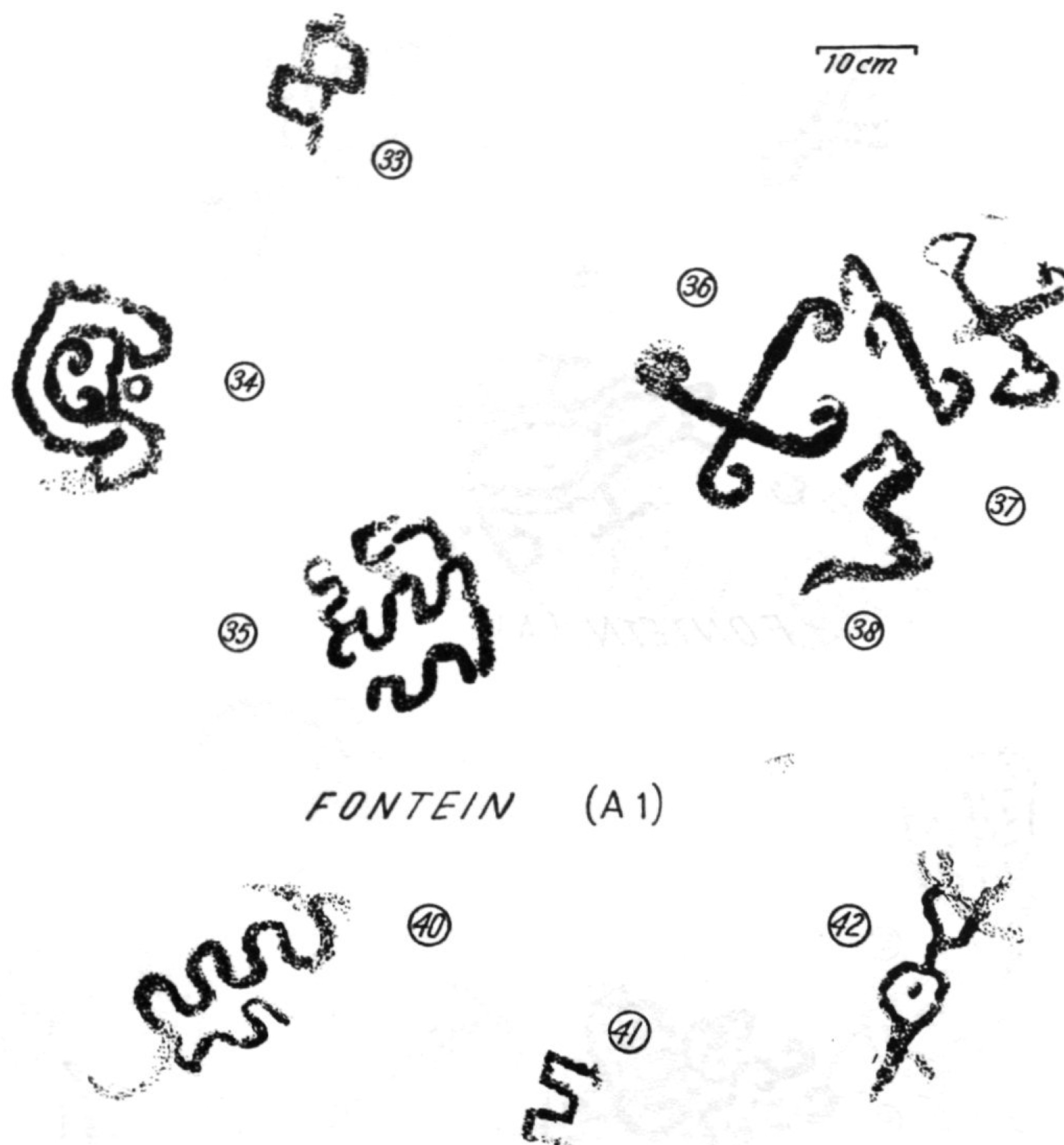

Fig. 9. Twee groepen petrografieën uit de Grot van Fontein (A 1), *Aruba*, waarvan de bovenste aansluit bij de onderste van Fig. 8.
Fig. 9. Two groups of petrographs from the cave of Fontein.

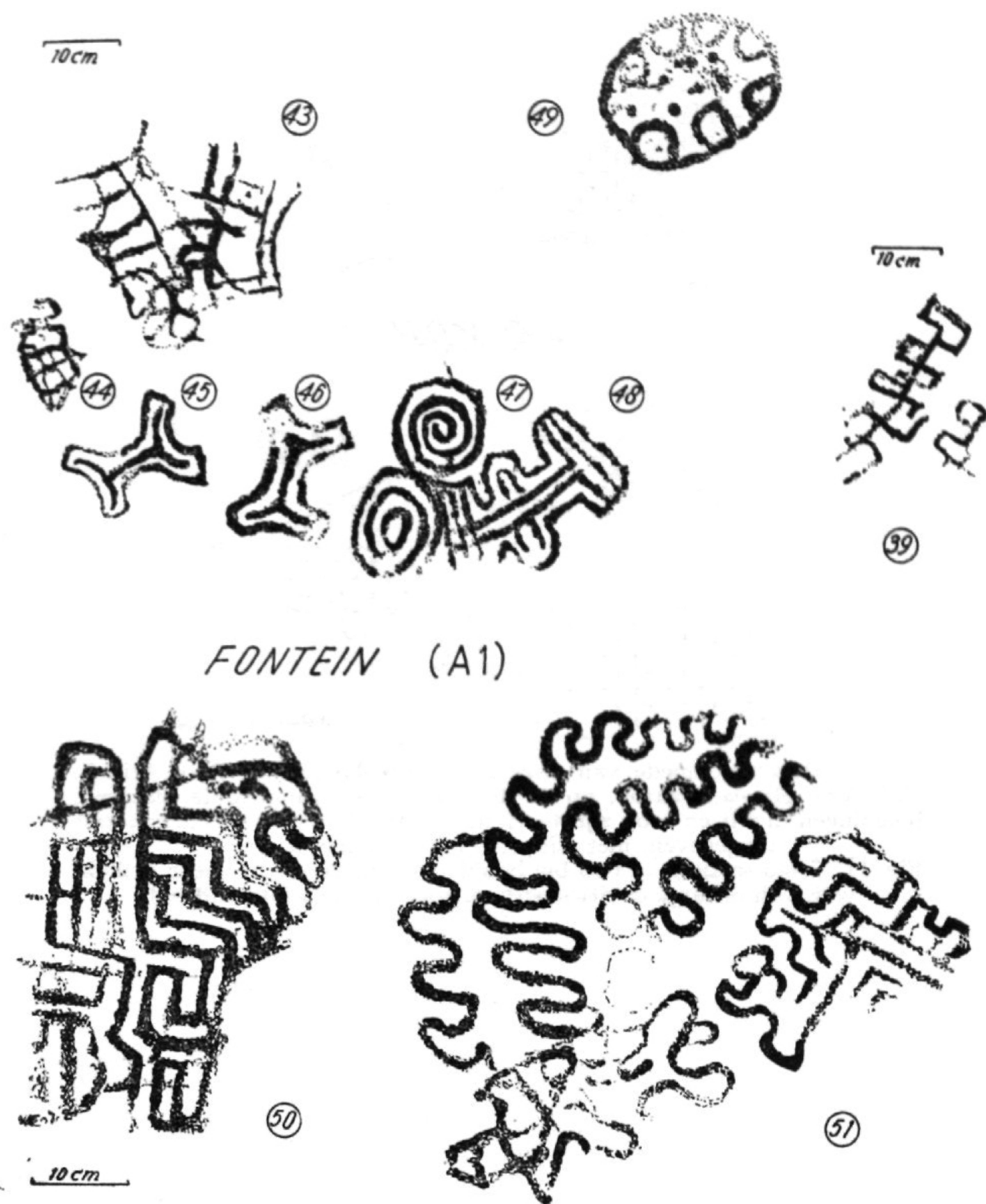

Fig. 10. Een groep rotstekeningen (*43–49*) en drie alleenstaande figuren uit de Grot van Fontein (A 1), *Aruba*.

Fig. 10. One group of petrographs and three isolated figures from the cave of Fontein.

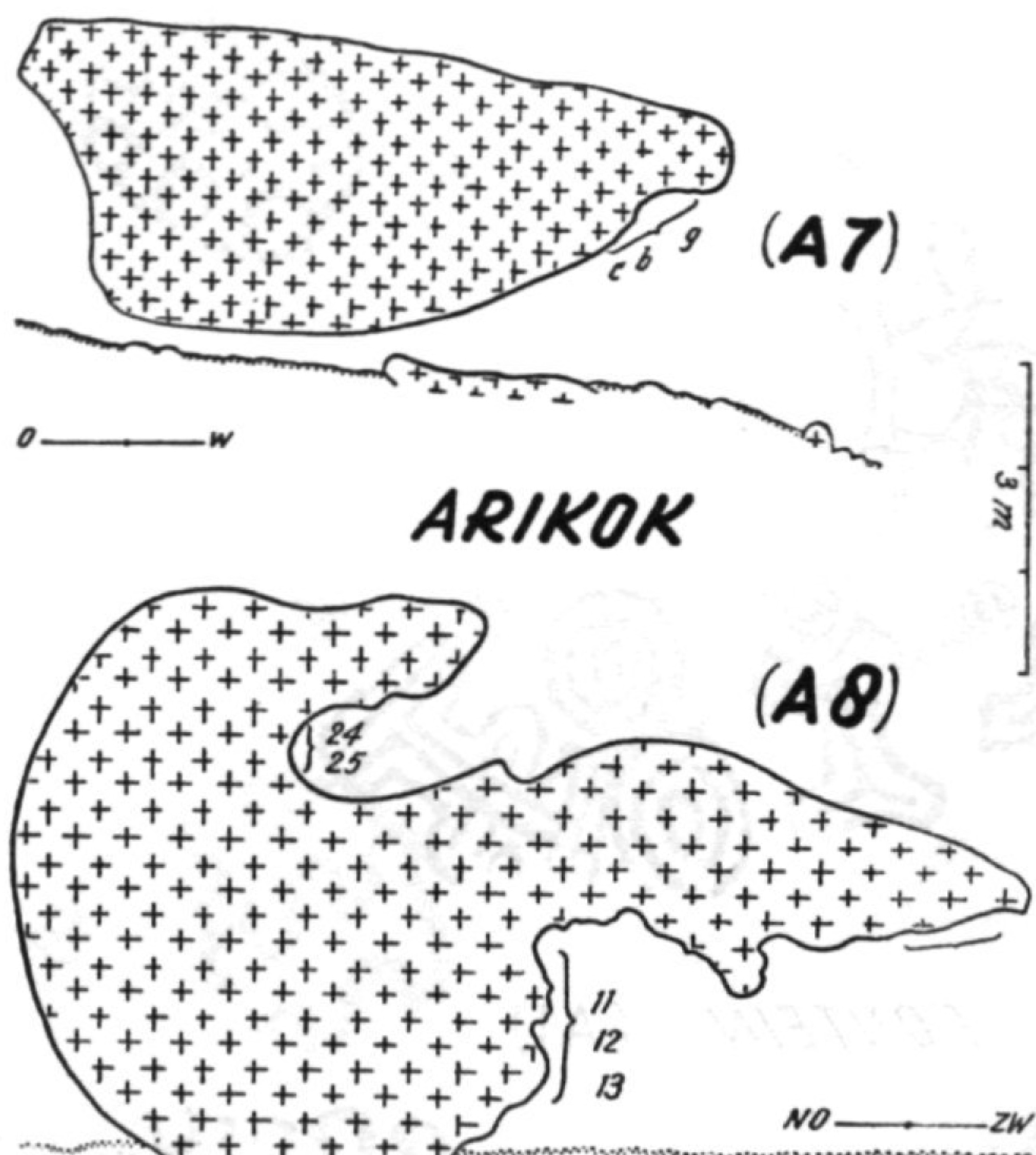

Fig. 11. Dwarsdoorsnede van twee grote rotsblokken bij Rooi Arikok. (A 7, A 8), *Aruba*, waarop, op de door accoladen aangeduide plaatsen, tekeningen in wit en rood zijn te vinden. – Met kruisjes is kwartsdioriet aangegeven, met stippeltjes een zandige bodem.

Fig. 11. Cross sections of two big boulders of quartz-diorite near Arikok, which show large cavities with petrographs in white and red.

Fig 12. Tekeningen aan de onderzijde van een groot diorietblok bij Rooi Arikok (A 7), *Aruba*, in wit (fijn gestippeld) en rood. – De rode figuur (*g*) is overschilderd en met wit omtrokken. De ,,rechtervoet" van deze ,,indiaan" is door afschilferen van het gesteente verdwenen.

Fig. 12. Drawings on a big boulder of quartz-diorite near Arikok, in white (shown dotted) and red. – The reddish figure is generally considered to be a picture of an Amerindian, whose right foot has vanished owing to recent weathering of the rock.

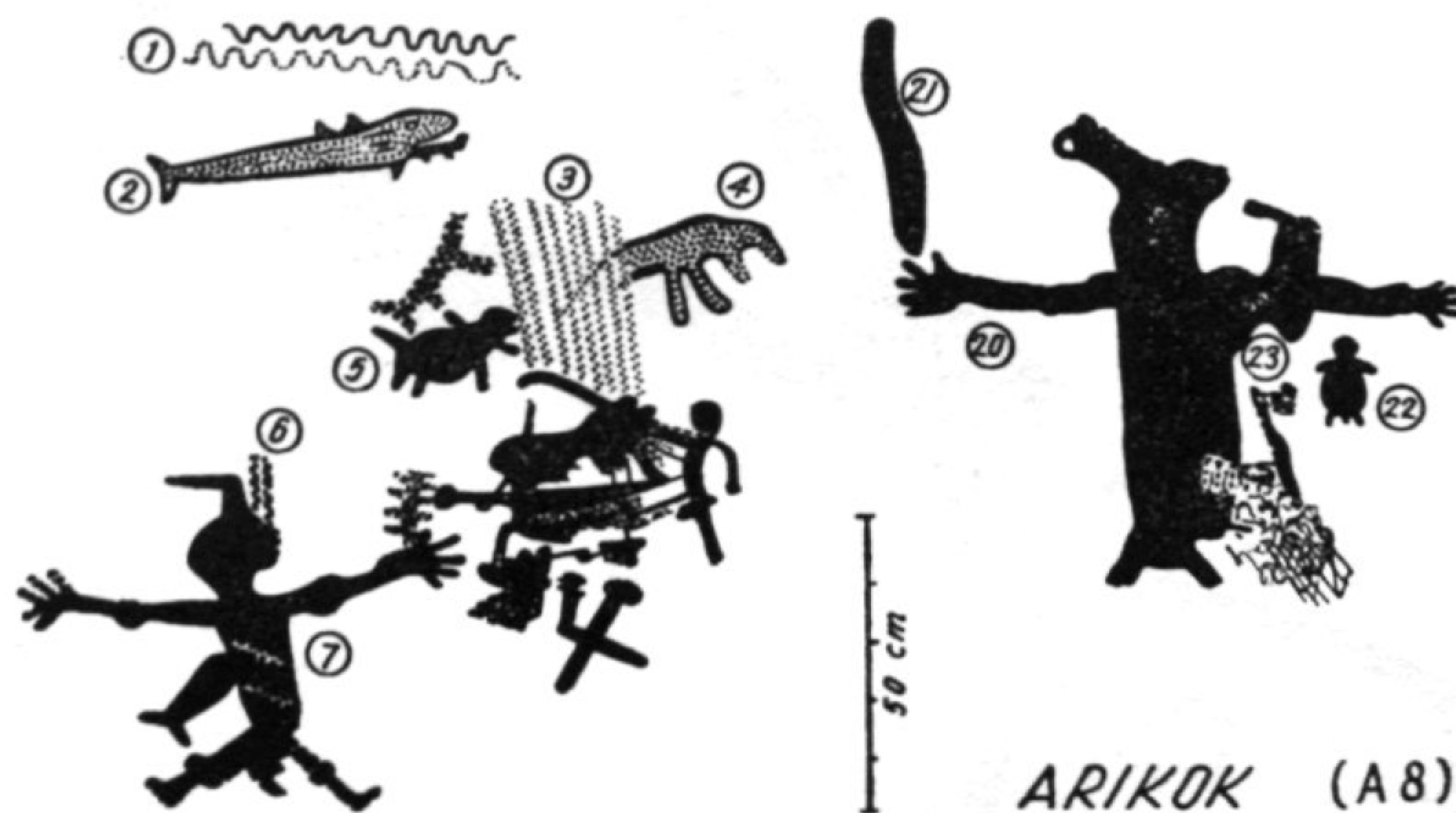

Fig. 13. Twee groepen rotsschilderingen in holten van een groot kwartsdiorietblok bij Rooi Arikok (A 8), *Aruba*, zoals zij terplaatse werden getekend door ROB FLICK. – Verscheidene tekeningen in rood en wit (gestippeld) zijn hier naast en over elkaar aangebracht, waarbij men afbeeldingen van mensen en dieren kan onderscheiden.

Fig. 13. Two groups of rock paintings in red and white on quartz-diorite rock near Arikok, as sketched by FLICK, showing human and animal figures.

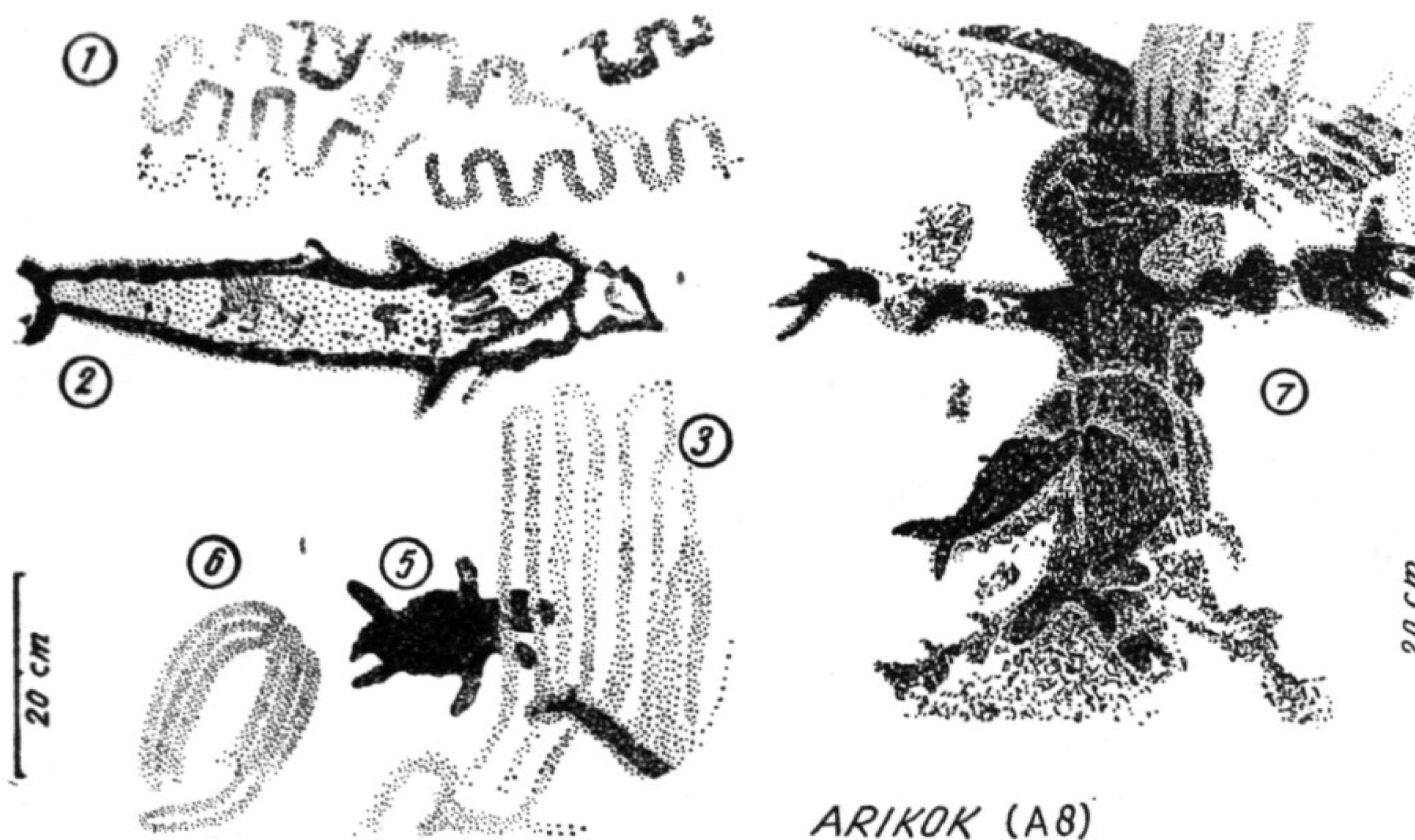

Fig. 14. Twee in elkaar overgaande groepen rotsschilderingen in roodbruin en wit (gestippeld) op kwartsdioriet bij Rooi Arikok (A 8), *Aruba*. Onder de tekeningen welke hier naast en op elkaar zijn aangebracht zou men de afbeeldingen kunnen herkennen van een vis (*2*), een schildpad (*5*) en een mens (*7*).

Fig. 14. Two slightly overlapping groups of rock paintings in reddish brown and white (dotted) on quartz-diorite near Arikok. – Pictures of a fish (*2*), a turtle (*5*), and a human being (*7*), may be discerned.

Fig. 15. Wat er overbleef van de beschildering in rood en wit (gestippeld) van een bij die van Fig. 14 aansluitende rotswand (A 8) op *Aruba*. – In een van de figuren (*13*) zou een schildpad kunnen worden gezien.

Fig. 15. Remnants of rock paintings in brownish red and white, next to those of Fig. 14, in the same cavity.

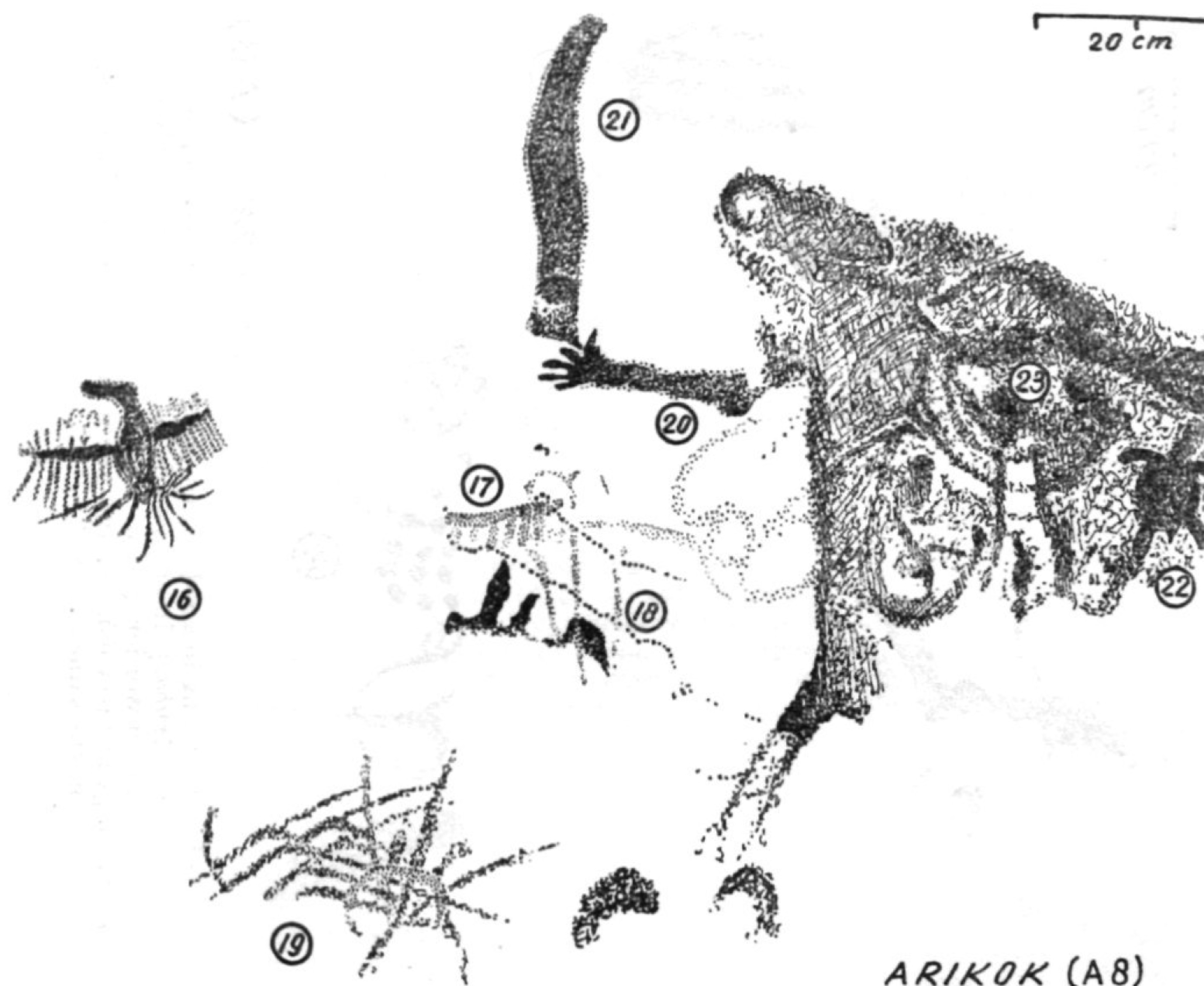

Fig. 16. Wat aan rotstekeningen werd waargenomen op een, in die van Fig. 15 overgaande rotswand (A 8), *Aruba*. – Wij zien hier een vliegende vogel (*16*), een schildpad (*22*), en iets wat lijkt op een mensenfiguur: oorspronkelijk een paarsrode wit-omlijnde tekening waarvan op talrijke plaatsen (o.a. arm en hoofd) kleurstof is afgevallen. Ook hier zijn twee of drie schilderingen over elkaar heen aangebracht.

Fig. 16. Remnants of paintings next to those shown in Fig. 15, and on the same rock wall. – Figures of a flying bird (*16*), a human being (*20*), and a turtle (*22*) may be discerned.

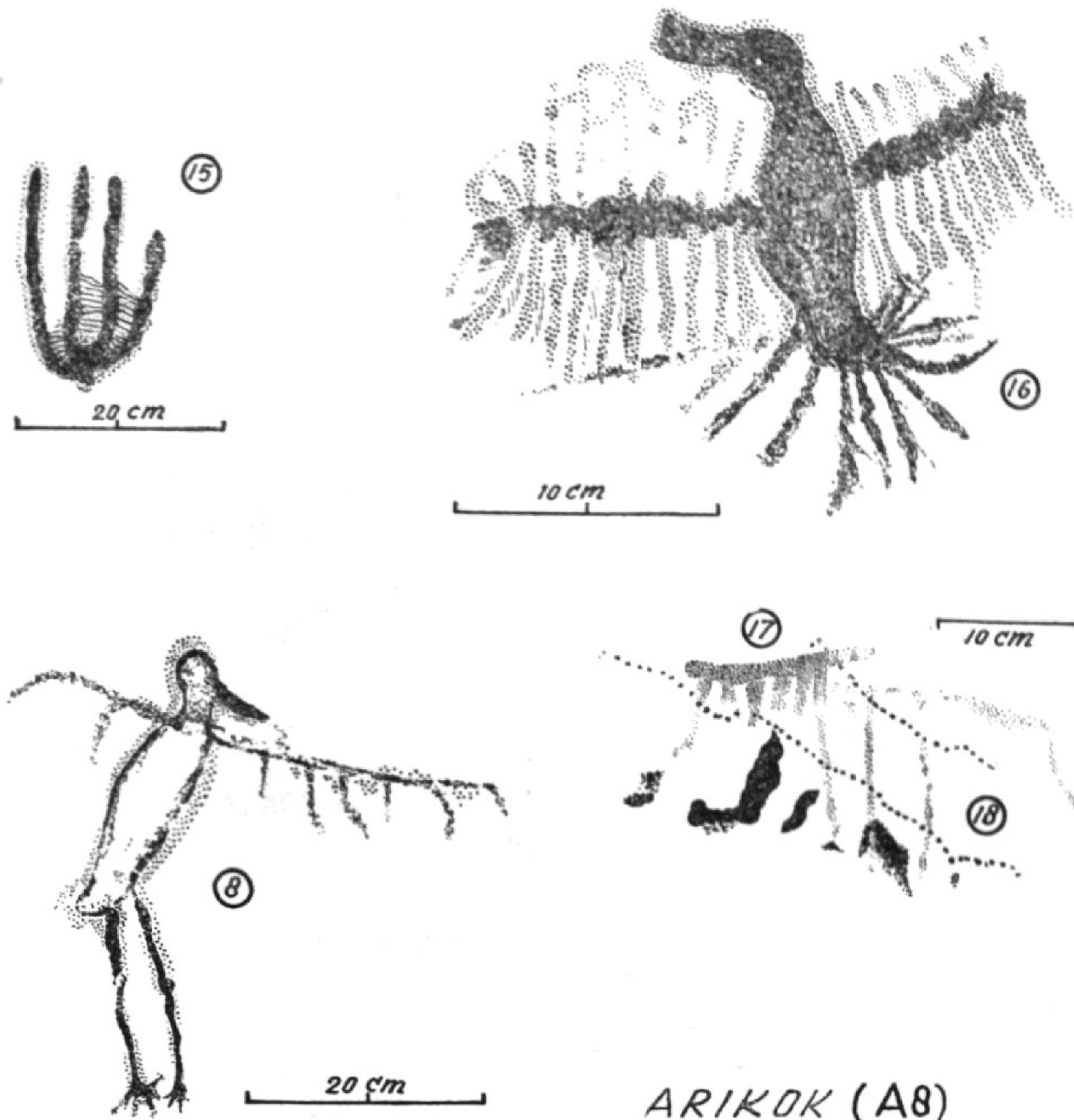

Fig. 17. Figuren van dezelfde diorietwand bij Arikok (A 8), *Aruba*. – De vier slanke vingers van het witomrande, paarsrode motief (*15*) zijn aan de onderzijde door fijne roodbruine en witte lijntjes verbonden. De vliegende, op een eend gelijkende vogel (*16*) heeft een witomlijnd bruin lichaam, witte vleugelveren en rode staartpennen. De ooievaarachtige vogel (*8*), welke op de zuidamerikaanse Jabiru lijkt, is witomlijnd en mogelijk met uitgespreide vleugels afgebeeld geweest. De stippelrijen (*18*) zijn paarsbruin; het kamvormige motief-fragment (*17*) is wit.

Fig. 17. Paintings from the same rock wall at Arikok. – The brown body of the flying bird, which looks like a duck (*16*), is outlined bij a narrow border of white; it has reddish tail feathers and white wing feathers. The stork-like bird, possibly a Jabiru (*8*), is also outlined in white and may have been represented with wings outstreched.

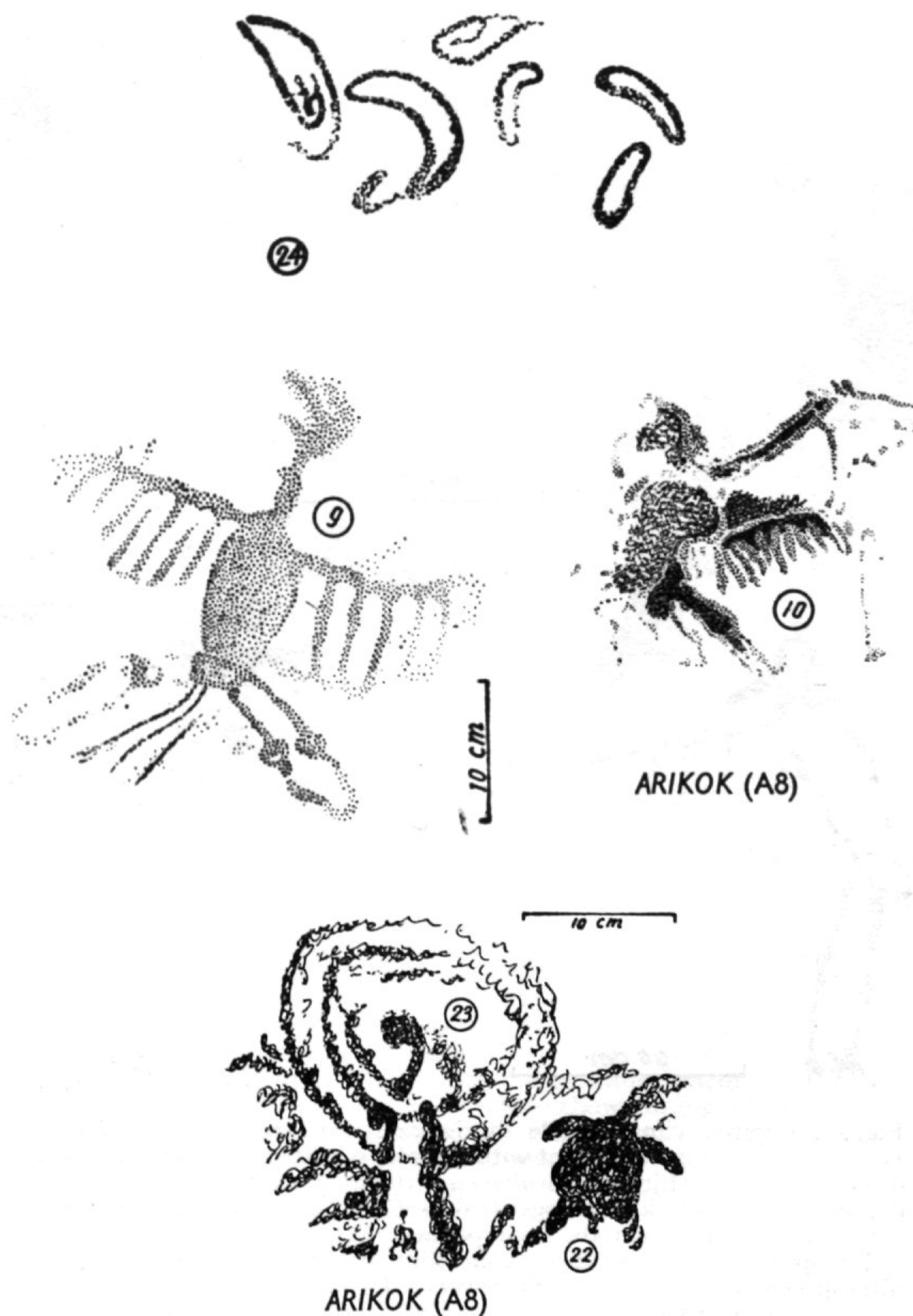

Fig. 18. Nog enkele andere figuren van dezelfde vindplaats bij Arikok (A 8), *Aruba*. – De witte vogelfiguur (*9*) heeft drie smalle, rode staartpennen. De laatste figuren (*22–23*) geven een persoonlijke indruk van een detail uit Fig. 16.

Fig. 18. Other figures from the same site near Arikok. – The white bird (*9*) has three red tail feathers. The lowermost drawing (*22–23*) shows a personal impression of a detail from Fig. 16.

FIG. 20. Een van de grote, aan de zuid- en westzijde uitgeholde kwartsdiorietblokken bij Rooi Arikok (A 8), *Aruba*, welke een belangrijke vindplaats vormen van rotstekeningen (vgl. Fig. 11). Behalve in de kleine holte bovenop, komen zij voor op de wanden van de ruimte waarin J. S. ZANEVELD juist een foto maakt.
FIG. 20. One of the large quartz-diorite boulders near Arikok (A 8), in whose cavities interesting rock paintings are found (see Fig. 11).

FIG. 21. Een hoekje van het voorportaal van de Grot van Fontein (A 1), *Aruba*, met een verweerde druipsteenpilaar, waarachter reeds rotstekeningen (*43–49*) voorkomen. Aan de wijze, waarop de hier afgebeelde, zeer ongelijke wand (boven de rugzak) is behandeld, kan men reeds vermoeden, dat de rotstekeningen van deze grot zeer zullen hebben geleden van de behoefte van bezoekers om de wanden te beschrijven.
FIG. 21. Part of the entrance to the cave of Fontein (A 1). The rock drawings of this locality have suffered much from the visitors' habit of writing on the cave walls.

FIG. 22. Rotstekeningen op de vlakke zoldering van de kalksteengrot van Fontein, *Aruba* (A1 *3–6*; vgl. Fig. 5). – Alle tekeningen in deze grot zijn bruinachtig rood, roodachtig bruin of paarsbruin, met uitzondering van de onduidelijke vlekjes in de middelste figuur op deze afbeelding (*5*) welke zwartachtig zijn. (Foto K. J. VAN GAALEN).
FIG. 22. Petrographs on the ceiling of the limestone cave of Fontein (A1 *3–6*; cf. Fig. 5).–All drawings in this cave are brownish red, reddish brown or of a more purple colour, with the exception of the indistinct dots in the central figure (*5*), which are blackish.

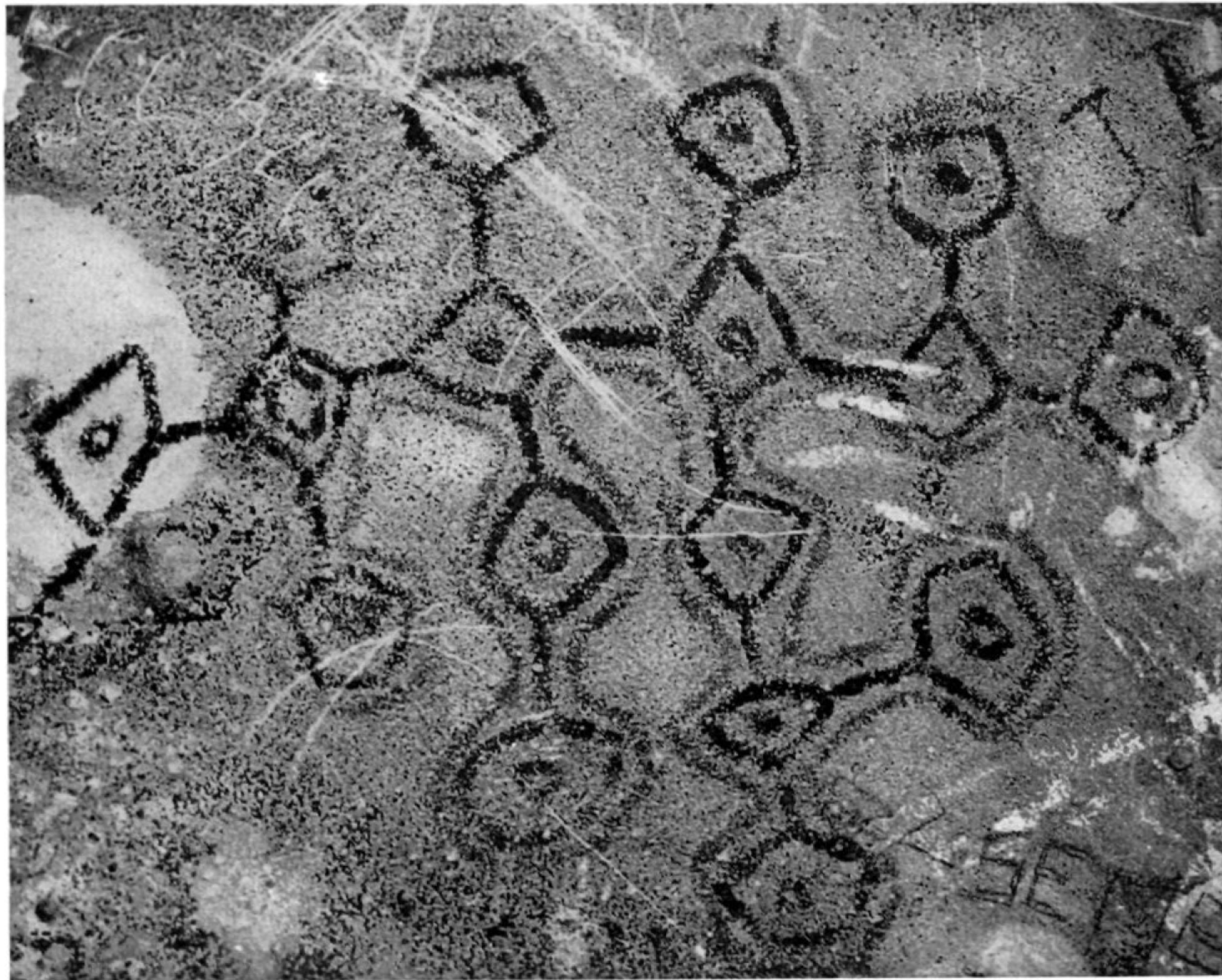

FIG. 23. Een opvallend motief uit de Grot van Fontein, *Aruba* (A1 *23*; vgl. Fig. 7) (Foto K. J. VAN GAALEN).
FIG. 23. A linear rock design from the limestone cave of Fontein (A1 *23*; cf. Fig. 7).

FIG. 24. Enkele rotstekeningen, en nog onverklaarde afdrukken, van het plafond van de Grot van Fontein, *Aruba* (A1 *24–27*; vgl. Fig. 7–8). (Foto K. J. VAN GAALEN).
FIG. 24 A few rock drawings, together with some still unexplained marks, from the cave of Fontein (A1 *24–27*; cf. Figs 7–8).

Fig. 25. Rotstekeningen in de Grot van Fontein, *Aruba* (A 1 *34-38*; vgl. Fig. 9). (Foto K.J van Gaalen).
Fig 25. Rock drawings in the cave of Fontein (A 1 *34–38*; cf. Fig. 9).

Fig. 26. Rotstekeningen in de Grot van Fontein, *Aruba* (A 1 *28–32*, *35*; vgl. Figs. 8–9). (Foto K. J. van Gaalen).
Fig. 26. Rock drawings in the cave of Fontein (A 1 *28–32*, *35*; cf. Figs 8-9).

FIG. 27. Tekeningen uit het voorste deel van de Grot van Fontein, *Aruba* (A 1 *43–48*; vgl. Fig. 10). (Foto K. J. VAN GAALEN).
FIG. 27. Drawings in the cave of Fontein (A 1 *43–48*; cf. Fig. 10).

FIG. 28. Tekening uit het voorste deel van de Grot van Fontein, *Aruba* (A 1 *50*; vgl. Fig. 10). (Foto K. J. VAN GAALEN).
FIG. 28. Drawing in the cave of Fontein (A 1 *50*; cf. Fig. 10).

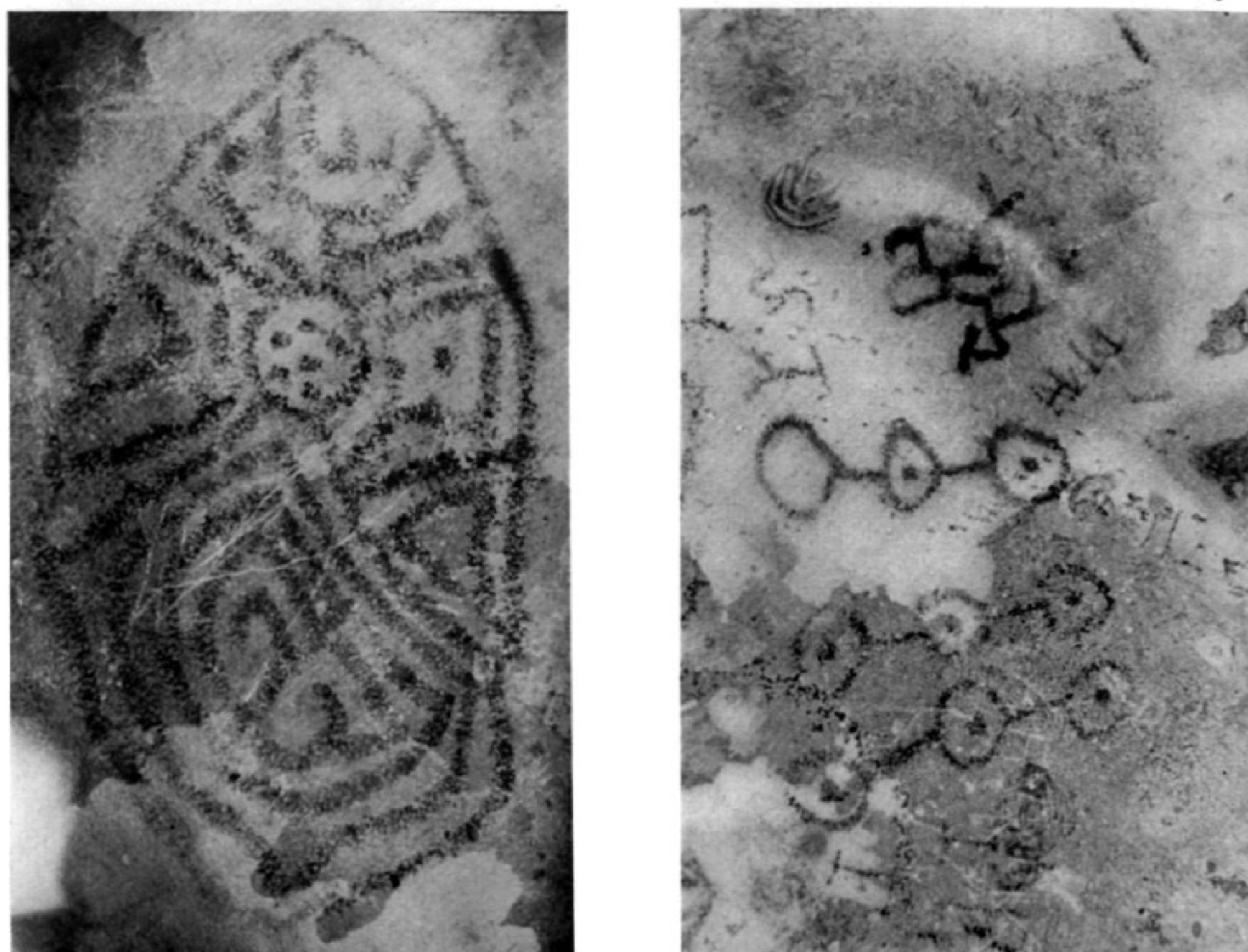

FIG. 29–30. Tekeningen in de Grot van Fontein, *Aruba* (A 1 *19, 16–17*; vgl. Fig. 4, 7).
FIG. 29–30. Petrographs in the cave of Fontein (A 1 *19, 16–17*; cf. Figs 4, 7).

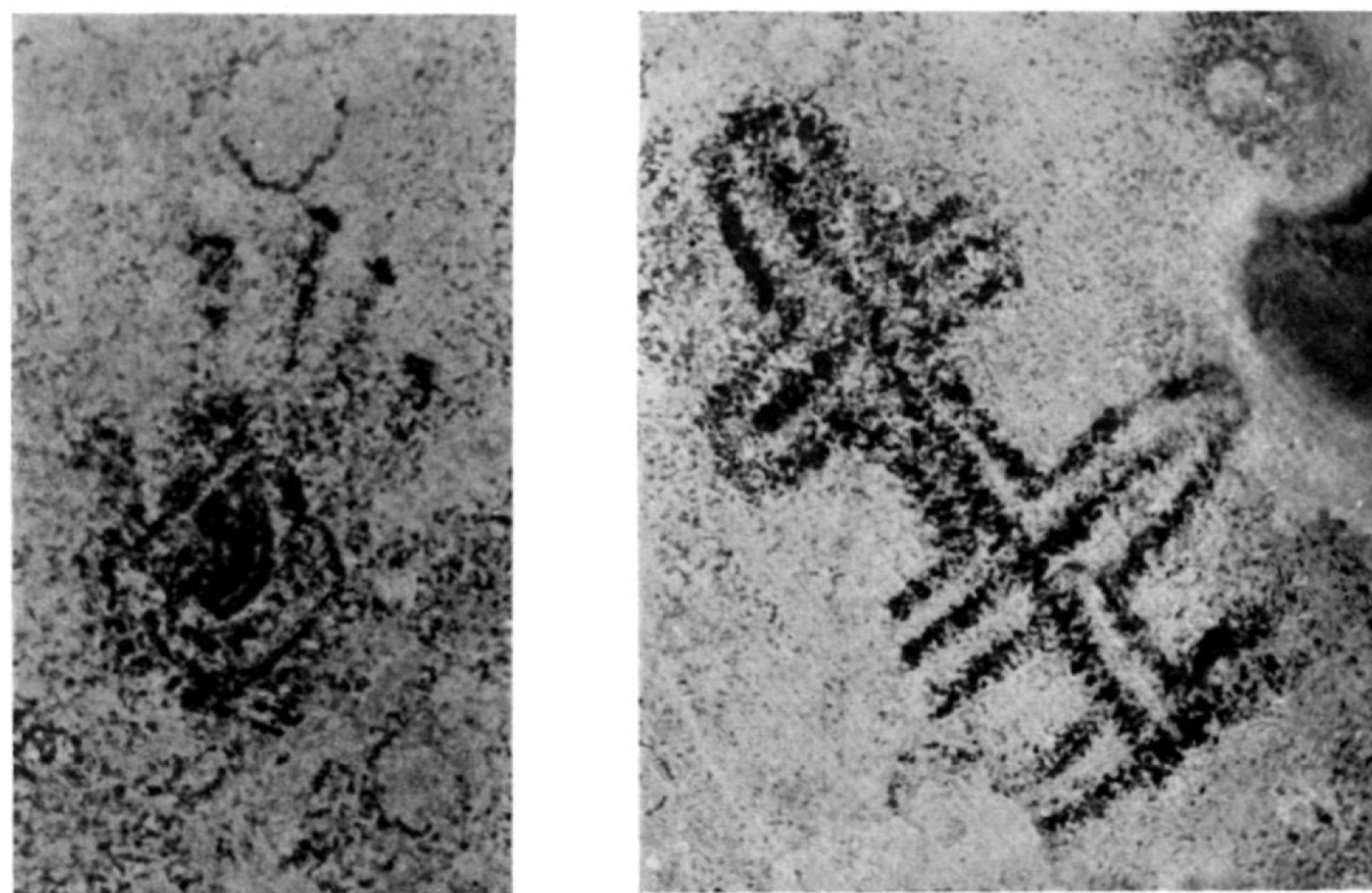

FIG. 31–32. Rechterhandafdruk en bekend motief uit de Grot van Fontein, *Aruba* (A 1 *7, 9*; vgl. Fig. 5).
FIG. 31–32 Print of right hand, and well-known design in the cave of Fontein (A 1 *7, 9*; cf. Fig. 5).

FIG. 33. Wat aan rotstekeningen werd waargenomen op de onregelmatig gewelfde wand van een groot, uitgehold diorietblok bij Rooi Arikok, *Aruba* (A 8 *15–23*; vgl. Fig. 13, 15–18). Opvallende figuren in rood, bruin en wit zijn, van links naar rechts, een handvormige figuur (*15*), een opvliegende vogel (*16*), een wit kamvormig motief (*17*), (waarboven een wespennest hangt); onduidelijker zijn de hand met een slagwapen (?) (*20–21*) en andere figuren. De lichte stip in het midden van de cirkelvormige witte lijn welke is getrokken over een zich ver-uitstrekkend complex van vage, elkaar snijdende lijnen (*19*) is een toevallig iets. Verschillende schilderingen zijn hier, in rood, bruin en wit, naast en over elkaar heen aangebracht. (Foto K. J. VAN GAALEN).

FIG. 33. Remnants of rock paintings in red, reddish brown and white on quartzdiorite near Arikok (A 8 *15–23*; cf. Figs 13, 15–18).

FIG 34. Tekeningen in wit en rood, op de onderzijde van een groot diorietblok bij Rooi Arikok, *Aruba* (A 7 *a–i*; vgl. Fig. 12). – De donkere, ovale vlek, in het midden links, is een donkergekleurd insluitsel in het gesteente. De tekening van PINART bewijst dat de „rechtervoet" van de „indiaan" (in het midden rechts) is verdwenen door afschilfering van het gesteente, een proces dat reeds vele andere figuren geheel of ten dele heeft vernietigd. (Foto K. J. VAN GAALEN).

FIG. 34. Rock paintings in white and red, on quartz-diorite near Arikok (A 7 *a–i*; cf. Fig. 12). – A drawing of PINART proves that the "right foot" of the "Amerindian" (right centre) has vanished owing to recent weathering of the rock.

FIG. 35–36. Opvallende figuren van het in Fig. 34 afgebeelde deel der rotswand (A 7 *e*, *g*, *i* en *a–b*; vgl. Fig. 12).
FIG. 35–36. Striking figures from the part of the diorite rock wall shown in Fig. 34 (A 7 *e*, *g*, *i* and *a–b*; cf. Fig. 12).

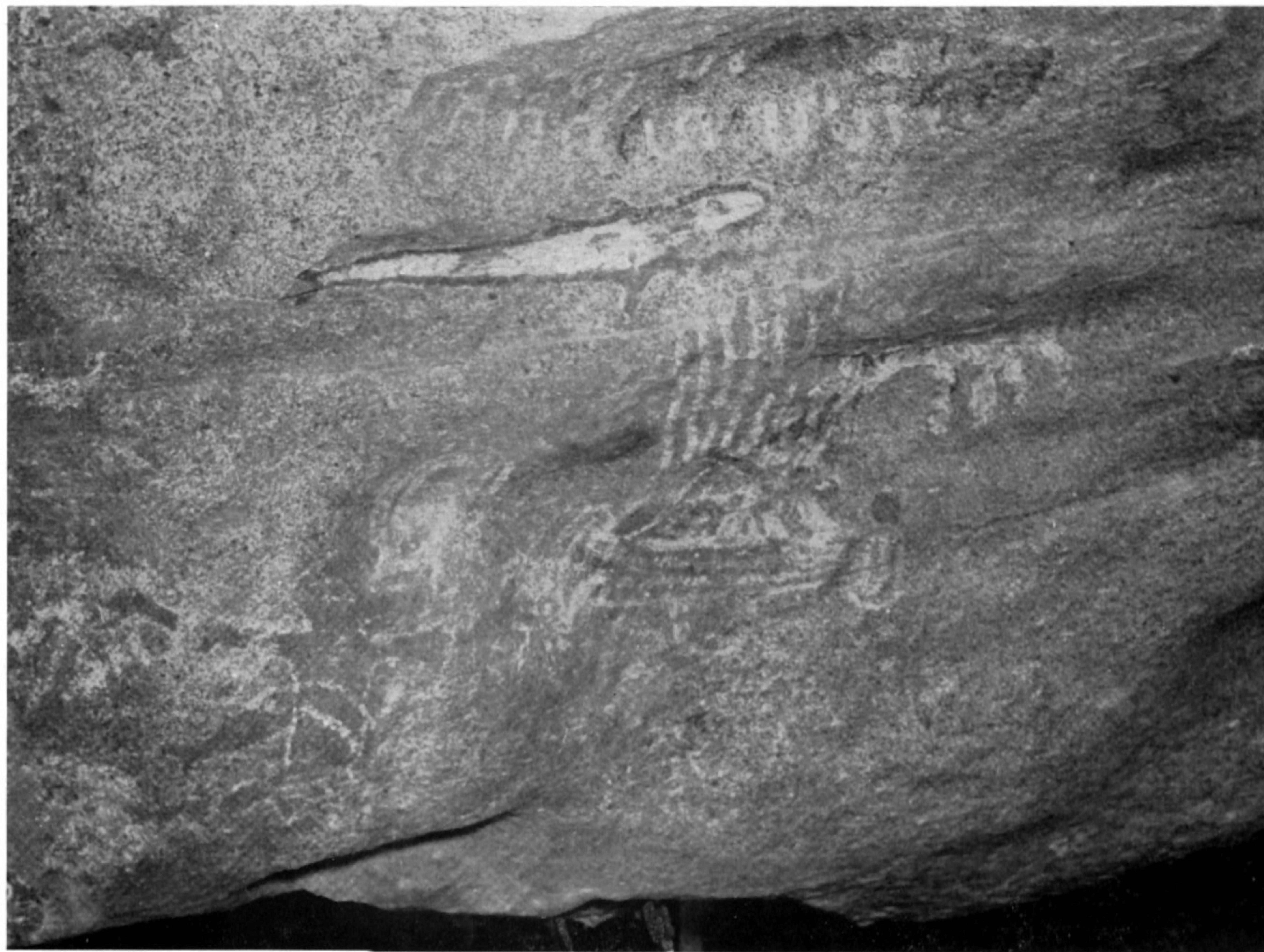

FIG. 37. Wat aan rotstekeningen nog is te zien op de onregelmatig gewelfde wand van een ander uitgehold diorietblok bij Rooi Arikok, *Aruba* (A 8 *1–7*; vgl. Fig. 13–14). Verschillende tekeningen in wit, roodbruin en bruinachtig rood, zijn hiernaast en overelkaar aangebracht. (Foto K. J. VAN GAALEN).
FIG. 37. Remnants of rock paintings in red, reddish brown and white on quartz diorite near Arikok (A 8 *1–7*; cf. Figs

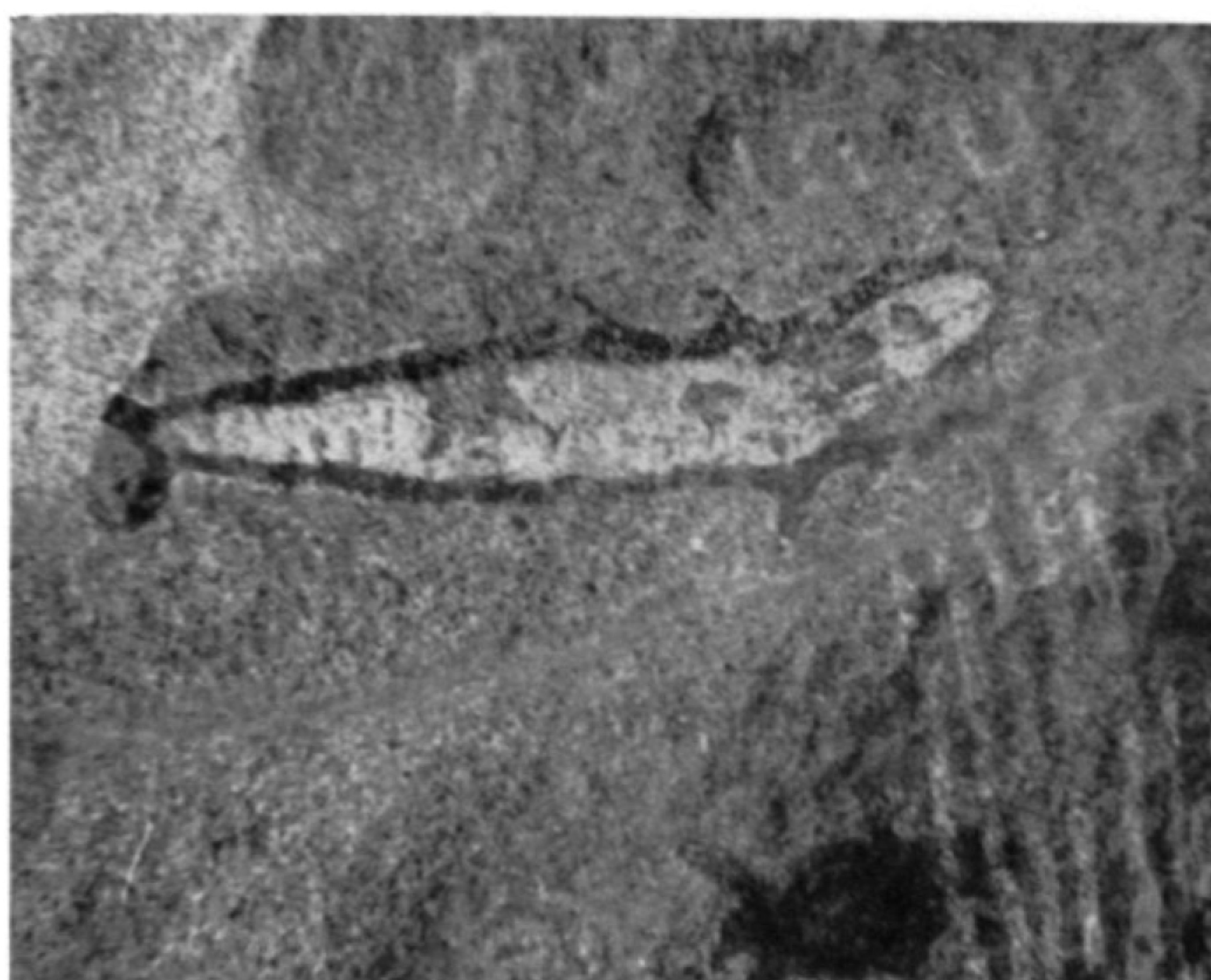

FIG. 38–39. Details van dezelfde schildering als in Fig. 37 is afgebeeld (A 8 *2, 3, 5–7*; vgl. Fig. 14). Van de ,,vis'' (*2*) is de punt van het bovenste deel van de staartvin, benevens enkele delen van lichaam en kop afgeschilferd. (Onderste foto K. J. VAN GAALEN).
FIG. 38–39 Details from the rock paintings shown in Fig. 37 (A 8 *2, 3, 5–7*; cf. Fig. 14).

FIG. 40. De op een opvliegende eend gelijkende vogelafbeelding van Arikok, *Aruba* (A 8 *16*; vgl. Fig. 17). Een bruin, witomlijnd lichaam, met wijduitstaande rode staartpennen en witte vleugelveren. De lichte oogvlek en het wit bij de staartwortel zijn verweringsverschijnselen.
FIG. 40. Rock painting near Arikok which looks like a duck taking wing (A 8 *16*; cf. Fig. 17). A brown body, narrowly outlined in white, with white wing feathers and reddish, expanded tail feathers. The light eye spot and the whitish dots at the tail base are due to weathering.

FIG. 41. Een andere, uiterst merkwaardige afbeelding van dezelfde vindplaats (A 8 *8*; vgl. Fig. 17). Een ooievaarachtige vogel, gelijkende op de zuidamerikaanse Jabiru, waarvan geen waarnemingen op de Nederlandse Antillen bekend zijn.
FIG. 41. Another striking bird picture from the same locality (A 8 *8*; cf. Fig. 17) is that of a stork like creature resembling the South American Jabiru, a species which so far has never been observed in the Netherlands Antilles.

Planche 1. (× 2/3)

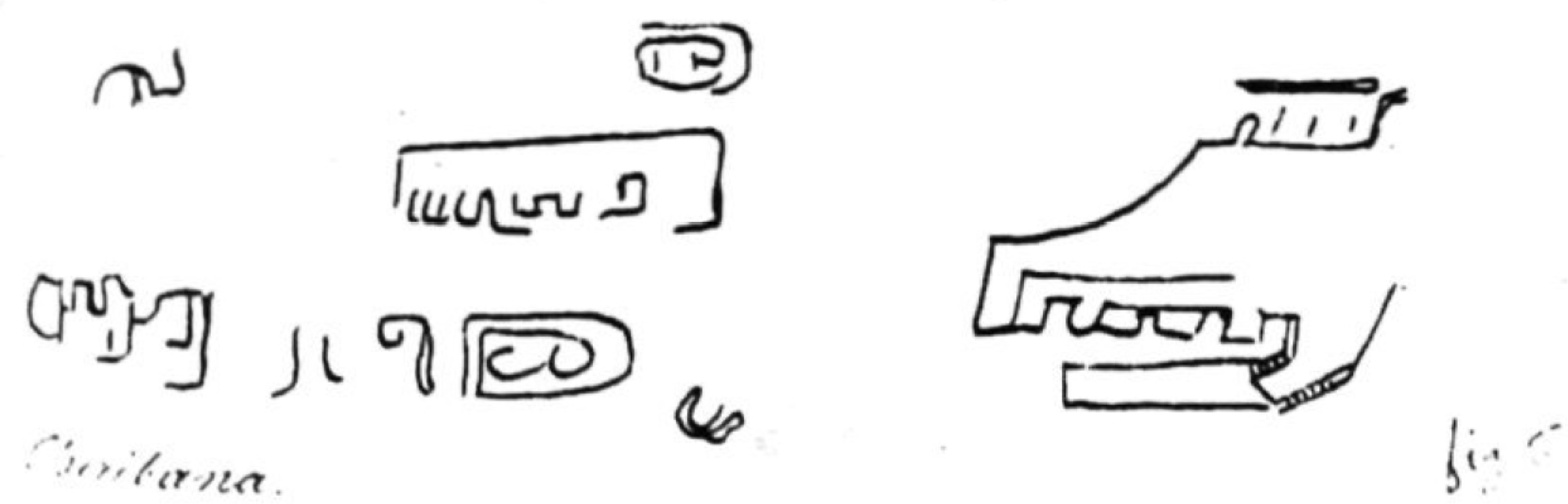

Planche 2. (× 2/3)

Planche 3e

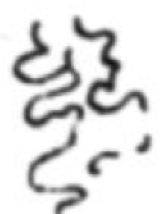

fig 4

fig 2

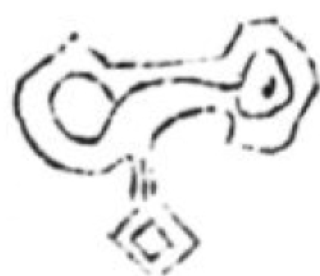

fig 1

Planche 3. (× 2/3)

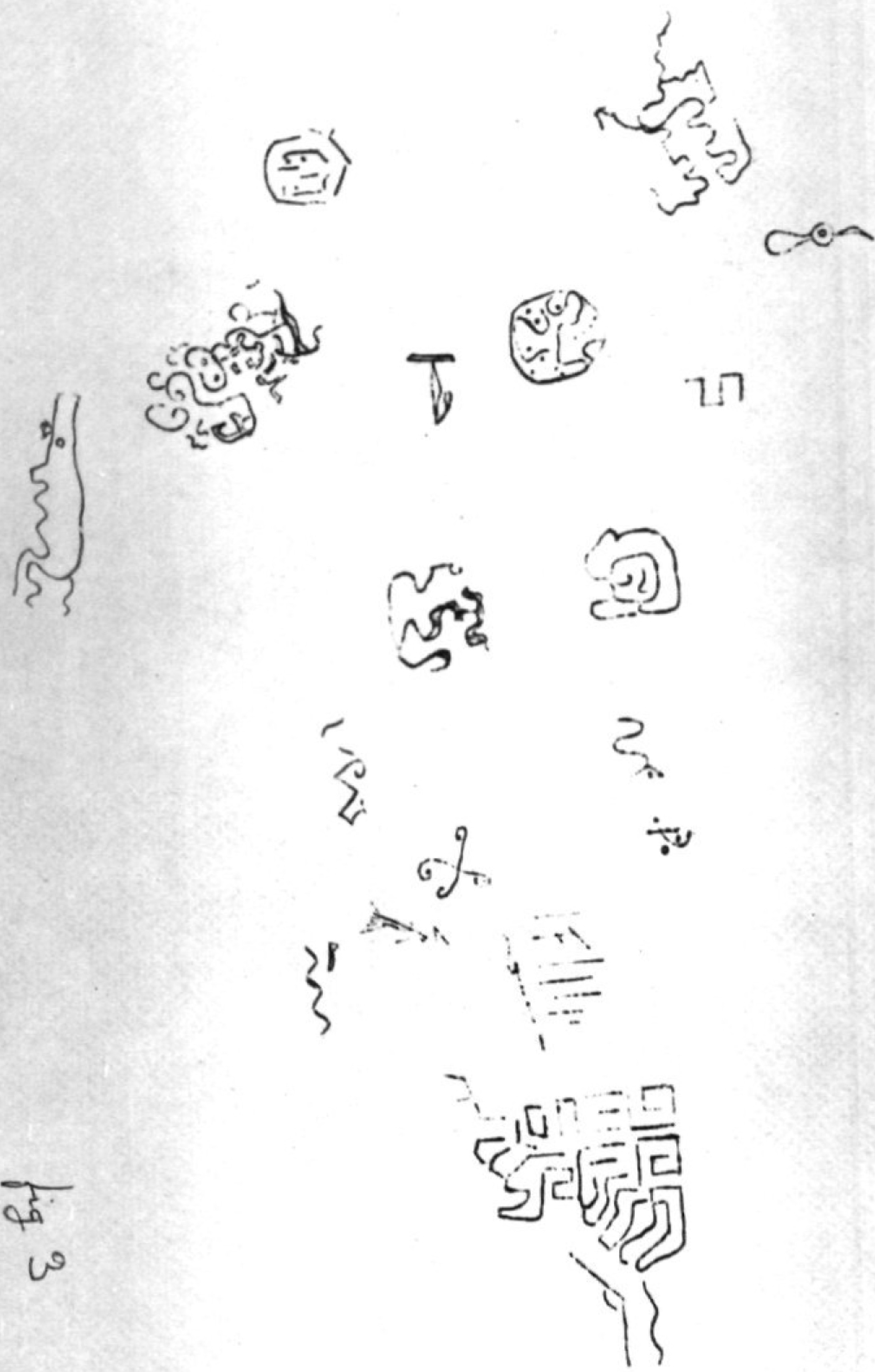

Planche 4. (× 2/3)

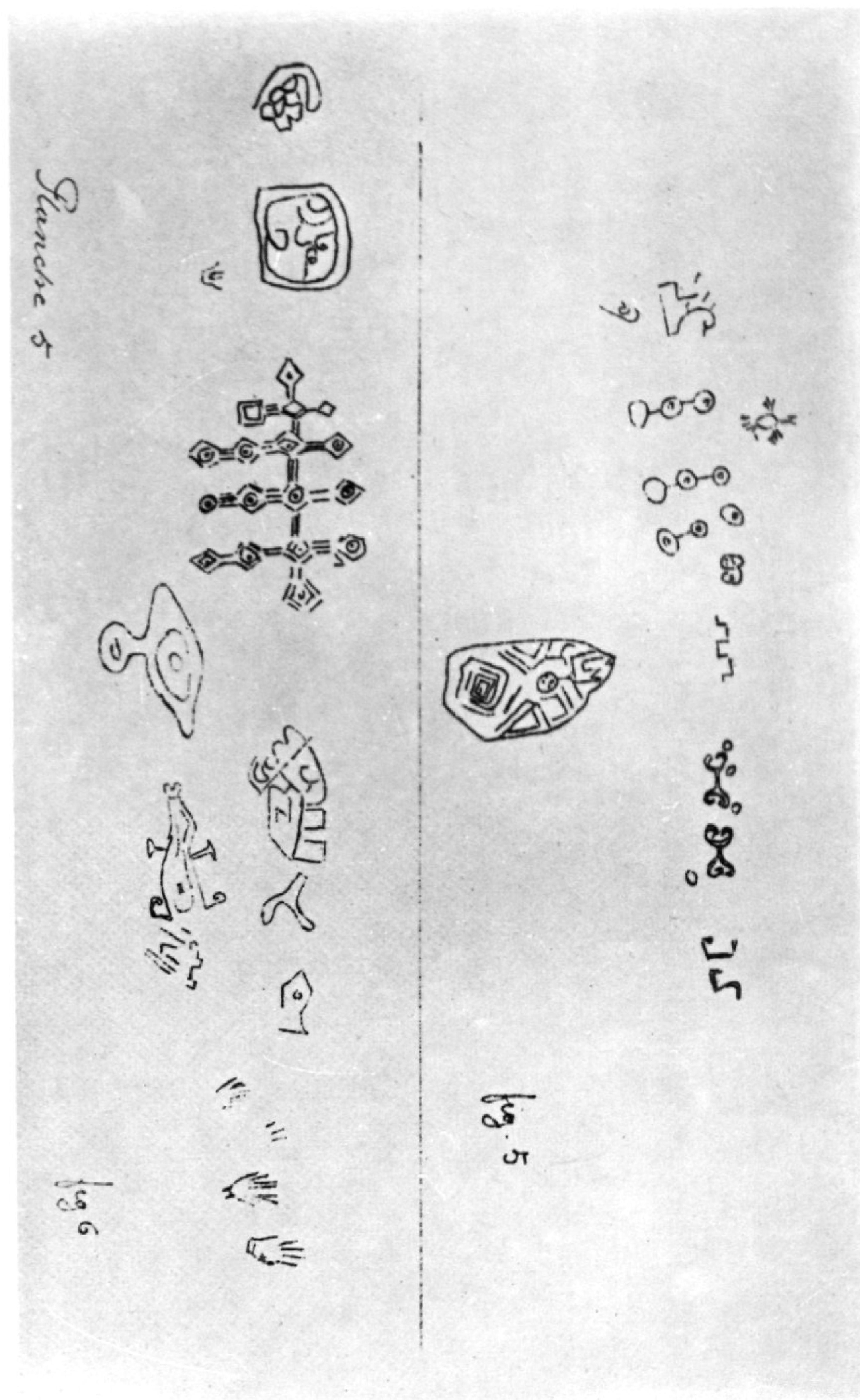

Planche 5. (× 2/3)

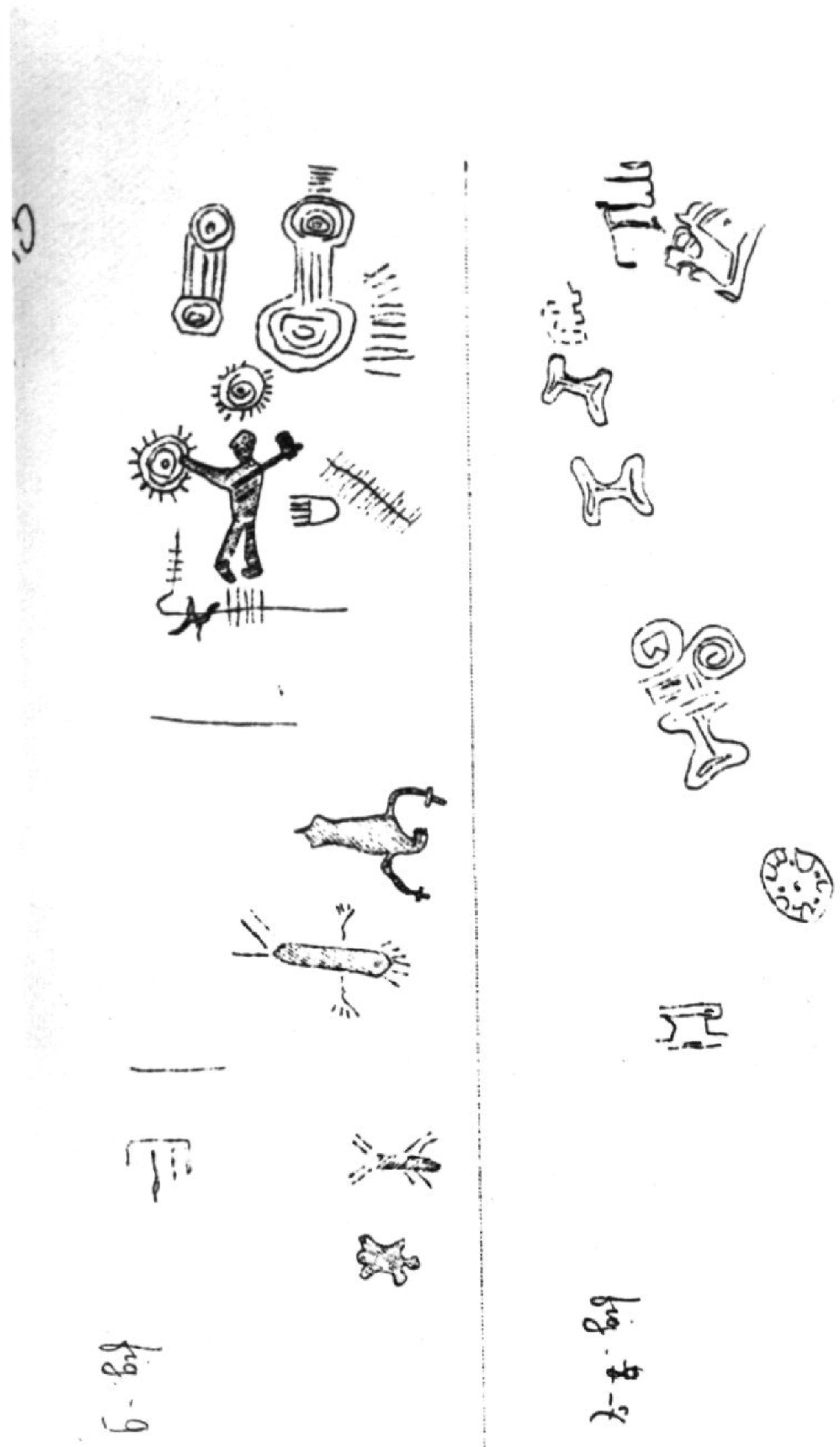

Planche 6. (× 2/3)

fig - 1 -

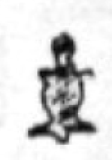
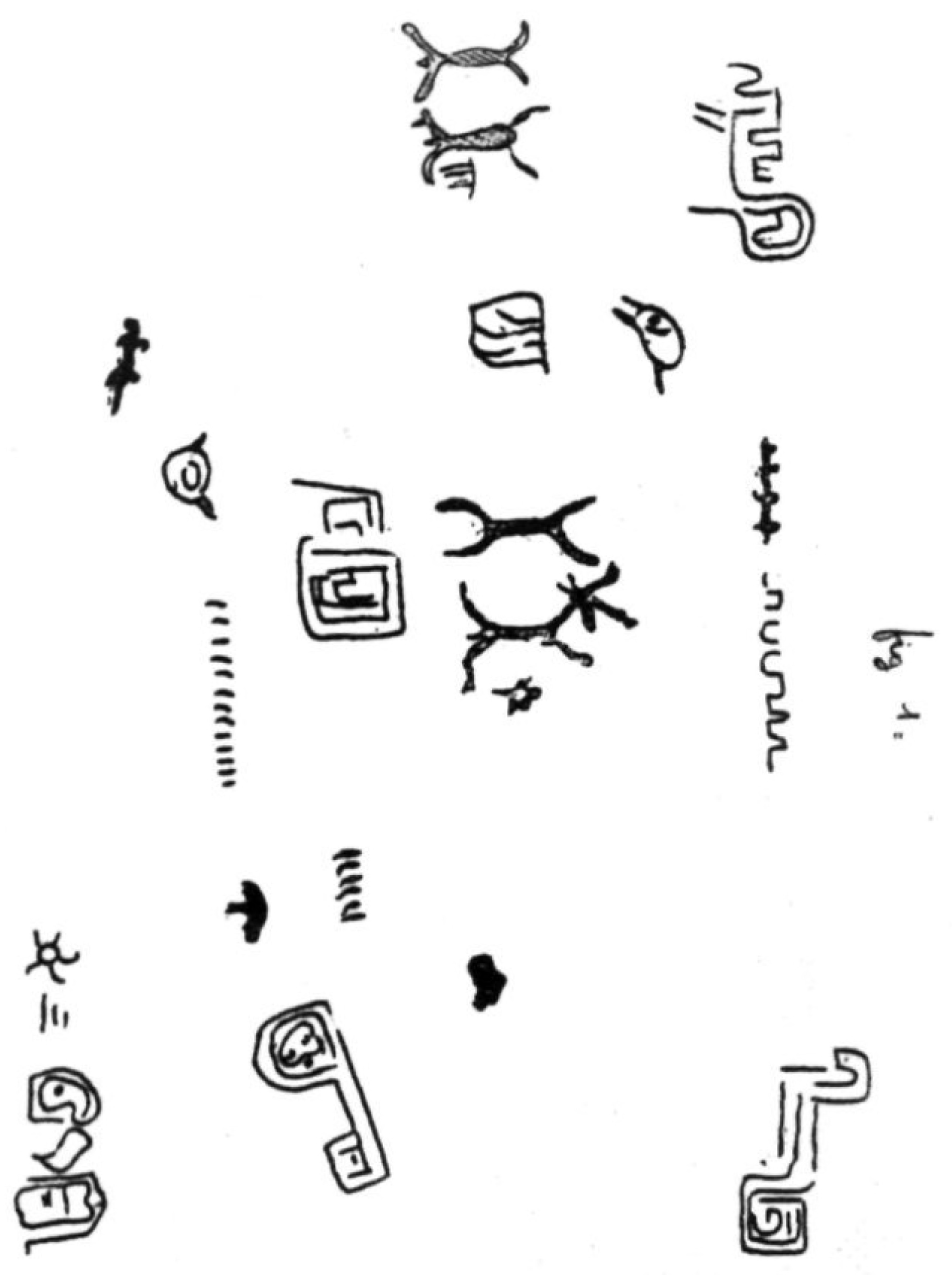

fig - 2 -

Planche 7. (× 2/3)

Planche 8.

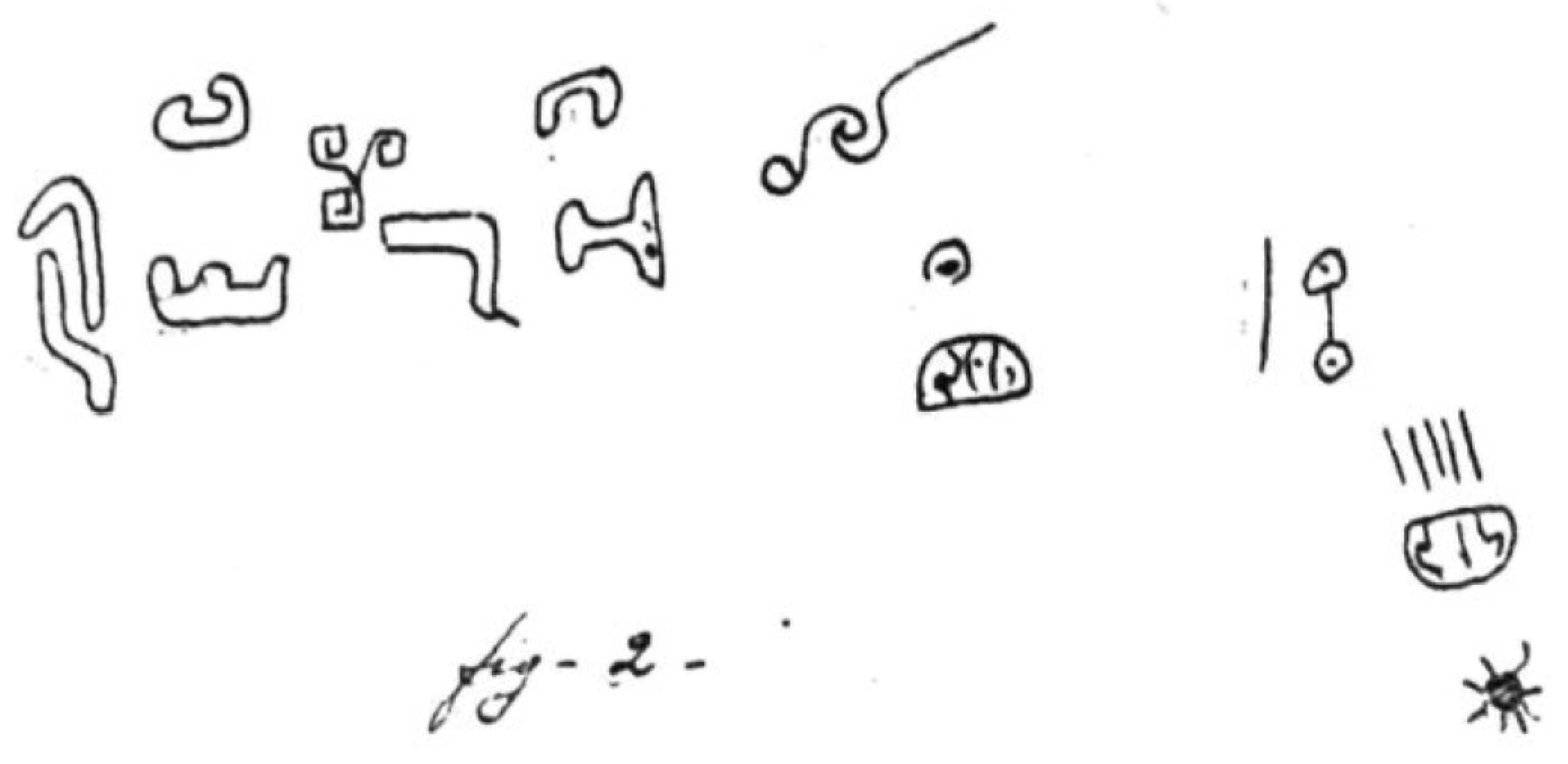
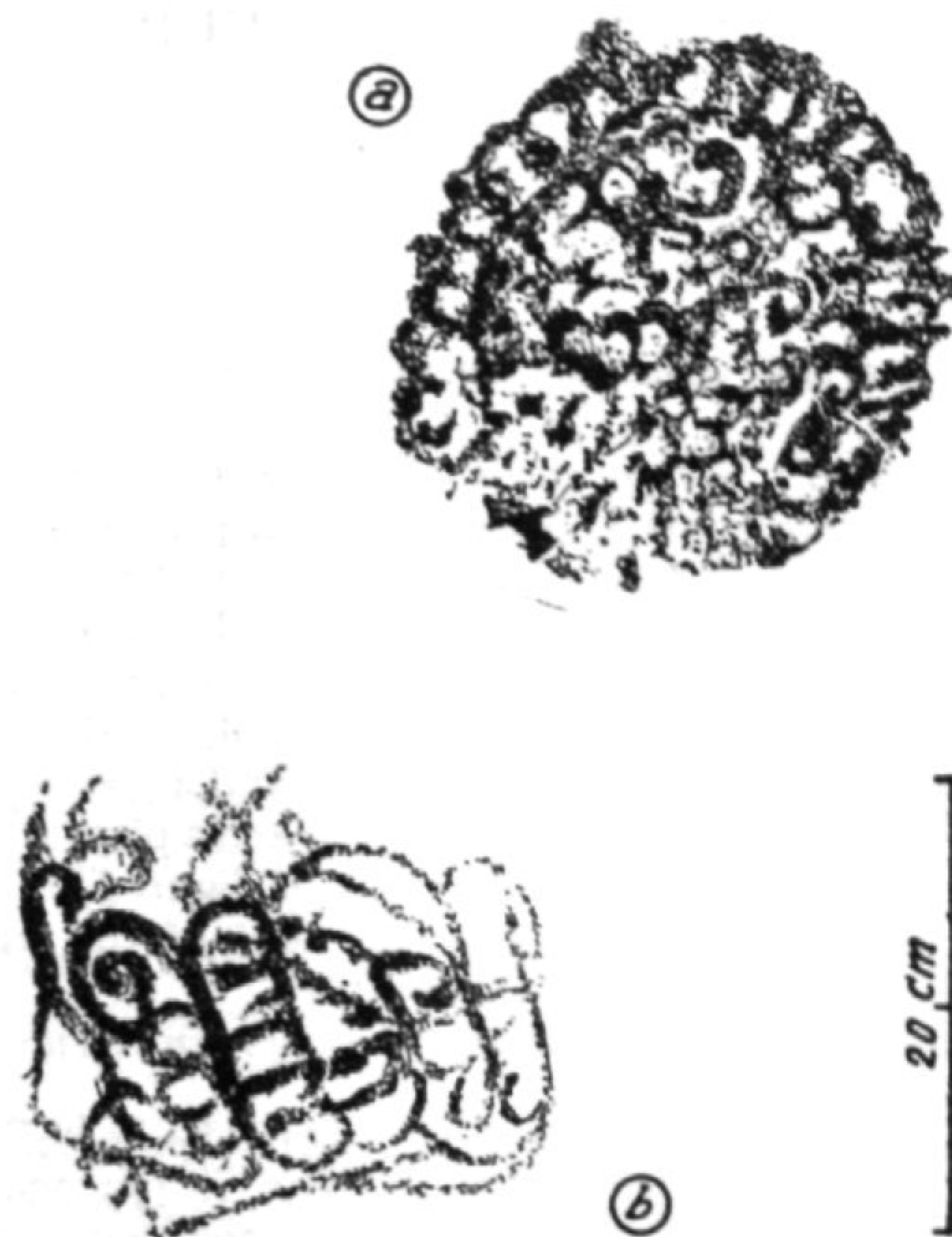

Planche 8. (× 2/3)

ARIKOK (A9)

Fig. 19. Twee onduidelijke, bruinachtig rode rotstekeningen uit de holte van een ander diorietblok bij Rooi Arikok (A 9), *Aruba*.
Fig. 19. Indistinct rock drawings in brownish red, in a small cavity in another diorite boulder near Arikok.

NIEUWE LITERATUUR

New References

Publicaties gemerkt met een * bevatten geen gegevens over rotstekeningen.

Publications marked with an * do not contain data on petrographs.

1890 Pinart, A. L.: *Aperçu sur l'île d'Aruba, ses habitants, ses antiquités, ses pétroglyphes.* Notes manuscript. Paris, 8 pp. text and 8 pp. figg. – See the reprint of this paper at the end.

*1945 Stearns, Richard E.: Indian artifacts from the island of Aruba. *Maryland, a Journal of Natural History 15*, nr 2, p. 34–39, 4 figg. (photoprint). - With rough sketch map of the island, drawings of a „View of Shelter and Cliffs in Bank" and a „View of Shelter from Cliffs" (copied by Hartog, 1953, p. 9) and a plate with photographs of 3 shell gauges (same specimens as figured by Hartog 1953, fig. 2) and 6 other artifacts. The text of the writer's own experiences is confined to p. 36 and 39.

*1951 Oude urn te Savoneta gevonden. *Beurs- en Nieuwsberichten 5228*, 9 Mei 1951, p. 2, fig.

1953 Wagenaar Hummelinck, P.: Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire. *W. I. Gids 34*, 1953, p. 173–209, 36 figg., 10 of which on 6 plates excl. (Summary, p. 207–209, expl. of figures in English). – At the same time issued as a separate booklet by the Natural Science Study Group of the Netherlands Anti les (*Uitgaven Natuurwet. Werkgr. Ned. Antillen 2*).

*1953 Bartels, E.: De begrafenis-urnen van Seroe Noka. *Beurs- en Nieuwsberichten* 18 Febr. 1953, p. 3, 4 figg. – See also: *Aruba Esso News.*

*1953 Archeologist sees pottery as keys to secrets to Aruba's past. *Aruba Esso News 19 June 1953*, p. 4–5, 10 figg. – Visit of Prof. J. M. Cruxent (Caracas) who spent a full week digging and sifting with two teams of three men each employed near Noka.

1953 Hartog, Joh.: *Aruba zoals het was, zoals het werd.* – Aruba's praehistorie: De tijd der Indianen, p. 1–25, (5) figg., plate with 3 figg. excl. – Fig. 1 a photograph with drawings A 1 *3–6*. – See also: *W. I. Gids 35*, 1955, p. 229–230.

1954 Een tocht naar de indianengrotten op de Canashito. *Beurs- en Nieuwsberichten* 26 Mei 1954, 5 figg. – Figures of rockdrawings A 5 *e*, *h*, *l* and *m*).

1954 Hartog, J.: Tien vindplaatsen van Indianentekeningen op Bonaire bekend. *Beurs- en Nieuwsberichten 6254*, 26 Aug. 1954, p. 6, fig.

1956 Wagenaar Hummelinck, P.: Caribische Beelden V. Mensenfiguurtjes als rotstekening op Bonaire. *W. I. Gids 36*, p. 131, 132, fig. 12–14 excl. – Pictures of some petrographs, probably representing human figures, on a cave wall.

SUMMARY

LINEAR ROCK DESIGNS OF CURAÇAO, ARUBA AND BONAIRE

Part II

In the first part of this record of the „Linear Rock Designs of Curaçao, Aruba and Bonaire" (1953), it was stated that description of the drawings in the cave of Fontein (Aruba) and of the sites of Onima and Spelonk (Bonaire) would be postponed until sufficient material was available. And this is now the case, since these places were revisited in 1955, and it was also possible to examine the site at Rooi Arikok.

However, only the drawings at Fontein and Arikok, in Aruba, are dealt with in the present publication, in the hope that it will soon be possible to give an account of the drawings at Spelonk and Onina, in Bonaire, in Part III of this series.

When, in Part I, mention was made of a growing interest in "*The Archeological Investigation*" of the Netherlands Antilles, the writer had Aruba in mind, first and foremost. Aruba – where JOHAN HARTOG in the daily press, and in his book on Aruba, has directed attention to the most ancient inhabitants of these islands, and where ERNST BARTELS has never tired of conducting anyone who was interested round picturesque spots where the remains of Indian culture were to be seen. Up till now, this interest has not led to any scientific archaeological investigation apart from that of J. M. CRUXENT of Caracas, who, in 1953, carried out excavations the results of which are not yet available.

In August 1955, when the Aruba section of the Natural Science Study Group N.A. was established, it was found that a great interest existed in rock drawings or petrographs. This interest also extended to the preservation of these ancient cultural relics – a desire which should be encouraged in view of the vulnerable and often very poor condition of the drawings and the indifference of the public to their safety. The most westerly site of Seroe Canashito (A 4) has already fallen victim to the encroachments of the stone quarry there; the drawings on diorite boulders are flaking and chipping off; and the urge felt by visitors to Fontein to write on the walls of the cave has not decreased since 1884, when MARTIN first noted this disrespectful tendency.

It is often difficult to get a clear idea of what has been left of the old drawings. And so, on this occasion too, the publication included not only the author's sketches (generally touched up from photographs), but also sketches by other people, as well as a number of un-retouched photographs.

It was a stroke of great good fortune to be able to obtain the enthusiastic co-operation of K. J. VAN GAALEN. His superb photographs were of great assistance in the numerous cases in which the author's own sketches and photographs proved inadequate when observations had to be elaborated. ROB FLICK gave his impressions of two complicated paintings at Arikok, while a series of sketches from the cave of Fontein, made by A. D. RINGMA were also included.

"What We do know of the Rock Drawings" of Aruba has already been reported in Part I. There, we find the first description of the ,,hieroglyphs" in the cave of Fontein, by BOSCH (1836); we read what VAN KOOLWIJK said about the Aruban "inscriptions" (1882, 1885); and we can peruse MARTIN'S illustrated statements about the "figures" of Fontein (1885, 1888; Fig. 1).

But that historical survey was incomplete in so far that the only information which could be quoted from the *"Aperçu sur l'Ile d'Aruba"*, by the well-known traveller ALPHONSE PINART (1890), was that taken from it by MALLERY (1893). The reason for this was that PINART'S work had been circulated only in the form of manuscript copies, none of which could be found at the time when the author's Part I was written. Shortly afterwards, however, JOHAN HARTOG managed to trace one such copy in the University of Pennsylvania Library, Philadelphia. This document proved to be of such importance – and not only to those interested in rock drawings – that it has been printed, verbatim and in full, as an appendix, to the present work – the text from a photostatic copy, the illustrations reproduced from a microfilm.

PINART was a French traveller whom VAN KOOLWIJK describes as a visitor to Aruba interested in antiquities (see Part I). He appears to have used his eyes well – if we may assume that he did not make his notes largely from data which VAN KOOLWIJK put at his disposal. MARTIN (1885, p. 356) writes that he saw VAN KOOLWIJK'S drawings of certain figures; but these drawings have never yet been found.

It would appear possible that PINART'S manuscript, which is signed by him, was not actually written by him. (It is fairly easy to read, but it certainly contains a number of very obvious slips.) On its title page, the matter shown between brackets in the Appendix to the present work has been added in another hand (? British or American).

PINART states the following groups of drawings to be the most important:

1) "Avikok". Planches 1 and 2. – This is our second site at Rooi Arikok (A 8). On PINART'S Fig. 1, paintings A 8 *1–7*, *9* and *10* can be recognized; on Fig. 2, *14* and *15*; on Fig. 3 *16–23*. The drawings of his Fig. 4 can be seen in a low cavity at the top of the same diorite boulder; that of his Fig. 5 has never been found.

2) "Fontein". Planches 3 to 6. – A detailed sample of what is to be seen on the walls of the cave of Fontein (A 1). Planche 3 shows A 1 *1–6*, *9–10*, *11–15*; Planche 4, *28–32*, *34–38*, *40–42*, *50*; Planche 5, Fig. 5, *16–19*, Fig. 6, *21–27*; Planche 6, Fig. 7, *43–49*. Planche 3, Fig. 2 has not been identified.

3) "Chiribana". Planche 2, Fig. 6. – A site which has not yet been visited.

4) "Seroe de Wajakan, près d'Avikok". Planche 6, Fig. 9. – This is our first petrograph site at Rooi Arikok (A 7). Group A 7 *a-i* can be recognized en bloc. The other drawings have not been found.

5) "Ayo". Planche 7, Fig. 1. – These are the rock drawings of Ajó (A 2), a number of which have been reproduced in Part I (*a*, *c*, *e-g*, *i-j*).

6) "Woeboeri". Planche 7, Fig. 2. – In this we recognize the remains of figures encountered on a rock near Piedra Plat (A 3) and reproduced in Part I: A 3, *a-c*, *e-h*. (Part I, Fig. 31: for *c* read *e*).

7) "Karasito". Planche 8. – In Fig. 1 we find the drawings from the eastern site of Seroe Canashito (A 5) *d-e*, *g-q*, *s-t*, *x*, which have already been reproduced in Part I. Fig. 2 shows the petrographs from the western site (A 4), nine of which can be found in Part I.

Fontein (A 1)

Since time immemorial an attractive goal for a strenuous journey through "unknown Aruba" has been *Fontein*, the only fresh-water spring on the island, close to the north-east coast. Here, a limpid pool and a fruit garden make a glaring contrast to the barren landscape through which the traveller has to pass in order to reach that point.

A few hundred yards from the pool, in the steep side of a terrace of coral limestone, is the entrance to a large, airy, easily accessible grotto, with a level floor and stalactites and stalagmites which are no longer in process of formation. On the flatter parts of the ceiling, and on the walls of this cave, we find numerous ornamental drawings in brownish-red, reddish-brown, or a more purplish colour, and here and there the imprints of hands. These drawings extend to over sixty feet from the entrance – to the point, in fact, at which there is still enough daylight for work to have been possible.

It is regrettable that many figures in this cave have been seriously damaged by visitors.

Arikok (A 7–9)

In contrast to Fontein, a well-known objective for excursions on Aruba, Rooi *Arikok*, in the centre of the island, was one of the forgotten corners until (only a few years ago) the existence of interesting rock drawings in this region became widely known.

Here, we are on the edge of the diorite area, in a landscape closely resembling that of Piedra Plat (A 2) and, more particularly, Ajó (A 3). In this locality the paintings, which have been executed in whitish, and reddish or brownish, tints on the sides of large cavities in big boulders of quartz-diorite, are, generally speaking, complicated and very imperfectly preserved. Cases are frequently found in which – just as in the case of Ajó (A 3) – two, three or more paintings have been carried out on top of each other. Noteworthy here are the representations of human beings and of animals, among which the paintings of birds are especially to be admired.

APERÇU
SUR L'ÎLE D'ARUBA SES HABITANTS SES ANTIQUITÉS SES PÉTROGLYPHES

par

A.(lphonse) L.(ouis) PINART

(Notes Manuscript)

Paris – 1890

(1)

APERÇU SUR L'ÎLE D'ARUBA
SES HABITANTS, SES ANTIQUITÉS ET
SES PÉTROGLYPHES

Paris 1890.

L'île d'Aruba fait partie du groupe des îles de Curaçao, sur la cote septentrionale du Venezuela. Ce groupe se compose de trois îles principales Curaçao, Buen-Aire, Aruba et quelques rochers; il appartient à la Hollande.

Aruba est l'île la plus occidentale du groupe et se trouve située vis-à-vis la péninsule de Paraguna sur le continent. La distance entre ces deux terres, parait être d'une dizaine de lieues et de cette île on aperçoit très distinctement les côtes du Continent.

Ces îles étaient habitées, au temps de la decouverte par les Espagnols, par une race Indienne qui a laissé de nombreuses traces de son habitation: poteries, objets en pierres, pétroglyphes etc, qui se rencontrent en grand nombre sur Aruba et en petite quantité sur Bonaire et Curaçao. Je dois dire cependant qu'aucun pétroglyphe n'existe, à ma connaissance, sur Curaçao.

2

Les auteurs anciens sont muets sur les anciens habitants de ces îles, et nous devons chercher chez le peu d'Indiens encore existant sur l'île d'Aruba, les maigres renseignements que nous avons pu nous procurer. Les Indiens, mèlés presque tous de sang espagnol ne présentent guère comme type de particularités bien saillantes. Le type est le même que celui de toutes ces races métissées de blanc, de négre que l'on trouve dans l'Amerique espagnole tropicale.

Les moeurs nous sont aussi peu connues que leur histoire même. Nous savons cependent d'après une femme indienne morte récemment (avant mon passage dans l'île) que les Indiens d'Aruba, enterraient les morts dans des vases. Suivant le témoignage de cette Indienne qui vit encore la cérémonie se produire de son temps à l'ancien campement Indien de Sabaneta. Aussitôt la personne morte on doublait le cadavre en deux, la tête sur les genoux et les bras attachés au corps. On l'introduisait alors dans une grande urne conique, laissant sortir un peu la tête qui était alors recouverte par un autre vase de forme ronde qui renversé venait fermer absolument l'orifice. Ceci fait, on transportait l'urne à l'endroit où elle devait être mise en terre. Le trou était peu profond et au-dessus l'on élévait un petit monticule formant tumuli peu élevé. Ces tumuli existent

encore en beaucoup d'endroits de l'ile mais très – déteriorés et presque partout en partie nivelés – Mon bon ami, le Père van Kolwijk qui me fit un accueil si charmant et qui a beaucoup fouillé ces tumuli, a rencontré enormément de morceaux de poteries provenant de ces vases, mais je n'ai pas appris qu'il en ait rencontré de complets. Ces morceaux de vases

3

sont d'une texture grossiere, noire ou rouge. Ces morceaux portent comme ornementation, un cordelet et de chaque coté deux petites figures servant d'anses et représentant presque toujours grossiérement une tête de grenouille à laquelle attiennent les jambes ou bien une tête de chouette. Parmi les nombreuses pièces de la collection du Père van Kolwyk, je n'ai pas rencontré de figures humaines. Certaines figures ayant servi de pieds à des vases plus petits, qui étaient probablement employés à des usages domestiques présentent un travail plus soigné et la terre en est plus fine et mieux cuite. D'autres au contraire extrémement grossiers et noircis par le feu ont certainement servi d'ustensiles de cuisine.

Des haches de forme diverses ont été trouvées en grand nombre. Mais comme elles ne présentent guère de caractères particuliers, je ne m'arraiterai pas ici à les décrire et j'aborderai une des questions, les plus intéressantes que l'on puisse étudier sur l'île, celle des ,,pétroglyphes dont nous représentons dans les planches ci-jointes les principaux groupes.

Le caractère de ces pétroglyphes est bien différent de celui de ceux que nous avons decrits récemment dans une étude abrégée des Grandes et des Petites Antilles et par leur aspect se rattachent à ceux que nous rencontrons dans l'Orénoque, au Venezuela, dans la péninsule de Paraguana, sur les bords du Rio-Magdalena, et jusque dans le Chiriqui. Ils en diffèrent cependant sous plusieurs rapports et principalement en ce qu'ils sont presque toujours multicolores. Les couleurs generalement employées sont: le rouge, le bleu, un blanc jaunâtre et le noir. Ils sont en outre peints et non pas taillés dans la roche. Ils présentent le même degré de différence que celle

4

que nous avons déjà signalée dans l'Amerique du Nord, en Sonora, en Arizona et au Chihuahua entre les pétroglyphes que nous avons désignés sous le nom de Pimos qui sont toujours taillés dans la roche et ceux que nous avons designés dans les montagnes sous le nom de Comanches, qui sont toujours peints et multicolores. Les pétroglyphes sont, comme nous l'avons déjà dit, très-nombreux sur l'île d'Aruba. Personnellement, nous en connaissons une trentaine, mais d'après notre ami le Père van Kolwyk, il y en aurait plus de cinquante. Les groupes les plus importants sont ceux:

1° d'Avikok, (Pl fig) Une roche énorme noirâtre, forme le sommet d'un mamelon boisé et dans cette roche deux grandes cavités l'une audessus de l'autre, sur les parois desquelles se trouvent les pétroglyphes representés à la (Pl 1 et 2).

2° Fontein, Sur le bord d'une lagune d'eau fraiche à peu de distance de la partie Nord. E. de l'île et tout près de la mer, est située une grotte d'origine coralline dont les parois sont d'une blancheur remarquable. Cette grotte est composée d'un couloir principal assez large, étranglé vers le fond par une série de stalactites et de stalagmites dont la réunion forme une figure grimacante bizarre.

C'est sur la parois à notre gauche, en regardant le fond de la grotte que

se trouvent les pétroglyphes représentés aux (Pl. 3–6). Ils sont très-bien conservés grâce à leur situation à l'abri des intempéries et ne présentent aucun signe de couleur tracé sur la paroi d'une manière nette

3° à Chiribana, sur des blocs granitiques épars sur la colline du même nom se trouve les curieux pétroglyphes que nous donnons aux (Pl. 2 fig. 6) =

5

4° au Seroe de Wajakan près d'Avikok et au pied d'une colline se trouvent sur des blocs de granit les pétroglyphes représentés à la (Pl 6. fig. 8 & 9). Nous citerons tout spécialement à la fig. 9, la figure humaine qui dans l'original est dessinée en rouge et qui porte sur l'épaule une hache type Caraibe enmanchée

5° à Ayo, nous avons rencontré les pétroglyphes représentés à la (Pl. 7. fig.) Les figures sont bleues et rouges.

6° à Woeboeri, se trouvent sur les parois d'une énorme masse de granit les pétroglyphes, représentés à la (Pl. 7 fig. 2) =

7° Sur les parois d'une grotte, a Karasito, se rencontrent des pétroglyphes, représentés à la (Pl. 8 fig.) =

Nous citerons encore les endroits suivants où existent des pétroglyphes sur l'île d'Aruba, mais qui sont en moins bon état que ceux que nous publions et qui présentent un intêret moindre

à La Piedra-Plata	près Sta Cruz
Casibari	,, Sta Cruz
Makwarima	,, Sta Cruz
Oeratakka	————————
Chaboeroeri	————————
Parawana	————————

Sur l'île de Bonaire l'on nous a indiqué qu'il existait des pétroglyphes aux endroits ci-dessous, mais le peu de temps que nous sommes restés sur cette île et les pluies violentes que nous y avons éprouvé ne nous ont pas permis de les visiter. Ces endroits sont

1° Dans la Grotte de Hellmund à l'Est de l'île

2° Sous des rochers granitiques à Onima près Rincon

3° Dans la grotte de Lono entre La Playa et Rincon.

Nous terminerons ce court aperçu sur les anciens Indiens d'Aruba en donnant ci-dessous quelques mots et phrases (ou plutôt formules de sorcellerie) que nous avons pu receuillir ou que nous devons à l'obligeance de Mr J. Thielen d'Aruba.

6

Il est bon de noter ici avant de passer outre que tous les habitants actuels des îles hollandaises Curaçao, Aruba et Bon-Aire parlent le jargon Papimiento, employé aussi par les habitants de la cote de terre firme de Porto-Cabello à Coro.

Mots de la langue d'Aruba

Adamudu	pluie, il pleut (ada ?l'eau, mudu vient)
Baru xantu nou	demander à manger
Datié	va-t-en!
Kafa	mauvais esprit, diable

Kaula	une chose
Kantie baulete	donne moi à manger
Karebe	espèce de cuiller
Xaba dobóxedan gnayeti	assieds-toi
Xido méo!	Expression employée quand deux Indiens se rencontrent
X. Kute kantabó?	Comment vas-tu
Xomoi	fantôme, revenant
waidánga, totuma	calebasse
Sako den komanari manadi watupara fafa na doúere sadii na ditieri	Formule employée à la chasse à l'iguane
Tue daya datié gidio dimi gurio y atabo	Formule pour effrayer les enfants
Xerebéte den káfa magolotchi	formule de malédiction
(1°) Una areya rafayete dudrea ebanero a bono, caburo copudabo daburi (2°) Yubi roba rapebo tchaba na aripebo, duda banabopebo, home daba buroo, damei bakuna, daodao fuda duda	Formules qui savent à faire sortir les épines de cactus du corps humain
Ridié pahidié maranako tubara tehira deburro, hadara kadara	Formule servant à faire sortir une arête qui s'est trouvée arrêtée dans le gosier

7

Je dois avouer qu'il m'a été impossible d'obtenir une traduction plus ou moins exacte de ces formules, mais il est certain d'après leur phonologie qu'elles appartiennent bien à la langue indienne.

Nous ajouterons pour terminer cette liste de mots et phrases malheureusement bien courte les noms de certaines montagnes, grottes etc. etc. d'Aruba qui appartiennent à la langue indienne.

Ayo, Behika, Cukuroi, Handebirari, Karinari, Kibaima, Kodekodektu, Matividiri, Chaburari, Chiribana, Tarabana, Wakubana, Yaburabari, Iamanoto, Warerukuri, Warerikiri, Avikok, Avikurari, Antikuri, Bedui, Buchiribana, Cubari, Damari, Hendieku, Kamakuri, Kachinnti, Kunechati, Kassibari, Wariruri, Weburi, Inditi,

et les noms d'arbres de plantes, de poissons et d'animaux employés dans le jargon Papimiento et qui proviennent sans aucun doute de langue indienne.

dabaraida hubada tarabada	arbres dont je ne connais par les noms européens
dividivi	fruit du Sapindia coriaria
watapana	le Sapindia coriaria
kaduchi	Cactus lanuginosus
kipopò	Agaricus?
lokiloki	Mimosa unguiscata
makura	Abrus precatorius
nandu	Cytisus catjan
chimaruko	Malpighia glabra
Surun	Cratera gynandra
takamahak	Ragara octandra
tuturutu	Robinia pulcherrima

yoroyoro	Useretia neriflora
Poissons	
Ginga	Diodon alinga
Karmaù	Chararicinus cyprinoides
Kurkur	Chætodon fromitus
Purantsi	Serranus variolosus

8

Oiseaux etc etc	
dori	Rana (sp. . . . ?)
guruguru	Calandra granaria
hanahana	Formica cephalota
Kimakima	Cassiopea frondosa
Kinikini	Cymindes illigeri
Krabete	Fulica (sp. . . . ?)
Lembelembe	Conops sanguisuga
mamondenga	Ichneumon niger
Paluli	Mytilus edulis
Chuchubi	Orpheus americanus
Walsaka	Ichneumon (spec. ?)
warawara	Cathartes curasoica

Je joindrai encore le nom même de l'île Aruba. Azua, qui signifie un buisson très-commun sur l'île et qui devait autrefois la couvrir en grande partie.

Nous avons donc peu de chose pour juger de l'état de la langue quand elle était parlée. Nous devons même supposer, que les mots que nous donnons ont été tant soit peu défigurés, mais, malgré cela, sa vocalité nous fait de suite jetter un regard sur les langues qui étaient parlées autrefois sur la côte opposée et une comparaison avec le Chayma et Core et la langue des Missions del Piritu (N.B.) – nous convaincra bien vite que la langue jadis parlée sur les trois îles Hollandaises, n'était qu'un dialecte de ces langues déjà connues, mais aujourd'hui perdues.

Alph. Pinart

(N.B.) Matías Ruiz Blanco: Reglas para la inteligencia de la lengua de los Indios del Piritu – Madrid 1692).
Fr. Francisco de Tauste: Arte y vocabulario de la lengua de los Indios Chaymas Cumanagotas, Cores Parias y otros diversos de la Provincia de Cumana o Nueva Andalucia – Madrid 1680).

DE GEOLOGISCHE GESCHIEDENIS DER DRIE BOVENWINDSE EILANDEN ST. MARTIN, SABA EN ST. EUSTATIUS [1]

DOOR

J. H. WESTERMANN

Er is in de loop der tijden meer geologische belangstelling geweest voor de Benedenwindse eilanden dan voor de Bovenwindse. Curaçao, Aruba en Bonaire waren en zijn nog altijd meer in het wereldverkeer ingeschakeld dan St. Martin, Saba en St. Eustatius, en vanzelfsprekend heeft deze grotere algemene interesse ook geleid tot een diepgaander bestudering van de eerstgenoemde eilanden, onder meer van hun bodem. Niet vergeten moet ook worden dat de geologie van Curaçao en Aruba door de fosfaat- en goudmijnbouw, én door de waterproblemen, een direct economisch aspect heeft, tot op de huidige dag. Voor de Bovenwinden, waar noch mijnbouw noch de geohydrologie een rol van betekenis speelden, is er wat dat betreft nauwelijks een stimulans geweest voor het leren kennen van de ondergrond.

Het gevolg van deze omstandigheden was, dat, terwijl Curaçao, Aruba en Bonaire veelal als studie-objecten op zich zelf zijn beschouwd, de Bovenwinden in het algemeen zijn bestudeerd als onderdeel van de grotere groep der Kleine Antillen. De uitzonderingen daarop zijn de onderzoekingen vooral op St. Eustatius van de indertijd jeugdige Nederlander G. A. F. MOLENGRAAFF in 1885 (later een geoloog van wereldbekendheid) en die op St. Martin van de jonge Amerikaan R. A. CHRISTMAN in 1948–1949.

---

[1]) Het is thans 25 jaar geleden dat wijlen L. M. R. RUTTEN, hoogleraar in de geologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, zijn voortreffelijke „Geologische geschiedenis der drie Nederlandsche Benedenwindsche Eilanden" in *De West-Indische Gids* jrg. *13* (deel 14, 1932, p. 401–441) schreef.

Beide geologen hebben hun studies met een waardevol academisch proefschrift afgesloten. Deze geschriften — het ene gepubliceerd in 1886 („ter verkrijging van den graad van doctor in de aard- en delfstofkunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht"), het andere in 1953 ("submitted in partial fulfilment of requirements for a degree of Ph. D. at Princeton University") — tonen wel zeer duidelijk het grote verschil in opzet en uitvoering. Het is daarbij aardig MOLENGRAAFF's genoeglijke en wijdlopige proza, dat hier en daar een anekdotisch of zelfs lyrisch karakter heeft, te vergelijken met de zakelijke, bondige stijl en het strikt geclassificeerde betoog van Christman. Zo tijden, zo schrijfwijzen.

Als we overigens eens nagaan wie verder bijdragen hebben geleverd voor het geologisch en mijnbouwkundige onderzoek, dan valt de belangstelling toch wel mee. En internationaal was die interesse zeker: we tellen drie Fransen, twee Zweden, een Duitser, een Canadees en voorts verscheidene Amerikanen en Nederlanders onder de onderzoekers.

Voor de Benedenwindse eilanden geldt, dat hun ondergrond, door het zeer droge klimaat en de geringe begroeiing, prachtig ontsloten is voor de geoloog. Het is zelfs mogelijk om hoofdzakelijk uit de luchtfoto's een geologische overzichtskaart samen te stellen, die een redelijk goed beeld geeft van de opbouw der eilanden. Zó mooi vinden we de gesteenten en de geologische formaties op St. Martin, Saba en St. Eustatius niet uitgestald, en dat komt grotendeels door de zwaardere begroeiing en de daarmee verband houdende bodemvorming. Maar vergeleken bij vochtig-tropische streken, zoals Suriname, bieden de Bovenwinden toch weinig moeilijkheden bij het karteren.

Het is bekend dat de Bovenwindse eilanden (fig. 1) behoren tot de Kleine Antillen, die een eilandboog vormen tussen de Virgin Islands en Venezuela. Er zijn eigenlijk twee bogen, te onderscheiden in een zogenaamde *buitenboog* van eilanden gekenmerkt door het ontbreken van recente of jong-geologische vulkanen (Sombrero, Anguilla, St. Martin, enz., tot en met Marie Galante) en een *binnenboog* of neo-vulkanische boog, mét recente of jong-geologische vulkanen, zich uitstrekkend van Saba en St. Eustatius tot en met Grenada. We zien dat de ligging in de ene of de andere eilandboog kenmerkend is voor de geologie van de eilanden: St. Martin bijv. heeft een geheel andere opbouw dan Saba en St. Eustatius, welke beide onderling nauw verwante trekken vertonen.

Nadat in grote lijnen een beschrijving zal zijn gegeven van de geologie en de geologische geschiedenis van St. Martin, Saba en St. Eustatius (zie de volgende drie hoofdstukken), is het de

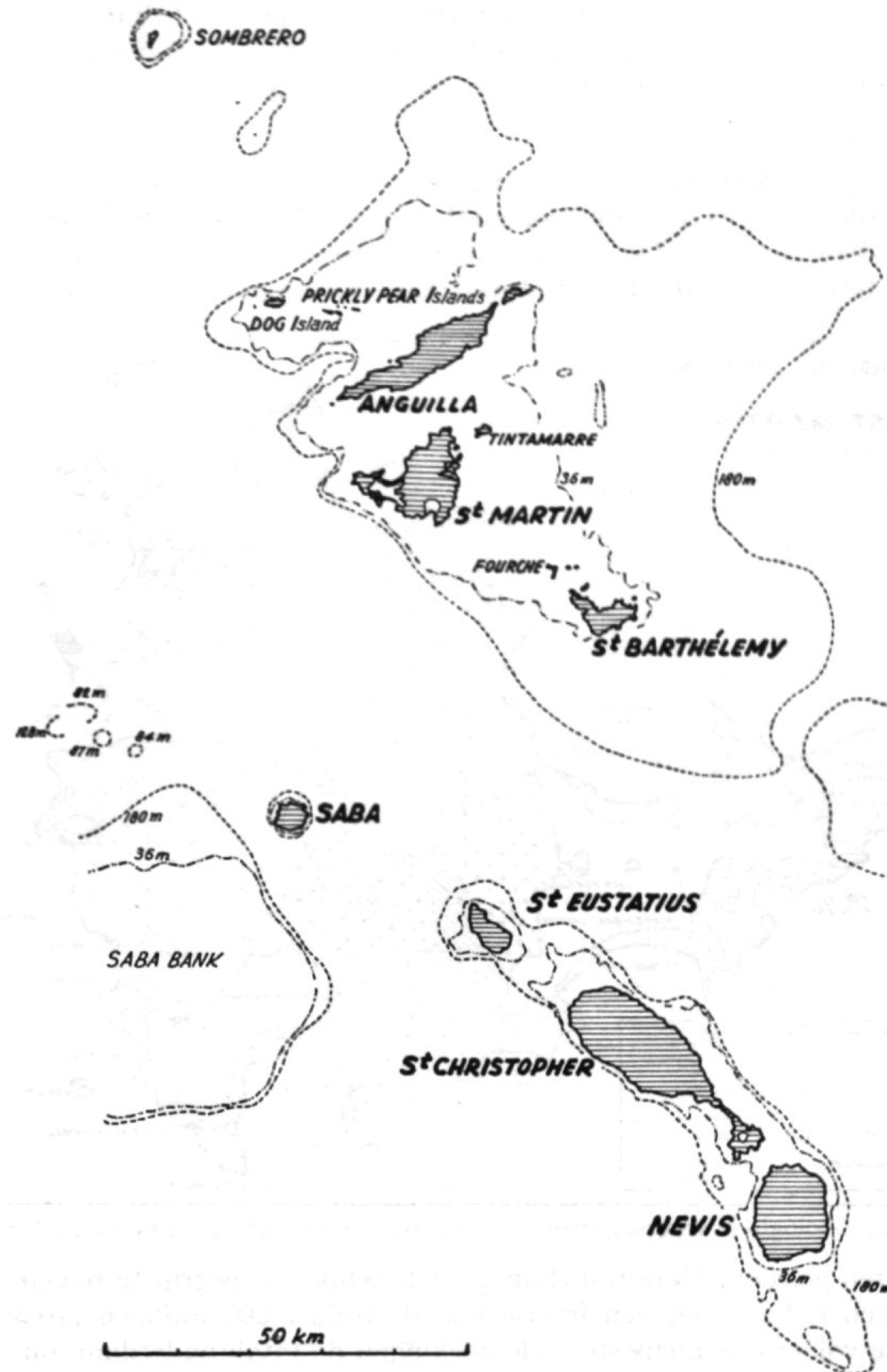

Fig. 1. Schetskaartje der Bovenwindse Eilanden

moeite waard in een slothoofdstuk de plaats te bekijken die deze drie eilanden innemen in het geologische geheel der Kleine Antillen en van het gehele Caribische bekken.

St. Martin [1])

Op St. Martin, behorende tot de buitenboog, kunnen we veel verder teruggaan in de geologische geschiedenis dan op de beide andere eilanden. De oudst-bekende gesteentelagen of formaties dateren er in absolute tijdmaatstaf van ongeveer 50 millioen

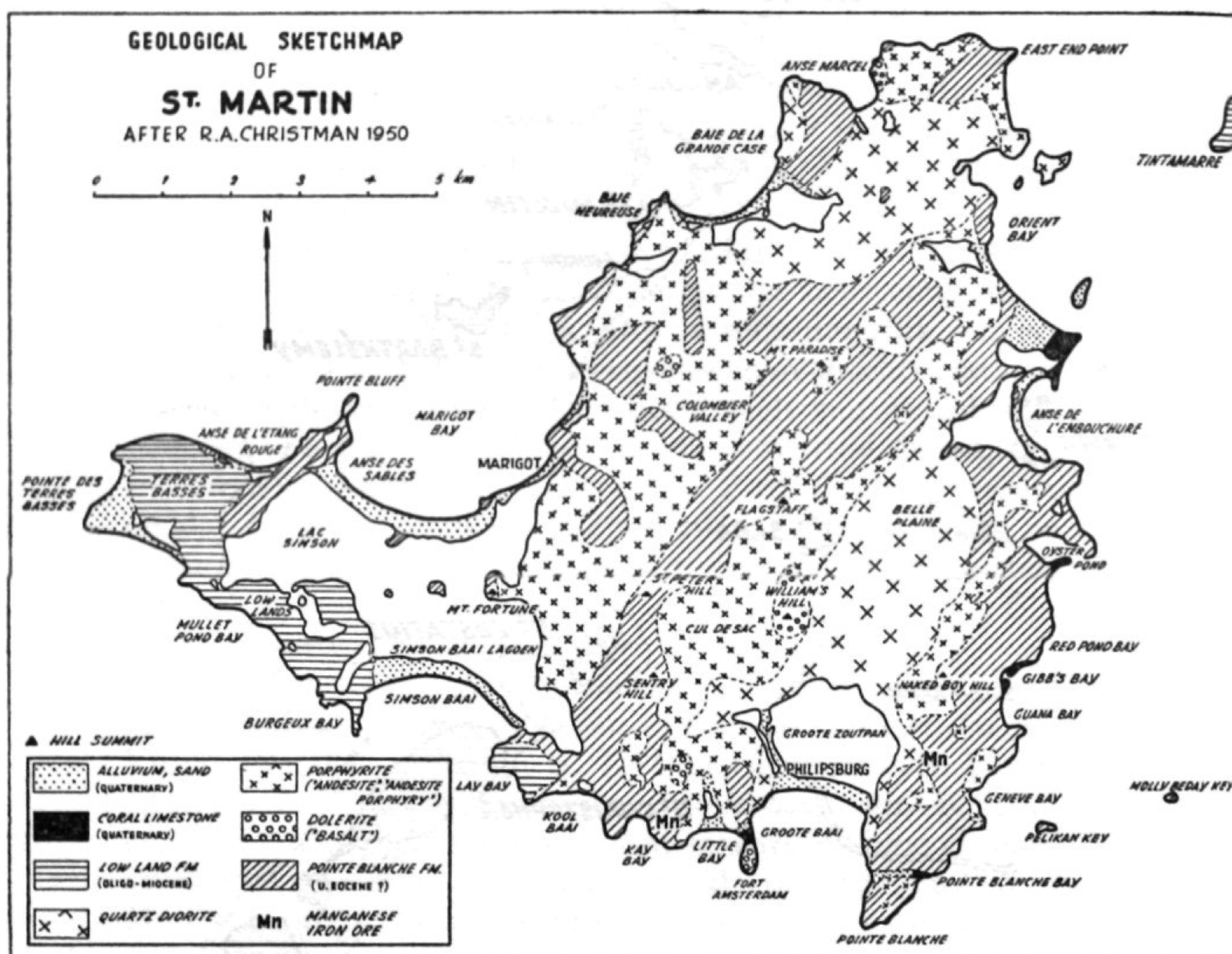

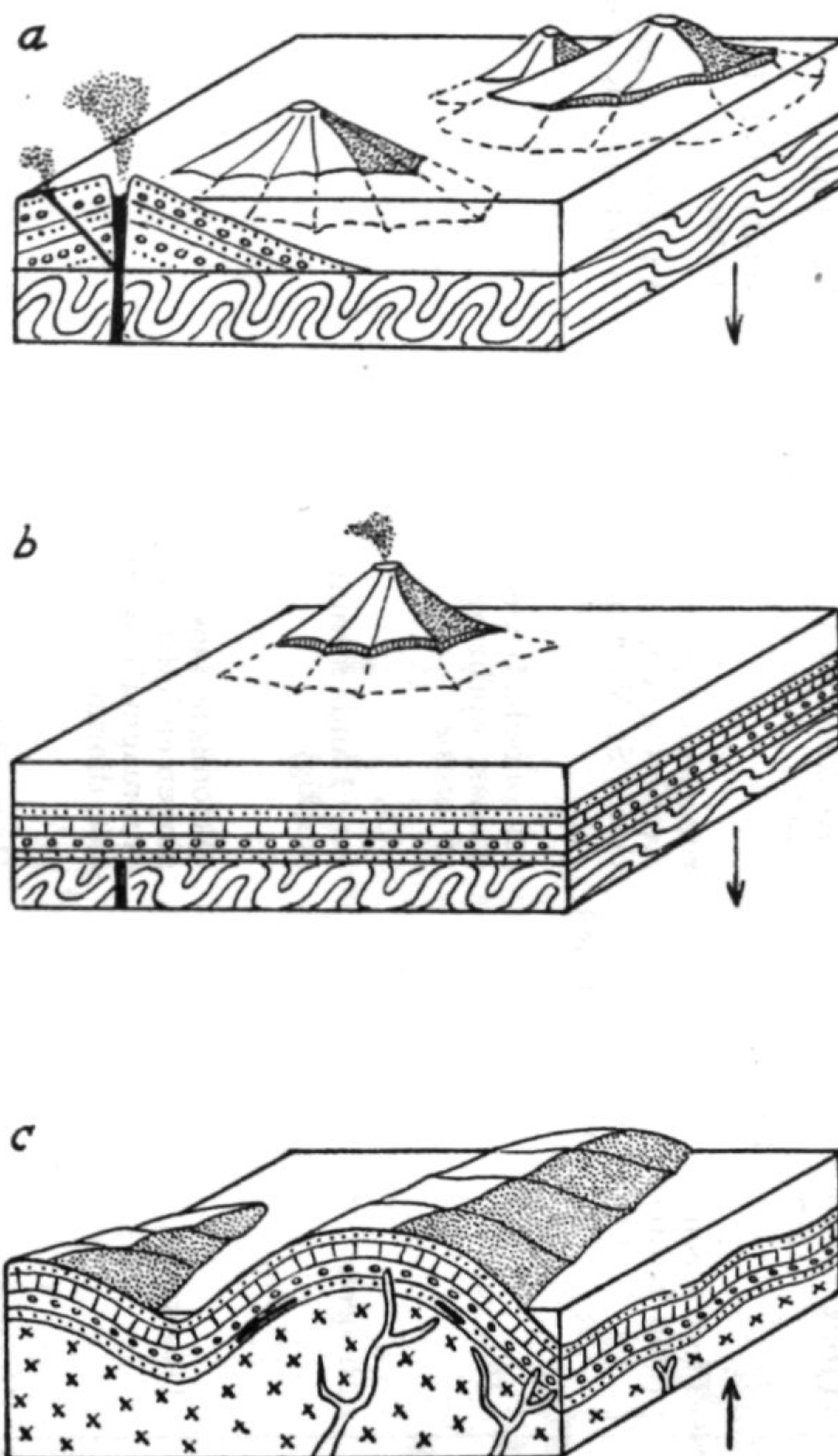
Fig. 2. Geologisch schetskaartje van St. Martin (uit R. A. Christman 1953)

jaren geleden. Deze tijdsduur gaat feitelijk ons begrip te boven. Toch is het maar een fractie van de rond 5.000 millioen jaren die volgens de nieuwste onderzoekingen de totale ouderdom zouden zijn van de starre aardkorst.

[1]) De naam St. Martin wordt gebruikt voor het gehele eiland, derhalve het noordelijke Franse en het zuidelijke Nederlands-Antilliaanse gedeelte tezamen.

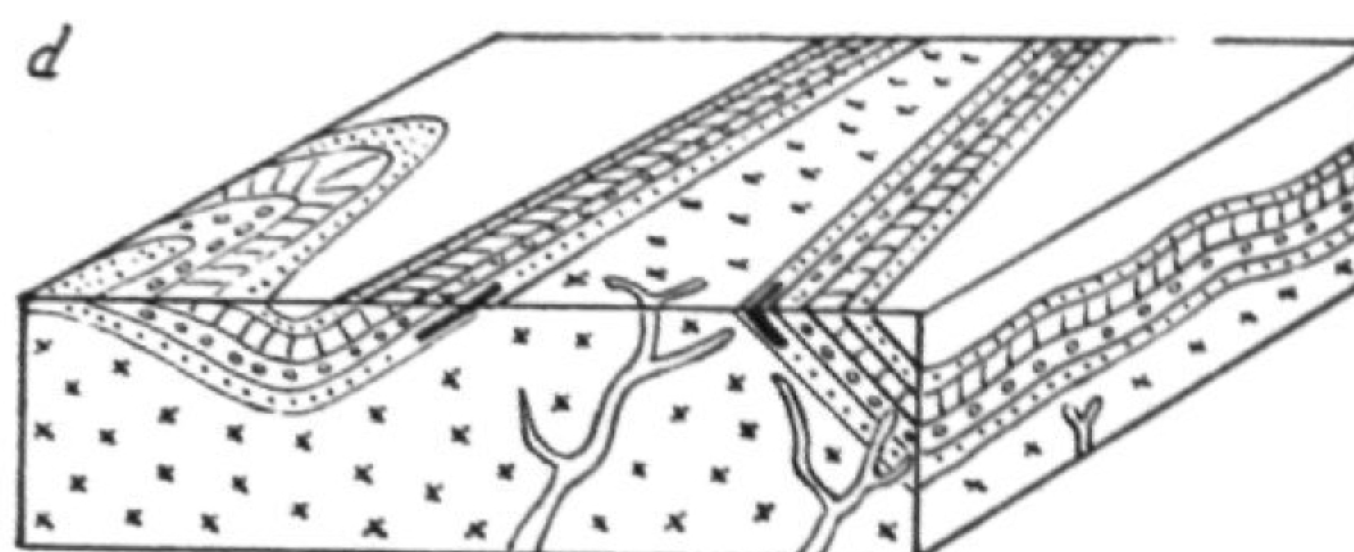
Aera	*Periode*	*Tijdvak*	*Absolute ouderdom in jaren*	*St. Martin*	*Saba*	*St. Eustatius*
			– heden			
		Holoceen (Jong-Kwartair)		rifkalksteen en zandafzettingen	Andesiet	Andesietvulkaan De Quill
	Kwartair		– 10.000			White Wall formatie
		Pleistoceen (Oud-Kwartair)		reuzenknaagdier Amblyrhiza op Groot St. Martin	— vulkaan	Andesietvulkanen in het noordwesten
			– 0.6 à 1 millioen			
Kaenozoicum		Plioceen		tektonische bewegingen, oprijzing en erosie		
			– 16 millioen			
		Mioceen		Low Lands formatie (kalkig)		
			– 30 millioen			
	Tertiair					
		Oligoceen		tektonische bewegingen en indringing van magma's (porfiriet, dioriet)		
			– 42 millioen			
		Eoceen		Pointe Blanche formatie (vulkanisch)		
			– 70 millioen			
Mesozoicum						

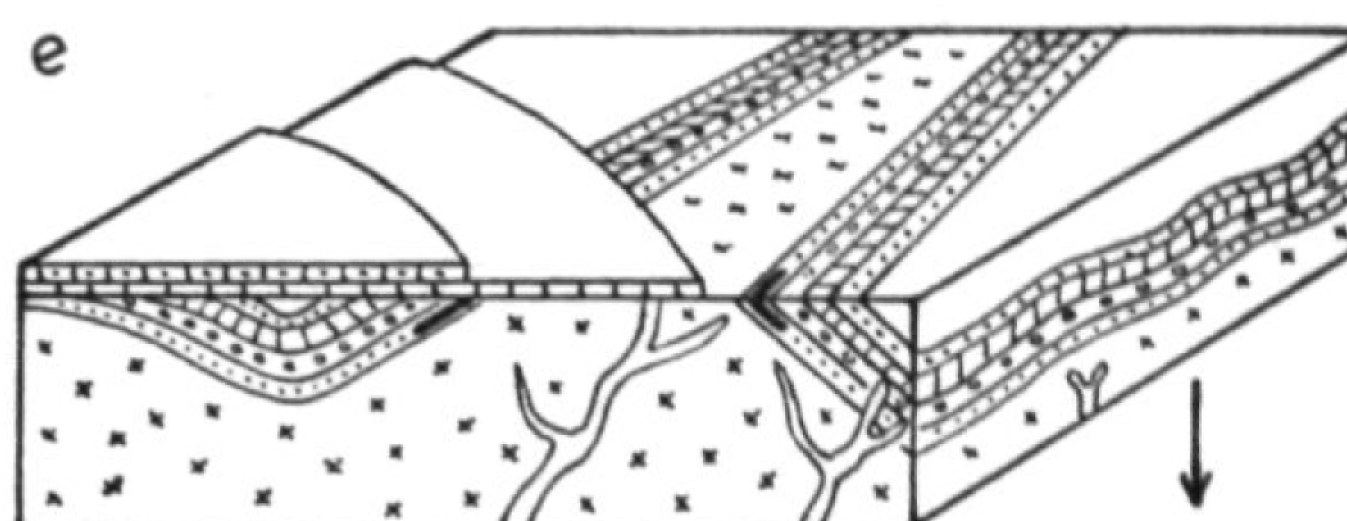
TABEL. Historisch-geologisch overzicht der drie Bovenwindse eilanden

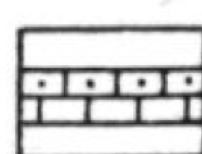
Figs. 3a–f. Blokdiagrammen voorstellende de geologische geschiedenis van St. Martin

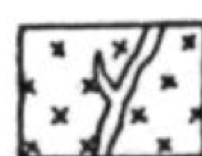
In die tijd van 50 millioen jaar geleden was er in de buurt van het huidige St. Martin een zee met verschillende vulkaaneilanden, ongeveer van het type van Saba en St. Eustatius. Met hun voet — onder zee — moeten zij hebben gerust op een fundament van nog oudere gesteenten. We weten niet hoe deze oudere gesteenten er uitzien, aangezien ze te diep liggen om te kunnen worden waargenomen. In het blokdiagram fig. 3a is getracht een idee te geven van de toenmalige toestand. Het

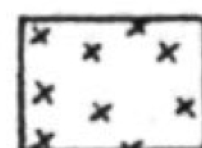

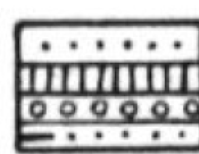

Low Lands formatie (kalken en mergels)

Jonge 'gangen' in de Magmatische formatie

Magmatische formatie (doleriet, porfiriet, dioriet)

Pointe Blanche formatie (vooral vulkanische sedimenten) – is mangaan-ijzererts

Hypothetisch fundament van geplooide gesteenten, doorbroken door een kraterpijp van een Pointe Blanche vulkaan

fundament is hypothetisch aangegeven als een geplooide formatie, waarop de vulkanen rusten en waardoorheen de kraterpijpen in verbinding staan met de vulkanische haard diep in de ondergrond; de opbouw van een vulkaan is — in doorsnede — geschetst.

Deze vulkanen — die vermoedelijk ongeveer ter plaatse van St. Barthélemy lagen — hadden van tijd tot tijd grote uitbarstingen waarbij enorme hoeveelheden as, vulkanisch zand en zelfs grovere produkten in de lucht werden geslingerd. Het materiaal kwam op de hellingen der vulkanen terecht en overigens, zeker voor het grootste gedeelte, in zee, waar het op de bodem horizontale lagen vormde die in de loop der tijden door allerlei processen verhardden tot tuffen. Afwisselend wierpen de vulkanen grover en fijner materiaal uit en zo komt het dat de tuflagen een duidelijke gelaagdheid tonen (foto 1).

In de zee rondom de vulkaaneilanden en ter plaatse van St. Martin bezonken niet alleen de periodiek uitgeworpen vulkanische produkten. Er was ook een permanente bezinking van zeer kleine kalk- en kiezelschaaltjes van dode mariene organismen en andere organische en anorganische stoffen. Tussen de vulkanische uitbarstingen in werden op de zeebodem lagen afgezet van dit mariene materiaal, dat later verhardde.

Zo vormde zich een pakket van lagen op de zeebodem, hoofdzakelijk fijne tuffen, maar ook wel grovere tuffen, tufbreccies, en enkele kalkige en kiezelige gesteenten. De totale dikte van dit gelaagde pakket zal wel meer dan duizend meter hebben bedragen, en het is waarschijnlijk dat deze afzettingsgesteenten (sedimenten) zich vormden op een zeer langzaam dalende zeebodem (zie de pijl in fig. 3a).

Na verloop van tijd nam het vulkanisme in hevigheid af en kwam tenslotte tot rust. De uitgedoofde vulkanen werden langzaam maar zeker een prooi van het afstromende regenwater, dat het losse materiaal in zee voerde, en van de branding die aan de voet knaagde. De dalende zeebodem verhaastte uiteraard deze afbraak en van de vulkaaneilanden bleef tenslotte alleen het puin op de zeebodem over. Een soortgelijk proces kan thans fraai worden waargenomen aan de recent-uitgedoofde vulkaaneilanden Saba en St. Eustatius. Beide zijn reeds aanzienlijk aangetast door de regenwater-erosie en de branding, en in een geologisch nabije toekomst zullen zij — tenzij hernieuwde vulkanische activiteit of een rijzing van de bodem optreedt — geheel verdwijnen. In fig. 3b is een laatste vulkaaneiland afge-

beeld en verder het dikke, gelaagde pakket afzettingsgesteenten.

De beschreven afzettingsgesteenten — een bonte afwisseling dus van fraai-gelaagde, groene tot witte tuffen, hier en daar kalkig en kiezelig — vinden we in verschillende delen van St. Martin alsmede op het kleine eilandje Pelikan Key (fig. 2). Door MOLENGRAAFF werden deze gesteenten de *Pointe Blanche formatie* genoemd, aangezien er in het schiereiland van die naam zulke mooie ontsluitingen voorkomen (foto 2).

CHRISTMAN verzamelde uit kalkige tuffen van de Pointe Blanche formatie bij Red Pond Bay, aan de oostkust, een serie fossiele koralen en foraminiferen. Sommige dezer fossielen, en vooral de foraminifeer met de fraaie wetenschappelijke naam *Camerina striatoreticulata* (d.i. de Camerina met een streep- of groef- en netvormige versiering), maken het waarschijnlijk dat de Pointe Blanche lagen behoren tot het zogenaamde *Boven Eoceen*, een der tijdvakken van de Tertiaire periode (tabel). Voor dit Boven-Eoceen heeft men elders op aarde een absolute ouderdom van ongeveer 42 à 50 millioen jaren berekend.

De gesteentelagen van de Pointe Blanche formatie zijn weliswaar dezelfde als die welke eertijds, in het Boven-Eocene tijdvak, op de zeebodem zijn afgezet, maar ze hebben niet meer de horizontale ligging. De lagen hebben thans een duidelijke, vaak steile helling (foto 2 en 4). Ze zijn namelijk onderworpen geweest aan krachten die het gehele pakket verbogen en opgetild hebben (fig. 3c). Zulk een vervorming was mogelijk omdat het grootste gedeelte der gesteenten toen diep onder de oppervlakte lag en zich daar, onder invloed van hoge temperatuur en druk, in een soort plastische toestand bevond. Bij het blokdiagram van fig. 3c moet men zich dus voorstellen dat de verbogen, geplooide lagen onder een dekmantel van afzettingsgesteenten van een duizend meter dikte liggen. In feite zijn er op St. Martin wel veel steile, vooral naar het zuidoosten hellende lagen, maar geen duidelijke verbuigingen of plooien zichtbaar, anders dus dan op de geschematiseerde blokdiagrammen.

Het vervormingsproces der Pointe Blanche lagen geschiedde waarschijnlijk in nauwe samenhang met de opstijging uit groter diepte — waar dus de temperatuur en drukspanning nog hoger waren — van een gasrijke gloeiend-vloeibare massa, een zogenaamd magma.

Op een bepaalde diepte in de aardkorst is de temperatuur zo hoog dat de gesteentemassa's er in een „vloeibare", gashoudende toestand verkeren, aangeduid met de term *magma*. Het magma kan uit de zg.

magmahaard van tijd tot tijd naar boven dringen langs scheuren in de vaste aardkorst en dan al of niet de oppervlakte bereiken. Bij uitvloeiing over de oppervlakte, hetzij over het land of over de zeebodem, spreken we niet meer van magma maar van *lava*, die stolt tot zg. uitvloeiings-gesteenten. Bereikt het magma de aardoppervlakte niet, dan vindt stolling in de diepte plaats tot zg. dieptegesteenten.

Bij lava's is er om voor de hand liggende redenen een snelle afkoeling, stolling en kristallisatie van de gesmolten massa; het kristallisatie-proces geschiedt zo snel dat er geen grote kristallen kunnen worden gevormd. Lavagesteenten (andesiet, bazalt e.a.) zijn daarom tamelijk fijn-kristallijn; men kan met het blote oog soms moeilijk een kristallijne structuur ontdekken.

Als het magma op zijn weg naar boven gestuit wordt door een dik pakket gesteenten, moet het in de diepte stollen en kristalliseren. De afkoeling gaat dan zo langzaam dat er alle tijd is voor de vorming van flinke kristallen; er ontstaat een grof-kristallijn diepte-stollingsgesteente van het type van de welbekende graniet.

Het is begrijpelijk dat er chemisch gesproken weinig verschil is tussen een uitvloeiings-stollingsgesteente en een diepte-stollingsgesteente, afkomstig van een en dezelfde magmahaard. Op grond van de structuur en de wijze van voorkomen kunnen ze echter zonder veel moeite worden onderscheiden.

Het opstijgende magma van St. Martin heeft, naar we kunnen aannemen, de bedekkende Pointe Blanche lagen enigszins opzij geduwd en opgewelfd. Het bereikte de oppervlakte echter niet en bleef daarvan gescheiden door een dik pakket van deze gebogen en vervormde formatie. Toch drong het magma op verschillende plaatsen *in* dat pakket (fig. 3c). We kunnen namelijk op het ogenblik hier en daar fraaie gangen van het gestolde magma in de tuffen zien.

Het is niet verwonderlijk dat het opdringende gloeiend-vloeibare magma de Pointe Blanche gesteenten aan het contact als het ware heeft geblakerd en hier en daar bijna onherkenbaar heeft veranderd. Door deze zg. contactmetamorfose werden tuffen gerekristalliseerd en veranderd in wat we noemen hoornrotsen. Dat proces heeft in eerste instantie ook geleid tot de vorming van mangaan- en ijzererts-afzettingen in de Pointe Blanche lagen nabij het stollende magma. Warme, waterrijke oplossingen, beladen met allerlei chemische componenten, speelden daarbij een rol. In fig. 3c is met een dik zwart streepje de positie dezer ertsen op de grens van het gestolde magma en de Pointe Blanche lagen aangegeven. Over de pogingen tot hun ontginning bij Kay Bay en Experiment leze men o.a. WESTERMANN 1949.

De intrusie (d.i. indringing) van het magma is geschied in vier of meer fasen, te oordelen naar de aard en onderlinge ligging

der gevonden intrusieve of diepte-stollingsgesteenten. Over het algemeen is het zo dat het kiezelzuur (SiO_2) gehalte van het magma van de eerste tot de laatste fase steeds hoger werd en dat de uit deze fasen gekristalliseerde gesteenten overeenkomstig daarmee een differentiatie vertonen van „basisch" (kiezelzuur-arm) naar „zuur" (kiezelzuur-rijk).

De eerste intrusie was die van een magma dat stolde tot een zogenaamd doleritisch gesteente, volgens de Amerikaaanse nomenclatuur 'basalt' geheten. De zeer donker gekleurde en harde *doleriet* komt o.a. voor op het schiereiland van Fort Amsterdam en in Williams Hill (fig. 2, foto 7). Gezien het fijnkristallijne karakter van de doleriet moet dit eerste magma vrij snel afgekoeld en gestold zijn.

In zekere mate gold deze snelle stolling ook voor de tweede intrusie, die de *porfirieten* (Am. 'andesites', 'andesite porphyries') leverde. Zij nemen een groot deel van de oppervlakte van het eiland in beslag. Uit dit gesteente bestaat ook het kleine eilandje ten oosten van het hoofdeiland, Mal Aborder of Molly Beday: welk een goed gekozen Franse naam voor deze moeilijk toegankelijke rots, en welk een kostelijke naar-het-Frans-fonetische Engelse benaming! (foto 3). Kenmerkend voor de porfirieten zijn de zogenaamde eersteling-kristallen of fenokrysten, die zich in de smelt het eerst hebben gevormd en duidelijk groter zijn dan de kristallen van de rest van het gesteente, de grondmassa. Als fenokrysten treden vrijwel alleen de veldspaten op.

De derde fase van de magmatische intrusie leidde tot de stolling van de tamelijk grofkristallijne en lichtgekleurde *kwartsdioriet*, waarin hier en daar iets jongere gangen van *dioriet-porfiriet*. De dioriet toont heel fraai de afzonderlijke kristallen en mineralen: de grijze en troebele kwarts, de witte veldspaat, de donkergroene hoornblende en pyroxeen, en de glimmend-zwarte biotiet-plaatjes. De ondergrond van de depressie van Belle Plaine wordt gevormd door deze dioriet; we treffen deze op vele plaatsen aan als grote ronde blokken en blokhopen, een kenmerkende sferoidale verweringsvorm voor dit gesteente [1]).

[1]) Aan het noordoostelijke strand van Groote Baai kunnen allerlei rolstenen worden opgeraapt die wel wat lijken op de hierboven besproken gesteenten, maar die van vreemde herkomst zijn: granieten, gneissen, schisten, e.a. Het zijn uitgeworpen ballaststenen van schoeners en andere vaartuigen van de oostkust van Noord-Amerika, die in voorbije eeuwen op St. Martin suiker of andere produkten kwamen halen. Volgens LANGEMEYER (1937) wordt de noordoosthoek van de baai sinds eeuwen gebruikt voor het lossen van ballast, daar door lichters gebracht.

Eenvoudigheidshalve zijn in de blokdiagrammen (fig. 3c–f) deze drie intrusies niet naast elkaar, en elkaar doordringend, getekend; het beeld zou dan te onoverzichtelijk zijn en volstaan is dus met één signatuur (x) [1]. Wel zijn er – overdreven breed – een tweetal vertakte 'gangen' afgebeeld, die tot in de bedekkende Pointe Blanche formatie reiken. We hebben hier te maken met de laatste en meest kiezelzuur-rijke fase in het magmatische gebeuren. Na het kristalliseren achtereenvolgens van de doleriet, de porfirieten en de kwartsdioriet met zijn diorietporfirieten drong er langs spleten een rest-smelt in de reeds grotendeels vaste massa, en stolde tot echte zogenaamde ganggesteenten. Deze bestaan òf uit veldspaat en kwarts, namelijk de *aplieten*, òf vrijwel geheel uit *kwarts* (SiO_2); in het terrein zijn ze gemakkelijk te herkennen als lange, smalle, witte gangen en aderen in de andere magmatische gesteenten én in de Pointe Blanche formatie. Naar analogie van de goud-, zilver- en koperhoudende kwartsgangen op Aruba, die vroeger met voordeel werden ontgonnen, werden ook van St. Martin enkele kwartsgangen op deze metalen onderzocht, echter met negatieve uitslag.

Door het binnendringen van de magma's en de daarmee verbandhoudende opwelving van de Pointe Blanche formatie, was de oorspronkelijk dalende beweging van de plaatselijke aardkorst veranderd in een opheffing (zie de pijl in fig. 3c). Daardoor kwamen de gesteenten boven zeeniveau en inplaats van afzetting van lagen trad er op grote schaal verwering op en wegvoering van het verweerde materiaal. Het boven de zee verrezen reliëf werd dus afgebroken tot een laag en vlak landschap (fig. 3d).

Het duurde, geologisch gezien, niet lang of dit landschap kwam door een dalende beweging weer beneden de zeespiegel te liggen. Kalkige en mergelige mariene afzettingen vormden zich op de ondiepe, vlakke zeebodem die — zoals duidelijk is — bestond uit de verschillende oudere, boven beschreven gesteenten. In fig. 3e geeft de pijl de dalende beweging aan; linksvoor zijn twee dekkende lagen (kalken en mergels) getekend, rustend op een oudere, door de erosie afgebroken en door de zee gladgeschoren (geabradeerde) ondergrond.

Deze kalken en mergels vinden we thans op het eilandje

---

[1]) In deze blokdiagrammen is het hypothetisch fundament gemakshalve niet meer getekend en de signatuur ervan geheel vervangen door die van de magmatische formatie. De lezer moet zich voorstellen, dat het fundament hoofdzakelijk ónder de magmatische formatie aanwezig is.

Tintamarre, bij Lay Bay en in de Low Lands. Naar de laatste werden ze *Low Lands formatie* genoemd. Bij Lay Bay liggen de kalken duidelijk „discordant" – d.i. met een afwijkende helling – op de oudere, eveneens scheefstaande Pointe Blanche formatie (foto 4; zie ook foto 5). Het feit dat de Low Lands lagen hier en op andere plaatsen niet meer horizontaal liggen, wijst er op dat hun afzetting werd gevolgd door tektonische bewegingen: oprijzing gepaard met een geringe verbuiging en kanteling. Het is waarschijnlijk dat de kalken en mergels eertijds een grotere verbreiding hebben gehad en door erosie tot hun huidig areaal zijn gereduceerd (fig. 2 en 3f).

De ouderdom van de Low Lands formatie is tamelijk goed bekend geworden door fossielen, waaronder foraminiferen, koralen en een zeeëgel met de welluidende naam *Echinolampas lycopersicus* (de vorm van dit dier is op twee manieren in de naam tot uiting gebracht: 'echinus' = egel; 'lycopersicus' = wolfsperzik, verg. de vorm van de tomaat, die de wetenschappelijke benaming *Solanum lycopersicum* heeft). We mogen aannemen dat de formatie grotendeels is afgezet in het *Onder-Mioceen* (tabel); op Tintamarre schijnen de lagen van *Boven-Oligocene* ouderdom te zijn. In absolute ouderdom is dat 25 à 30 millioen jaren geleden. De tektonische bewegingen moeten hebben plaatsgevonden in het *Boven-Mioceen* of *Plioceen*. Uit deze tijdvakken kennen we geen mariene of andere afzettingen. Dat stemt wel overeen met de veronderstelling dat het overwegend perioden van tektonische werkzaamheid, oprijzing, erosie en afbraak waren.

We hebben dus twee tamelijk goede geologische ouderdomsdateringen: de afzetting van de vulkanische Pointe Blanche formatie in het Boven-Eoceen en die van de Low Lands formatie in het Boven-Oligoceen en Onder-Mioceen. De magmatische intrusie in de vulkanische serie is uiteraard jonger dan deze serie, en ouder dan de Low Lands kalken en mergels die over de dioriet enz. heenliggen. De intrusie moet dus plaatsgehad hebben in het *Oligocene* tijdvak.

De oprijzing die de Low Lands kalken en mergels aan erosie blootstelde, had tevens tot gevolg dat de oudere, vulkanische en magmatische gesteenten opnieuw boven zeeniveau verschenen, zodat ook zij verder werden aangetast door verwering en afbraak. Dit proces is thans nog aan de gang. De zeer harde, gedeeltelijk kiezelige vulkanische tuffen van de Pointe Blanche formatie bieden verhoudingsgewijze de meeste weerstand aan

de afbrekende krachten. Het is dus niet toevallig dat deze gesteenten als het ware uitgeprepareerd werden en nu vooral behoren tot twee parallelle ZZW–NNO verlopende ketens (fig. 2 en 3f; foto 7), die met een enkele uitzondering de hoogste toppen van het eiland bevatten: Fort Hill 220 m, Koolbaaiberg 215 m, Sentry Hill 344 m, Sint Peter Hill 317 m, Flagstaff 386 m, Mount Paradise 400 m, Naked Boy Hill 300 m.

Relatief minder bestand tegen de erosie zijn de magmatische gesteenten. Van deze serie is de doleriet van de hoge Williams Hill (256 m) het meest bestendig, de dioriet van de lagere terreinen van Middle Region, Belle Plaine en noordelijk St. Martin het minst.

We hebben in het bovenstaande een indruk gekregen van de ontstaanswijze der verschillende Tertiaire geologische formaties, hun gedeeltelijke afbraak en hun voorkomen in het landschap.

Hoe ging het nu verder met St. Martin in het Kwartair? Het Kwartair is de huidige geologische periode die maximaal een millioen jaar geleden begon en mogelijk maar ongeveer 600.000 jaren telt (tabel).

Het meest sprekende verschijnsel uit het eerste tijdvak van het Kwartair, d.i. het Oud-Kwartair of *Pleistoceen*, was een daling van de zeespiegel over verscheidene tientallen meters. Het verschil met heden bedroeg ter plaatse van St. Martin tenminste 36 meter.

Het Pleistoceen is gekenmerkt door een serie IJstijden, die op het noordelijk deel van het noordelijk halfrond duidelijke sporen hebben achtergelaten. Gedurende die perioden van glaciatie bedekten dikke ijsmassa's Noord-Europa, Noord-Azië en noordelijk Noord-Amerika. Waarschijnlijk was ook het ijs- en sneeuwgebied aan de Zuidpool veel uitgestrekter dan thans, terwijl de sneeuwgrens op de gebergten buiten die zones lager lag. In feite waren die ijs- en sneeuwmassa's afkomstig van water onttrokken aan de zeeën en oceanen, zodat de zeespiegel lager was dan heden het geval is.

Als we het kaartje bekijken waarop de zeediepten zijn aangegeven (fig. 1), dan zien we dat de dieptelijn van 36 m (d.i. 20 vadem) niet alleen St. Martin omsluit maar ook de nabije eilanden Dog Island, Prickly Pear Islands, Anguilla, Tintamarre, La Fourche en St. Barthélemy. Ze zijn dus de boven zee stekende toppen van een onderzees plateau dat maximaal 36 meter diep ligt en 'Anguilla Bank' is genoemd. Het is begrijpelijk dat ten tijde van de meest intensieve vergletschering, toen de zeespiegel op zijn minst 36 meter en maximaal misschien 100 meter lager

was dan nu, alle genoemde eilanden één groot eiland vormden: 'Groot St. Martin'. In kalksteenholen op Anguilla en St. Martin zijn resten van beenderen en kiezen gevonden van een reuzenknaagdier ter grootte van een varken, dat blijkbaar een van de bewoners was van dit grote Pleistocene eiland: *Amblyrhiza inundata* (de genusnaam Ambly-rhiza heeft betrekking op de vorm van het worteleinde der tanden: „stompe wortel"; de betekenis van de soortsnaam wordt hieronder verduidelijkt). Dit knaagdier zou een duidelijk Zuid-Amerikaanse verwantschap hebben! (RUTTEN 1934).

Het einde van het Pleistocene tijdvak bracht het langzaam afsmelten van de ijs- en sneeuwmassa's en als logisch gevolg het stijgen van de zeespiegel. De lage gedeelten van het eertijds grote eiland werden geleidelijk overstroomd, zodat de toestand ontstond die wij heden kennen: verschillende kleinere eilanden verbonden door een ondiep submarien plateau. Hoe lang geleden dat overstromen is begonnen, weten we niet precies. Naar gegevens uit Europa en Noord-Amerika zou dit begin op 10.000 jaren geleden kunnen worden gesteld; de overstroming heeft zeker enige duizenden jaren geduurd. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat het reuzenknaagdier *Amblyrhiza* door de verbrokkeling en verkleining van zijn woonareaal is verdwenen, maar er zullen misschien ook andere factoren een rol hebben gespeeld, bijv. achtervolging door een primitief mensenras. In dit verband kan gewezen worden op de vondst op Anguilla door E. D. COPE van een door mensenhanden uit schelp vervaardigd werktuig. Blijkbaar zijn dit werktuig en de *Amblyrhiza*-resten van dezelfde geologische ouderdom (COPE 1869, 1883). Het is overigens aardig te vermelden, dat de soortsnaam *inundata* (d.i. de overstroomde) door de ontdekker COPE werd gegeven op grond van "the interesting supposition that this large animal most probably died out when its territory became smaller and smaller owing to the rise of the sea-level after the end of the Pleistocene Period" (SCHREUDER 1933, p. 254).

Gedurende de periode van lage zeespiegelstand was er een versnelling in de afbraak der oude gesteenten van het grote Pleistocene eiland. In die tijd is onder meer een lange en wijde vallei ontstaan ter plaatse van Groote Zoutpan, Groote Baai en het zuidelijk verlengde daarvan (foto 7). Bij boringen die in 1918 en 1919 zijn verricht in Groote Baai voor een onderzoek ter verbetering der havenfaciliteiten van Philipsburg werd onder een jonge, mariene schelpzandlaag de oppervlakte van

deze oude vallei aangetoond, bestaande uit een ijzerhoudende, grofzandige bodem met plantaardige, venige resten, waaronder niet-mariene zanden en kleien. Tijdens de laat- en post-Pleistocene zeespiegelrijzing werd deze vallei grotendeels geïnundeerd: Groote Zoutpan en Groote Baai zijn dus een verdronken dal, waarin de genoemde mariene schelpzandlaag werd afgezet boven op de oude vallei-oppervlakte (LANGEMEYER 1937). Ook andere baaien en lagunen op St. Martin kunnen we beschouwen als geïnundeerde dalen.

Het Jong-Kwartair of *Holoceen* volgt direct op het Pleistoceen. Het begin mogen we — zoals we zagen — stellen op ongeveer 10.000 jaar geleden. Uit dit jongste verleden dateert de vorming van koraalriffen in de zee nabij de kust. De oppervlakte van deze kalksteenriffen bevindt zich thans 5–6 meter boven zeeniveau (fig. 2), zodat er een geringe stijging van het eiland moet zijn geweest òf een geringe daling van het zeeniveau òf beide bewegingen tezamen. Denkelijk ging het alleen om een zeespiegeldaling van ongeveer 6 meter, want vergelijkbare drooggevallen koraalriffen vinden we elders in het Caribische gebied en ook op vele andere plaatsen op aarde.

R. A. DALY's "last of the world-wide downward shifts of the sea-level" zou ongeveer 3500 jaar geleden hebben plaatsgehad. Na een lange periode waarin het klimaat van de aarde duidelijk warmer was dan thans — en de zeespiegel dus hoger stond — zou een lichte afkoeling zijn opgetreden, met daarmee verbonden een toeneming van de ijskappen en gletschers en een geringe zeespiegeldaling. Aangezien het huidige klimaat nog steeds kouder is dan dat vóór 3500 jaren, heeft er tot nu toe geen compensatie van die daling plaatsgevonden.

Stroom- en golfwerking hebben hier en daar langs de kust en in de baaien lange, gebogen *zandige schoorwallen* doen ontstaan (fig. 2). Fraaie voorbeelden zijn die van Anse de l'Embouchure, Philipsburg (tussen Groote Zoutpan en Groote Baai; foto 7), Simson Baai (foto 5) en Marigot Bay. De laatstgenoemde twee zandbanken verbinden het hoofdeiland met de Low Lands en omsluiten de Simson Baai Lagoen, die tot voor enkele jaren bij het dorpje Simson Baai met de zee verbinding had (foto 5); deze toegang is thans verzand, maar er zijn plannen om hier weer een opening te maken die zonder al te veel moeite en met redelijke kosten in stand kan worden gehouden. KRUYTHOFF (1938, p. 76) heeft enkele bijzonderheden vermeld over de lotgevallen van deze lagune in de laatste eeuw.

Mogelijk waren de schoorwallen al grotendeels onder water gevormd vóór de genoemde subrecente zeespiegeldaling van ongeveer 6 meter. Deze niveauverlaging zou hun oppervlakte boven water hebben gebracht. Naar het schijnt, zien we thans het zandbankproces zich herhalen in Groote Baai, niet ver ten zuiden van Philipsburg (foto 7). Door LANGEMEYER (1937) is beschreven hoe van de noordwestelijke hoek van Groote Baai tot even ten noorden van kaap Pointe Blanche zich een submariene, boogvormige zandrug, genaamd The Bar, uitstrekt, met de concave zijde naar het zuiden gekeerd, gelijk het geval is met de schoorwal van Philipsburg. Deze zandrug is, anders dan de overige baaibodem, niet met wier begroeid en daardoor goed zichtbaar; de bovenkant van The Bar ligt, behalve ter plaatse van een geul, op $2^1/_2$ tot $3^1/_2$ meter diepte. Volgens KRUYTHOFF (p. 74) is het water boven de zandrug in de voorafgaande halve eeuw duidelijk ondieper geworden, als gevolg van de voortdurende toevoer en verplaatsing van zand. Het lijkt alsof The Bar groeit in oostwaartse richting. Dit zou denkelijk overeenstemmen met een plaatselijk oostwaartse waterbeweging in Groote Baai: een tegenstroom ('neer') ten opzichte van de door de Oostpassaat veroorzaakte westwaartse zeestroming langs kaap Pointe Blanche.

SABA

Saba en St. Eustatius behoren tot de neo-vulkanische of binnenboog, gekenmerkt door het voorkomen van recente of jong-Tertiaire vulkanen. De geschiedenis van beide eilanden, althans van het nu zichtbare gedeelte, reikt lang niet zover terug als die van St. Martin, tot hoogstens enkele millioenen jaren geleden. Het is mogelijk maar geheel onbewezen dat de eerste verschijnselen van hun vulkanisme dateren van het Jong-Plioceen, het tijdvak direct voorafgaande aan het Kwartair (tabel).

Saba is in feite het bovenste gedeelte van een vulkaan, welks voet rust op een meer dan 600 meter diepe zeebodem. 'The Mountain' reikt tot ca 880 meter boven zeeniveau, zodat de gehele vulkaan, van zeebodem tot top, ongeveer 1500 meter hoog is (fig. 4; foto 8 en 9).

Niet ver van Saba, vier kilometer naar het zuidwesten, ligt de *Saba-bank*, een zeer uitgestrekt onderzees plateau op niet meer dan 36 meter (= 20 vadem) diepte (fig. 1). Evenals voor het

ondiepe plateau rondom Anguilla, St. Martin en St. Barthélemy, is het voor de Saba-bank aannemelijk dat deze een eiland was ten tijde van de zeespiegelverlaging in het Pleistoceen. Dit eiland zou bij de postglaciale zeespiegelrijzing geheel afgebroken, ge-

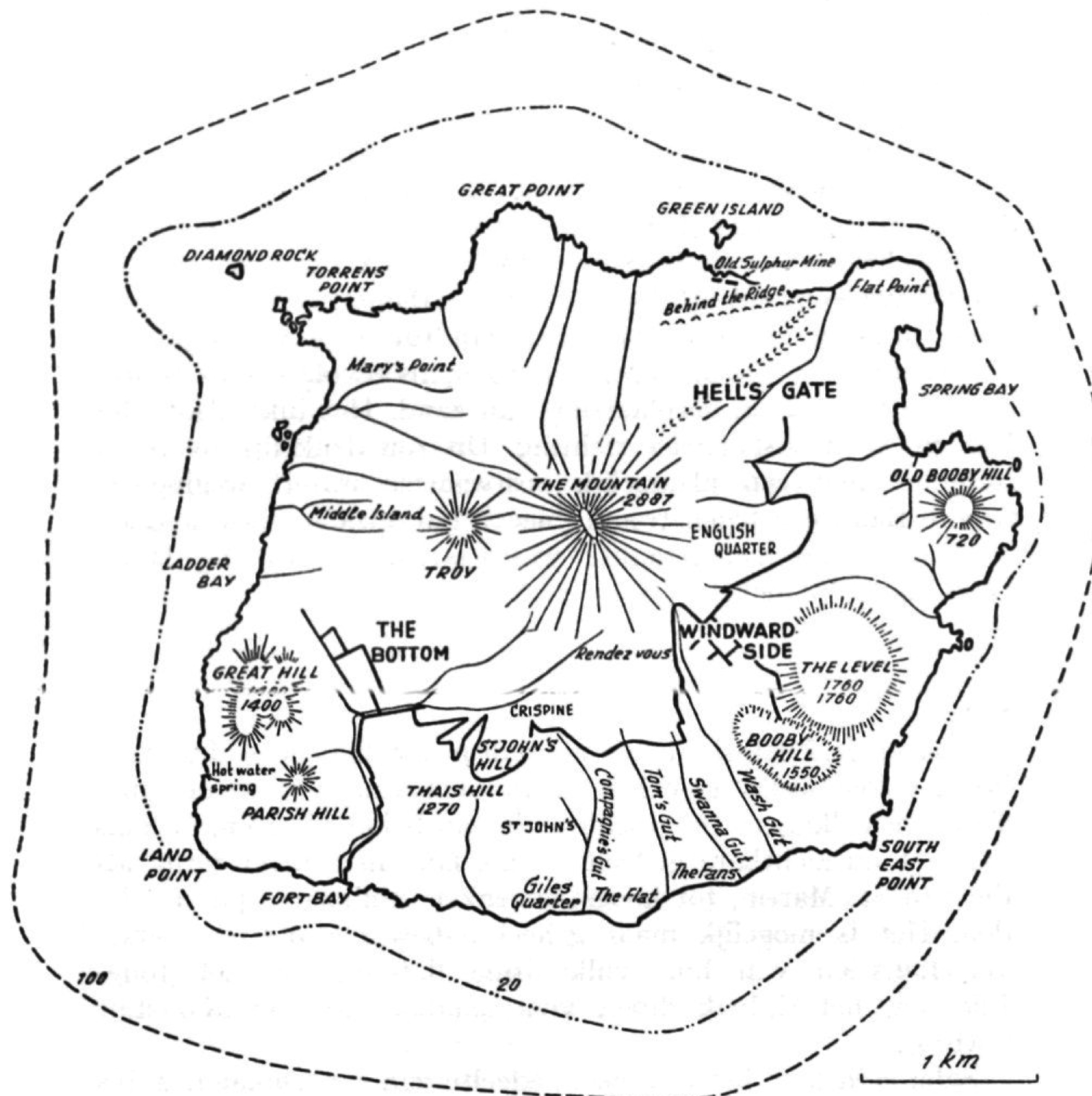

Fig. 4. Schetskaartje van Saba

abradeerd en verdronken zijn. We weten vrijwel niets van de aard van het gesteente waaruit de Saba-bank bestaat. De zeebodem-gegevens, afgedrukt op de zeekaart van de Afdeling Hydrografie van het Ministerie van Marine (hernieuwde uitga-

ve, 1956), beperken zich tot „helder wit koraal, zand" en „deze richel bestaat uit levend koraal, waarop zand en rots hier en daar duidelijk zichtbaar" (bedoeld is de richel aan de zuidoostelijke rand van het plateau).

De vulkaan van Saba is reeds geruime tijd uitgedoofd. De voor vele vulkanen zo typische kegelvorm is boven water niet meer bewaard gebleven; onder water bestaat, volgens het verloop der dieptelijnen, deze vorm nog wel. De regenwater-erosie heeft in het vulkaanlichaam diepe depressies gemaakt, en ravijnen ('guts)' uitgeslepen, welke gescheiden zijn door scherpe graten. De branding heeft de kust ondermijnd en veroorzaakt van tijd tot tijd grote 'land slides' (foto 6). De daardoor ontstane steile klifwanden tonen zeer fraai de opbouw van het vulkaanlichaam: vooral lagen van grof en fijn puin en as (tuf), in bonte afwisseling. Lavagesteenten komen naar het schijnt minder voor; een mooi voorbeeld van een lange gestolde lavastroom is het schiereiland Flat Point (foto 10). De lava's en tuffen behoren grotendeels tot de groep der ***andesieten***, tamelijk fijnkristallijne gesteenten met vele eerstelingkristallen.

De losse produkten, de zg. 'efflata', zijn in feite het tijdens de uitbarstingen door hoge gasdruk geëxplodeerde magma, dat daarop in de lucht is gestold en neergevallen. Deze efflata en de andesietlava's moeten zijn uitgeworpen, respectievelijk uitgevloeid, uit één of meer kraterpijpen. De gelaagde opbouw is die van het elders op aarde veel voorkomende type der strato-vulkaan, ook wel vulkanotype genoemd.

Natuurlijk vragen we ons af waar de krater of kraters van de Saba-vulkaan zich bevinden, of althans waar ze eertijds gelegen hebben. Zo duidelijk als de veel jongere Statiaanse Quill-vulkaan — ook een strato-vulkaan — zijn reusachtige krater toont, zo verborgen is de krater van Saba. In de loop der jaren hebben verschillende geologen deze vraag proberen te beantwoorden. Sommigen dachten zich de hoofdkrater in de ruime depressie waar nu The Bottom ligt, begrensd door de hoofdberg en enige zg. bijkegels (foto 8); ligging en helling der lagen maken dat echter onwaarschijnlijk. Anderen zouden eerder de kleine, langwerpige en ondiepe depressie op de top van The Mountain als het overblijfsel van de krater willen zien. Het is ook mogelijk dat Saba in het laatste actieve stadium geen echte krater meer heeft gehad en van het Pelée-vulkaantype (Martinique) was, met uitpersingen van taai-vloeibare lavapropen uit de kraterpijp.

In ieder geval maken de complexe bouw van het vulkaanlichaam, de ver voortgeschreden erosie, de puinstortingen en de zware begroeiing het bijzonder moeilijk de locatie van de oude hoofdkraterpijp en adventief- (neven-) kraterpijpen te vinden. Een onderzoek ter plaatse naar de hellingen der aslagen en de ligging der gestolde lava-uitvloeiingen zou echter wellicht het grootste geheim van dit vulkaaneiland — de meest noordwestelijke vertegenwoordiger van de belangwekkende vulkanische eilandboog — kunnen ontsluieren.

Minder spectaculair maar wetenschappelijk eveneens belangrijk zou het zijn wanneer bij Giles-Quarter aan de zuidkust de locatie kon worden teruggevonden, en nader onderzocht, der door CH. SAINTE-CLAIRE DEVILLE in 1841 verzamelde en door A. LACROIX in 1893 beschreven metamorfe kalksteen. Behoren deze gesteenten tot het pre-vulkanische fundament?

De vulkaan van Saba heeft vóór de algehele uitdoving een stadium gehad dat er geen echte uitbarstingen meer waren maar er nog wel enige werkzaamheid gaande was in de vorm van het uitstoten van zwavelhoudende gassen, afkomstig uit het nog niet helemaal gestolde magma in de diepte. Zulke laat- tot postvulkanische zwavelrijke 'exhalaties', ook 'solfataren' geheten, zijn er vrij veel geweest en we kunnen de plaatsen waar zij voorkwamen, gemakkelijk herkennen aan de afzetting van zwavel en gips (d.i. waterhoudend calciumsulfaat). Het best bekend is de zwavel- en gipslaag van Behind the Ridge, aan de noordkust beneden Hell's Gate. De zwavel is er gedurende korte tijd in ontginning geweest (foto 10; WESTERMANN 1949).

Er zijn thans, naar het schijnt, geen solfataren meer. Wel zijn er enkele warme bronnen langs de kust: laatste zwakke manifestatie van vulkanisme op een eiland waar volgens KRUYTHOFF "nobody now-a-days ever speaks or even thinks 'volcano'".

ST. EUSTATIUS

Het NW–ZO gestrekte eiland St. Eustatius, geologisch zo verwant aan Saba, biedt nochtans een geheel ander aspect. Dit komt vooral tot uiting in het aanwezig-zijn van twee, naar ouderdom en vorm verschillende vulkanische complexen (fig. 5).

Het *oudste dezer complexen* ligt in het noordwesten. Het is opgebouwd uit andesiettuffen, tufbreccies en gestolde andesietlava's, maar we kunnen nauwelijks meer de oude vulkaanvormen reconstrueren, zó ingrijpend was hier de afbraak door erosieve krachten van regenwater en branding: het is een echte

vulkaanruïne geworden. In zijn dissertatie heeft MOLENGRAAFF dit heuvelland beschreven als het overblijfsel van één grote vulkaan, door hem de Noordervulkaan genoemd. Hij onderscheidde

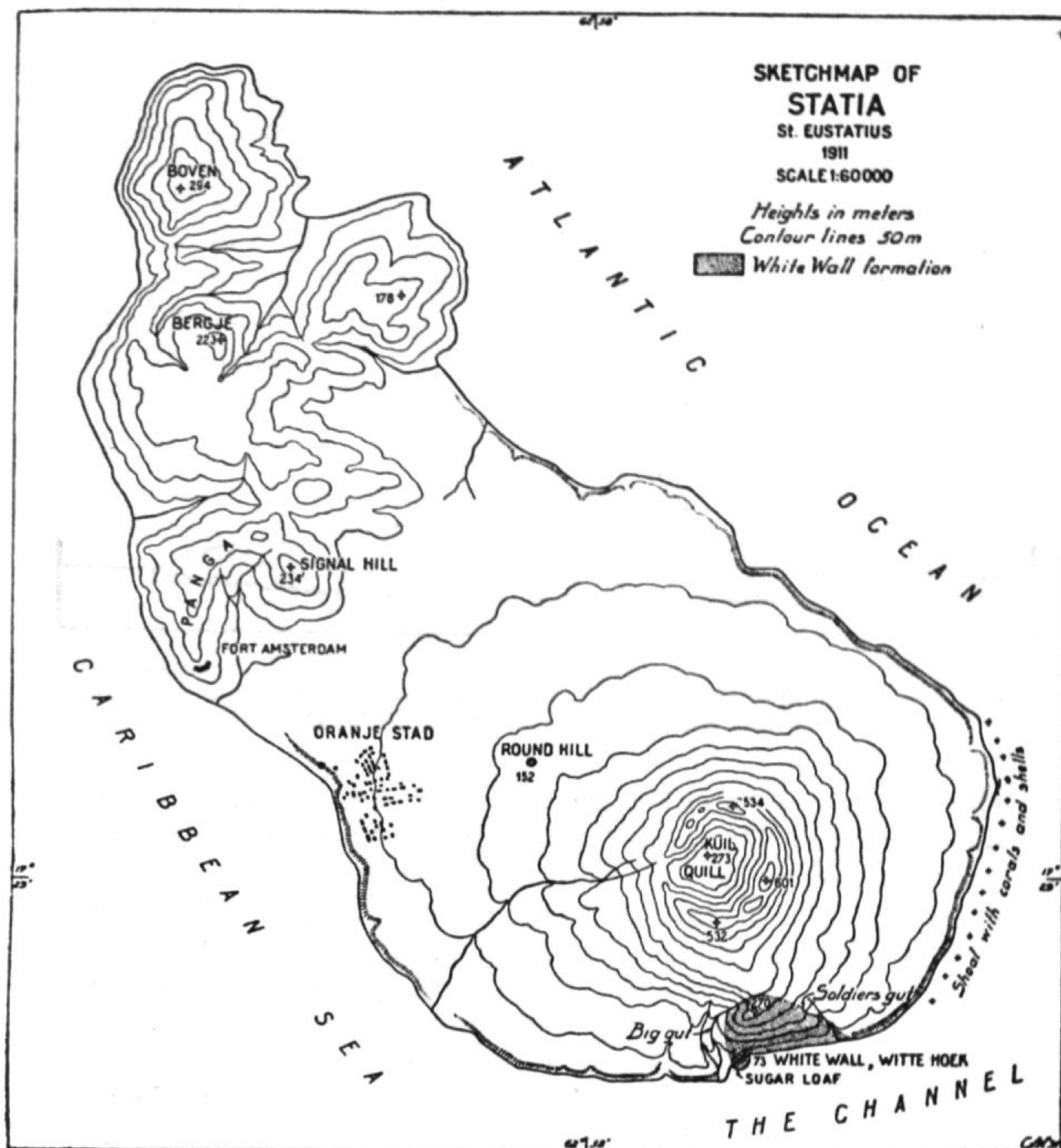

Fig. 5. Schetskaartje van St. Eustatius (uit G. A. F. MOLENGRAAFF 1931)

er op z'n minst drie eruptie-punten: de heuvel Boven (de hoogste top, 294 m) met lavastromen naar het noorden en oosten, het wat lagere Bergje (224 m) vanwaar eveneens lavastromen zijn uitgevloeid, en de hoefijzervormige rug Panga (190 m) tussen

Fort Royale (Fort Amsterdam) en Signal Hill (234 m) welke duidelijk een overblijfsel is van een kraterwal; volgens MOLENGRAAFF zou laatstgenoemde een zijkrater zijn geweest van de grote Noordervulkaan (verg. de schematische fig. 7a).

Denkelijk is dit noordwestelijke vulkanische complex grotendeels van Oud-Kwartaire ouderdom (tabel), in ieder geval niet jonger. Een detailkartering zal een beter inzicht kunnen geven in de geologische bouw van dit gecompliceerde landschap.

Heel wat imposanter is het zuidoostelijke deel van het eiland. De prachtige vulkaankegel *De Quill* — volgens MOLENGRAAFF „over geheel West-Indië bekend en beroemd om zijn fraaie regelmatige gedaante" — beheerst hier het landschap volkomen (foto 12 en 13). De Quill is een mooi voorbeeld van een as-vulkaan, d.i. het laatste stadium van het type der stratovulkaan, met een regelmatige holle profiellijn en een 300 meter

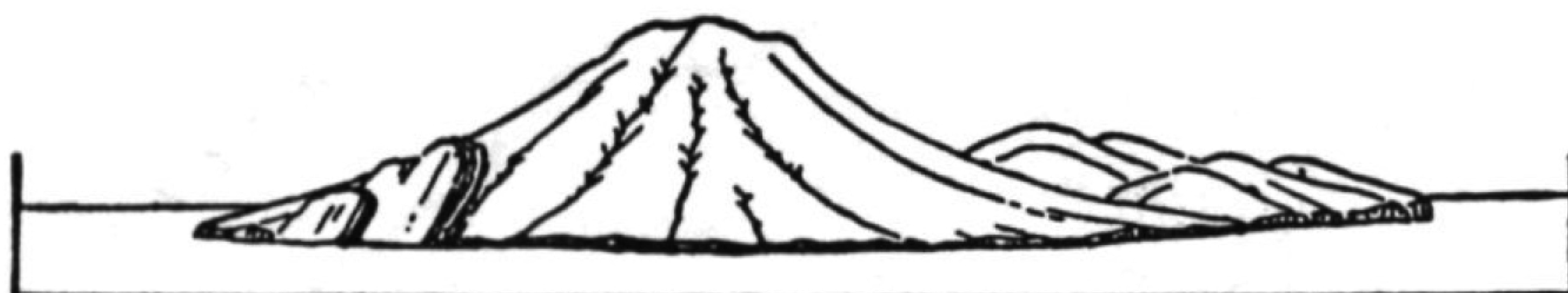

Fig. 6. Schets van St. Eustatius, gezien van St. Kitts. De Sugarloaf en White Wall rusten in steile stand tegen het lichaam van de Quill-vulkaan. Rechts het oude vulkaanlandschap (naar W.M. DAVIS 1928)

wijde, zeer diepe en cirkelvormige krater, welks rand in hoogte varieert tussen 378 m en 601 m en welks bodem op 273 meter boven zeeniveau ligt. De vulkaan dankt zijn naam aan deze krater, eertijds 'de kuil' genoemd. De vulkaankegel is hoofdzakelijk opgebouwd uit uitgeblazen grof en fijn andesietisch materiaal. Dit door gasdruk uit elkaar gespatte en verstoven magma, dat in de lucht is gestold, vinden we thans als 'efflata' terug: lavablokken, vulkanische bommen, (erwt- tot noot-grote) lapilli, puimsteenbrokken, vulkanisch zand en as of tuf. Vooral de laatste uitbarstingen moeten hevig zijn geweest, waarbij als gevolg van een hoge gasdruk en een middelmatige tot hoge taaivloeibaarheid van het magma, vrijwel uitsluitend losse produkten werden uitgeworpen. Lava-uitvloeiingen, die in de vroegere strato-periode van de vulkaan wel hebben plaatsgehad (zie hieronder), zijn uit het latere as-vulkaan-stadium onbekend. Lava-inpersingen zijn er in dit latere stadium denkelijk wél opgetreden.

In historische tijd zijn er geen uitbarstingen geweest, en aangenomen mag worden dat de Quill-vulkaan is uitgedoofd. Hiermede in overeenstemming is de dichte begroeiing met hoog opgaand bos van zowel de krater als de hellingen. Getuige het feit dat de kegel nog maar weinig is aangetast door de erosie, kan de rusttoestand, geologisch gesproken, echter pas zeer kort geleden zijn ingetreden. Evenals op Saba is er in het laatste vulkanische stadium solfatarenwerking geweest, waardoor gipsafzettingen zijn ontstaan.

Op de noordwestelijke helling van De Quill bevindt zich een kleine koepelvormige verhevenheid, Round Hill (foto 12 en 13), vermoedelijk eertijds een adventief-kratertje en thans bedekt met as. Het is niet onmogelijk dat zich hier onder de as een gestolde lavaprop bevindt.

De Quill heeft zeer veel materiaal uitgeworpen, zó dat de vulkaan met zijn voet rust op het oudere, gedeeltelijk afgebroken noordwestelijke complex (fig. 7b). Die vlakke voet draagt daar de naam van Cultuurvlakte. Op de meeste plaatsen grenst de vulkaan met een steil klif, gemiddeld 30 meter hoog, aan zee (foto 11, 13 en 14). Dat duidt er op dat de zee aan de winnende hand is en bezig de vulkaanvoet langzaam maar zeker te slopen. Indien het waar is dat het eiland zich in een dalende beweging bevindt — waarop wijst, ten eerste, dat sommige ruïnes van de uit de 18de eeuw (de periode van 'The Golden Rock') daterende 'benedenstad' van Oranjestad thans door zeewater worden omspoeld (foto 14) en, ten tweede, dat het voormalig zandstrand dat langs de noordkust zou hebben gelegen nu vrijwel verdwenen is — dan zal die afbraak uiteindelijk leiden tot een totale verdwijning van St. Eustatius, al zal het zeker nog vele duizenden jaren duren voor het zover is. Niettemin wordt door het periodiek afstorten en uitslijpen van de klifwand Oranjestad reeds nu bedreigd.

Intussen geeft het kustklif een mooie gelegenheid tot het bestuderen van de daar vrijwel horizontale tuf (as) lagen (foto 11). Het blijkt dat iedere laag onderin de grove componenten bevat; verder naar boven in dezelfde laag is het materiaal minder grof en helemaal bovenin bevindt zich fijne as met puimsteenbrokken en -brokjes. We kunnen deze rangschikking verklaren op twee wijzen: (a) dat bij een uitbarsting eerst vooral grover en later meer fijner materiaal en puimsteen werden uitgeworpen, (b) dat bij een uitbarsting alle materiaal tegelijk werd uitgeblazen en de zware componenten het eerst neervielen, de

lichtere elementen het laatst. Wellicht kan nader onderzoek van de tuflagen leiden tot een keuze tussen beide verklaringen of tot nog weer een andere hypothese.

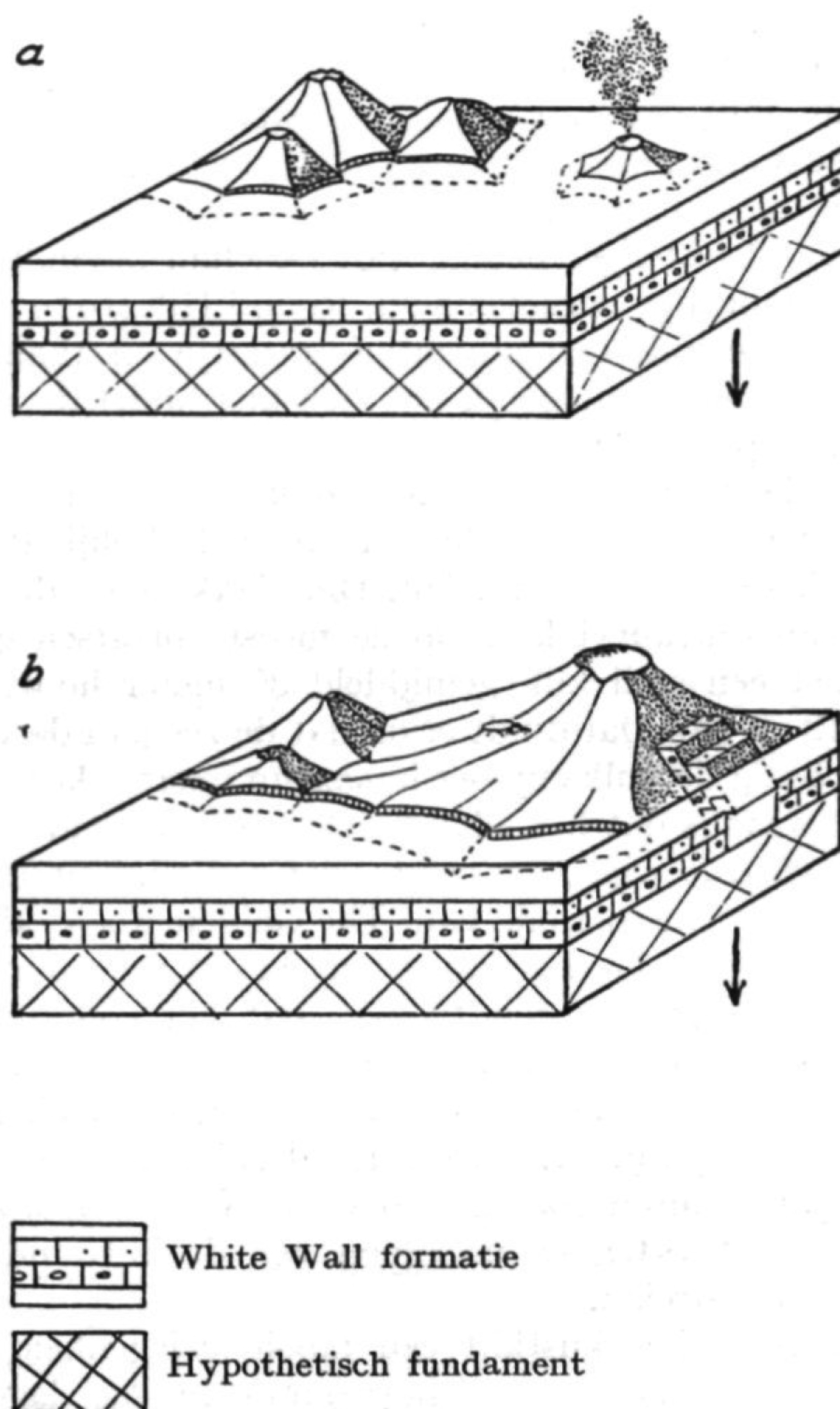

Fig. 7. Blokdiagrammen voorstellende de geologische geschiedenis van St. Eustatius, gezien uit het zuidwesten.

Het is ook opvallend dat over het algemeen de lagen van beneden naar boven, dus van ouder naar jonger, dunner worden. Dit wijst er op dat in vroegere tijden bij de uitbarstingen meer materiaal werd uitgeworpen en afgezet dan later. De uitbarstingen zouden dus in hevigheid zijn afgenomen, en dat lijkt aan-

nemelijk omdat tenslotte het vulkanisme geheel tot rust is gekomen.

Op andere eilanden van de binnenboog, in het bijzonder bij de vulkanen van Martinique en St. Vincent, zijn behalve de gewone vulkanische efflata uitgeworpen gesteente-brokken gevonden die geologisch veel ouder zijn dan die vulkanen zelf, en die blijkbaar losgerukt zijn van het fundament in de ondergrond. MOLENGRAAFF heeft in de efflata van de Quill-vulkaan wél fragmenten gevonden van de, hieronder te bespreken, slechts weinig oudere White Wall formatie; door hem zijn echter géén brokstukken van gesteenten beschreven, welke door de gasdruk zouden zijn losgerukt van een geologisch véél ouder complex dat in de ondergrond van St. Eustatius aanwezig moet zijn (fig. 7). Ook hier kan verder onderzoek tot aardige ontdekkingen leiden.

St. Eustatius bezit — behalve de besproken oude vulkaanresten in het noordwesten en de jongere Quill — nog een zeer merkwaardige gesteente-formatie, zoëven reeds aangestipt: die van de *White Wall* en *Sugarloaf*. Aan de zuidkant van De Quill rusten in hellende stand tegen het vulkaanlichaam twee dikke platen van reusachtige afmetingen (fig. 5, 6, 7b). Zij bestaan uit lagen van koraalkalksteen, schelpkalk, conglomeraat, breccie, zeer poreuze puimsteenlava en tuffen. Naar de witte kleur en de eigenaardige vorm zijn zij respectievelijk genoemd White Wall, de grootste en hoogste plaat die direct tegen de vulkaan leunt (hoogte ongeveer 270 m), en Sugarloaf (73 m), de kleinere plaat aan de zeekant, rustend tegen de westzijde van White Wall (foto 15).

MOLENGRAAFF en andere geologen hebben zich met deze formatie beziggehouden; hun onderzoekingen hebben geleid tot ongeveer de volgende theorie over het ontstaan. Toen het noordwestelijke vulkaancomplex zijn activiteit grotendeels had verloren, nog in het Oud-Kwartaire tijdvak, werd in de directe omgeving op de ondiepe zeebodem een horizontale serie gesteenten gevormd. Afwisselend bezonken er kalkige deeltjes en mariene organismen, die tot kalksteen werden, en as en grof vulkanisch puin van de toen zeer jeugdige Quill, die in tuffen, conglomeraten en breccies werden veranderd; daarnaast werden in rustige perioden koraalriffen opgebouwd (fig. 7a). De puimsteenafzettingen zijn denkelijk afkomstig van een snel gestolde lava-uitvloeiing van schuimig karakter. Een voor de hand liggende veronderstelling is dat al deze lagen zouden rusten op een

abrasie-plat, oorspronkelijk ontstaan tijdens de Pleistocene periode van zeespiegeldaling (fig. 1); zij zouden successievelijk zijn opgebouwd tijdens de laat- en post-Pleistocene langzame zeespiegelrijzing, waarbij ondiep-mariene milieu's afwisselden met land-milieu's. Dit zou wel overeenkomen met de, op grond van de gevonden schelpen waarschijnlijk laat-Pleistocene of vroeg-Holocene (sub-recente) ouderdom. Tenslotte zou door een reusachtige uitbarsting de huidige Quill-vulkaan zijn opgebouwd en een klein gedeelte van de horizontale serie omhoog gedrukt en gekanteld tot de tegenwoordige positie van White Wall en Sugarloaf (tabel, fig. 7b).

Over het mechanisme van de opheffende kracht heeft MOLENGRAAFF zich niet duidelijk uitgesproken. In zijn proefschrift stelt hij dat het „de vulkanische kracht zelve is geweest" die de White Wall heeft opgeheven, en dat „deze kracht zeer lokaal heeft gewerkt" gezien de beide diepe ravijnen aan weerszijden. In 1931 schrijft hij in het Engels over "a violent paroxysmal eruption", zonder nadere aanduiding van de aard daarvan. Toch lijkt een voor de hand liggende verklaring te zijn dat de omhoog gerichte druk werd uitgeoefend door een zijdelings en scheef ten opzichte van de hoofdkraterpijp gevormde lavaprop; het is moeilijk zich een voorstelling te maken van een ander agens. Overigens schijnen er van de veronderstelde lavamassa onder de White Wall geen gesteenten zichtbaar te zijn. De gipslagen op de top van White Wall zouden echter wel als een indicatie van zulk een lavamassa kunnen worden beschouwd. De gips is immers ontstaan uit de laat-vulkanische inwerking van zwavelhoudende gassen (solfataren) op kalksteen en kalkige tuffen, en deze zwavelhoudende gassen moeten afkomstig zijn geweest van een nog niet geheel gestolde lava-inpersing.

Het nabije St. Kitts — het ligt met St. Eustatius op een submarien plateau van maximaal 180 meter diep (fig. 1) — bezit een vergelijkbare formatie van steile, gekantelde kalksteen-, mergel- en tufplaten, die omhooggedrukt zijn door een hier duidelijk zichtbare andesietische lavaprop, de Brimstone Hill (foto 16), waarop in het einde van de 17de eeuw de bekende vesting "Gibraltar of the West Indies" is gebouwd. Volgens TRECHMANN (1932) wijzen de fossielen der omhooggekantelde sedimenten waarschijnlijk op een laat-Pliocene ouderdom, zodat zij dus wat ouder zouden zijn dan White Wall en Sugarloaf. Het is verder belangwekkend, vooral met het oog op hetgeen hierboven is geschreven over de gipslagen van White Wall, dat

de sedimenten plaatselijk zijn aangetast door solfatarenwerking, terwijl aan de westzijde van de heuvel nu nog een sterke SO_2 of H_2S lucht waarneembaar is. De naam 'brimstone', een oude benaming voor zwavel, zou hiervan zijn afgeleid.

White Wall en Sugarloaf vormen tezamen een merkwaardig en zeldzaam fenomeen in de geologische en geomorfologische wereld, en MOLENGRAAFF's uitspraak in 1931 "The problem of the White Wall is not yet solved and fully deserves closer examination" is nog steeds van kracht. O. a. het ouderdomsprobleem eist nader onderzoek.

Het gehele complex, dat zulk een fraai getuigenis geeft van het vermogen van vulkanische krachten om oudere gesteentelagen op te heffen, is waard om voor de wetenschap te worden behouden als een *geologisch monument*. Dat monument zou tevens de top en de krater van De Quill moeten omvatten!

Dat zou betekenen dat alle verstoring of afgraving er moet worden geweerd. Het zou niet meer moeten kunnen gebeuren dat — zoals in de jaren 1934 en 1935 — een vergunning wordt verstrekt tot exploitatie en uitvoer van puimsteen of een andere delfstof. Zo'n exploitatie immers kan niet meer dan een twijfelachtig en tijdelijk gewin brengen, dat nimmer zal opwegen tegen de beschadiging en het verlies van deze zeer waardevolle schepping der Natuur.

De Statiaanse stranden (foto 12), waar die althans de plaats innemen van de reeds besproken steile klifkust, bestaan ten dele uit donkergekleurd zand. Bij analyse blijkt dit zand relatief rijk te zijn aan zwarte titaanijzer- en magneetijzermineralen. De vulkanische gesteenten op het eiland bevatten slechts een gering gehalte aan zulke mineralen. Wanneer echter door verwering en afspoeling de afbraakprodukten binnen het bereik van de branding komen, vindt sortering en concentratie plaats: de soortelijk-lichte mineralen, zoals veldspaten, worden grotendeels weggevoerd en de zware, zwarte korrels blijven achter. Hierdoor heeft het zand plaatselijk zulk een donkere kleur. Menigmaal reeds is er gedacht aan ontginning. Wat gehalte, samenstelling en hoeveelheid betreft, blijken deze strandafzettingen echter een metallurgisch en economisch onaantrekkelijk object te zijn. Dat is in zekere zin maar gelukkig. Immers, het wegzuigen van grote massa's strand- en kustzand zou de afbraak van dit reeds door de zee belaagde eiland alleen maar verhaasten (zelfs indien een gedeelte van het materiaal weer zou worden teruggepompt) en dat zou wel een wat erg hoge prijs zijn voor de te verkrijgen delfstof.

Op St. Eustatius zijn in de loop der tijden verscheidene, zij het meest zwakke, aardbevingen gevoeld. Vele of de meeste

dezer bevingen hebben in laatste instantie te maken met het vulkanisme van de binnenboog. We mogen echter wel aannemen dat sommige aardbevingen uitsluitend worden veroorzaakt door schuivende horizontale of vertikale bewegingen in de aardkorst; daarop wijst ook de gesignaleerde daling van het eiland. In ieder geval bevindt St. Eustatius zich, mét de andere Kleine Antillen, in een wat wij noemen tektonisch actieve zone. In het volgende hoofdstuk wordt een poging gedaan een begrijpelijk beeld te geven van de aard dezer tektonische activiteit.

De Bovenwindse eilanden gezien in het geologische verband der Kleine Antillen

Al eerder werd de plaats aangeduid die St. Martin en Saba-St. Eustatius innemen in de *Kleine Antillen boog*, bestaande uit de *buitenboog*, waar recente of jong-Tertiaire vulkanen ontbreken, en de *binnenboog*, waar zulke vulkanen juist het overheersende element zijn. De buitenboog — die ongeveer 375 km lang is — bestaat uit de eilanden Sombrero, Anguilla, St. Martin, St. Barthélemy, Barbuda, Antigua, Grand Terre (oostelijk Guadeloupe), Désirade en Marie Galante. De binnenboog — ongeveer 750 km lang — begint bij Saba en is van daar te vervolgen over St. Eustatius, St. Kitts, Nevis, Montserrat, Guadeloupe (west), Dominica, Martinique, St. Lucia, St. Vincent, de Grenadines (waaronder Carriacou) en Grenada.

Het is mogelijk, dat de binnenboog zich zelfs westnoordwest van Saba uitstrekt. De zeediepte-kaart van West-Indië (blad 210, Ministerie van Marine, 's-Gravenhage) toont namelijk op ongeveer 20 km, 24 km, en 30 km westnoordwest van Saba, diepten van respectievelijk slechts 84 m, 87 m, en 82–128 m, temidden van zeediepten variërende van 411 tot 921 m. Deze cirkelvormig aangegeven ondiepe plekken, waar volgens de kaart steen, koraal en koraalzand voorkomen, liggen vrijwel in het verlengde van de lijn St. Eustatius—Saba, welke beide eilanden 26 km van elkaar verwijderd zijn. De indruk wordt gewekt dat deze ondiepe plekken de toppen zijn van onderzeese vulkanen. Het is echter ook mogelijk dat zij iets te maken hebben met de nabije ondiepe Saba-bank, welks noordelijke punt, westelijk van Saba, bijna reikt tot de as van de verlengde binnenboog (fig. 1).

De Kleine Antillen boog, de rij van Benedenwindse eilanden langs de noordkust van Venezuela, de Grote Antillen boog en de langgestrekte groep der Bahama-eilanden vormen alle zeer opvallende guirlandes aan de rand van het Caribische bekken, dat overigens wordt begrensd door de noordkust van Zuid-Amerika en de relatief smalle Centraal-Amerikaanse intercontinentale

landbrug. Het is te begrijpen dat er in de loop der jaren vele theoriën zijn ontworpen over de geologische opbouw, de tektoniek, van dit gebied. Er zijn welhaast evenveel ideeën als prominente geologen die in of over deze streken hebben gewerkt. Het recente symposium van J. BUTTERLIN (1956) heeft op duidelijke wijze de verschillende theorieën gerecapituleerd en op hun mérites onderzocht. Enkele dezer theoriën mogen hier worden besproken, in het bijzonder die welke betrekking hebben op de Kleine Antillen boog en welke tevens aansluiten aan hypothesen berustend op elders op aarde gedane waarnemingen.

De aandacht moge allereerst worden gevraagd voor de beschouwingen van L. M. R. RUTTEN (1934, 1935). Deze Utrechtse geoloog was een krachtig verdediger van de opvatting van ED. SUESS — de schrijver van het klassieke werk *Das Antlitz der Erde* (I, 1885) — dat de Cordilleras de los Andes van Zuid-Amerika tektonisch via het Kustgebergte van Venezuela en de boog van Kleine en Grote Antillen met de gebergte-ketens van Mexico en westelijk Noord-Amerika zijn verbonden. RUTTEN keerde zich daarbij tegen de geologen, die de west-oost keten van de Grote Antillen door de Atlantische Oceaan met Europa (bijv. de Pyreneeën) willen verbinden en het Venezolaanse Kustgebergte via Trinidad met de Noord-Afrikaanse Atlas; volgens deze geologen zou de Kleine Antillen boog in hoofdzaak slechts een reeks vulkanen zijn, die hun bestaan danken aan een zwakgebogen dwarsspleet in de aardkorst, noord-zuid verlopend en dus loodrecht op de veronderstelde west-oost ketens.

RUTTEN heeft inderdaad waarschijnlijk kunnen maken, op grond van geologische gegevens, dat Barbados een natuurlijke voortzetting vormt van het Kustgebergte van Venezuela en Trinidad, en dat de eigenlijke Kleine Antillen boog in het zuiden samenhangt met de Benedenwindse eilandenreeks, in het noorden met de Grote Antillen.

Het blijkt dat de buitenboog-eilanden gesteente-formaties hebben, die teruggaan tot het Eoceen. Ook de jong-vulkanische binnenboog-eilanden hebben een fundament dat veel ouder is dan die vulkanen. We weten o.a. van Martinique en Carriacou dat de jong-vulkanische afzettingen er rusten op zwakgeplooide Oligocene en Miocene tuf- en kalk-formaties. Brokstukken van kwartsdioriet, micaschist en andere diepte- en metamorfe gesteenten, naar buiten geslingerd door o.m. de vulkanen van Martinique en St. Vincent, zijn wellicht afkomstig van een nog ouder fundament (Eoceen? Vergelijk de buitenboog-eilanden).

Alzo is aangetoond dat de ondergrond van de Kleine Antillen niet wezenlijk verschilt van die van de aansluitende landen en eilanden.

In dit verband moge er nog op worden gewezen dat de landverbinding tussen Noord- en Zuid-Amerika via Centraal-Amerika pas zeer laat tot stand is gekomen. Van het Mesozoicum tot het Plioceen zijn de Noord- en Zuid-Amerikaanse continenten bijna aldoor gescheiden geweest. Eerst in het Plioceen werden zij daar voor goed verenigd.

RUTTEN heeft voorts een parallel getrokken tussen de Antillenboog en de weliswaar minder opvallende maar toch duidelijk onderscheidbare eilandenboog der zogenaamde Zuidelijke Antillen, zich uitstrekkende tussen Vuurland via Zuid-Georgië en de Sandwich-eilanden naar de Antarctis. Beide bogen liggen daar waar de Amerikaanse en Antarctische continenten sterk versmald zijn. RUTTEN vroeg zich in 1935 af of de twee bogen hun ontstaan zouden danken aan de door A. WEGENER in 1912 en 1915 veronderstelde westwaartse drift en „Noordpoolvlucht" dezer continenten. De noord-zuid gestrekte continentale massa der Amerika's en Antarctica zou op de beide smalle, het minst weerstand biedende plaatsen naar het oosten ingeknikt zijn en als het ware „achtergebleven" zijn ten opzichte van de westwaarts bewegende hoofdmassa's. Het inknikken zou dan veroorzaakt zijn door het elkaar in noord-zuid richting naderen dezer hoofdmassa's.

Toen RUTTEN deze beschouwing gaf, was hij zich echter bewust van het speculatieve karakter ervan. Na — als inleiding voor een verklaring — te hebben opgemerkt: „Während die bisherigen Betrachtungen auf dem festen Boden der Tatsachen fussten, ist es notwendig, diesen zu verlassen, wenn man versucht, eine Erklärung für das Auftreten des Antillenbogens zu geben", besloot hij zijn theorie met: „Es liegt uns fern, diese Erklärung selbst nur als wahrscheinlich zu betrachten, aber, solange Wegener's Betrachtungsweisen als erlaubt gelten, wird man doch mit dieser Erklärungs*möglichkeit* Rechnung tragen müssen".

WEGENER's theorie over de drift der continenten biedt uitermate boeiende aspecten en naar verhouding eenvoudige verklaringen voor verschillende geologische verschijnselen, o.a. — zoals we gezien hebben — wat betreft het Caribische gebied. Deze theorie veronderstelt onder meer dat sedert ongeveer de Krijtperiode (het jongste Mesozoicum, een 70–100 millioen jaar geleden) het Amerikaanse continent zich zou hebben losgemaakt van Europa-Afrika en westwaarts alsmede van de Noordpool weg, zou zijn gedreven. Hoewel, zoals opgemerkt, deze hypothese om verschillende redenen aannemelijk lijkt, is zij minder gemakkelijk aanvaardbaar voor wat betreft het mechanisme en de krachten der beweging en misschien ook ten aanzien van de aard van de bodem der thans scheidende oceanen.

A. HOLMES heeft in 1929 WEGENER's theorie verder ontwikkeld. Door opstijgende en centrifugaal in alle horizontale richtingen uiteenwijkende stromingen in het substratum onder de aardkorst zouden de beide oorspronkelijke continentschollen — de ene bij de Noordpool, de andere ter plaatse van de Zuidpool — uit elkaar gedrukt zijn. De losgescheurde delen Noord-Amerika respectiefelijk Zuid-Amerika zouden elkaar naderen en daardoor de plooiingsketens in het Caribische gebied hebben veroorzaakt.

De geofysische beschouwingen van F. A. VENING MEINESZ (1956) sluiten de betrekkelijk jong-geologische continentdrift, zoals door WEGENER en HOLMES gedacht, geheel uit. Volgens hem werd het patroon der continentverspreiding in een veel vroeger stadium der aardgeschiedenis vrijwel gefixeerd; het zou onwaarschijnlijk moeten worden geacht dat er bijvoorbeeld in de laatste duizend millioen jaren nog grote wijziging in de ligging en vorm der continenten en oceanen zou zijn opgetreden. Op kleine schaal vonden en vinden volgens VENING MEINESZ echter wel nog vervormingen in de aardkorst plaats; daarop wordt in het onderstaande teruggekomen.

Zonder stelling te nemen in de controverse over het ontstaan en de beweging der continenten, is het overigens wel aardig de lezer met een afbeelding te tonen welke voorstelling de Cubaanse geoloog J. I. CORRAL zich in 1939 maakte ten aanzien van de verschuiving der Grote Antillen binnen het Caribische gebied. Fig. 8 geeft een merkwaardig beeld van

Fig. 8. CORRAL's hypothese over de ligging der Grote Antillen ten noorden van Colombia en Venezuela vóór hun noordwestwaartse drift in en sedert het Boven-Mioceen (naar J. I. CORRAL 1939)

de opeenhoping der Grote Antillen langs de noordzijde van Zuid-Amerika vóórdat zij in het Boven-Mioceen hun gezamenlijke noordwestwaartse drift zouden zijn begonnen; sedert het Pleistoceen zou het „blok" meer westwaarts zijn gedreven en daarbij uiteengeschoven tot de huidige eilanden. De Kleine Antillen, die CORRAL beschouwt als uitsluitend oceanisch-vulkanisch, en de Benedenwindse eilanden vindt men op zijn kaartje niet. Zij spelen in zijn hypothese — die overigens hoogst onwaarschijnlijk is — geen rol!

In latere publikaties over West-Indië heeft RUTTEN de kwestie der continentverschuivingen buiten beschouwing gelaten. Be-

langrijk blijft echter dat zijn zienswijze omtrent de tektonische verbinding tussen Grote Antillen, de Kleine Antillen boog en de Venezolaanse kustketen sterke steun heeft gekregen door hetgeen sedert 1926 bekend is geworden over de verdeling der zogenaamde zwaartekrachtsanomalieën in het Caribische gebied.

In 1926 werd door VENING MEINESZ — tijdens de reis met de Nederlandse onderzeeboot K XIII — een duidelijke, langgestrekte zone van negatieve zwaartekrachtsafwijkingen ontdekt, nadat door hem eenzelfde zone was gevonden in de Maleise Archipel, parallel aan de lijn der Grote en Kleine Soenda-eilanden. De Caribische zone werd door hem en enige Amerikanen verder onderzocht met behulp van Amerikaanse onderzeeërs (1928, 1932, 1937, e.v.[1])). Deze negatieve zone blijkt zich uit te strekken van Cuba's oostpunt tot westelijk van Trinidad, langs de buitenzijde van en parallel aan de Grote en Kleine Antillen boog (fig. 9). Barbados en het zuidelijke deel van Trinidad liggen precies in de zone-as. De breedte van de zone varieert van ongeveer 100 tot 200 km. Ook ten noorden van Aruba, Curaçao en Bonaire strekt zich een dergelijke negatieve zone uit.

Evenwijdig met en aan beide zijden van de negatieve zones bevinden zich zones van positieve zwaartekrachtsanomalieën. Een duidelijke positieve zone strekt zich uit van St. Lucia over Martinique, Marie Galante, Guadeloupe-Grand Terre, Antigua en verder noord-noordwest. Aruba en Curaçao blijken deel uit te maken van een positieve zone, ten zuiden van en evenwijdig aan de hierboven genoemde negatieve zone.

De aarde is, naar men denkt, opgebouwd uit een korst, een mantel en een kern. De korst — vergeleken met de doorsnede van de aarde maar een zeer dunne laag — zou in de *continentale* gebieden ongeveer 35 km dik zijn en bestaan uit: helemaal aan de oppervlakte hier en daar sedimentaire (afzettings-) gesteenten met een soortelijk gewicht van 2,5, daaronder granietische gesteenten (s.g. 2,67) en aan de onderzijde een waarschijnlijk bazaltische laag (s.g. 3,00). Deze korst van 35 km kan als een starre laag beschouwd worden, als het ware drijvend op de plastische mantel van denkelijk geheel olivijn (s.g. 3,3), welke zich tot 2900 km diepte uitstrekt.

In de centrale *oceaan*gebieden zou de korst slechts bestaan uit een dunne sedimentlaag (waar aanwezig maximaal 3 km dik) en daaronder uit een eveneens tamelijk dunne, waarschijnlijk bazaltische laag van in het algemeen niet meer dan 5 km en in ieder geval minder dan 15 km dik. Onder deze dunne korst van de oceanen zou de mantel van olivijn zich

---

[1]) In het najaar van 1957 worden met een Nederlandse onderzeeboot de waarnemingen voortgezet, o.a. in het gebied tussen Curaçao en Panama (onder auspiciën van de Rijkscommissie voor Geodesie).

bevinden. Deze mantel is denkelijk tot op een diepte van 35 km onder de oceaanbodem (vergelijk de onderzijde van de starre korst der continenten) als star te beschouwen; daar beneden zou de mantel, tengevolge van de hoge temperatuur, plastisch zijn.

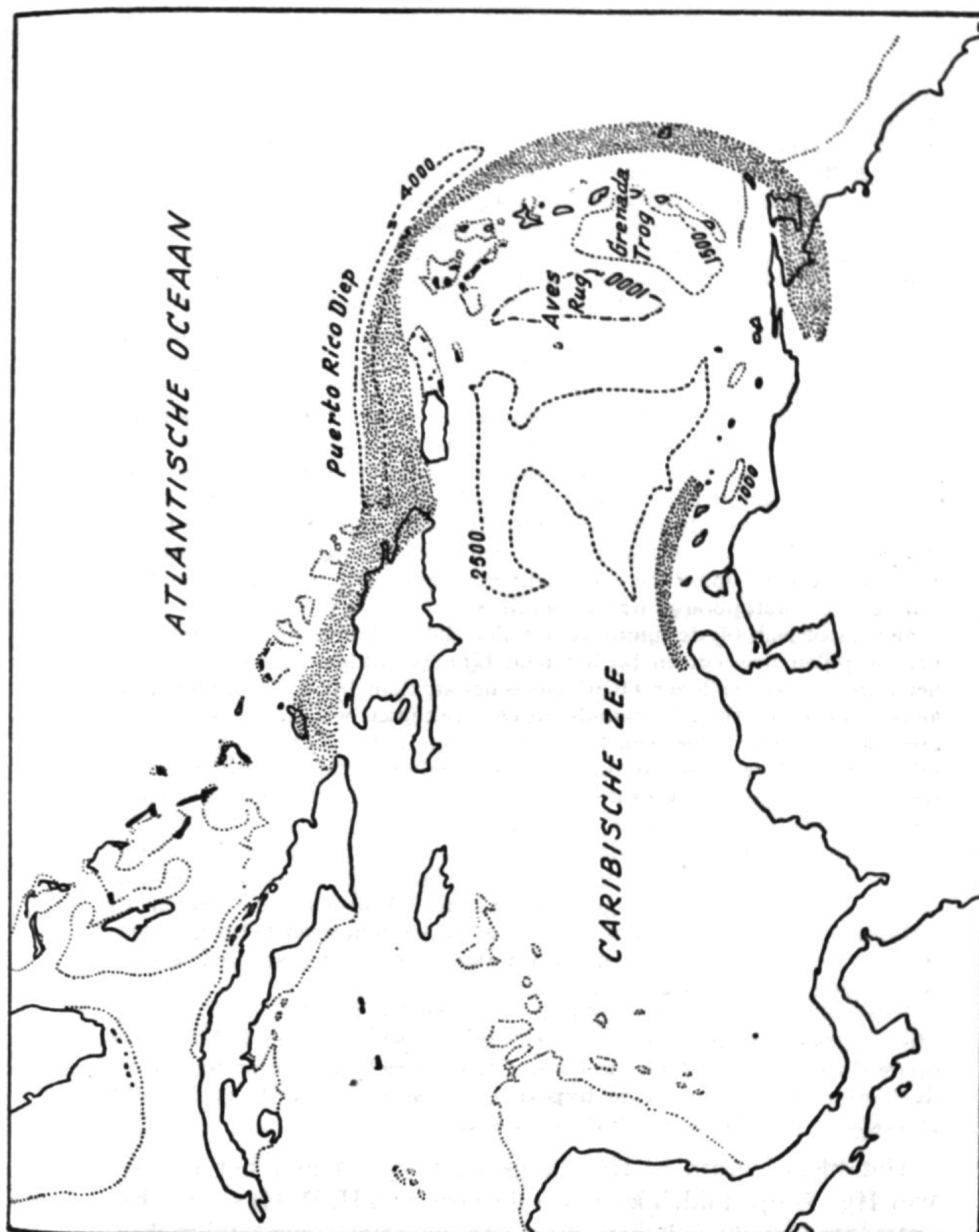

Fig. 9. Schetskaartje van de zone van negatieve zwaartekrachtsanomalieën in het Caribische gebied; dieptelijnen in vademen (ong. 1,8 m) (naar H. H. Hess 1950 en J. W. de Bruyn 1951)

In werkelijkheid is de opbouw veel ingewikkelder dan hierboven schetsmatig is uiteengezet. Recente seismische experimenten hebben zulks wel geleerd. Voor een globaal begrip van de tektoniek, zoals deze is afgeleid uit de zwaartekrachtsverdelingen, kan echter volstaan worden met het vereenvoudigde leerboekbeeld.

De door VENING MEINESZ opgestelde theorie gaat ervan uit dat episodisch optredende convectie-stromingen in de plastische mantel — met een snelheid van de orde van grootte van enkele cm per jaar (!) — worden teweeggebracht door de afkoeling van de aarde. Deze stromingen oefenen meeslepingskrachten uit op de er boven drijvende korstschollen, waardoor over grote gebieden een horizontale samendrukking in die korstschollen wordt veroorzaakt, tot gevolg hebbende een naar binnen (beneden) knikken van de korstlaag langs een bepaalde, smalle en langgerekte zone. Deze naar-binnen-knikking van de korst met zijn soortelijk lichtere materiaal in het soortelijk zwaardere substratum van de mantel, geeft de opvallende verdeling van de zwaartekrachtsafwijkingen en in het bijzonder de lange, smalle zone van negatieve anomalieën. In fig. 10 is zeer schetsmatig weergegeven de opbouw van de aardkorst in een continentaal gebied, met de lagen van verschillend soortelijk gewicht, de knik-naar-binnen van de starre korst tot in de plastische mantel en de daarop berustende zwaartekrachtsafwijkings-curve. Het is gemakkelijk te zien hoe ter plaatse van de inknikking materiaal van naar verhouding gering soortelijk gewicht materiaal van hoger soortelijk gewicht verdringt en zodoende een negatieve zwaartekrachtsafwijking tengevolge heeft. Aan beide zijden van de negatieve curve bevinden zich zwakkere positieve afwijkingen. Voor de oceaangebieden geldt in principe hetzelfde inknikkingsmechanisme maar de verhoudingen zijn hier, in verband met de afwijkende korstopbouw, wat verschillend.

Men moet zich bij de figuur voorstellen dat de korstlaag in de richting van de pijlen beweegt en bij het naar-binnen-knikken omlaag buigt als het ware over een rollager. Overigens is het aannemelijk dat hier niet sprake is van een korstlaag bestaande uit één stuk maar wel van verschillende grote korstschollen (met een horizontale afmeting van enkele honderden kilometers); deze door breuken gescheiden korstschollen bewegen zich weliswaar alle gelijkelijk in de richting van de knikzone, maar verschuiven tezelfdertijd ten opzichte van elkaar.

VENING MEINESZ meent dat de bovengenoemde convectie-stroomstelsels in de geschiedenis van de aarde meermalen zijn opgetreden en dan de beschreven tektonische gevolgen hadden. Volgens hem zouden zij gedurende perioden van 40 à 70 millioen jaren achtereen hebben aangehouden; deze perioden zouden hebben afgewisseld met rustpozen, zonder stromingen, van 150 à 200 millioen jaren.

In de bij de literatuur vermelde werken van VENING MEINESZ en HESS (die zijn beschouwingen over het Caribische gebied grotendeels baseert op de theorie van eerstgenoemde) kan de lezer zich nader orienteren over de hierboven kort vermelde hypothesen, alsmede over de geologische en tektonische betekenis van de knikzone.

Het blokdiagram in fig. 11 geeft, tezamen met het kaartje van fig. 9, op duidelijke wijze de visie van H. H. HESS over het ontstaan van de gebogen zone van negatieve zwaartekrachts-

afwijkingen aan de buitenzijde van en parallel met de Antillenboog. We zien dat Barbados juist boven de knikzone (negatieve zone) is gelegen; hetzelfde geldt voor het Puerto Rico Diep. De naar-binnen-knikking van de aardkorst bij de Antillenboog zou zijn begonnen in het Eocene tijdvak, dat is dus een 50 à 60 millioen jaren geleden (vergelijk met de bovengenoemde periode der convectie-stromingen van 40–70 millioen jaren!)

Het jong-Tertiaire en recente vulkanisme van de neo-vulkanische Kleine Antillen, gelegen dus aan de binnenzijde van de negatieve zone, laat zich mede verklaren in verband met de inknikkings-theorie. We vinden hetzelfde verschijnsel in de Maleise Archipel; ook daar ligt een rij van vulkanen aan de concave (binnen-) zijde van de negatieve zwaartekrachtszone. HESS geeft er de volgende verklaring voor.

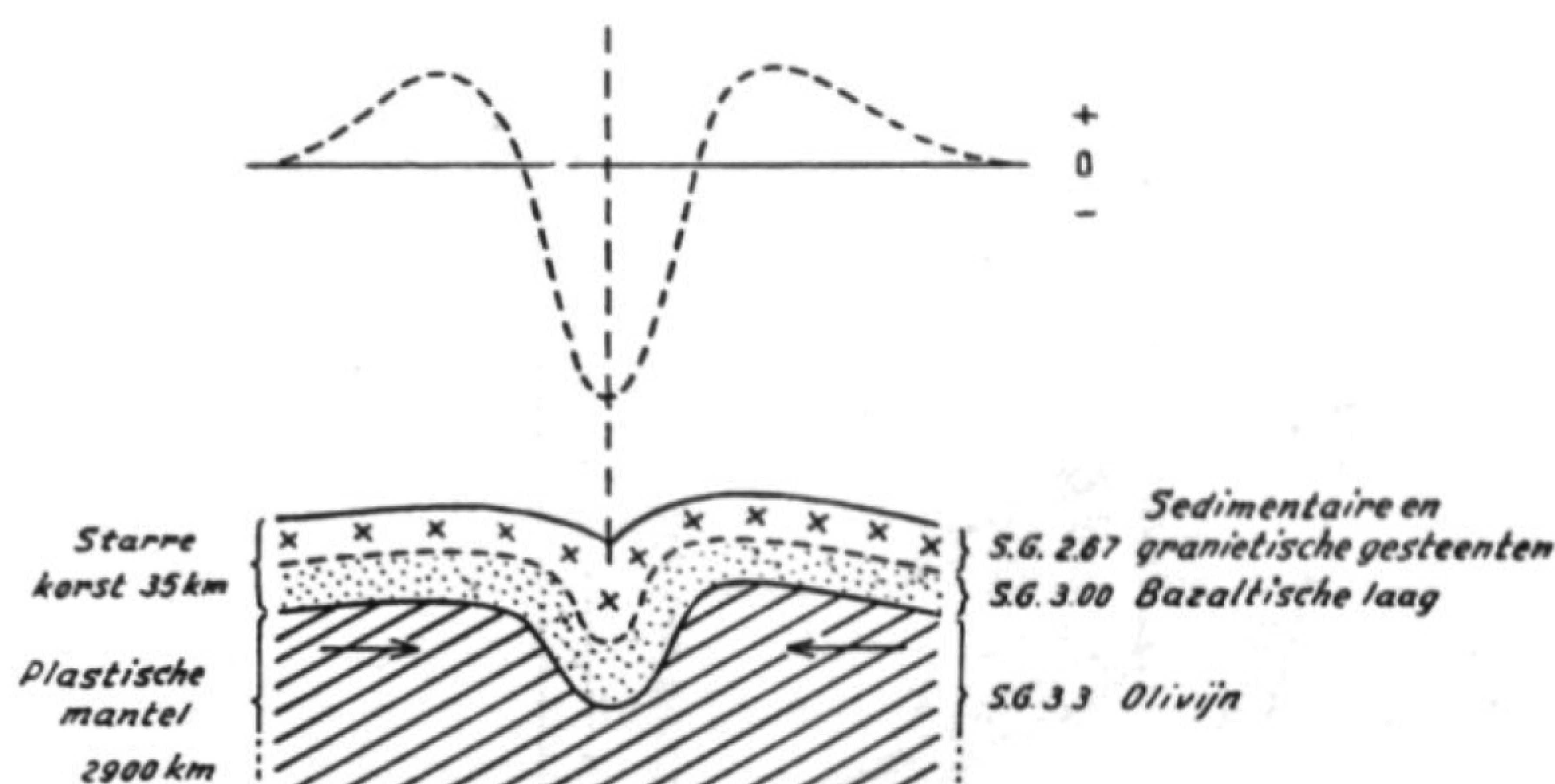

Fig. 10. Hypothetische dwarsdoorsnede van de zone van zwaartekrachts-afwijkingen in een continentaal gebied, tonende de veronderstelde naar-binnen-knikking van de soortelijk lichtere aardkorst in de soortelijk zwaardere, plastische mantel en de daaruit resulterende anomalie-kromme

De horizontale aardkorstbeweging, veroorzaakt door de convectiestromingen in de mantel en leidende tot een inknikking langs een gebogen zone, geschiedt van twee kanten: van de binnenzijde én van de buitenzijde naar de gebogen knikzone (zie fig. 10 en 11). Bij de eerstgenoemde beweging treedt er rek in de aardkorst op, aangezien deze korst zich over een steeds langer-wordend gebogen front uitstrekt. Door die rek ontstaan aan de binnenzijde radiale spleten in de aardkorst, ongeveer loodrecht op de knikzone, welke het magma gelegenheid geven naar de oppervlakte te stijgen. Zodoende ontstonden, op een min of meer vaste afstand van 160 à 200 km binnen de knikzone,

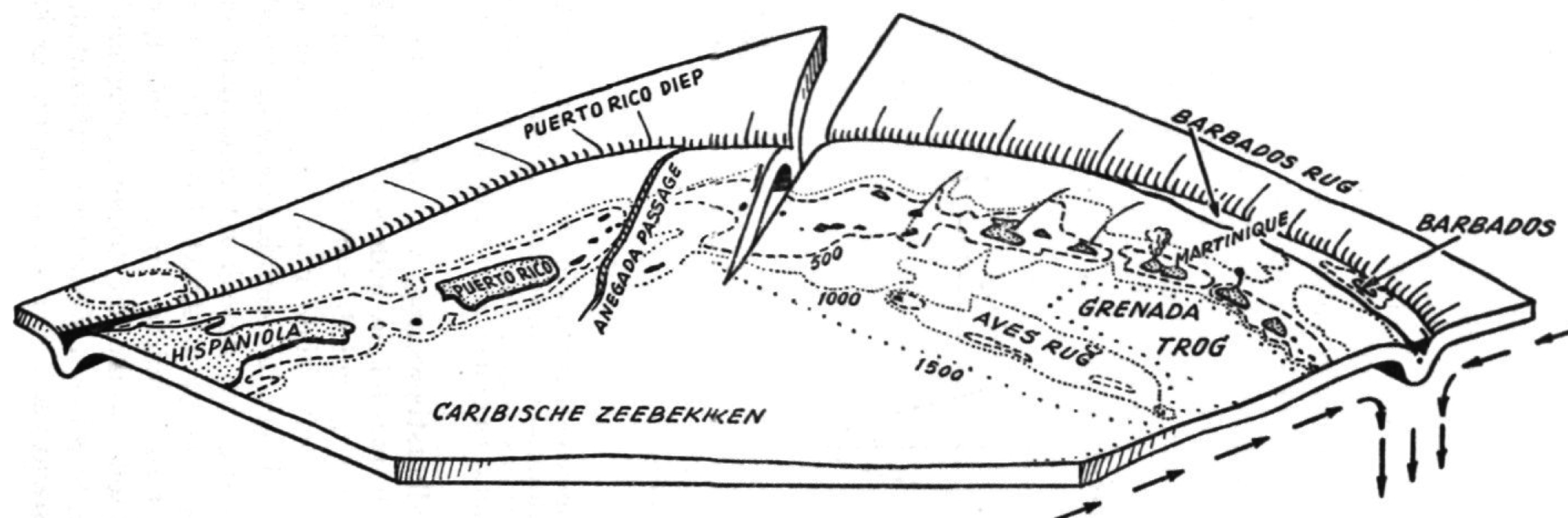

Fig. 11. Blokdiagram van het noordoostelijke Caribische gebied, voorstellende de relatie tussen de topografie, het vulkanisme, de breukvorming en de naar-binnen-knikking van de aardkorst bij de zone van negatieve zwaartekrachts-anomalieën. De pijlen geven de subcrustale convectie-stroming aan. Ongeveer ter plaatse van de Bovenwindse eilanden is een sector uit het blokdiagram genomen om ook daar de knik van de aardkorst te tonen. Dieptelijnen in vademen (ong. 1,8 m)) (naar H. H. Hess 1950)

de eveneens in een boog gelegen vulkanische Kleine Antillen. In fig. 11 zijn enkele dezer radiale spleten aangeduid. Het is opvallend dat het hedendaagse vulkanisme geconcentreerd is in het midden van de boog, waar blijkbaar de rek thans het grootst is: vooral St. Vincent met de vulkaan La Soufrière en Martinique met de Montagne Pelée. Helemaal in het zuiden (Grenada) en in het noorden (Saba, St. Eustatius) zouden de huidige omstandigheden voor de vorming van rekspleten ongunstig zijn, zodat het vulkanisme daar — zij het kortgeleden — tot stilstand is gekomen.

Het is duidelijk dat de beweging van de aardkorst van de convexe (buiten-) zijde naar de knikzone toe, een verkorting en dus samenstuwing van deze korst geeft; aan de buitenzijde van de knikzone treedt derhalve geen vulkanisme op.

De vraag kan nu worden gesteld waarom er behalve de neovulkanische binnenboog ook een niet-meer-vulkanische buitenboog bestaat, eveneens aan de concave zijde van de knikzone. We kunnen bijv. denken aan Saba en St. Eustatius enerzijds en St. Martin met het geologisch verwante buureiland St. Barthélemy anderzijds.

De inknikkings-theorie geeft ook op bovengenoemde vraag een antwoord. We moeten er daarbij van uitgaan dat de gebogen knikzone, die in het Eoceen werd gevormd, en de rekspletenzone aan de binnenzijde daarvan niet van plaats zijn veranderd en dus evenmin ten opzichte van elkaar zijn verschoven. Christman en Hess menen dat het Eocene-Oligocene vulkanisme van St. Martin en St. Barthélemy (waaronder begrepen de intrusies der verschillende magma's) gebonden was aan rekspleten ongeveer ter plaatse van Saba en St. Eustatius. Met andere woorden, St. Martin en St. Barthélemy, althans hun voorgangers, zouden sedert het Eoceen-Oligoceen mét de bewegende aardkorst mee ongeveer 60 km naar het noorden of noordoosten zijn bewogen, in de richting van de knikzone (verg. de pijlen in fig. 11). Eenmaal buiten de zone der rekspleten gekomen zijnde, zou er de vulkanische activiteit voorgoed zijn opgehouden; dit stemt overeen met hetgeen we vinden: de afzettingen op St. Martin en St. Barthélemy jonger dan het Oligoceen, zijn niet van vulkanische afkomst.

De genoemde afstand van 60 km zou door de naar de knikzone bewegende aardkorst moeten zijn afgelegd sedert het midden of einde van het Oligoceen, derhalve in gemiddeld 36 millioen jaren. Dat zou een snelheid betekenen van ongeveer 1 meter in

600 jaar, hetgeen wel wat minder is dan de door VENING MEINESZ veronderstelde snelheid der convectie-stromingen in de aardmantel van enkele cm per jaar!

Er bevinden zich tussen St. Martin-St. Barthélemy en Saba-St. Eustatius geen eilanden of resten van eilanden. Daaruit zouden we dus de gevolgtrekking kunnen maken dat er sedert het Oligoceen in de rekspletenzone alleen nog maar in het Kwartair vulkanisme is opgetreden, waaraan Saba en St. Eustatius hun ontstaan danken. Om de een of andere reden zou dus tussen het Oligoceen en het Kwartair de rek niet zodanig zijn geweest dat er opstijging van het magma het gevolg van was. Het is natuurlijk ook mogelijk dat wel steeds rekspleten aanwezig waren, maar dat door andere omstandigheden dit niet leidde tot vulkaaneiland-opbouwende intrusies en extrusies.

Niet zo gemakkelijk verklaarbaar is de positie en de aard van de Saba-bank. We kunnen het bestaan van dit thans geabradeerde en verdronken eiland, welks geologische bouw geheel onbekend is, moeilijk inpassen in de bovenbeschreven hypothese.

De eilanden van de buitenboog zijn alle oud-vulkanisch; het vulkanisme heeft er hoogstens tot het begin van het Mioceen geduurd en is daarna voorgoed tot rust gekomen. Dit komt dus overeen met de zienswijze van CHRISTMAN-HESS. Een probleem doet zich echter voor ten aanzien van sommige eilanden van de neo-vulkanische binnenboog, vooral Martinique en Carriacou. Deze blijken niet alleen Kwartair-vulkanische afzettingen te hebben maar ook vulkanische tuffen van Miocene en zelfs Oligocene ouderdom. Op het eerste gezicht zouden we daaruit dus de conclusie moeten trekken dat deze eilanden sedert het Oligoceen in de rekspletenzone zijn gelegen en dat hier geen noemenswaardige aardkorstbeweging in de richting van de knikzone heeft plaatsgehad. Of zouden we mogen aannemen dat de Oligo-Miocene tuffen op Martinique en Carriacou afkomstig zijn van nabije vulkanische centra die toentertijd in de rekspletenzone lagen en thans verdwenen zijn? De Oligo-Miocene voorgangers van Martinique en Carriacou moeten dan westelijk van die vulkanische centra hebben gelegen. Er mag in dit verband wel op worden gewezen dat het zuidelijk deel van de Kleine Antillen alleen uit een neo-vulkanische boog bestaat; een buitenboog ontbreekt hier. Het is duidelijk dat het lang niet eenvoudig is alle verschijnselen op aanvaardbare wijze met de CHRISTMAN-HESS-theorie te verklaren.

Na de beschouwing over het vulkanisme der Kleine Antillen

Foto 1. Bonte afwisseling van harde tuflagen van de Pointe Blanche formatie (afgestort blok). Old Battery, Pointe Blanche schiereiland, *St. Martin*. (P. Wagenaar Hummelinck).

Foto 2. Pointe Blanche schiereiland, *St. Martin*, uit het zuiden gezien. Duidelijk gelaagde, zwak-hellende tuflagen van de Pointe Blanche formatie. (P. Wagenaar Hummelinck).

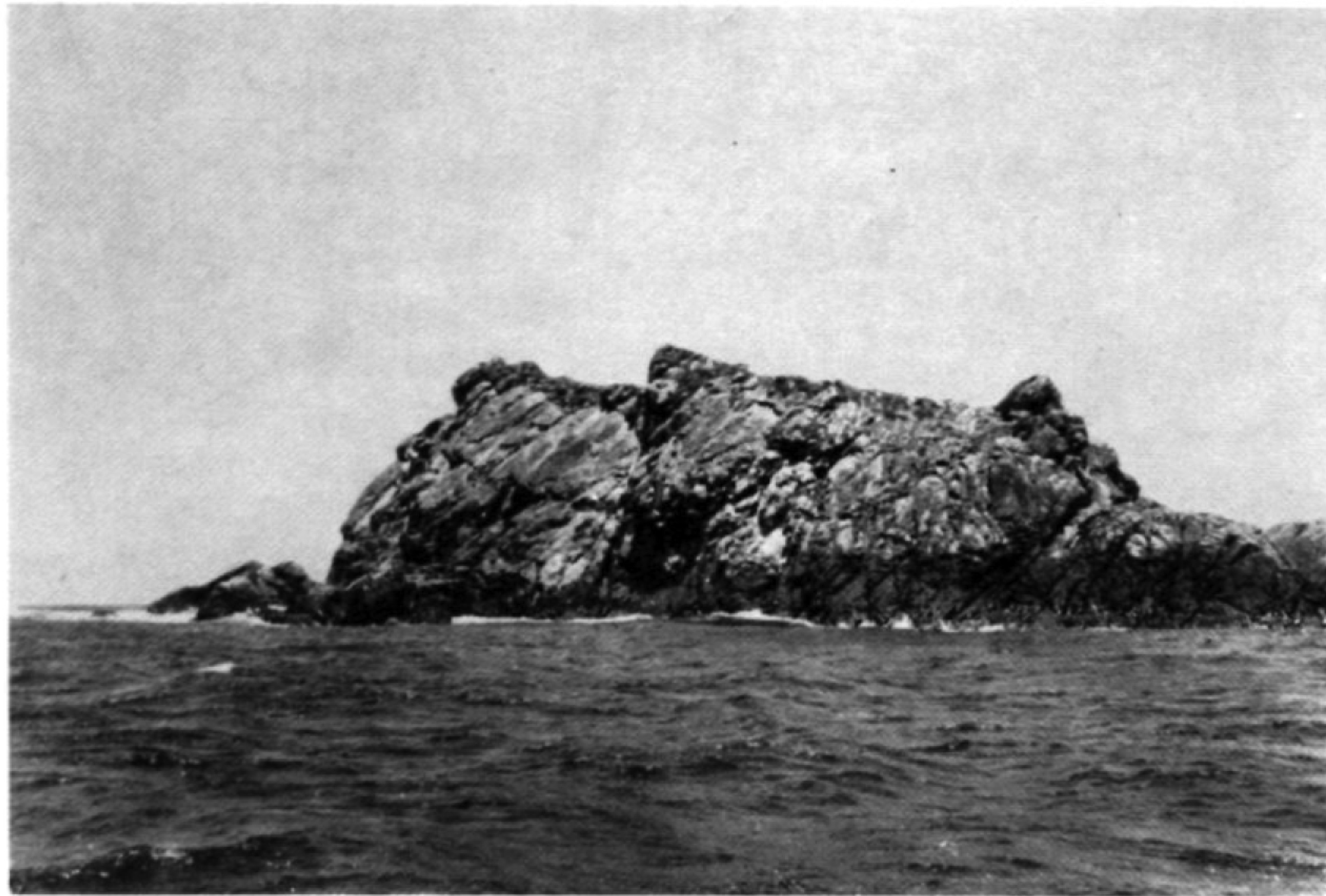

FOTO 3. Mal Aborder of Molly Beday, een oostelijk van *St. Martin* gelegen porfierietrots. (P. Wagenaar Hummelinck).

FOTO 4. Fraai gelaagde, hellende Pointe Blanche tuffen (rechts) waarop in het Onder-Mioceen de massieve kalksteen van de Low Lands formatie (links en middenboven) is afgezet. Kool Baai, *St. Martin*. (J.H.Westermann).

FOTO 5. Panorama gezien van Koolbaaiberg, *St. Martin*, over Simson Baai Lagoen. De gesteenten op de voorgrond en de beide heuvels op de Low Lands (achtergrond) behoren tot de Pointe Blanche formatie. Links de Lay Bay Hill en de Corner Hill, bestaande uit kalksteen van de Onder-Miocene Low Lands formatie; daarachter de lange gebogen zandbank van Simson Baai. (P. Wagenaar Hummelinck).

FOTO 6. Zuidoostelijk *Saba*. De afbraak van het vulkaanlichaam is duidelijk zichtbaar. Van links naar rechts: Tom's Gut, Swanna Gut en Wash Gut met steenbeddingen, gescheiden door scherpe graten, zijn fraaie voorbeelden van regenwatererosie; de voet van Booby Hill is ondermijnd door de zeebranding, waardoor typische 'land slides' ontstaan. De kronkelende weg leidt van The Bottom (hoogte ca. 200 m) naar Windwardside (ca. 500 m), gelegen aan de oostvoet van de door wolken bedekte Mountain. (P. Wagenaar Hummelinck).

Foto 7. *St. Martin* in vogelvlucht, gezien uit het zuiden. Op de voorgrond de Groote Baai, die van de Groote Zoutpan gescheiden is door een za dbank, waarop Philipsburg. Linksonder een submariene zandbank. – Tussen de Groote Zoutpan en de zee op de ac htergrond (Anse de l'Embouchure) strekt zich de dioriet-depressie van Middle Region en Belle Plaine uit. – Recht [illegible] die hoofdzakelijk bestaat uit harde vulka-

Foto 8. *Saba* in vogelvlucht, gezien uit het zuidwesten. De hoogste top, The Mountain (880 m), is in wolken gehuld. Het eiland is een uitgedoofde, reeds door de afbraak aangetaste vulkaan die rust op een meer dan 600 meter diepe zeebodem. – De hoofdplaats, The Bottom, is gelegen in een kom achter de beide toppen van de Great Hill (408 m) en Parish. Rechts daarvan ziet men de serpentineweg opstijgend van de Fort Bay landingsplaats. (Centr.Touristen Commissie, Curaçao).

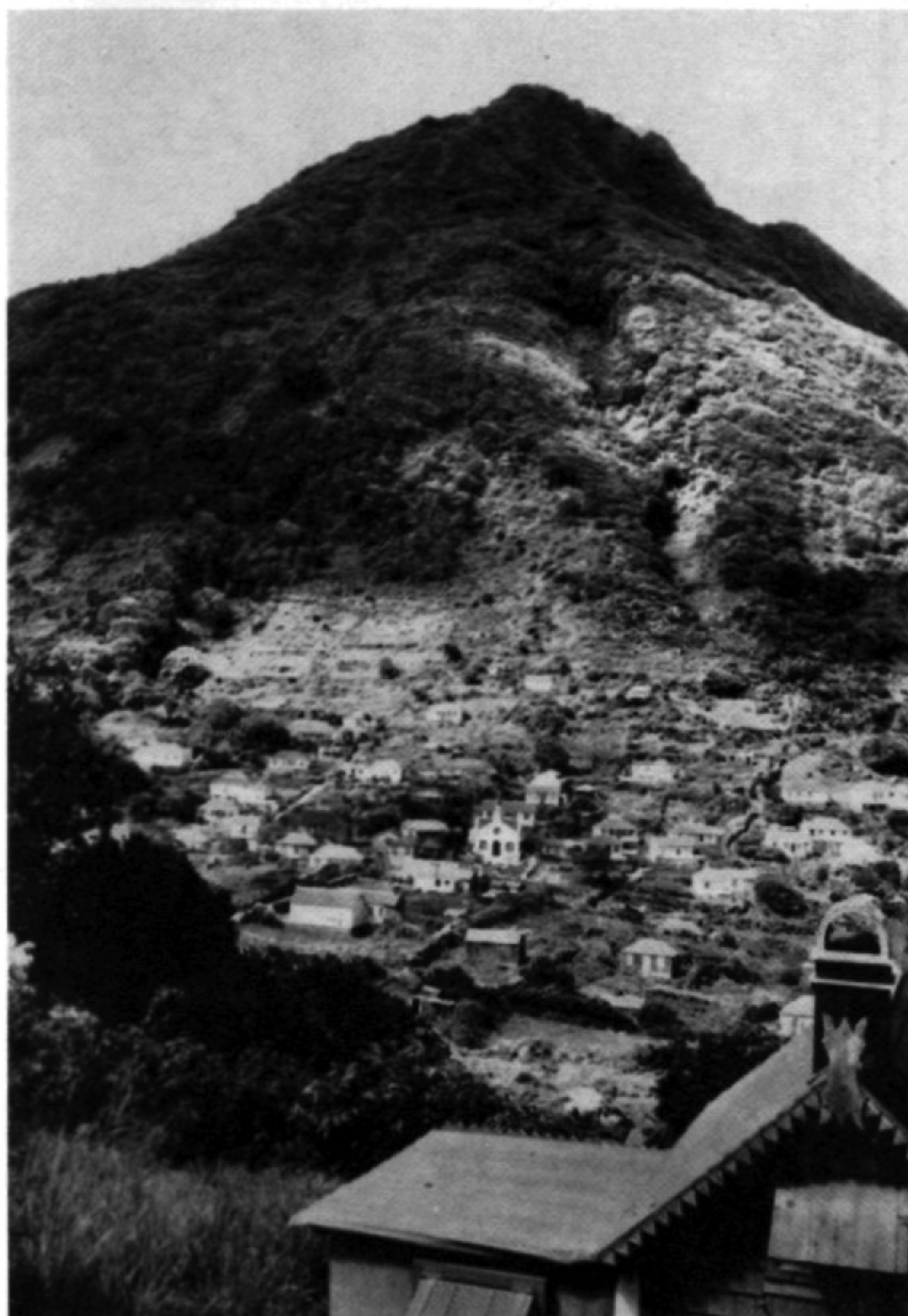

FOTO 9. Windwardside en The Mountain (880 m), *Saba*. Opvallend is vooral het rechtse ravijn (gut). (Centr. Touristen Commissie, Curaçao).

FOTO 10. Noordkust van *Saba*, naar het oosten gezien. Op de voorgrond en in het midden gedeeltelijk ontgonnen zwavelbeddingen van 'Behind the Ridge'. Op de achtergrond de naar Flat Point afdalende gestolde lavastroom; opvallend zijn de vertikale stollingszuilen. (J. H. Westermann).

FOTO 11. Grove en fijne tuflagen van de Quill-vulkaan, aan de kust bij Compagnie's Baai, *St. Eustatius*, gezien naar het noorden. (J. H. Westermann).

FOTO 12. Vulkaan De Quill (601 m) op *St. Eustatius*, gezien uit het noordwesten (Concordia Baai); opvallend is de fraaie en zeer regelmatige, holle profiellijn. Rechts, aan de voet van de vulkaan, kan men nog juist het vlakke koepeltje van Round Hill (152 m), mogelijk eertijds een adventiefkratertje, herkennen. Het strandzand op de voorgrond is rijk aan titaanijzer- en magneetijzererts. (Centr. Touristen Commissie, Curaçao).

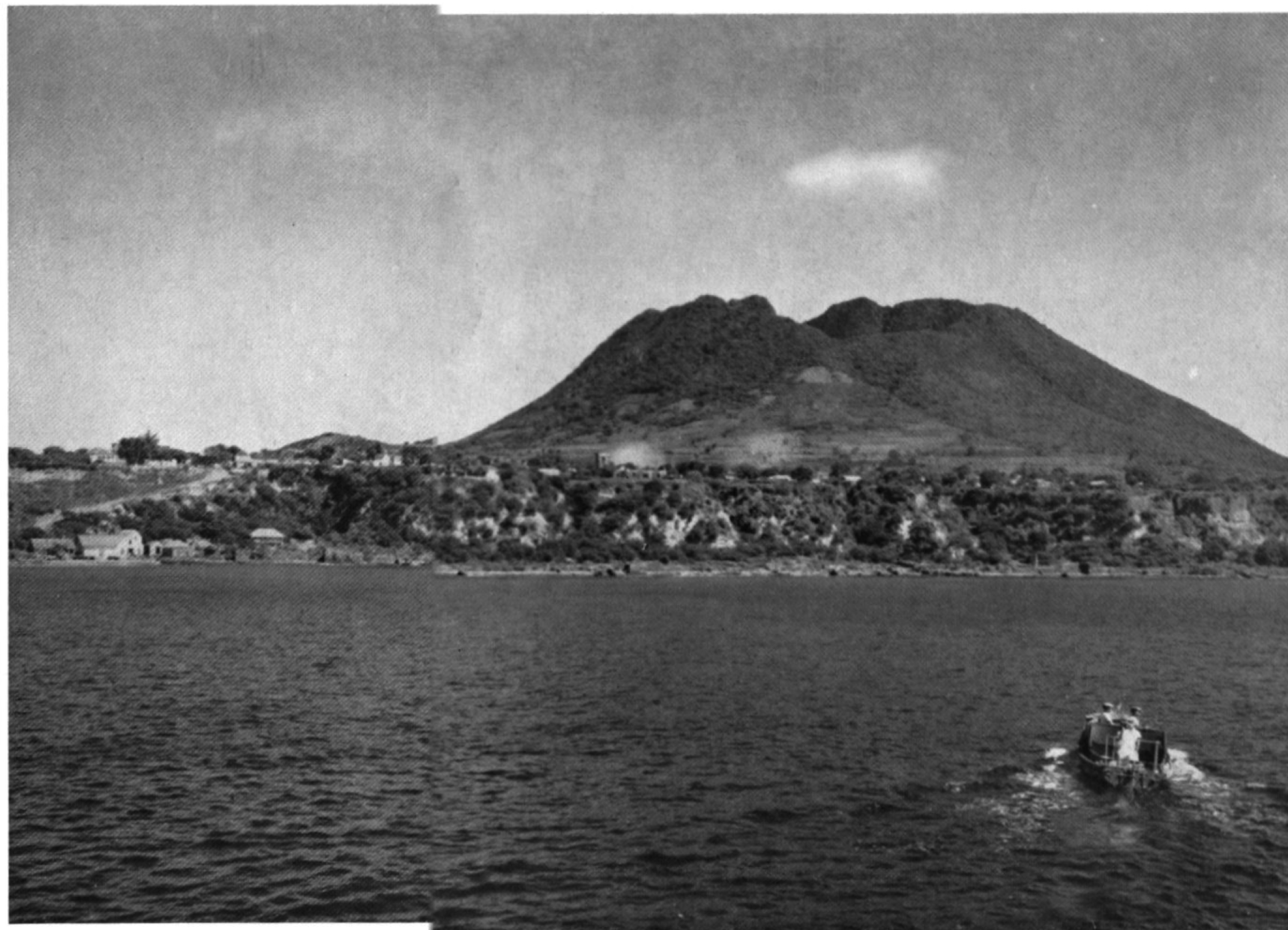

FOTO 13. Oranjestad op *St. Eustatius* en de Quill-vulkaan met zijn wijde krater (601 m), gezien uit het westen. De 'bovenstad' is door een steile klifwand gescheiden van wat eens de 'benedenstad' was. Aan de linkervoet van De Quill zien wij het vlakke koepeltje van Round Hill (152 m), mogelijk eertijds een adventief-kratertje. (Centr. Touristen Commissie, Curaçao).

Foto 14. Het steile klif van tuffen bij Oranjestad, *St. Eustatius*. Enkele van de ruines van de 'benedenstad' worden omspoeld door de zee. De heuvelrug op de achtergrond is de westelijke rand van de hoefijzervormige Panga-kraterwal. Links daarvan aan de horizon: Saba. (Centr. Touristen Commissie, Curaçao).

FOTO 15. Sugarloaf (73 m), *St. Eustatius*, gezien van Fort de Windt naar het oosten. Op de achtergrond White Wall. (P. Wagenaar Hummelinck).

FOTO 16. De zuidzijde van de Brimstone Hill, *St. Kitts*, gezien naar het westen. Steil-opgerichte kalkige sedimenten rusten tegen een andesietische lava-massa. (P. Wagenaar Hummelinck).

moge er met enkele woorden op worden gewezen dat ook de aardbevingen, voorzover deze niet direct samenhangen met het vulkanisme, geredelijk te verklaren zijn uit de inknikkingstheorie. De horizontale beweging der aardkorst is, zoals opgemerkt, waarschijnlijk een beweging van grote aardkorstsectoren naast elkaar, met kleine onderlinge snelheidsverschillen. Langs de grensvlakken zouden daardoor van tijd tot tijd verschuivingen optreden, voelbaar of althans waarneembaar als aardbevingen.

De vaststelling der zones van positieve en negatieve zwaartekrachtsafwijkingen en de daarop gefundeerde theorie inzake de tektoniek van de aardkorst betekenen een grote steun voor de reeds besproken opvatting van SUESS, RUTTEN e.a., dat de Grote en Kleine Antillen geologisch een eenheid vormen die voorts samenhangt met de ketens van noordelijk Zuid-Amerika.

HESS heeft dit in 1938 duidelijk vastgesteld:

"Application of the theory to the West Indian region results in the coördination of many geologic facts previously merely a collection of observations with no apparent relationship to one another".

"At least one positive conclusion can be drawn from the geophysical and geological study of the West Indies: that is, a settlement of the long standing controversy as to whether the Lesser Antilles represent a structural connection between the east-west ranges of the Greater Antilles and the east-west ranges of Venezuela, which are a continuation of the Andean chain, or whether the Antillian ranges and Venezuelan ranges both continue eastward in structures beneath the ocean, perhaps to join the Alpine chains of Europe and northern Africa as some European geologists suggest. The Lesser Antilles are on a geanticline and do represent the structural connection between the Venezuela chain and the Greater Antilles, as SUESS originally postulated, and the contrary interpretation may now be discarded".

RUTTEN heeft zich niet zo positief hierover uitgelaten, niettegenstaande het voor hem een voldoening moet zijn geweest dat zijn opvatting door de geofysische ontdekkingen steun kreeg. In de Proceedings van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Vol. 43, no. 5 (1940) merkte hij slechts op: "It needs not to be said that this discovery is of very great importance; the present author feels certain that in some way these zones of negative gravity-anomalies will play a great part — as they have already done — in speculations on orogenetic processes".

De bovengenoemde geologische samenhang impliceert niet dat de Grote en Kleine Antillen en de ketens van noordelijk Venezuela geen verschillen zouden vertonen in wat we kunnen noemen hun tektonisch ontwikkelingsstadium. HESS en MAXWELL (1953) zijn waarschijnlijk terecht de mening toegedaan dat ter plaatse van de plooiingsgebergten van de Grote Antillen en

noordelijk Venezuela de convectie-stromingsdruk tot stilstand is gekomen, de naar-binnen-knikking van de aardkorst en de negatieve zone niet meer bestaan, en daarentegen sterke oprijzing van de geplooide lagen heeft plaatsgevonden, gevolgd door afbraak (erosie). De gebergten van de Grote Antillen en Venezuela zouden dus beschouwd moeten worden als oudere, verder ontwikkelde stadia, ontstaan uit het jongere eilandboogstadium waarvan thans de Kleine Antillen zo'n prachtig voorbeeld zijn. Dit zou dan ook betekenen dat mettertijd — in een geologisch niet verre toekomst — de Kleine Antillen boog zich zal ontwikkelen tot een uit geplooide lagen opgebouwde bovenzeese bergketen.

De lezer heeft in het bovenstaande kennisgemaakt met enige hypothesen die — hoewel ze in het algemeen een aantrekkelijke verklaring geven van de geologische verschijnselen der Kleine Antillen en van die der Bovenwindse eilanden in het bijzonder — natuurlijk met voorzichtigheid moeten worden gehanteerd. Er zijn verschillende geologen, die er anders over denken dan VENING MEINESZ, HESS en hun school, en die andere verklaringen voor het ontstaan en de opbouw der eilanden hebben. Het zou te ver voeren hierop in te gaan en belangstellenden worden verwezen naar het werk van BUTTERLIN (1956).

De geologische problemen der Kleine Antillen zijn ongemeen boeiend en het is prettig te bedenken dat de geologische onderzoekers der drie Bovenwindse eilanden letterlijk en figuurlijk „een steentje hebben bijgedragen" tot hun ontraadseling. Wellicht kan verder onderzoek tot nieuwe en belangwekkende vondsten leiden.

LITERATUUR

De bibliografie in WESTERMANN 1949 bevat vrijwel alle titels op geologisch en mijnbouwkundig gebied tot dat jaar. In de hieronder volgende lijst zijn alleen de meest belangrijke publikaties genoemd.

J. W. DE BRUYN, 1951. Isogam maps of Caribbean Sea and surroundings and of Southeast Asia. *Proc. Third World Petroleum Congress, The Hague 1951. Sect. I*, p. 598–612 (Isogam map 1 : 10.000.000 and Bathymetric Chart 1 : 10.000.000; op de laatste kaart is abusievelijk bij de 'active volcano' (?) Mount Misery van St. Kitts de naam Saba geplaatst).

BUTTERLIN, J., 1956. *La constitution géologique et la structure des Antilles.* Centre National de la Recherche Scientifique, Paris. (St. Martin p. 259–268, Saba en St. Eustatius p. 283–288).

CHRISTMAN, R. A., 1953. Geology of St. Bartholomew, St. Martin, and Anguilla. *Bull. Geol. Soc. America 64*, p. 65–96.

COPE, E. D., 1869 (1871). Description of two large rodents from Anguilla, West Indies, with remains of human art associated. *Proc. Amer. Philos. Soc. 11*, p. 183–188.

COPE, E. D., 1883. On the contents of a bone cave in the Island of Anguilla. *Smithsonian Contr. to Knowledge 25*, 30 pp. (St. Martin p. 9, 15).

DROOGER, C. W., 1951. Foraminifera from the Tertiary of Anguilla, St. Martin and Tintamarre. *Proc. Kon. Ned. Akad. Wetensch., Ser. B, 54, 1*, p. 54–65.

HESS, H. H., 1938. Gravity anomalies and island arc structure with particular reference to the West Indies. *Proc. Amer. Philos. Soc. 79, 1*, p. 71–96.

HESS, H. H., 1950. Investigaciones geofísicas y geológicas en la región del Caribe. *Boletín de la Asociación Venezolana de Geología, Minería y Petróleo 2, 1*, p. 5–22.

HESS, H. H. & MAXWELL, J. C., 1953. Caribbean research project. *Bull. Geol. Soc. America 64*, p. 1–6.

(Kaart van) *West Indië. St. Maarten, Saba, St. Eustatius en omliggende eilanden.* (Blad) 210, 1 : 250.000, samengesteld uit Nederlandse en buitenlandse gegevens. 's-Gravenhage — Uitgegeven in nov. 1903 door het Ministerie van Marine, Afdeling Hydrografie. Hernieuwde uitgave dec. 1956.

KRUYTHOFF, S. J., 1938. *The Netherlands Windward Islands, and a few interesting items on French St. Martin.* Antigua, 2nd Edition 1939. (164 pp.).

LANGEMEYER, F. S., 1937. Korte beschrijving van de Groote Baai van St. Maarten. *W.I. Gids 18*, p. 289–292.

LANGEMEYER, F. S., 1943. Van drie toppen van het Antillenmassief (Een orografische schets onzer Bovenwindse eilanden). *W.I. Gids 25*, p. 161–167.

Lexique stratigraphique international. Vol. V. Amérique Latine. Fasc. 2b. Antilles. Centre National de la Recherche Scientifique, Paris 1956. (St. Eustatius, Saba, St. Martin, p. 257–283).

MOLENGRAAFF, G. A. F., 1886. *De geologie van het eiland St. Eustatius.* Acad. Proefschrift Utrecht, Leiden. (62 pp.).

MOLENGRAAFF, G. A. F., 1931. Saba, St. Eustatius (Statia) and St. Martin. *Leidsche Geol. Med. 5* (Feestbundel K. Martin), p. 715–739.

RUTTEN, L., 1934. Oude land- en zee-verbindingen in Midden-Amerika en West-Indië. *Tijdschrift Kon. Ned. Aardrijksk. Gen.* (2) *51*, p. 551–600.

RUTTEN, L., 1935. Über den Antillenbogen. *Proc. Kon. Ned. Akad. Wetensch., 38, 10*, p. 1046–1058.

SCHREUDER, A., 1933. Skull remains of Amblyrhiza from St. Martin. *Tijdschr. Ned. Dierk. Vereen.* (3)*3*, p. 242–266.

STAARGAARD, J. A., 1952. On igneous and metamorphic rocks and associated manganese-iron ores of Netherlands St. Martin (Lesser Antilles). *Proc. Kon. Ned. Akad. Wetensch., Ser. B, 55, 1*, p. 37–50.

TRECHMANN, C. T. & WESTOLL, T. S., 1932. Notes on Brimstone Hill, St. Kitts. *Geological Magazine 69, 816*, p. 241–264. (St. Eustatius: p. 247).

VEENENBOS, J. S., 1955. A soil and land capability survey of St. Maarten, St. Eustatius, and Saba (Netherlands Antilles). *Publ. Foundation Scient. Research Surinam Neth. Antilles 11.* (94 pp.).

VENING MEINESZ, F. A., UMBGROVE, J. H. F. & KUENEN, PH. H., 1934. *Gravity expeditions at sea. Vol. II* (Netherlands Geodetic Commission).

VENING MEINESZ, F. A., 1956. Het ontstaan van plooiingsgebergten en continenten, geschiedenis der aarde. *De Ingenieur 68*, p. A 443–448, A 455–462.

WESTERMANN, J. H., 1949. Overzicht van de geologische en mijnbouwkundige kennis der Nederlandse Antillen. *Med. Kon. Ver. Indisch Instituut, Amsterdam, 85, Afd. Trop. Prod. 35.* (168 pp.).

WESTERMANN, J. H., 1951. *Beknopte handleiding bij de geologische verzameling van Het Curaçaosche Museum*, Curaçao. (35 pp.).

SUMMARY

THE GEOLOGICAL HISTORY OF ST. MARTIN, SABA AND ST. EUSTATIUS

The geological history of St. Martin, which forms part of the stratigraphically older Outer Arc of the Lesser Antilles, and of Saba and St. Eustatius, the two northernmost islands of the neo-volcanic Inner Arc, is briefly described, and illustrated with sketch maps and block diagrams.

The tectonic position of the islands within the Lesser Antillean Arc, is discussed. Particular attention is paid to F. A. VENING MEINESZ's discovery of a well defined strip of negative gravity anomalies extending from the eastern end of Cuba completely round the Outer Arc to Trinidad, and to his theory that a huge crustal downbuckle caused this negative zone. It appears that the difference in stratigraphy, petrography and tectonics between St. Martin – St. Bartholomew and Saba – St. Eustatius can be largely explained by MEINESZ's theory, as applied to local conditions by H. H. HESS and R. A. CHRISTMAN. As yet, no explanation can be given of the geological position of the entirely submerged Saba Bank.

The geophysical and geological data prove that the Lesser Antillean Arc represents the structural connection between the Venezuelan Coast Range and the Greater Antilles, a hypothesis originally postulated by E. SUESS and strongly supported by L. M. R. RUTTEN. The present youthful island arc of the Lesser Antilles may in the geologically near future, develop into a mountain chain of the same magnitude as those of the South American mainland and the Greater Antilles.

JUAN DE AMPUÉS

VREDELIEVENDE INDIANENJAGER

DOOR

C. CH. GOSLINGA

Pues el Ampiés, tractante diligente
En la contractacion deste camino,
Era de la conquista pretendiente ...[1]).

Immers, Ampués, die ijverige koopman
In het sluiten van contracten op deze wijze,
Maakte aanspraken op de Verovering ....

In de door modernere onderzoekingen wel aangevulde en verbeterde, doch nog steeds onvervangbare Geschiedenis van Venezuela door BARALT en DÍAZ [2]), wier werk meer dan een eeuw geleden onder het tweede presidentschap van Generaal PÁEZ werd gepubliceerd, worden enkele beweringen geuit over een figuur die eveneens voor Curaçao van enig belang is geweest, namelijk JUAN MARTÍNEZ DE AMPUÉS [3]).

De tweede paladijn der Venezolaanse geschiedschrijving, GIL FORTOUL, hoewel veel moderner en onder invloed van het guzmancistische positivisme minder romantisch dan BARALT, onderschrijft niettemin diens beweringen vrijwel critiekloos, voor zover het tenminste AMPUÉS betreft. Latere Venezolaanse historici als LECUNA, ARCAYA, PARRA PÉREZ of JAVIER YANES sluiten zich bij de eenmaal vastgelegde beoordeling aan of zwijgen er over. De Noordamerikanen die zich wat diepgaander met de „conquista" hebben bezig gehouden, zoals BERNARD MOSES, steunen voornamelijk op BARALT.

Ernstiger is natuurlijk, dat de voor het middelbaar onderwijs bestemde schoolboeken, zowel in Venezuela als op de Nederlandse Antillen, de door BARALT en GIL FORTOUL gesuggereerde

[1]) JUAN DE CASTELLANOS, *Elegías*, Parte II, Introd.
[2]) BARALT & DÍAZ, *Resumen de la Historia de Venezuela*. RAMÓN DÍAZ verzorgde voornamelijk de bijlagen.
[3]) Ook wel geschreven AMPIÉS of AMPÚES.

misvatting omtrent AMPUÉS' karakter en bedoelingen getrouw copiëren. Zo komt een legende in de wereld die uiterst moeilijk zal zijn uit te roeien: die van de Indianenvriend AMPUÉS.

BARALT ziet in JUAN DE AMPUÉS, door hem genoemd „sujeto de discreción y de buen entendimiento" [1]) de eerste Indianenvriend in de reeks van „conquistadores", ontdekkers en plunderaars, die de Tierra Firme van hun belangstelling blijk gaven. Hij zou dan de man zijn wiens nobele bedoelingen, in schone navolging van het grootse voorbeeld dat de Beschermer der Indianen, BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, een tiental jaren te voren had gegeven, tot richtsnoer hadden moeten strekken voor andere veroveraars, wier zucht naar goud en slaven zulke hemeltergende toestanden schiep in het land van welks bewoonsters CASTELLANOS zingt:

Que no se les manchaba vestidura
Que causase desdén a su belleza:
Por ser las ropas de su compostura
Aquellas que le dió naturaleza [2]).

BARALT ziet in AMPUÉS de man die voor een groot deel de bedoelingen van LAS CASAS wist te verwerkelijken, namelijk die van een vreedzame kolonisatie, hand in hand gaande met een daadwerkelijke bekering, de man wiens poging daartoe, ware zij niet afgebroken door het WELSER-regiem, meer succes beloofde dan die van de idealistische en hartstochtelijke bisschop van Chiapa, LAS CASAS. In de bloemrijke bewoordingen die het Spaans eigen zijn, bewierookt de overigens ook vaak classisistisch aandoende Venezolaan dit streven dat hij AMPUÉS toeschrijft; verheerlijkt hij de opbloei van diens stichting Santa Ana de Coro, door AMPUÉS' zoon in opdracht van de vader als eerste steunpunt van diens gezag op het vasteland uitgekozen, niet ver van de kust, met een tweetal gunstige havens [3]). En deze bloei wordt dan vooral toegeschreven aan de uitstekende verhouding met de inboorlingen.

In felle termen wordt vervolgens KAREL V gelaakt, „monarca guerrero y ambicioso", die helemaal niet gesteld op dergelijke vreedzame penetratie, Europa doorging „en alas de la victoria", van veldslagen zijn bezigheden maakte en tenslotte, verarmd, een der schoonste streken van de Nieuwe Wereld prijsgaf aan de roofzucht van vreemdelingen. Dat deze – voor de Spanjaard vreemdelingen, niet voor KAREL V – nogal op avontuurlijke wijze hebben huisgehouden in de hun toegewezen provincie Venezuela en Cabo de la Vela geven wij onmiddellijk toe, ondanks de beweringen van Duitse historici die hun landgenoten verdedigen. Dat de WELSERS in hun gouddorst, veroveringszucht en slavenjacht

---

[1]) BARALT & DÍAZ, I p. 169: Een verstandig en redelijk man.

[2]) CASTELLANOS, *Elegías*, XI, canto V, p. 115:
kleding bezoedelde hen niet
die hun schoonheid zou doen verachten,
want wat hun tooi uitmaakte
was wat hun de natuur had gegeven.

[3]) gesticht 26 juli, dag van S.Anna. Puerto de la Vela en Puerto San Bartolomé. Het zullen wel niet veel meer dan diepe baaien geweest zijn.

het Spaanse voorbeeld overtroffen, moet worden ontkend. „Es war ein Abenteuer nach spanischem Vorbilde; begonnen ohne ernsthafte Aussichten auf kaufmännischen Nutzen und trotz des ebenfalls nach spanischem Muster betriebenen Ausbeutungssystems doch im wesentlichen nur mit kriegerischen Mitteln als echte „Conquista" durchgefürht.." [1]).

GIL FORTOUL volgt het voetspoor van BARALT en schijft over AMPUÉS, dat hem in zijn omgang met de Indianen een zekere „dulcura", zachtmoedigheid, kenmerkte en een grote mate van goed vertrouwen, die in fel contrast stonden met de brutaliteiten van mannen als OJEDA en OCAMPO [2]). AMPUÉS is dan de man die ISABELLA's woorden om haar nieuwe onderdanen te behandelen „como los demas vasallos" naar geest en letter volgt, een voorloper op de practische toepassing van de bul „Sublimis Deus" van PAULUS III, welke de redelijkheid van de Indiaan vaststelt en zijn ontvankelijkheid voor de christelijke dogmata aanvaardt [3]).

Uit hetgeen wij weten omtrent het optreden van JUAN DE AMPUÉS tegenover de Indianen moeten wij onmiddellijk concluderen – de feiten spreken een taal die niet geloochend kan worden – dat dit een groot verschil ten goede vertoont met de onmenselijkheid der beruchte „indieros" of slavenjagers, wier schanddaden zelfs de uiteindelijke tussenkomst veroorzaakten van de Audiencia van Santo Domingo. Toch impliceert het constateren van dit feit geenszins, en ziedaar eigenlijk de bedoeling van dit artikel, dat AMPUÉS in zijn politiek tegenover de Indianen werd geïnspireerd door de pure belangeloosheid van menselijkheid en christelijke naastenliefde.

Ongetwijfeld staat AMPUÉS in de controverse tussen de optimisten van de „noble salvaje", die de Indiaan een redelijke natuur toekennen en hen die zulks ontkennen, dichter bij de eerste categorie dan bij de laatste. En voorzeker is dit een trek die in zijn voordeel spreekt. Hij bevindt zich dan in het gezelschap van mannen als HERNÁN CORTÉS en BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, die reeds in het begin van de XVIe eeuw zagen, wat pas langzaam in de tweede helft van die eeuw begon door te dringen tot breder kring. Doch, ondanks het optreden van beide genoemde „conquistadores", de één van het Zwaard en de ander van het Woord, én van COLUMBUS zelve, die de legende schiep van de „edele wilde" [4]) domineerde de eerste twee of drie decennia na de ontdekking van Amerika de pessimistische school van

---

[1]) EHRENBERG, *Das Zeitalter der Fugger*, I, p. 200.
[2]) GIL FORTOUL, *Historia Constitucional de Venezuela*, I p. 21.
[3]) GOSLINGA, in *W. I. Gids 37*, p. 147–161.
[4]) HANKE, *La Lucha por la Justicia en la Conquista de América, p.* 98.

de „perro cochino", „de hondse vuilak", wier welsprekendste vertegenwoordiger die gezworen tegenstander van LAS CASAS was, GONZALO FERNÁNDEZ DE OVIEDO, die als hij het over de Indiaan heeft, o.a. schrijft, dat deze alleen maar denkt aan „comer, e beber, e folgar, e luxuriar, e idolatrar e exercer otras muchas suciedades bestiales" [1]). Nog erger maakt het de Dominicaan TOMAS ÓRTIZ, die sommige Caribische stammen niet alleen van kannibalisme beschuldigt, doch ook van sodomie, terwijl een andere Dominicaan, DOMINGO DE BETANZOS, beweert, dat de Indianen niet konden studeren en men in dit opzicht niets van hen mocht verlangen [2]).

Het is algemeen bekend, dat dit conflict van opvattingen over de redelijkheid van de Indiaan, waarbij de scheidingslijn dwars door de geestelijkheid heenloopt en de grote PAULUS III met zijn reeds genoemde bul van 1537 zich definitief plaatst aan de zijde van hen die CHRISTUS' woord: „Gaat heen en onderwijst alle volken der aarde" ook op de min of meer barbaarse bewoner van Amerika willen toepassen, zijn culminatiepunt vond in het beroemde dispuut tussen LAS CASAS en JUAN GINÉS DE SELPÚLVEDA. De verbeten voorvechter van de Indiaan vond in de elegante humanist en gedegen kenner der Aristoteliaanse wijsbegeerte een hardnekkig tegenstander van zijn theorieën. Gelukkig waren er bekwame verdedigers van LAS CASAS' zaak bij de pauselijke stoel, tegenstanders van de „bruta animalia" van SEPÚLVEDA en hierbij behoren zeker vermeld te worden de Dominicaan BERNANDINO DE MINAYA, die PAULUS III opzocht om hem zijn standpunt bekend te maken, en diens ordegenoot JULIAN GARCÉS. Het belang van PAULUS' bul voor de Nieuwe Wereld en de Indiaan is kortweg transcendentaal te noemen [3]).

JUAN DE AMPUÉS zal zich zeker niet ten volle bewust zijn geweest van de heftige strijd die de „noblesse de soutane" boven zijn hoofd en dat van andere „conquistadores" uitvocht. De tijdgenoot ziet immers moeilijker wat zijn generatie beroert of wat uitsteekt boven de kleine oneffenheden der dagelijkse gebeurtenissen, dan de geschiedschrijver, die de opschriften opstelt voor de overwoekerde graven. Wanneer AMPUÉS in zijn houding tegenover de Indiaan blijken geeft van zekere menslievendheid,

[1]) HANKE, p. 96: hun voornaamste bezigheid was eten, drinken, boeren, ontucht bedrijven, aan afoderij doen en allerlei bestialiteiten uitvoeren ....

[2]) HANKE, p. 100.

[3]) HANKE, p. 117.

christelijkheid zo men wil, dan wil dat nog niet zeggen, dat hij een volgeling is van LAS CASAS en diens eindeloze peroraties over de „noble salvaje", zoals ze tussen het geschiedkundig feitenmateriaal van de terecht beroemde *Historia de Las Indias* zijn ingeweven, tot de zijne maakt. Trouwens, LAS CASAS had zijn uitvoerig betoog toen nog niet geschreven. Veeleer moet men AMPUÉS' houding toeschrijven aan wat meer gezond verstand, dat het spreekwoord verstaat van de onwillige honden en dat zich laat leiden door een weloverwogen eigenbelang, dat geen christelijke naastenliefde kent als ze nadeel brengt en deze uitbuit als er voordelen van verwacht worden. Of hogere motieven ooit bij hem een rol hebben gespeeld, lijkt mij zeer twijfelachtig, ondanks de suggesties van BARALT en GIL FORTOUL. Figuur van ondiscussieerbaar en onvergelijkbaar kleiner formaat dan de grote CORTÉS, die het Kruis bracht met het Zwaard, was AMPUÉS de grote Veroveraar van Nieuw Spanje in de practijk van zijn omgang met de Indiaan ongetwijfeld vooruit, al zijn dan van hem geen brieven bekend, zoals van CORTÉS, waarin gepleit wordt bij het hof voor de redelijkheid der nieuwe vazallen [1]).

Het schijnt vrijwel zeker te zijn, dat het schandaal, dat de slavenjagers met hun plunder- en strooptochten op de Tierra Firme veroorzaakten en de daardoor veroorzaakte ontstellende ontvolking, de Audiencia van Santo Domingo tot een eindelijk ingrijpen noopten [2]). BARALT die in bloemrijke taal schrijft over het „escándalo producido por estos salteamientos" [3]) steunt daarbij waarschijnlijk op het werk van AGUADO. Doch ook in de oude geschiedkundige werken over Santo Domingo wordt deze reden immer naar voren gebracht, wanneer de zending van JUAN DE AMPUÉS ter sprake komt. De klachten, ingebracht bij de koninklijke „oidores" spreken van „les plus affreux brigandages" en een „désordre criant" [4]) en werden tenslotte zo herhaaldelijk geuit, dat de Audiencia niet langer afzijdig kon blijven. Tot zelfs in Spanje werd de echo van deze schanddaden dermate luidklinkend, dat het Hof een ambtenaar zond – RODRIGO DE FIGUEROA – die namens de Spaanse regering eens poolshoogte kwam nemen en moest onderzoeken, hoe het stond met de uitvoering der bepalingen welke door de Raad van Indië in 1511 en 1512 waren gemaakt om de Indianen te beschermen, d.w.z. de vredelievende en tot coöperatie met de Spanjaarden geneigd zijnde stammen, zoals veelal de Arowakken, tegen de vaak oorlogszuchtige en krijgshaftige

---

[1]) HANKE, p. 101.

[2]) HAMELBERG, *2e Jaarverslag Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkundig Genootschap*, p. 143; waarschijnlijk zal hierover wel het een en ander berusten in het archief van de Audiencia, Santo Domingo.

[3]) BARALT & DÍAZ, I p. 168.

[4]) XAVIER DE CHARLEVOIX, *Histoire de l'Isle Espagnole ou de S. Domingue*, I p. 449.

Cariben. Doch ook hielden de wetten van Burgos in een protectie van de nieuwe vazallen tegen piraten en boekaniers.

Het optreden van FIGUEROA deed de Audiencia uit haar lethargische houding ontwaken. Het rapport dat deze ambtenaar der Centrale regering opstelde, ging in de richting van een zo groot mogelijke bescherming der autochthone, vredelievende bevolking tegen Spaanse en Indiaanse usurpatoren en uitbuiters. Contradictoir aan deze aanbeveling is daarbij de wonderlijke uitzondering, die FIGUEROA maakt: de Noordkust van Zuid-Amerika, i.c. Venezuela, benevens de daarvoor gelegen eilanden [1]). Met andere woorden: deze eilanden, waaronder Curaçao, Bonaire en Aruba, en de Tierra Firme werden prijsgegeven aan de „indieros", die meestal opereerden vanuit Cubagua, zodat dit eiland nog lange jaren een bloeiende slavenmarkt kon zijn, waar de levende koopwaar voor verder transport werd afgeleverd, o.a. naar Española. Hier was reeds in het begin van de 16e eeuw door de moordende arbeidsvoorwaarden een groot tekort ontstaan aan inheemse werkkrachten [2]).

Deze uitzondering doet wonderlijk aan, daar juist deze streken zo hevig werden geteisterd. De onvermoede werkelijkheid van de toestanden die er heersten, wordt treffend geïllustreerd in de kroniekafbeeldingen van de Indiaan GUZMÁN POMA, die, ofschoon eigenlijk betrekking hebbende op Nieuw Spanje, toch ook voortreffelijk van toepassing zijn op het Caribisch gebied. Men ziet er de mishandelde Indiaan, gekneveld en geknield om medelijden smeken met de symbolische voorstellingen van zijn onderscheidene onderdrukkers om zich heen: poema, draak, kat, rat en jaguar, achtereenvolgens uitbeeldend: cacique, corregidor, soldaat, handelaar en geestelijke, tegenover wie hij machteloos is en aan wie hij weerloos is overgeleverd [3]).

Volgens een Real Cédula van 19 mei 1511 was AMPUÉS aangesteld tot factor van Española, andere besluiten regelden zijn salaris, „80 mil maravedis al año" en een bepaald recht, de „almojarifazgo", een soort in- en uitvoerrecht „por los mantenimientos que condujese a la Isla Española. [4]). Tevens werd de Gouverneur en overige autoriteiten van Española opgedragen „para que puesten el auxilio que necesite al Factor JUAN DE AMPIÉS".

Reeds in Spanje had AMPUÉS zich onderscheiden als officier van het Spaanse leger, dat in heel Europa zulk een geduchte naam had [5]). Of hij toen reeds de opdracht heeft gekregen om de alle spuigaten uitlopende slavenjacht in het Caribisch gebied te beteugelen, is met de gegevens waarover wij beschikken,

---

[1]) HAEBLER, *Die überseeischen Unternehmungen der Welser*, p. 136.

[2]) DIFFIE, *Latin American Civilization*, p. 192.

[3]) BRANDI, *Keizer Karel V*, p. 148.

[4]) HAMELBERG, p. 143: voor de levensmiddelen die hij naar Española bracht.

[5]) *Encyclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana*, V p. 269.

niet vast te stellen, maar lijkt ons niet waarschijnlijk. Immers, er mogen dan toen reeds klachten zijn binnengekomen bij de Audiencia, doch het tot in Spanje weerkaatsende heftige geluid van MONTESINOS en het vurige protest van LAS CASAS kwamen pas enige jaren later.

Nauwelijks was AMPUÉS op Española aangekomen, of hem werden als „Factor de la Española y Corregidor de la Ciudad de Santo Domingo" tweehonderd Indiaanse slaven in „repartimiento" ter beschikking gesteld [1]).

Aanvankelijk moet hij zich zeer verdienstelijk gemaakt hebben. Een koninklijk besluit van 1515 bedankt hem voor de vele diensten die hij heeft bewezen [2]). Doch enige jaren later rees er verdenking tegen zijn integriteit en kregen de licenciados LETRON en VADILLO opdracht een onderzoek in te stellen naar de „abusos cometidos por el Factor JUAN DE AMPUÉS". In 1526 is deze kwestie nog steeds hangende, doch de situatie schijnt zich toch ten gunste van AMPUÉS aan het wijzigen te zijn, daar KAREL V met een koninklijk decreet de „oidores" van Santo Domingo opdraagt „que amparen a JUAN DE AMPIES la posesion de las islas de Curazao, Curaba y Buynari" [3]). De adviezen uitgebracht door de paters Hieronomieten en FIGUEROA moeten dit besluit van KAREL hebben beïnvloed. In een „sobre-carta", een herhaald bevel, bevestigt KAREL deze opdracht en voegt hij er een aantal instructies aan toe betreffende het weer bevolken van deze eilanden.

JUAN DE AMPUÉS maakte dus deel uit van wat wij kunnen noemen de „hoge ambtenarij" van Española. Als zodanig kreeg hij aanstonds de beschikking over 200 slaven, die voornamelijk afkomstig waren van de kleine Antillen voor de Venezolaanse kust. Hij behandelde deze slaven goed, in tegenstelling tot andere "encomenderos" of slaveneigenaars op het eiland en kwam er door herhaalde gesprekken met hen achter, dat zij ten onrechte in hun vernederende en afhankelijke toestand waren geraakt. Zij waren niet gevangen als „esclavos de guerra", met de wapens in de vuist zich verzettend tegen de Spanjaarden, doch geroofd door hun vijandige Indianenstammen, die hen naar de „indieros" op Cubagua hadden doorverkocht. Zij behoorden niet

[1]) HAMELBERG, p. 143

[2]) MENKMAN, *De Nederlanders in het Caraibisch Zeegebied*, noemt hem: „blijkbaar een verdienstelijk koloniaal ambtenaar", p. 11.

[3]) HAMELBERG: „dat zij de eilanden Curaçao, Curaba en Buynari onder bescherming stellen van Juan de Ampués", p. 14.

tot de krijgshaftige Cariben, voor wie FIGUEROA, daar zij van kannibalisme werden beschuldigd, misschien zijn reeds genoemde uitzonderingsbepaling had gemaakt, doch tot de meer zachtmoedige Arowakken.

Als Factor en Corregidor kreeg AMPUÉS dus de opdracht tot vreedzame kolonisatie van de „Islas de los Gigantes", i.e. Curaçao, Bonaire en Aruba. Zijn voorstellen daartoe waren zozeer een mengeling van vredelievendheid, menselijkheid en daarmede onlosmakelijk verweven eigenbelang, dat het bijna niet mogelijk lijkt, dat de Audiencia zijn sluwe en berekenende spel zou hebben doorzien en zich heeft gevleid met de suggestie van een pogen in de geest van LAS CASAS [1]).

In zijn studie over Aruba deelt HARTOG omtrent AMPUÉS' bedoelingen het volgende mede: „Ten selven tijde deed JAN D'AMPUES, koninglijke factoor in 't Eylandt Hispaniola, den Koning verhaal, dat in den Jaare 1513, de Catholijke Koningen berigt zijnde, dat om d'Indianen der onnuttelijke Eylanden t' onderwijzen, het noodig was, hen na Hispaniola te voeren .... en dat diegeenen die hem bequaamer scheenen dan die der andere Eylanden om Christenen te worden, hij dan verlof van den Admiraal DIEGO COLUMBUS, om deese Eylanden te bevolken had versogt om hen tegen de Krijgslieden te beschermen en al het quaad dat men hen toevoegen kon af te wenden; en dat COLUMBUS hem sijn verzoek bewilligt had onder seekere voorwaarden waar van hij den Koning de bevestinge versogt, die hij hem toestond; onder voorwaarde dat hij naauwkeuriglijk nakoomen sou wat aangaande de bekeeringe en 't goed onthaal der Indiaanen bevoolen was; en dat sijne Majesteit voor al verstond, dat se geene Slaaven wierden, nog men hen qualijk handelde; maar dat se als Vrije Lieden en als zijne Ondersaaten gehouden wierden gelijkerwijs men in Castlie gewoon was te oefenen" [2]).

Dit klinkt natuurlijk heel erg fraai doch, naar ook HARTOG opmerkt. toch wel heel doorzichtig.

Op de hoogte gekomen door zijn gesprekken met zijn Indiaanse slaven, dat de tegenoverliggende vastelandskust heel rijk was aan hout – vooral het zogenaamde Brazielhout, ook wel campêche- of stokvishout genoemd – trad hij met de Indianen van de Tierra Firme in contact, zonder daartoe enige machtiging van de Audiencia te hebben gekregen, doch zo al niet met haar officiële toestemming, toch wel met haar stilzwijgende instemming.

Dit verfhout vond AMPUÉS aanvankelijk in ruime mate op Curaçao en reeds spoedig wist hij van de Spaanse regering een

---

[1]) BARALT & DÍAZ, I p. 170.
[2]) HARTOG, *Aruba*, p. 29.

contract los te krijgen – met als compagnon een zekere JUAN FERNÁNDEZ DE CASTRO – gedateerd 27 november 1527, dat een monopolie toestond voor uitvoer en levering van genoemd hout naar alle Spaanse koloniën. Het behoeft geen betoog, dat dit feit de legende weerlegt als zouden uitsluitend de Hollanders Curaçao houtarm hebben gemaakt. Lang vóór de eerste Hollander zich in de Caribische wateren waagde, hakten Indianen in Spaans repartimiento hout voor AMPUÉS en zijn volgelingen, eerst op de eilanden, aan AMPUÉS' zorg toevertrouwd, later in Coro.

Wij zien evenwel dit contract niet als doel door AMPUÉS beoogd om én de eilanden én de vastelandskust te bezetten om hun houtrijkdom. Zijn bedoeling komt duidelijk uit in het citaat uit HARTOG's werk, al is ze daar met de saus van kerstening en onderwijzing overgoten. Hij wil vooral een vinger hebben in de profijtelijke pap der slavenjacht, doch het plompe middel van geweld bekoort hem niet. Wanneer hij zijn pogingen daartoe ziet mislukken door het optreden van het WELSER-regiem, poogt hij weliswaar zijn tegenstrevende houding te verdedigen door er op te wijzen, dat de WELSERS hem verhinderden hout te kappen en uit te voeren, doch ook in dit protest zien wij slechts een alfeidingsmanoeuvre in het motiveren van een inval die hoofdzakelijk het verwerven van slaven tot doel had [1]).

Uit welbegrepen eigenbelang trad AMPUÉS menslievend en verzoenend op tegen zijn Indiaanse slaven: zij moesten de beste propagandisten worden om zijn komst voor te bereiden. Hij begreep, dat én voor een lonende exploitatie van dit nog weinig geëxploreerde gebied én voor het zonder enig bloedvergieten van Spaanse zijde verwerven van slaven, de verhouding met de voornaamste en machtigste stammen aldaar van het allerhoogste belang was. Daarom ook stuurt hij zijn zoon vast vooruit om het terrein te verkennen, zijn voormalige slaven daar vrij te laten en een steunpunt te stichten. Duidelijk wijzen daarop enige passages uit de bekende reisbeschrijving van NICOLAS FEDERMANN: „das er ihme ein gutten willen unther den Naturales oder Indies machte, und also ahn sich ziehe" [2]). Doch tevens maakte deze beroemde ontdekkingsreiziger er melding van, dat AMPUÉS met die vrijgelatenen zijn ware bedoelingen verried, daar hij hen uitsluitend als lokvogels gebruikte om Indianen te vangen en Indianen tegen Indianen uit te spelen. Dat hij daarbij geheel

---

[1]) HAEBLER, p. 163.
[2]) FEDERMANN & STADE, *Reisen in Süd Amerika*, p. 13.

binnen de door de wet gestelde grenzen bleef, is duidelijk. Het gebied, dat de kust uitmaakt van het tegenwoordige Venezuela en gedeeltelijk ook nog Colombia, westelijk van de Cabo de la Vela, was immers door FIGUEROA nadrukkelijk uitgezonderd van de bescherming die andere streken en volken van de Spaanse Kroon ontvingen.

Deze motieven speelden een rol bij de stichting van Santa Ana de Coro, zelfs een doorslaggevende rol: het moest de eerste slavenmarkt worden op het vasteland. Dat de stad voor dat doel gunstig is gelegen, kan niet worden ontkend. Maar ook uitsluitend en alleen voor dat doel, ondanks de beweringen van BARALT [1]). Want ook als men haar wil beschouwen als steunpunt van een geregeld bestuur en als uitgangspunt van de vele ontdekkingstochten van AMBROSIUS EHINGER (of ALFINGER), HOHERMUTH, FEDERMANN en VON HUTTEN staat ze bijna uitsluitend in dienst van materiële doeleinden: slaven en goud. Als deze doeleinden hun zin gaan verliezen, is haar rol spoedig uitgespeeld. Reeds JUAN DE CARVAJAL verplaatst de stad – wij laten de motieven die hem bewogen nu maar in het midden – en alleen als bisschopszetel behoudt dit beroemde centrum van kolonisten en avonturiers nog ongeveer een eeuw lang enige schaduw van grootheid. In politiek opzicht is haar rol na 1545 uitgespeeld.

Of AMPUÉS geheel uit eigen beweging naar het continent is overgestoken, is niet duidelijk. De gunstige berichten over hem die zijn vrijgelatenen verspreidden, bereidden in ieder geval een goede ontvangst voor. Dat het daaraan niet ontbroken heeft, staat wel vast, al weten we dan niet precies van wie het initiatief is uitgegaan [2]). De eerste geschiedschrijvers over de ontmoeting van AMPUÉS met MANAURE, het beroemde opperhoofd der Caiquetíos, een stam der Arowakken, laten zich hier niet over uit. AGUADO, die ongeveer een halve eeuw later deze ontmoeting te boek stelt, schrijft alleen, dat AMPUÉS op de hoogte was van de aanwezigheid van de machtige stam der Caiquetíos en hun wijd en zijd bekende cacique. Fray SIMÓN schrijft het werk van AGUADO bij deze episode vrij klakkeloos over [3]).

Het doet er ook niet zoveel toe. MANAURE's stam stond bloot aan de usurpaties der „indieros" en nu komt er een Spanjaard die bescherming aanbiedt, officiële protectie van die verre, voor

[1]) BARALT & DÍAZ, I p. 169.
[2]) dit wordt nog onduidelijker, daar AMPUÉS' zoon hem is voorgegaan.
[3]) ACOSTA SAIGNES, in *Rev. Nac. de Cult.* 75, p. 19 e.v.

de Indiaan legendarische Spaanse koning, wiens souvereiniteit moet worden erkend in ruil voor de nieuwe veiligheid. Het is de vraag of MANAURE wel een scherp begrip had van wat MOSES hier noemt „feudal subjection [1]). Ongetwijfeld is juist, wat JAVIER YANES daarbij opmerkt, namelijk dat AMPUÉS een wederzijds vertrouwen wist te vestigen door zijn overeenkomst met MANAURE [2]). Doch ook deze Venezolaanse geschiedschrijver vergist zich in AMPUÉS' voornaamste bedoelingen. Eigenbelang en hebzucht waren zijn drijfveren, conciliant optreden en vazaliteit aan de Spaanse kroon de middelen. Immers, men zou verwachten, dat hij ingevolge zijn monopolistisch contract betreffende het kappen en uitvoeren van speciale houtsoorten, zich zou hebben omringd met houthakkers en vredelievende handelaars. Niets is minder waar. AMPUÉS steekt naar Coro over met een gevolg van 60 Spanjaarden, waarvan het merendeel zich reeds eerder had doen kennen als ervaren „indieros", die berucht waren door hun geweldplegingen tegenover de Indianen, voorts buitengewoon ervaren bij het vangen van inboorlingen en doorkneed in de techniek van de slavenhandel. Zeker had AMPUÉS deze mannen niet bestemd om hout voor hem te gaan hakken. En wanneer AMPUÉS het veld moet ruimen voor EHINGER aarzelen deze Spanjaarden dan ook niet om in Duitse dienst over te gaan.

De legende heeft zich van verscheidene Indiaanse opperhoofden meester gemaakt en hen met een roem overtogen, welke de optimisten van de „noble salvaje" een enorme voorsprong heeft gegeven op de pessimisten van de „perro cochino". GUAICAIPURO, TAMANACO en TIUNA krijgen hun bronzen of stenen „effigia" in het „Land van Bolivar". Hun geschiedenis is echter nog weinig doorvorst, zodat het moeilijk is waarheid en dromen te scheiden. Misschien is dit zelfs niet eens meer mogelijk.

De Caiquetíos, waarvan MANAURE het machtigste opperhoofd was, staan niet als zo vredelievend bekend als sommige Venezolaanse geschiedschrijvers willen doen geloven. BARALT noemt hun stam „mansa en extremo",[3]) doch het is wel zeker, dat MANAURE heel vaak op het oorlogspad was tegen naburige stammen – er heerste tussen deze nimmer duurzame vrede – en de sluwe Caiquetío bedreef zeker een niet minder geraffineerde politiek dan AMPUÉS, toen hij deze zo gul en gastvrij ontving. Een groot gevolg van meer dan 100 onderhorige hoofden omringde hem, toen hij de Spaanse factor welkom heette op zijn gebied, met hem een tractaat sloot en hem voor een waarde van meer dan 10.000 pesos aan geschenken overhandigde [4]). Door dat geschenk en door dit bondgenoot-

[1]) MOSES, *The Spanish Dependencies in South America*, I p. 61.
[2]) JAVIER YÁNEZ, *Compendio de la Historia de Venezuela*, p. 21.
[3]) BARALT & DÍAZ I p. 169; buitengewoon zachtmoedig.
[4]) ARELLANO MORENO, in *Rev. Nac. de Cult.* 68, p. 96.

schap kocht hij zich de bescherming van de Spaanse Koning, een bescherming die deze, geïnspireerd door het rapport van FIGUEROA, hem en zijn volk had ontzegd. Maar ongetwijfeld had ook JUAN DE AMPUÉS moeilijk een betere keus kunnen doen, zij het dat het toeval hier wat heeft geholpen. Al was dan de stam der Caiquetíos niet zo vredelievend als BARALT beweert, zeker was ze „dócil a los halagos y buenos tratamientos" [1]). Welnu, vleierij en goede behandeling waren juist de middelen, waarmede AMPUÉS zijn doel zocht te verwezenlijken.

Zijn overeenkomst met MANAURE verzekerde hem van een regelmatige en gewillige leverancier van krijgsgevangenen, die in de vaak door Spanjaarden opgestookte veten tussen de inboorlingen onderling als „esclavos de guerra", geheel volgens de letter van het koninklijk decreet, geboeid naar Cubagua werden vervoerd om van daaruit hun weg te vinden naar de verschillende Spaanse nederzettingen, die altijd arbeidskrachten te kort kwamen. AMPUÉS fungeerde in deze transacties als de „indiero pacífico", de vredelievende slavenjager, die zonder risico en bloedvergieten de voordelen inde van zijn diplomatieke menslievendheid.

Een lelijke streep door de rekening van AMPUÉS was wel, dat hij al heel spoedig zijn aanspraken – vermeende dan – op de provincie Venezuela heeft moeten opgeven. Of hij inderdaad nog een inval heeft gedaan in het aan de WELSERS geconcesseerde gebied, waarbij hij kon rekenen op MANAURE's steun, staat niet vast.

Vermeldenswaard in verband met AMPUÉS' veronderstelde menslievendheid is nog wel, dat de beroemde lofzanger der „conquistadores", de „CAMOES" der Spanjaarden, JUAN DE CASTELLANOS, in zijn terecht geprezen *Elegías de Varones Ilustres* niets weet van de vreedzame pogingen tot toenadering met de Indianen, doch wel AMPUÉS' bentgenoten karakterizeert als handige slavenjagers [2]).

Ook LAS CASAS gewaagt in zijn dikwijls wel zeer wijdlopige *Historia de las Indias* niet van de vreedzame kolonisatiepoging, welke AMPUÉS voorgaf te ondernemen en die, zo zij werkelijk oprecht gemeend was, zo zeer parallel liep met de pogingen die de grote Beschermer der Indianen ongeveer tien jaren te voren met zulke teleurstellende resultaten ondernomen had. Voor vreedzame kerstening gepaard met christelijke kolonisatie was én de tijd nog niet rijp én AMPUÉS niet de aangewezen man, al beweert HAEBLER, dat hij MANAURE liet dopen en al hadden

[1]) gevoelig voor vleierij en goede behandeling.
[2]) CASTELLANOS, II, introducción, p. 185.

Hieronomieten paters op Curaçao te zijnen gunste bij het Hof geadviseerd.

Evenmin lijkt het mij in het voordeel van AMPUÉS' onderneming te zijn, dat het kolonisatieplan van HEINRICH EHINGER en HIERONYMUS SAILER ten dele is gebaseerd op het feit, dat het de Duitsers een uitgebreid jachtgebied – op slaven en goud – in handen speelde. Het lijkt ons ongerijmd, dat de Consejo de Indias, die natuurlijk op de hoogte was van AMPUÉS' vestiging op Coro, ook al had hij daartoe langs officiële weg geen toestemming verzocht, een ernstige poging tot vreedzame kolonisatie zou verijdelen, indien hij er niet van overtuigd was geweest, dat AMPUÉS misschien wel in de middelen mocht verschillen, doch dat zijn bedoelingen in wezen geen andere waren dan die der brutale „indieros". Waarschijnlijk heeft het optreden van AMPUÉS de aandacht van de WELSERS juist gericht op een streek, waar zij meenden met de handel in Indiaanse slaven goede zaken te kunnen doen, zoals ook AMPUÉS zich dat had gedacht.

Dat zij daarbij niet hebben kunnen rekenen op de medewerking van MANAURE, is ongetwijfeld een punt in het voordeel van AMPUÉS' optreden, wiens alle geweld vermijdend intrigeren op handige wijze de ene Indianenstam tegen de andere wist uit te spelen en zonder Spaans wapengeweld slaven wist te bemachtigen. De WELSERS legden met hetzelfde doel voor ogen hun toeleg te weinig diplomatiek bloot, vertrouwden MANAURE misschien ook niet om zijn contract met AMPUÉS en de Indiaan trok zich met zijn stam in de bergen terug. De bescherming die AMPUÉS had gegeven, ontbrak vanzelfsprekend bij de WELSERS.

Het bleef AMPUÉS natuurlijk niet onbekend, wat zich aan het Spaanse Hof afspeelde, terwijl hij van Curaçao uit een blijvend gezag trachtte te vestigen in de Tierra Firme en de nieuwe stad Santa Ana de Coro daarvan het bewijs moest zijn. Zo alarmerend werden de geruchten, dat hij te midden van de onverkwikkelijke ruchtbaarheid, die zijn echtscheidingsproces met DOÑA FLORENCIA meebracht, onverwijld oversteekt naar Coro om zijn zoon aldaar te bezoeken [1]). Met een schrijven van 7 september 1528 richt hij zich dan tot de Audiencia van Santo Domingo en verzoekt haar, met verwijzing naar de tot dan toe bereikte resultaten, om de kolonisering van de provincie niet over te laten aan Duitsers, doch ze hem op te dragen [2]). Hij beroept zich in dit

[1]) LÓPEZ DE SAGRADO, *Gobernantes de Maracaibo*, p. 3.

[2]) HAEBLER, p. 142.

schrijven op het feit, dat hij overeenkomsten had gesloten met de Indianen, dat hij zulks op vreedzame wijze had bereikt, dat hij het vertrouwen in de Spanjaarden had hersteld en dat bovendien de gehele onderneming althans voor een belangrijk deel door hem was bekostigd, terwijl men in Santo Domingo niet alleen meer dan eens duidelijke instemming had betoond met zijn optreden, doch er bovendien op had gezinspeeld, dat zijn aanspraken zouden worden erkend. Over zijn ware bedoelingen schrijft hij vanzelfsprekend niet.

De Spaanse regering stelde zich daarentegen op het juridisch ongetwijfeld juiste standpunt, dat AMPUÉS slechts rechten kon doen gelden op de drie kusteilanden en deze werden dan ook in de overeenkomst met de Duitsers nadrukkelijk uitgezonderd. Wel informeerde de Raad van Indië bij de Audiencia of JUAN DE AMPUÉS een officiële opdracht van haar had ontvangen om naar het vasteland over te steken – hoewel de Raad naar alle waarschijnlijkheid op de hoogte was van de juiste toedracht – en toen de Audiencia, ondanks de welwillendheid waarmede zij AMPUÉS' daden had beschouwd en de instemming – zij het dan niet toestemming – die zij duidelijk en vaak genoeg had laten blijken, dit niet kon bevestigen, zette de Raad van Indië zijn besprekingen met het Duitse Handelshuis [1]) voort, wat tenslotte resulteerde in een contract, waarbij de provincie Venezuela en Cabo de la Vela (wij laten hier in het midden, welk territorium daarmede precies bedoeld werd) aan de Duitsers werd overgedragen.

AMPUÉS had zich ondertussen laten verleiden tot een nog al onberaden stap. Daar hij meende te kunnen blijven vertrouwen op de welwillendheid van de Audiencia, verliet hij Coro en ging hij terug naar Curaçao, niet echter zoals hij bij de Audiencia voorgaf, om aldaar inspecterende werkzaamheden te verrichten, doch om een aantal soldaten om zich heen te verzamelen en daarmede weer naar Coro terug te keren en de Duitsers, wanneer deze mochten komen, gewapende tegenstand te bieden. Deze poging, die misschien een kleine kans van slagen zou gehad hebben bij het voortbestaan van de onlusten in het nabijgelegen Santa Marta – daar zij Gouverneur GARCÍA DE LERMA zouden genoodzaakt hebben een groot deel van het expeditiekorps dat

[1]) hoewel ik herhaaldelijk over de WELSERS spreek, is dat in dit stadium nog niet juist; het moet eigenlijk zijn het huis EHINGER en SAILER; later nemen de WELSERS de verplichtingen over.

in Española klaar stond om zich naar de Tierra Firme te begeven in zijn provincie aan te wenden – faalde, omdat deze omstandigheden zich weldra wijzigden. Ook de Audiencia heeft haar welwillendheid ten opzichte van AMPUÉS niet zo ver laten gaan. dat zij hem in deze dwaasheid wenste te steunen. Zij maakte hem duidelijk, dat zij overtuigd was van de vastbeslotenheid der Spaanse regering om het contract met EHINGER en SAILER te doen erkennen.

Wat nu verder gebeurd is, is niet geheel duidelijk, OVIEDO Y BAÑOS beweert, dat AMPUÉS zich bij de voor hem wel bijzonder teleurstellende gang van zaken geeft neergelegd en op correcte wijze Coro heeft overgedragen aan AMBROSIUS EHINGER, toen die aldaar op 27 februari 1529 landde [1]). JUAN PÉREZ DE TOLOSA schrijft over deze overdracht op gelijke gunstige wijs [2]). BARALT laat er zich niet over uit, evenmin als GIL FORTOUL en, voorzover wij dat konden nagaan, andere Venezolaanse historici. BERNARD MOSES, die steunt op het werk van HUMBERT, beweert slechts dat EHINGER instructies kreeg „not to interfere in any way with AMPUÉS' administration of the islands left in his charge" en motiveert dat met het volgende: "lest he (AMPUÉS) should be placed in a position of disadvantage as a consequence of his hostility to Governor EHINGER [3])".

Alleen de Duitsers, die hoewel zij moeilijk op het WELSER-regiem de schone formule van „Gott und Gewinn" konden toepassen, daar alleen „Gewinn" het doel was der occupatie en exploratie, hebben deze overdracht nauwkeuriger bestudeerd. Dit geschiedde vanzelfsprekend niet alleen, omdat ze in de „WELSER-Züge" de eerste kolonisatiepogingen zien van de Duitsers in Amerika, maar ook, en zeker niet het minst, om de beschuldigingen door de Venezolanen tegen hun bewind geuit, te weerleggen. Deze immers zijn niet mis. BARALT spreekt van een ontvolking die zo groot was aan het einde van de WELSER-periode, „que por doquiera se elevó contra el gobierno de aquellos extranjeros un grito general de indignación" [4]) en zijn sentiment proeft men duidelijk in het verachtelijke „aquellos extranjeros". GIL FORTOUL is koeler kroniekschrijver, doch wijst er niettemin op, dat de WELSERS nimmer de „clausulas de su capitulación" met KAREL V hebben vervuld en zich bijna nooit bekommerden om wetten noch geboden [5]).

KONRAD HAEBLER, wiens uitvoerige studie over het WELSER-

[1]) HAEBLER, p. 142.

[2]) OVIEDO Y BAÑOS, *Historia de la Conquista .... de Venezuela*, II p. 369.

[3]) MOSES, p. 61.

[4]) BARALT & DÍAZ, I p. 193; dat zich overal tegen het bewind van die vreemdelingen een algemene kreet van verontwaardiging verhief.

[5]) GIL FORTOUL, I p. 23.

regiem weliswaar meer dan een halve eeuw oud is, doch nog geenszins verouderd, beweert, dat uit het proces dat JUAN DE AMPUÉS de WELSERS heeft aangedaan, duidelijk blijkt, dat hij gewapende tegenstand heeft beproefd. Hij moest echter voor de overmacht wijken, immers EHINGER had 700 man voetvolk en 80 ruiters bij zich [1]). Zelfs heeft AMBROSIUS EHINGER AMPUÉS gevangen genomen. Beiden wendden zich daarop tot de Spaanse regering met een aanklacht tegen elkander. AMPUÉS zwijgt in de zijne wijselijk over zijn (mogelijke) gewapende interventie of interventiepoging in Coro, eveneens over zijn (mogelijk) verzet tegen EHINGER, doch beschuldigt de Duitsers ervan, dat zij hem verhinderden om verfhout te kappen en uit te voeren. Met deze aanklacht had hij succes, daar de Spaanse regering 25 februari 1530 aan AMBROSIUS EHINGER opdracht gaf AMPUÉS niets in de weg te leggen voorzover dit de uitvoering betrof van zijn contract betreffende verfhout.

De WELSERS kwamen natuurlijk met een tegenklacht. Zij beschuldigden AMPUÉS ervan zich te blijven bemoeien met de interne aangelegenheden van de provincie [2]). De Raad van Indië verwees deze klacht naar de Audiencia van Santo Domingo, met het dringend verzoek deze taak ten spoedigste te onderzoeken en af te handelen. Dit bracht de Audiencia in een moeilijk parket. Zij was niet bepaald onpartijdig geweest in de gehele gang van zaken, integendeel. Zij had AMPUÉS in zijn Venezolaans avontuur aangemoedigd en zijn onderneming min of meer gedekt door haar gezag. Vanzelfsprekend zat zij er nu een beetje mee in, dat haar in deze aangelegenheid een beslissing werd opgedragen. Het behoeft dan ook niet te verwonderen, dat dit proces is doodgebloed, zonder dat er een eindoordeel werd uitgesproken. Wel gaf de Audiencia AMPUÉS de gelegenheid nogmaals een klacht in te dienen tegen de WELSERS, omdat deze hem kolonisten en slaven hadden afhandig gemaakt, terwijl hij deze zo hard nodig had bij de stichting van zijn nederzettingen. Waarschijnlijk worden met de kolonisten bedoeld de ,,indieros" die naar de WELSERS overliepen, toen AMPUÉS terug moest gaan naar Curaçao.

De getuigenverklaringen waren in het algemeen niet erg gunstig voor AMPUÉS, zodat hij zijn klacht liet vallen en zich terug trok naar de hem toegewezen eilanden. Daarmede verdwijnt hij naar het tweede plan, waaruit zijn Venezolaans experiment,

[1]) HUMBERT, *Los Alemanes en Venezuela*, p. 14.
[2]) HAEBLER, Hfd. VIII.

dank zij zijn op berekening steunende humaniteit, hem even voor het wereldvoetlicht had gebracht. Als factor van deze eilanden en later als koninklijk ambtenaar op Española moet hij zijn land nog vele goede diensten hebben bewezen.

Een oordeel over deze figuur moet, met het vrij schaarse materiaal dat ons ter beschikking stond, uit de aard der zaak voorzichtig geformuleerd worden. Doch de vaagheid van aanduidingen die zijn gestalte met een waas van menselijkheid en naastenliefde omgaven, verdicht zich toch langzamerhand tot een scherper contour en er begint zich een profiel af te tekenen dat niet in zijn voordeel is. Met zekerheid menen wij te mogen betwijfelen – en wij hebben getracht dit aan te tonen – dat hij niet de goedwillende en zachtmoedige Indianenvriend is geweest, die tot nu toe gesuggereerd werd. Zijn goedwillendheid en zachtmoedigheid waren de veel gevaarlijker wapens van zijn winstbejag dan de ruwe plundertochten en grove mensenroof zijner tijdgenoten. Het lot, dat hem plaatste aan de rand der Nieuwe Wereld maakte ook van hem, wat het van zovele kleine en grote conquistadores maakte: een „indiero", een Indianenjager. Hij paste echter een andere tactiek toe en trachtte, door het uitspelen van de ene Indianenstam tegen de andere, de in deze geprovoceerde oorlogjes gemaakte gevangenen contractueel af te kopen, wat hem ook gelukt is. Maar hebzucht en eigenbelang verduisteren daarbij het schoone beeld, dat van hem bestond.

Dat hij daarbij ook het middel der kerstening gebruikte, of liever misbruikte, is wel niet geheel zeker, doch schijnt op zijn minst toch wel heel waarschijnlijk. Ook dit wekke geen verwondering. In de bewogen tijd, waarin het hem gegeven was te leven maakte ook de Kerk zich niet dadelijk druk over dergelijke vrijheden, mits het grote doel maar gediend werd. Dat velen, ook geestelijken, niet onmiddellijk een juist inzicht hadden in het verderfelijke van een christianisering à tout prix, behoeft evenmin verwondering te wekken. Niet ieder was de geniale verziendheid beschoren van een LAS CASAS. Het wekke voor deze grote voorvechter der Indianen des te meer bewondering.

In zijn wel vaak zeer breedvoerige *Historia de las Indias* vermeldt de Beschermer der Indianen een aardig voorval van een inboorling die, toen hem door Spanjaarden werd gevraagd, of hij Christen was, ten antwoord gaf: „Si señor, yo ya soy poquito cristiano, porque ya saber yo un poquito mentir, otro

día saber yo mucho mentir, y seré yo mucho cristiano" [1]). Dit is een voorbeeld van kerstening die op de huichelachtige grondslag is geschied van zogenaamde vredelievendheid en menselijkheid. Het slechte voorbeeld dat daardoor werd gegeven en waaraan naar onze mening JUAN DE AMPUÉS heeft medegewerkt, heeft de uitbreiding van het christelijk geloof meer geschaad dan de ruwe plundertochten der ongebreidelde „indieros". En het politiek geknoei, dat zijn optreden vergezelde, heeft meer bedorven dan de prediking der „conquistadores" met de punt van het zwaard.

JUAN DE AMPUÉS vredelievende slavenjager. Het is voorwaar géén eretitel.

LITERATUUR

ACOSTA SAIGNES, M., Aguado y Simón. *Revista Nacional de Cultura*, No. 75, 1949.

AGUADO, FR. PEDRO DE, *Historia de Venezuela*, (publicatie van de Real Academia de Historia met voorwoord en aant. van J. BÉCKER) 2 Dl. Madrid, 1918.

ARELLANO MORENO, A., La Economía pre-hispánica de Venezuela. *Revista Nacional de Cultura*, No. 68, 1948.

BARALT, R. M. & DÍAZ, R., *Resumen de la Historia de Venezuela*, (Herdruk van de Academia Nacional de Historia de Venezuela) 2 Dl. Brussel, 1939.

BRANDI, K., *Keizer Karel V*, (vertaling van N. B. TENHAEFF) Amsterdam, z.j. 2e dr.

CASAS, B. DE LAS, *Historia de las Indias*, (ed. Aguilar) Madrid, 3 Dl. z.j.

CASTELLANOS, J. DE, *Elegías de Varones Ilustres de Indias*, (Deel 4 van de Biblioteca de Autores Españoles) Madrid, 1944.

DIFFIE, B. W., *Latin American Civilization*, Harrisburg, 1947.

EHRENBERG, R., *Das Zeitalter der Fugger*, 2 Dl. Jena, 1896.

FEDERMANN, N. & STADE, H., *Reisen in Süd Amerika, 1529–1555*, (uitgegeven in herdruk door KARL KLÜPPEL) Stuttgart, 1859.

GIL FORTOUL, J., *Historia Constitucional de Venezuela*, 3 Dl. Caracas, 1942, 3e dr.

GOSLINGA, C. CH., Kerk, Kroon en Cariben, *West-Indische Gids 37*, 1956, p. 147–161.

HAEBLER, K., *Die überseeischen Unternehmungen der Welser*, Leipzig, 1903.

HAMELBERG, J. H. J., Gegevens betr. Juan de Ampués. *2e Jaarverslag van het Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkundig Genootschap*, Amsterdam, 1898.

HANKE, L., *La Lucha por la Justicia en la Conquista de América*, (vertaling van RAMÓN IGLESIA) Buenos Aires, 1949.

[1]) LAS CASAS, *Historia de las Indias*, II p. 310: Ja meneer, ik ben al een beetje Christen, omdat ik al een beetje kan liegen; spoedig zal ik goed kunnen liegen en dan zal ik een goede Christen zijn.

HARTOG, J., *Aruba*, Aruba, 1953.
HUMBERT, J., *Los Alemanes en Venezuela*, Burdeos, 1905.
JAVIER YANES, FR., *Compendio de la Historia de Venezuela*, Caracas, 1944.
LÓPEZ DE SAGRADO, J., *Gobernantes de Maracaibo*, Maracaibo, 1953.
MENKMAN, R., *De Nederlanders in het Caraïbisch Zeegebied*, Amsterdam, 1942.
MOSES, B., *The Spanish Dependencies in South America*, 2 Dl. New York, 1914.
OVIEDO Y BAÑOS, J. DE, *Historia de la Conquista y Población de la Provincia de Venezuela*, 2 Dl. Madrid, 1885.
XAVIER DE CHARLEVOIX, P. PIERRE FR., *Histoire de l'Isle Espagnole ou de S. Domingue*, 2 Dl. Parijs, 1730–31.

RESUMEN

JUAN DE AMPUÉS, INDIERO PACÍFICO

En los libros históricos de BARALT & DÍAZ y GIL FORTOUL la figura de JUAN MARTÍNEZ DE AMPUÉS, el fundador de Santa Ana de Coro, se destaca de las de otros indieros por su actuación pacífica y humana; a pesar de esto queremos desarrollar en nuestro artículo la tesis de que AMPUÉS fué inspirada también por motivos de codicia y egoísmo.

AMPUÉS se fué al continente con unos sesenta soldados – indieros en su mayoría – después de que un hijo suyo, adelantándose la expedición, había desembarcado en 1527 y fundado la ciudad de Santa Ana de Coro. Buscó un camino de coger esclavos indios de manera pacífica. Halló su oportunidad, cuando se asoció con MANAURE, el cacique poderoso de los Caiquetíos. MANAURE le suministró de esclavos como prisioneros de guerra en cambio de la protección de su persona y tribus por los españoles contra los pillajes de los indieros. Pues, según la relacíon de FIGUEROA, la Tierra Firme era excluída del amparo de la Corona y entregada a la merced, es decir la ferocidad y crueldad de los piratas y filibusteros.

Una prueba de que la actuación de AMPUÉS no fué inspirada por motivos muy elevados se halla en el hecho de que sus compañeros tenían un renombre poco halagador como indiero y que, después de la entrega de la provincia de Venezuela a la Casa WELSER se alistaron sin vacilación alguna en las filas alemanas.

BARTOLOMÉ DE LAS CASAS nos relata en su *Historia de las Indias* de un indio que al preguntarle, si era cristiano, contestó: ,,Si señor, yo ya soy poquito cristiano, porque ya saber yo un poquito mentir, otro día saber yo mucho mentir, y seré yo mucho cristiano". El mal ejemplo de AMPUÉS en la conquista pacífica de las Indias, con mentiras y esclavitud, a veces bajo el signo de la Cruz, ha perjudicado la causa de la Iglesia más que todos los hechos crueles y guerreros de los conquistadores, que en su mayoría fueron hombres de honor, caballeros y a pesar de sus grandes defectos, cristianos.

¡AMPUÉS, indiero pacífico; no es título de honor!

Bouwsteentjes

Iets over de moeilijkheden waarin *onze Westindische scheepvaart tussen twee oorlogen* in het begin der negentiende eeuw verkeerde vinden wij in een artikel van Mr J. BELONJE over ,,Een schipper op West-Indië te Sint Maartensbrug", in nos 9–10 van de 10e jaargang (1955) van *De Speelwagen*, het officieel orgaan van de historische genootschappen in Hollands Noorderkwartier, dat hierna niet meer zal verschijnen. Deze schipper, WILLEM 'T HART, vermoedelijk geboortig van Zijpe, overleden in 1830, was volgens het opschrift op de grafsteen van het kerkhof van Sint Maartensbrug (gem. Zijpe, N.H.) – van welke steen een foto bij het artikel is gevoegd – ,,oud West-Indisch koopvaardy kapitein".

Schipper 'T HART voerde sedert 1780 het hoekerschip ,,Noord Holland", toebehorend aan een Zaanse rederij. Hij maakte reizen in 1786/1787, 1791, 1792 en 1793 naar Sint Eustatius en Curaçao – en het is bekend, dat na de vierde Engelse oorlog, waarin eerstgenoemd eiland in 1781 geplunderd werd, het scheepvaartverkeer van de voormalige ,,Gouden Rots" spoedig weder een levendige werd.

Het verhaal doet vermoeden dat 'T HART van Patria naar de West uitvoer, direct nadat in mei 1802 de vrede van Amiens een einde gemaakt had aan de oorlog met Engeland, waarin Frankrijk en zijn bondgenoot de Bataafsche Republiek gewikkeld waren. Nog niet ten volle twaalf maanden later echter verklaarde Engeland opnieuw aan Frankrijk de oorlog en was de zee dus ook voor de Nederlandse vlag niet meer veilig. Zo kon het gebeuren, dat de ,,Noord Holland", beladen en van Sint Eustatius de thuisreis aanvaard hebbende, genomen werd door een Engelsman, blijkbaar een commissievaarder. Zeven andere Nederlandse schepen vielen eveneens in handen der Engelsen en men mag aannemen dat er dus in convooi gevaren werd.

De ,,Noord Holland" werd naar Liverpool opgebracht en in september 1803 diende de zaak van dit schip te Londen, voor het prijsgerecht in Doctors Commons. Een Amsterdams nieuwsbericht vermeldde de herkomst van het schip als Curaçao; de lading bestond uit tabak, indigo, suiker, koffie, en een zeker geldbedrag in patientjes. Zowel Curaçao als Sint Eustatius exporteerden als ,,retouren" tropische landbouw-producten, niet op deze eilanden zelf gekweekt en op beide was de Spaanse mat geldig betaalmiddel.

De kaperkapitein werd door een advocaat vertegenwoordigd, de belanghebbenden bij de lading brachten hun protesten voor en blijkbaar trad 'T HART voor de rederij op. In 1805 was het einde der procedure nog niet in zicht en de uitspraak is niet bekend. De moeilijkheid zal wel hierin gelegen hebben, dat Britse onderdanen eigenaars waren van goederen, in het Nederlandse schip geladen, zoals ook RODNEY's rooftocht van 1781 gevolgd werd door langdurige processen, waarin zijn eigen landgenoten als eisers optraden. Op Sint Eustatius en Curaçao waren kooplieden gevestigd van allerlei nationaliteiten, ook de Britse.

M.

STRUCTUREEL ONDERZOEK VAN HET SRANAN

DOOR

J. VOORHOEVE

I De Linguistische Analyse

Naar aanleiding van mijn proefschrift [1]) werden van Surinaamse zijde principiële bezwaren geopperd tegen de toepassing van de moderne structurele methode van analyse op talen als het Sranan. Men ging zelfs zover te beweren: „Onbedoeld wordt de slechts gedeeltelijke bruikbaarheid van de moderne structurele grammatica voor de beschrijving van Creolentalen gedemonstreerd" [2]). Het zou van weinig begrip voor de overtuiging der critici getuigen, wanneer ik op de ingeslagen weg voortging, zonder de bruikbaarheid van deze methode aan te tonen.

Het is moeilijk na te gaan, op grond waarvan de critici deze opmerking plaatsten. Ik heb in mijn proefschrift de resultaten van een analysemethode nooit zonder meer tegen de methode laten getuigen. De foutieve resultaten van Hall werden steeds herleid tot een verkeerde toepassing van de structurele methode of tot fouten in het geanalyseerde materiaal. Men heeft dus niet op grond van mijn critische notities de structurele methode kunnen verwerpen. Maar het zou kunnen zijn, dat fouten in de resultaten van mijn eigen voorlopige analyse tot dit oordeel voerde. Het lijkt mij echter verkeerd zonder meer een methode te beoordelen naar de resultaten, en zeker waar de auteur deze presenteert als *voorlopige* resultaten.

Het zou echter ook kunnen zijn, dat men de methode heeft verworpen om redenen, die geheel buiten het proefschrift om gaan. Ik kreeg dit vermoeden na lezing van een uitvoeriger beoordeling van mijn werk door Lichtveld[3]). Hij ziet namelijk het Sranan als een taal met onduidelijk begrensde, in elkaar overlopende taalcategorieën. Ik weet niet waarop deze verrassende bewering (overigens vragenderwijze geuit) berust, maar wanneer hij gelijk heeft, zou inderdaad de structurele methode voor het

---

[1]) *Voorstudies tot een beschrijving van het Sranan Tongo* (*Negerengels van Suriname*). Amsterdam, 1953.

[2]) *Vox Guyanae I*, 1954, p. 48. – Het betreft hier een korte, niet-ondertekende bibliografische notitie. Ik mag deze dus beschouwen als een samenvatting van het oordeel van de redactie van *Vox Guyanae*.

[3]) *W. I. Gids 35*, 1954, p. 174–177.

Sranan absoluut onbruikbaar zijn. De structurele taalkunde gaat uit van de praemisse, dat een taalcategorie bestaat, dank zij haar anderszijn dan andere taalcategorieën, dank zij haar duidelijke grenzen. In elkaar overlopende taalcategorieën bestaan niet voor de structurele taalkunde en worden via de structurele methode zeker niet gevonden. En eerlijk gezegd schiet ook mijn voorstellingsvermogen tekort bij deze in elkaar overlopende categorieën. Ik kan mij zeker een categorie voorstellen, die de Europese categorieën verbum en nomen omsluit, maar dan gaat het nog steeds om één categorie, die duidelijk te onderscheiden valt van andere categorieën, als bv. het pronomen.

De mening van LICHTVELD nadert naar mijn gevoel gevaarlijk dicht tot de in Suriname vaak gehoorde uitspraak: Het Sranan (Negerengels) heeft geen grammatica [1]). Natuurlijk zal men niet gauw iemand vinden, die bereid is deze uitspraak in al zijn naaktheid te verdedigen. Een taal zonder grammatica wordt immers niet verstaan, kan dus zijn sociale functie niet vervullen en is dus geen taal. Men komt tot deze uitspraak door een verkeerd begrip omtrent het verschijnsel grammatica. De grammatica wordt maar al te dikwijls (en niet alleen door leken) gezien als een systeem van geïsoleerde woorden (een woordenboek), ingedeeld in verschillende groepen (categorieën) als verbum en nomen. Het begrip grammatica is geleerd op sterk morphologische talen zoals het Latijn, waarin aan de woordvorm (de uitgang) duidelijk te zien is tot welke categorie het woord behoort. Hierdoor heeft men zich aangewend steeds geïsoleerde woorden te beschouwen. Wanneer in enige andersgebouwde taal aan de woord*vorm* zelf niet te zien is, tot welke categorie het woord behoort; wanneer met andere woorden eenzelfde woord*vorm* als verbum én nomen gebruikt kan worden, acht men de categorieën onduidelijk begrensd.

Wanneer LICHTVELD schrijft: „zijn in het Sr. Tg. niet alle „benamingen" enigszins *gerundiaal* .... zodat zij evengoed tot werkwoorden als tot naamwoorden .... kunnen dienen?" [2]), dan is dit in wezen de hierboven gesignaleerde twijfel (nu in wetenschappelijke termen vertaald) omtrent de grammatica van het Sranan als duidelijke ordening der taalfeiten. Bij hem, op het voetspoor van enige romantische Africanisten, werd deze twijfel omgezet in geloof aan een prelogische grammatica als neerslag van een primitieve denkstructuur. Veel daarvan moest zelfs in Afrika hypothese blijven. Overdracht op het Sranan maakt dit echter tot een aantoonbare misvatting.

Voor ik echter het contrabewijs lever, wil ik eerst een poging doen het meningsverschil over de analysemethoden te overbruggen. LICHTVELD zegt met nadruk in zijn beoordeling, dat taalcategorieën betekeniseenheden zijn, groepen woorden met gelijke betekenisinhoud. Dit kan waar zijn en ik ben geneigd – hoewel ik mij over taalphilosophische kwesties als deze niet positief durf uit te laten – hem hierin geheel gelijk te geven. *Mits* LICHTVELD niet verlangt, dat hierop de analysemethode gebaseerd wordt. Het zou gemakkelijk zijn een caricatuur van een dergelijke methode te schetsen, een methode namelijk die zoekt naar betekeniseenheden: categorieën in het Sranan die zachtheid, bolheid, gladheid uitdrukken.

---

[1]) Zie hierover W. Gs HELLINGA: De waarde der zg. mengtalen in de West. *Taal en Tongval 3*, 1951, p. 133–137.

[2]) *W. I. Gids 35*, 1954, p. 176.

Hoezeer hij dus gelijk heeft, methodisch is dit een verkeerd uitgangspunt. De moderne linguistiek baseert zich dan ook terecht op de formele kenmerken. Alleen – en hiermee kom ik op de vorige opmerkingen terug – men zoekt deze formele kenmerken niet uitsluitend aan de woordvorm (de morphologie, de uitgangen), maar evenzeer – of in talen als het Sranan zelfs bijna uitsluitend – in de combineerbaarheid met andere woorden en de plaats in de zin. Wanneer op deze wijze een categorie woorden gevonden is met gelijke formele kenmerken, wil ik gaarne achteraf met LICHTVELD naar de gemeenschappelijke betekeniseenheid zoeken.

Baseert men zich wel op de betekenis en onderzoekt men wel geïsoleerde woorden, dan ontdekt men een gemeenschappelijke betekenisinhoud in het verbum „heten" en het nomen „naam". Wanneer dan bovendien nog beide betekenissen gedekt worden door dezelfde woord*vorm* *nen* (zoals in het Sranan), is de overtuiging gevestigd, dat men te maken heeft met eenzelfde woord, dat verbaal en nominaal kan optreden.

Op dit moment verlangt de lezer hopelijk het contrabewijs. Hopelijk, want dat zou betekenen, dat ik aan het oordeel van LICHTVELD alle recht heb laten wedervaren, zoals mijn bedoeling was. Om dit bewijs te leveren moet ik eerst de volgens mij principiële methodische fout herstellen en het geïsoleerde woord *nen* terugplaatsen in een context. Vanuit deze context kan ik dan pas bewijzen, dat het woord *nen* (in deze context) tot een bepaalde scherp afgebakende taalcategorie behoort.

mi nen Juwan
ik heet Juwan

Ik heb dit voorbeeld met opzet zo ongunstig mogelijk gekozen voor mijn betoog. Men kan met enige goede wil (vóór de analyse) staande houden, dat men deze zin ook kan vertalen met: „mijn naam (is) Juwan". Men kan echter via een analyse bewijzen, dat *nen* op deze plaats een verbum moet zijn.

De linguistiek maakt hiertoe gebruik van de zgn. substitutieproef. Men vervangt een woord of open plaats in de context door een ander woord, waarvan men de gebruiksmogelijkheden beter kent. Als men het woord *nen* in deze zin zou kunnen vervangen door een ontwijfelbaar verbum, dan moet ook *nen* (uitsluitend echter in deze context) een verbum zijn. Aangezien het bestaan van verba in het Sranan door LICHTVELD betwijfeld wordt, kies ik hier een variant van de substitutieproef en voeg de ontkenning *no* aan de zin toe. Ik maak dus bovenstaande zin ontkennend. Van het woordje *no* is ons nu bekend, dat het tussen subject en praedicaat wordt geplaatst. Is het woord *nen* een verbum, dan zal *no* vóór *nen* moeten worden geplaatst, zoals hier ook inderdaad gebeurt:

mi no nen Juwan
ik niet heet Juwan

Wanneer het een substantivum was geweest, dan had *nen* tot het subject behoord en werd *no* achter *nen* geplaatst:

* *mi nen no Juwan*
mijn naam niet Juwan

Al accepteert men hierna nog niet de termen verbum en substantivum, men kan niet ontkennen, dat er zeer duidelijke verschillen bestaan tussen *nen* (= heten) en *nen* (= naam). Op dezelfde wijze zijn nog vele andere verschillen tussen beide woorden *nen* te vinden. Ik hoop echter, dat de waarde van de moderne structurele methode (ook voor talen als het Sranan) aldus voldoende aangetoond is.

Op de boven beschreven wijze wordt van situatie tot situatie de gebruikscategorie der Sranan-woorden bepaald. Hierna moet men echter verder gaan en het gemeenschappelijke element in alle identieke situaties ontdekken. Dat wil niet zeggen, dat men nu kan terugkeren naar het woordenboek. Wij komen nu tot een lijst van combinatiemogelijkheden van de taalcategorie. Zo ontdekt men, dat de verba in Sranan niet alleen *no* voorgeplaatst krijgen, maar ook combineerbaar zijn met *ben, sa* en *e*. Door differentiatie tussen de verschillende combinatiemogelijkheden ontdekt men bepaalde sub-categorieën als de hulpverba.

Het geïsoleerde woord in het Sranan behoort niet tot een bepaalde woordsoort (categorie), behalve enkele taaltechnische elementen als *ben, sa* en *e*. De woordsoort kan men slechts vinden door de combinatiemogelijkheden van het woord in de taalsituatie te onderzoeken. Wil men hierna terugkeren tot het woordenboek, dan moet men dit voor een taal als het Sranan speciaal voor dit doel bruikbaar maken. Achter de woordvorm *nen* komt dan te staan:

1 *heten* (verbum), indien combineerbaar met *ben, sa* en *e*.
2 *naam* (substantivum), indien combineerbaar met de lidwoorden *a* en *wan*.

Hierbij doet men dan een keuze uit de meest karakteristieke combinatiemogelijkheden.

II Taalontwikkeling op heterdaad

1. – Bij ons onderzoek naar voorzetselbepalingen in het Sranan [1]) zijn wij gestuit op onzekerheden in de taalstructuur: duidelijke structuurregels (wetmatigheden dus) schenen onverklaarbare uitzonderingen toe te laten. Dit op zichzelf al zal de linguist verdacht voorkomen. Structuurregels zijn geen van boven af opgelegde normen, maar uit het taalgebruik afgeleide wetmatigheden. De taalstructuur is niet een door de onderzoeker aan de taal opgedrongen schema, maar een in de taalgebruikers onbewust levend systeem, met behulp waarvan zij hun taaluitingen vormen en de taaluitingen van anderen herkennen. Wanneer dus de linguist wetmatigheden meent te ontdekken en uitzonderingen daarop (die niet als versprekingen verklaard kunnen worden), is zijn eerste reactie dat dus de door hem gevonden wetten onvolledig of ongeldig zijn. Hij heeft een vreemd systeem op de taal gedrukt; in de uitzonderingen doorbreekt de taal dit vreemde systeem, dat voor deze taal dus geen waarde heeft. Uitzonderingen zijn voor de linguist noodseinen, die aangeven dat hij een verkeerd spoor volgt.

In ons geval echter bleek de wetmatigheid evident en ieder

1) Uitgevoerd in het kader van een uitgebreid onderzoek naar de taalstructuur van het Sranan in opdracht van WOSUNA, onder supervisie van Prof. Dr W. Gs Hellinga en Prof. Dr A. Reichling van de Universiteit van Amsterdam.

ander systeem onbevredigend. Wij hebben hieruit moeten afleiden, dat *deze* uitzonderingen onzekerheden in de taalstructuur aantonen en de voorbode kunnen zijn van een toekomstige taalontwikkeling. Onze ervaringen liggen op zulk een beperkt terrein, dat wij af moeten zien van algemene conclusies en slechts het verschijnsel kunnen beschrijven zoals dit zich aan ons voordeed.

Wij moeten daartoe eerst de huidige situatie van het Sranan trachten te tekenen. Deze taal wordt in Suriname gesproken (1)door personen voor wie het de moedertaal is, en (2) door personen voor wie een Europese of Aziatische taal moedertaal is. Velen horen wekelijks in de kerken Sranan spreken door Europeanen. Onder invloed van Europese zendelingen is een kanseltaal in Suriname ontstaan, die groot prestige heeft, als onder meer de taal van Bijbel en geestelijk lied. Men kan zelfs zeggen dat hiermee een vreemde taalnorm is ontstaan voor officieel gebruik van het Sranan. Iedere Surinamer weet hoe hij netjes moet spreken, al zal hij dit alleen bij min of meer officiële gelegenheden doen. Deze „nette" taal wijkt tot zelfs in het gebruikte foneemsysteem af van het levende Sranan.

Voorts zijn de meeste taalgebruikers min of meer tweetalig. Zij beheersen naast hun moedertaal in meer of mindere mate ook het Nederlands, de officiële taal in Suriname en het enige toegestane onderwijsmedium.

Tenslotte heeft het Nederlandse taalsysteem of wat men daar voor houdt groot prestige in Suriname. Wij maakten kennis met een amateur-filoloog, die alle afwijkingen van het Nederlandse taalsysteem als strijdig met de logica trachtte te brandmerken.

De taalgebruikers komen via het Nederlands in aanraking met gezegden, die grote klank- en betekenisverwantschap vertonen met het Sranan, maar op andere wijze zijn geconstrueerd. Letterlijke vertaling kan dus taalvreemde constructies doen ontstaan. Het is duidelijk dat door imitatie van het taalgebruik van Sranan sprekende Europeanen en door letterlijke vertaling van klankverwante Nederlandse gezegden vreemde insluipsels in het taalgebruik kùnnen binnendringen. Het is echter evenzeer duidelijk, dat dit alleen daar zal gebeuren, waar de structuurregels niet met dwingende kracht in de taalgebruikers leven. Met andere woorden: de zwakke punten in de structuur van het Sranan worden het eerst aangetast. Wanneer de vreemde invloeden zich blijven voordoen kan men dus vooral op deze punten een nieuwe ontwikkeling verwachten. Hierom hebben wij deze studie kunnen noemen: taalontwikkeling op heterdaad.

De voorbeelden werden ons verschaft door taalgebruikers voor wie Sranan de moedertaal is, maar die naast het Sranan een grote vaardigheid hebben verkregen in het Nederlands. Beide informanten werkten enige tijd in Nederland [1]).

2. – Alvorens de uitzonderingen te bespreken, dienen wij een beknopt overzicht te geven van de wetmatigheden. Wij namen met de wire-recorder monologen op van twee tweetalige proefpersonen (Creolen uit de arbeidersklasse van Paramaribo). Hieruit werden alle voorzetselbepalingen geficheerd. De meeste fiches bleken plaatsbepalingen te bevatten. Plaatsbepalingen waren duidelijk te onderscheiden van andere bepalingen (op enige uitzonderingen na). De plaatsbepalingen werden opgebouwd volgens een bepaald systeem, dat verder in deze paragraaf geschetst zal worden.

2a. In de plaatsbepalingen zelf kan de richting van de handeling die daarop betrekking heeft niet worden uitgedrukt. Tegenstellingen tussen „naar" en „vanaf", „op" en „af", „in" en „uit" blijken nooit uit de voorzetsels. De richting van de handeling ten opzichte van een bepaalde plaats kan alleen in de handeling zelf worden gegeven. Zo moeten dan ook voor „komen naar" en „komen van" twee verschillende verba worden gebruikt:

a e-kon dape
hij komt + → daar (= hij komt daarheen)
a e-komopo dape
hij komt + ← daar (= hij komt daarvandaan)

Het spreekt vanzelf dat wij dus een onderscheid dienen te maken tussen (1) verba die een richting-naartoe betekenen: *go* (gaan), *gowe* (weggaan), *kon* (komen), *poti* (plaatsen) en waarschijnlijk ook *dji* (geven), en (2) verba die een richting-vanaf betekenen: *komopo* of *komoto* (komen vandaan), *teki* (nemen), *puru* (halen, trekken). Andere overeenkomstige verba als *hari* (trekken) geven geen richting aan en behoren hier dus niet toe [2]).

Alleen het verbum dat aan de plaatsbepaling vooraf gaat kan de richting van de handeling aangeven [3]). Wanneer dus de handelingseenheid bestaat uit de verba *teki tjari* (nemen dragen = brengen) moet voor een plaatsbepaling nog het verbum *go* toegevoegd worden, als men een hande-

[1]) Onze informanten waren RICHARD KAPEL en W. A. SARUCCO. Verdere hulp werd verschaft door Mejuffrouw U. M. LICHTVELD, wetenschappelijk ambtenaar aan de Universiteit van Amsterdam. Wij danken hen hierbij voor hun medewerking.

[2]) Op eenvoudige wijze zijn de richtingaanduidende verba te onderscheiden van andere verba: de andere verba kunnen namelijk alleen in combinatie met de genoemde verba een richting aangeven ten opzichte van een in de plaatsbepaling gegeven plaats. In een zin als:
mi har mi bruku go t a m kindi
ik trok m'n broek → tot aan mijn knieën
moet *go* toegevoegd worden om de richting aan te geven. *hari* (trekken) geeft dus op zichzelf geen richting aan.

[3]) In een zin als:
a e-go sen mi go na skoro
hij gaat zendt mij → bij school (= hij zal mij naar school zenden)
geeft slechts het laatste verbum *go* de richting van de handeling aan.

ling naar deze plaats toe wil uitdrukken. Deze toegevoegde verba hebben geen andere functie dan die van richtingaanwijzers. De handeling *teki tjari go* (nemen dragen gaan) betekent dus in zijn geheel: brengen→ = brengen naar. Hierop volgt dan een in zichzelf statische plaatsbepaling. Een reeds nader beschreven structuurkenmerk [1]) vindt hier binnen de taalstructuur zijn verklaring. Het gebruik van richtingaanduidende hulpverba na het hoofdverbum is in de taalstructuur van het Sranan noodzakelijk, omdat de richting van de handeling ten opzichte van een bepaalde plaats niet door middel van voorzetsels kan worden uitgedrukt.

2b. Naast de enkelvoudige plaatsbepalingen *d(r)ape* (daar) en *dja* of *djaso* (hier), vinden wij plaatsbepalingen met een bepalingsobject (substantief, substantiefgroep of pronomen). In dat geval moet een voorzetsel toegevoegd worden. De algemene plaatselijke relatie (in betekenis overeenkomend met het Nederlandse „bij") wordt aangegeven door het voorzetsel *na*. Men treft in het snelle spreken over het algemeen slechts de vormen *a* (voor medeklinkers) en *n* (voor klinkers) aan.
a k â skoro [2])
hij gekomen + → bij school (= hij kwam naar school)
a m̂op â skoro
hij gekomen + ← bij school (= hij kwam van school)
na kan beschouwd worden als een basisvoorzetsel in plaatsbepalingen. Een plaatsbepaling zonder dit voorzetsel (uitgezonderd de enkelvoudige bepalingen *dape* en *dja/djaso*) is in principe niet mogelijk. De uitzonderingen op deze regel worden later behandeld.

2c. De plaatselijke relatie tot een bepalingsobject kan nader gepreciseerd worden door toevoeging van *ini* (in), *tapu* (op), *fesi* (voor), *baka* (achter), *mindri* (midden, tussen), *see* (naast). Dit waren oorspronkelijk substantiva en nog vindt men als substantiva *tapu* (top), *fesi* (gezicht), *baka* (rug), *mindri* (midden), *see* (zijde) en, althans in oudere teksten, ook *ini* (binnenste) [3]). In constructies als *na tapu tafra* (op tafel) moet *tapu*

---

[1]) In een in het tijdschrift *Lingua* te publiceren artikel over het verbale systeem van het Sranan wordt beschreven het voorkomen van dergelijke hulpverba achter een hoofdverbum. Zij worden daar gevonden via hun onmogelijkheid om voor te komen in een vorm met prefix *e-*. Daar is tevens aangetoond, dat deze richtingaanduidende woorden behoren tot de klasse der verba.

[2]) Het teken ^ duidt aan, dat door samentrekking van meer lettergrepen de klinker twee toonkernen bezit (de enkele samengetrokken lettergreep heeft dezelfde intonatie als de lettergrepen waaruit die is samengetrokken; is er geen verschil in intonatie tussen de oorspronkelijke lettergrepen, dan vindt men de beide toonkernen niet): *k â* < *kon na* of *kon a*, *m̂op â* < *komopo na* of *komopo a*. De sluiting van de m̂ is in dit geval bovendien labiaal én velaar.

[3]) In de dagboeken van JOHANNES KING (een bosneger uit de stam der Matuari, levend in de laatste helft van de 19de eeuw) troffen wij aan:
a hoso ini furu nanga buku
't huis inwendige vol met boeken ('t inwendige van het huis is vol met boeken),
waar dus *ini* de kern is van een substantiefgroep, subject van de zin.

echter een voorzetsel geworden zijn. Was dit woord in deze constructie een substantief, dan had het gevolgd moeten worden door *fu* (van).

a wan drai a bal skop a bal dirèk go n in a gool
hij wil draaien de bal schoppen de bal direct → in de goal

m wan kmoto na in Bakrakondre
ik wil komen + ← in Europa (=ik wil uit Europa vandaan gaan).

De precisering kan alleen in combinatie met het basisvoorzetsel *na* voorkomen.

2*d*. De hier gegeven volgorde: *na* + precisering (bv. *ini*) + bepalingsobject, is alleen geldig wanneer het bepalingsobject een substantief of substantiefgroep is. Wanneer het bepalingsobject een pronomen of persoonsnaam is geldt de volgende woordorde: *na* + pronomen of persoonsnaam + precisering:

mi go wan her tra fasi nanga wan her tra stèlen
ik ging een heel andere wijze en een heel andere redenering

a masra Jan (of: *en*) *tapu*
bij meneer Jan (hem) op (= ik ging op een heel andere manier en met een heel andere redenering op mijnheer Jan / hem af).

Deze waarschijnlijk nog wat te simplistisch gestelde regel wordt in paragraaf 3*a* nader besproken aan de hand van een uitzondering.

2*e*. De plaatsbepalende voorzetsels kunnen geïntensiveerd worden door voorplaatsing van *te* (tot). Dikwijls wordt zo de subjectieve afstand waarover de handeling zich uitstrekt vergroot.

d â har wan krois t a mindr a san
dan hij trok een kruis tot bij midden 't ding (= dan zette hij een kruis helemaal over het ding – een ingeleverd opstel – heen)

mi har mi bruku go t a m kindi
ik trok mijn broek → tot bij mijn knieën (= ik trok mijn broek helemaal tot mijn knieën op)

a man ben-go t a Vinezuela
de man was-gegaan + → tot bij Venezuela (= de man was helemaal naar Venezuela gegaan).

2*f*. Bij gepreciseerde voorzetsels kan het bepalingsobject weg blijven, als de situatie duidelijk genoeg is. Dit gebeurt nooit bij het ongepreciseerde voorzetsel *na*.

a kan plei a fesi
hij kan spelen voor (= in de voorhoede)

den man di ben-d a ini
de mannen die waren erin (= in de club)

dat m e-pot a tapu
dat ik stel boven (= boven alles)

i m jep m krab en pur ala ferf a tapu
je moet helpen mij krabben hem halen + ← alle verf op (= je moet me helpen alle verf van hem – de fiets – af te krabben).

2*g*. Wij kunnen het voorgaande in het volgende schema samenvatten:

handelingseenheid (met zo nodig aanduiding van richting naar of van) +
- *d*(*r*)*ape*, *dja*(*so*)
- (*te* +) *na* +
  - bepalingsobject
  - precisering
  - precisering + substantief (groep
  - pronomen/naam + precisering

Wij kunnen dus de volgende structuurregels opstellen:

(*a*) de plaatsbepalingen kunnen niet de richting van de daarop betrokken handeling uitdrukken;

(*b*) wanneer de plaatsbepaling gegeven wordt met behulp van een bepalingsobject moet gebruik gemaakt worden van het basisvoorzetsel *na*, al of niet vergezeld van een nadere precisering van de plaats;

(*c*) de precisering komt tussen *na* en substantiefgroep, of achter *na* en pronomen of persoonsnaam;

(*d*) alleen na gepreciseerde voorzetsels kan het bepalingsobject weg blijven;

(*e*) de voorzetsels kunnen alle voorafgegaan worden door een intensiveringswoordje *te*;

(*f*) andersoortige bepalingen (bv. tijdsbepalingen) kunnen niet door *na* worden voorafgegaan, ook niet in combinatie met preciserende voorzetsels.

3. – Na aldus de structuurregels of wetmatigheden in het kort geschetst te hebben, behandelen wij in deze paragraaf de uitzonderingen, waarover in de eerste paragraaf in algemene zin reeds werd gesproken. Het is ons niet mogelijk alle uitzonderingen te vermelden, maar wel kunnen wij de verschillende typen aan de hand van voorbeelden afzonderlijk bespreken.

3*a*. Het eerste type kunnen wij voorlopig door gebrek aan materiaal niet anders behandelen dan als uitzondering op regel *c*. Wij vermoeden echter dat nader onderzoek zal uitwijzen dat regel *c* aanvulling behoeft en dat dus dit type uitzondering wijst op een onvolledigheid in onze analyse en niet op een zwakte in de grammaticale structuur van het Sranan. Wij werden hier zeer gehandicapt door een tekort aan materiaal. Wij noteerden slechts twee voorbeelden van de woordorde: *na* + bepalingsobject + precisering. Een werd behandeld onder paragraaf 2*d*. Het andere voorbeeld was een afwijking:

man las den her koffisak a Aruba gw a d ûma
mannen verlieten hun hele koffiezaak op Aruba gingen bij de vrouwen
baka
achter (= gingen de vrouwen achterna)

Bij aanvullende experimenten bleek men steeds feilloos de plaatsbepalingen volgens regel *c* te construeren. Wij kregen dus geen nieuwe uitzonderingen. Toch voelde men het bovenstaande voorbeeld niet algemeen als een fout. Er zijn zelfs aanwijzingen, dat er betekenisverschil bestaat tussen: *a d ûma baka* en *a baka d ûma*. Nader onderzoek kan dus aan het licht brengen, dat regel *c* aanvulling behoeft.

3*b*. Bij de voorzetselcombinatie *na ini* werd door één der proefpersonen in de meeste gevallen (21 ×) *na* weggelaten:

te j de in a kool j e-beefi sontron
als je bent in de goal je beeft soms

Buiten deze voorzetselcombinatie noteerden wij slechts het volgende voorbeeld:

a man e-mek bal psa mindr en futu
de man laat ballen passeren tussen z'n voeten

Dit voorbeeld is echter dubieus, omdat er slechts een gering verschil bestaat tussen *psa mindr en futu* en *ps â mindr en futu* (< *pasa a mindri en futu*), dat ons licht kan zijn ontgaan. Wij willen daarom dit voorbeeld niet laten meetellen.

Het is opvallend dat alle afwijkingen van regel *b* zich concentreren in de voorzetselcombinatie *na ini*. De proefpersoon weigerde aanvankelijk de afwijkingen te erkennen en hield zelfs bij de recorder vol dat hij *na ini* en niet *ini* alleen had gezegd. Zodra hij ook zelf de afwijking hoorde, stond hij erop, dat de „fouten" werden verbeterd in het afschrift. Structuurregel *b* leeft dus wel in deze proefpersoon, hoewel hij hem bij het spreken gemakkelijk overtreedt, maar dan uitsluitend in de combinatie *na ini*. De andere proefpersoon kende deze afwijking niet.

3*c*. De hier genoemde voorzetsels en voorzetselcombinaties kunnen alleen in plaatsbepalingen optreden (zie regel *f*). Andere bepalingen worden gevormd zonder voorzetsels of met behulp van andere voorzetzels als *nanga, fu, tegen*, etc. Wij vonden op het gehele uitgebreide materiaal 11 duidelijke afwijkingen op deze regel, waarvan wij hier de overtuigendste voorbeelden tonen:

a no tjis a bal fu plei a en fas
hij niet kreeg de bal voor spelen op zijn wijze

a ben-taig den man in d eegi tongo
hij sprak-aan de mensen in hun eigen taal

De meeste voorbeelden vonden wij in de bepaling: in een taal.

in a span f â bal
in de spanning van de bal (nl. het balspel)

da mj ab a wroko a in m̂ akti
dan ik heb 't werk in mijn macht

mi no rek a tap gwe
ik niet rekende op weggaan

Op de 11 genoteerde afwijkingen, waren er 8 in de voorzetselcombinatie *na ini*. In 9 van de 11 gevallen was er sprake van letterlijke vertaling uit het Nederlands.

3*d*. Het voorzetsel *ini* vertoont van alle andere voorzetsels de grootste klank- en betekenisverwantschap met het Nederlandse voorzetsel „in". Het woord *ini* treft men in het huidige Sranan slechts zelden of nooit aan als substantivum (in de betekenis: binnenste, binnenkant). Alle andere specificerende voorzetsels komen in het huidige Sranan ook voor als substantivum (zie paragraaf 2*c*). Juist dit voorzetsel dus wordt het gemakkelijkste op de Nederlandse wijze gebruikt. In het huidige Sranan van Paramaribo worden vrij frequent Nederlandse woorden als: tegen, over, begrijpen, stelling, etc. gebruikt. Daarbij volgen zij echter de structuurregels van het Sranan. Een Nederlands verbum zal alleen

in zijn stamvorm worden gebruikt en met de vereiste verbale prefixen gecombineerd worden *i n e-begrijp?* (= je niet begrijpt ?). Wanneer dus hier *ini* op Nederlandse wijze (dus volgens de Nederlandse structuurregels) wordt gebruikt, wil dit zeggen dat het gevoel voor enkele structuurregels van het Sranan verzwakt is. Dit wordt nog geaccentueerd doordat ook buiten *ini* enkele afwijkingen voorkomen. Er bestaan dus zwakke plekken in de structuur der plaatsbepalingen in het Sranan (vooral in de regels *b* en *f*) en bij voortgaande invloed van het Nederlands zal men op deze punten veranderingen mogen verwachten.

III Het systeem der Pronomina Personale

De Surinaamse *Spraakkunst*, die pater Donicie onlangs heeft doen verschijnen [1]), stelt de onderzoekers voor verrassende problemen. Oude en gevestigde theorieën worden hier weggeslagen met een durf, die verkwikkend is. Men weet, dat sinds lang het lidwoord *da* als een kunstmatige, literaire vorm der zendelingen werd beschouwd. Een mening, die eendrachtig werd gedeeld door Lichtveld, Simons, Donicie en mij. Hiertegenover kiest Donicie plotseling stelling (p. 141): „We zijn thans van mening, dat dit vermoeden ongegrond is". En inderdaad, er zijn teveel feiten bekend geworden (meer nog dan Donicie hier noemt), die de vroegere theorie onwaarschijnlijk maken.

Deze vroegere theorie heeft echter het voordeel een theorie te zijn, dat wil zeggen een verklaring te geven. Donicie neemt ons een heldere en plausibele verklaring uit handen, zonder er iets voor in de plaats te stellen. Wij worden opnieuw voor een probleem gesteld, dat jaren geleden al tot ieders genoegen scheen opgelost. En dit gebeurt in deze spraakkunst bij herhaling. Overal komt pater Donicie met nieuwe feiten, die niet blijken te passen in de traditionele taalbeschrijving. Hij heeft een ware ravage aangericht in het Surinaamse taaltuintje en er een fris, maagdelijk oerwoud van gemaakt.

Dit is een daad van groot belang, die slechts verricht kon worden door iemand die zich met scherpzinnigheid vrij wist te houden van vooropgezette meningen. Voor velen zal zijn werk irritant zijn, omdat het zoveel onrust brengt (soms ook geheel onnodig) en zo weinig positieve oplossingen geeft. Maar juist hierdoor zal het een buitengewoon vruchtbaar werk blijken, dat op vele terreinen tot nieuw onderzoek prikkelt. Ik heb gemeend van mijn sympathie voor deze spraakkunst niet beter te kunnen getuigen, dan door nauwkeurig verslag te doen van een klein onderzoek, waartoe dit boek van Donicie mij voerde.

[1]) A. Donicie: *De Creolentaal van Suriname, Spraakkunst.* Paramaribo, 1954.

In hoofdstuk VII bespreekt pater DONICIE de persoonlijke voornaamwoorden. Hij geeft hiervan het volgende overzicht:

	1e pers.	*2e pers.*	*3e pers.*
Sg.	mi	ju, i	a, en
Pl.	wi, unu, un	unu, un	den

In tekst en noten brengt hij verdere nuances aan:

1 *a* (3e pers. sg.) komt uitsluitend als subject voor,

2 het verschil tussen *a* en *en* als subject kan niet altijd duidelijk worden aangegeven: *en* bij emphase, *a* meestal als zgn. 4e pers. in de afhankelijke zin (dwz. een andere 3e pers. aanduidend dan het subject van de hoofdzin),

3 meestal *wi* als 1e pers. pl., *unu, un* en soms ook *u* als 2e pers. pl.,

4 volgens LICHTVELD (zijn mening werd in een noot door DONICIE meegedeeld) noemt *wi* de aangesprokenen inclusief de spreker, *un* de aangesprokenen in- en exclusief de spreker [1]),

5 ook *wi* treedt soms op (twee voorbeelden worden meegedeeld) als 2e pers. pl.

Hiermee hebben wij het probleem, dat ons in dit artikel verder zal bezighouden, duidelijk voor ogen: *wi, unu* en *un* kunnen zowel in de 1e als 2e pers. pl. gebruikt worden, terwijl DONICIE toch redenen schijnt te hebben beide categorieën te blijven onderscheiden. Wanneer zijn constateringen juist zijn, dan moet er òf geen onderscheid bestaan tussen 1e en 2e pers. pl., òf er moet een ander, ons nog onbekend onderscheid bestaan, dat niet samenvalt met het Europese. Suriname schijnt in beide gevallen verder te liggen van Europa dan men dacht; wat natuurlijk niet impliceert, dat het dus in Afrika moet liggen [2]).

[1]) Om eenheid in terminologie te bewaren zet ik deze mening om in de meer gebruikelijke termen 1e pers. pl. inclusivum (= inclusief de aangesprokene) en exclusivum (= exclusief de aangesprokene). – Deze mening van LICHTVELD laat de voornaamste problemen onbesproken, namelijk 1. Welke vorm wordt gebruikt voor de 1e pers. pl. exclusivum? 2. Bestaat er onderscheid tussen inclusivum en exclusivum? 3. Bestaat er onderscheid tussen *wi* en *un* als 1e pers. pl. inclusivum.

[2]) De Afrikacentrische taalbeschouwing, waar LICHTVELD nog onlangs een pleidooi voor hield (Enerlei Creools? *W. I. Gids 35*, 1954, p. 59–70), is even uitzichtloos als de traditionele Europacentrische en voert onvermijdelijk tot nieuwe fouten. De geschiedenis van de (Europese) linguistiek heeft ieder linguist overtuigd van de fatale invloed van *ieder* a-priori op de taalanalyse. Men dient iedere taalvorm in de gegeven taal alleen te onderzoeken, zonder vooraf bepaalde verwachtingen omtrent de uitkomst te koesteren, Afrikaanse noch Europese, noch mogelijk universeel-Creoolse.

Interessant is het, naast deze constateringen van Donicie, de analyse van Hall te plaatsen [1]). Hall beschrijft het volgende systeem:

	1e pers.	*2e pers.*	*3e pers.*	
			subj.	*obj.*
Sg.	mi	ju, unu	a-, en	en
Pl.	wi		den	

Juist in de 1e pers. pl. schijnen zich geen moeilijkheden voor te doen. Hall is dus nooit gestuit op de vorm *un* (*u*) in de 1e pers. pl. Verder valt ons op het gebrek aan onderscheid tussen 2e pers. sg. en pl.

Deze analyse werd door mij op dezelfde teksten herhaald.[2]) De resultaten verschilden zeer. Ik meen echter ook de oorzaak van dit verschil te kunnen aantonen. Hall heeft op het materiaal van Herskovits vertrouwd, ook waar critiek mogelijk was. Zo heeft Hall het duidelijk bestaande onderscheid tussen 2e pers. sg. en pl. verwaarloosd op grond van het feit, dat hij 6 × de vorm *ju* noteerde voor de 2e pers. pl.; hoewel hij nooit de vorm *un*(*u*) in het enkelvoud heeft ontmoet. De door Herskovits genoteerde vorm *ju* in de 2e pers. pl. komt nooit voor, zoals Hall had kunnen vernemen van zijn informant, Dr. Einaar, die de teksten voor hem interpreteerde. In drie der gevallen kwam bij Herskovits de vorm *ju* voor na *i*, waardoor de *j* als overgangsklank begrepen kan worden. Het pronomen personale was daar *u*.

Hall heeft verder de vorm *un*(*u*) in de 1e pers. pl. alleen over het hoofd gezien, omdat hij vertrouwde op de Engelse vertaling van Herskovits. Herskovits vertaalde deze vorm namelijk consequent als een 2e pers. pl., ook wanneer uit de tekst duidelijk bleek, dat men met een 1e pers. pl. te doen had. De gesignaleerde fouten zijn dus grotendeels toe te schrijven aan het vertrouwen, dat Hall in materiaal èn vertaling van Herskovits heeft gesteld.

Het resultaat van mijn analyse was (alleen voor het meervoud) zoals de tabel op volgende bladzijde aangeeft.

Zoals men ziet heb ik een onderscheid gemaakt tussen het pronomen personale als subject van de zin en voor een nomen (possessief gebruik), èn dit pronomen als object van de zin en na een voorzetsel. De ter plaatse ingevulde cijfers duiden de aantallen genoteerde getallen aan. Dit is noodzakelijk, wil men bijvoorbeeld zien, dat het onderscheid tussen inclusivum en exclusivum in het object slechts op 9 gevallen werd gebaseerd. Ik deel

[1]) Robert A. Hall Jr: The Linguistic Structure of Taki-Taki. *Language 24*, 1948, p. 92–116.

[2]) Melville J. Herskovits & Frances S. Herskovits: *Suriname Folk-Lore*. With Transcriptions and Musicological Analysis by M. Kolinski. New York, 1936. Slechts het materiaal van hun informanten no. 3 en 10 werd niet onderzocht. De een is van Javaanse afkomst, de ander leefde lange tijd onder de bosnegers.

	1e pers. exclusivum	*1e pers. inclusivum*	*2e pers.*	*3e pers.*
subject (ook als possessief voor nomen)	*wi* (19×)	*wi* (24×)	*un* (44×)	den
object (ook na een voorzetsel)	*wi* (5×)	*un* (4×)	*un* 15×)	den

dit resultaat dan ook met grote reserve mee. Vooral ook omdat ik twee uitzonderingen heb genoteerd in de teksten van HERSKOVITS: eenmaal werd *un* gebruikt als 1e pers. pl. exclusivum object, eenmaal als 1e pers. pl. inclusivum subject. Het gegeven schema is dus tendentieus en suggereert meer dan bewezen kan worden.

FORCHHEIMER [1]) ziet het personale systeem beheerst door de tegenstelling subjectiviteit-objectiviteit. De meest subjectieve categorie is de 1e pers. sg. De 1e pers. pl. is duidelijk objectiever. De meest objectieve daarvan is het inclusivum, vooral als object van de zin. Er is dus een overgang naar het meer objectieve van de 1e pers. pl. exclusivum subject naar de 2e pers. pl. subject. Een nieuwe vorm kan gebezigd worden en dus een nieuwe categorie ontstaan bij de 2e pers. pl. subject (zoals in de Europese talen), maar even goed bij de 1e pers. pl. inclusivum object.

In dit stadium van het onderzoek moest ik informanten te hulp roepen [2]), om op groter materiaal te kunnen nagaan of inderdaad de uit HERSKOVITS' teksten naar voren gekomen tendens, in het Sranan bestond. Ik werd geholpen door twee Surinamers, uiteraard in Nederland woonachtig, voor wie het Sranan moedertaal is en die ook tijdens hun verblijf in Nederland dagelijks deze taal zijn blijven gebruiken. Men zal uit hun informatie een beeld krijgen van het Sranan, zoals dat onder de jongere arbeiders van Paramaribo wordt gesproken. Ik beschrijf hier dus het systeem der pronomina personale van deze beide informanten en niet de ongetwijfeld veelzijdige mogelijkheden binnen dit systeem in het gehele Surinaamse taalgebied.

Het resultaat van de gesprekken met deze informanten was na het voorgaande verrassend.

Allereerst gebruikten zij nooit de vorm *wi*, ook niet bij een langzaam spreektempo. Ik noteerde slechts de vormen *u*, *un* en *unu* in 1e en 2e pers. pl. Alle *wi*-vormen bij HERSKOVITS werden spontaan verbeterd in *u*, *un* of *unu*. Het is natuurlijk ondenkbaar, dat HERSKOVITS *wi* en *un* met elkaar verwisselde. Hieruit zou men daarom willen concluderen, dat de vorm *wi*

---

[1]) PAUL FORCHHEIMER: *The Category of Person in Language*. Berlin, 1953.

[2]) De mogelijkheid goede informanten aan te trekken werd mij geboden door WOSUNA in verband met een opdracht van wijder strekking. Zie ook de voetnoten op p. 192 en 194.

uit de taal der Surinaamse arbeiders is verdwenen in de loop der jaren. Men kent de vorm *wi* wel, verstaat hem ook, maar gebruikt hem zelf nooit.

De tweede verrassende ontdekking was, dat door mijn informanten geen onderscheid werd gemaakt tussen 1e en 2e pers. pl. De vormen *u*, *un* en *unu* werden zowel in de 1e als 2e pers. pl. gebruikt.

Een der informanten werd door dit gebrek aan onderscheidingsmiddel af en toe danig in verlegenheid gebracht. Men moet bedenken, dat hij tijdens de zittingen gebracht werd tot taalgebruik los van de normale gesprekssituatie. Ik heb hem wel steun gegeven, door in een uitvoerig gesprek de bedoeling van de zin zo duidelijk mogelijk te doen zijn. Dat neemt niet weg, dat hij zich langzamerhand uit mijn vragen vaag bewust werd van de onmogelijkheid beide Nederlandse categorieën in het Surinaams te onderscheiden.

Toen hij dus in een bepaalde situatie moest reageren met *un moni* (= jullie geld) en zich daarbij door voorgaande besprekingen verwarrend bewust werd van het feit, dat ditzelfde ook „ons geld" zou kunnen betekenen, toen voegde hij er snel aan toe: eigenlijk heb ik dat geld ook een beetje als van mijzelf beschouwd. Toen hij kwam te spreken over de kinderen van een echtpaar, richtte hij zich alleen op de moeder der kinderen en sprak van *den ptjin f ju* (= de kinderen van jou). Hij wilde hier liever niet de vorm *unu* gebruiken.

Deze weifeling kwam natuurlijk nog duidelijker naar voren, toen ik hem, in het laatste gesprek over dit onderwerp, voor situaties plaatste, waarin hij in dezelfde zin de 1e en 2e pers. pl. tegenover elkaar moest stellen. Hij deed dit door hetzelfde woord (*un*) te gebruiken, verduidelijkt met gebaren: bijvoorbeeld, *A man no dji* → *un sjen, ma na un* ← *a g a sjen* (= de man niet gaf jullie schaamte, maar 't is ons hij gaf de schaamte). Dikwijls ook verving hij 1e of 2e pers. pl. door een enkelvoud, om duidelijker het verschil te laten uitkomen. Zo vertaalde hij eerst de zin: „Wij hebben het niet gedaan, maar jullie", met *A no mi du en, a un du en.* Toen ik hem wees op de onnauwkeurige vertaling, verbeterde hij het in: *A no un du en, a ju du en.* Soms ook vertaalde hij op eigen gezag beide personen in het enkelvoud, waar meervoud gevraagd werd, bijvoorbeeld: *Den ptjin f ju tranga jesi, ma du f mi e-jere wantron* (= de kinderen van jou hard gehoor, maar die van mij luisteren dadelijk) [1]).

De andere informant zag na enige tijd duidelijk de onmogelijkheid 1e en 2e pers. pl. in het Surinaams te onderscheiden, maar had hieraan ook geen behoefte in het normale contact. Pas toen hij beide personen in dezelfde zin moest onderscheiden begon hij te aarzelen. Hij gebruikte eerst *wi* tegenover *unu*. Duidelijk was echter te merken, dat dit hem niet bevredigde. Hij gaf dan ook dadelijk toe zo niet tegen zijn moeder te spreken. Na nog enige aarzeling gebruikte hij beide keren *un*. Ook hij toonde dikwijls de neiging één van beide tegenover elkaar gestelde personen door een enkelvoud te vervangen.

Wij zijn dus tot onze verrassing gedwongen de vormen *u*, *un* en *unu* (1e + 2e pers. pl.) te zien als drie structureel irrelevante varianten ter

---

[1]) Door slechts één van beide informanten werd *den di fu mi* samengetrokken tot *den du f mi*. Zie voor de notering der samentrekkingen de volgende voetnoot.

aanduiding van een groep personen waaronder spreker en/of aangesprokenen. Hiertegenover staat in het meervoud de vorm *den* (3e pers. pl.) ter aanduiding van een groep personen zonder de spreker of aangesprokenen.

Ons rest nu nog slechts uit te maken onder welke omstandigheden de verschillende varianten gebruikt kunnen worden. Wij kunnen *u* en *un* beschouwen als meer of minder ver doorgevoerde verkortingen van *unu*. De volle vorm *unu* kan steeds optreden, maar wordt om ritmische redenen dikwijls vermeden. Men vindt *unu* meest op het zinseinde of voor een duidelijke pauze. Het is echter ook mogelijk in zulke gevallen *un* te gebruiken.

De vorm *u* of bilabiale *w* kwam bij mijn informanten zeer veel voor. Wij vonden deze vorm meestal voor *n* en voor of na een klinker. Wij zullen hiervan uit het materiaal enkele voorbeelden geven [1]).

I Voor een klinker

1 Voor verbaal prefix *e-*:
San *w* e-frede? (Wat *jullie* zijn-bang?)
W e-pot en dji usrefi. (*Wij* stoppen hem geven (= in) onszelf)
Ef i no taig un, *w* e-go tjir i. (Als je niet vertelt ons, *wij* gaan doden je)
Te *w* e-du wan sani, *u* n e-kba. (Als *jullie* doen een ding, *jullie* niet eindigen)

2 Voor *a*:
Den wan or *w* a spotu. (Zij willen houden *ons* voor spot)
A sa-du *w* ala. (Het zal-gebeuren *ons* allen)
A s a i-psa nanga *w* ala. ('t-Is zo het gebeurt met *ons* allen)
Gado dji *w* ala wan sani. (God gaf *ons* allen één ding)

II Na een klinker

1 Na *a*:
Na *u* trefu. ('t Is *onze* treef)
Sa *u* sa-du dan? (Wat *wij* zullen-doen dan)
Da *u* bj-a wan tra sani. (Dan *wij* hadden een ander ding)

2 Na *o*:
Ko *u* gwe. (Laat *ons* weggaan)

3 Na *e*:
Den sma aks un pe *w* kmoto. (De mensen vroegen ons waar *wij* vandaankwamen)

III Voor n

U n a f· rede. (*Jullie* niet hebben om-te vrezen = wees niet bang)
U no mandi nang en. (*Jullie* niet vertoornen op hem)

---

1) Wij hebben ons gehouden aan het spellingsvoorstel van Prof. WILLEM PÉE, Prof. W. Gs. HELLINGA en A. DONICIE (zie de bijlage in de *Spraakkunst* van DONICIE). Door lettertekens weg te laten en de verlenging aan te geven door een punt boven de lijn achter het betreffende letterteken, hebben wij getracht in deze voor literair gebruik geschapen spelling toch de samentrekkingen op duidelijke wijze aan te geven.

U no kan jepi. (*Wij* niet kunnen helpen)
U no sji noti. (*Wij* niet zagen niets)
A man no aks *u* noti. (De man niet vroeg *ons* niets)
U no fet moro. (*Jullie* niet vecht meer = vecht niet meer)

Een enkele keer kwam *u* ook buiten deze gevallen voor tijdens het interview. Enige variatie is natuurlijk altijd mogelijk, wanneer het verschil tussen de vormen niet structureel is. Zo kan men verklaren, dat mijn informanten in de voorbeelden van DONICIE de vorm *un* dikwijls veranderden in *u*. Zo zeiden zij steeds *Olat u de*? (Hoelaat wij zijn = hoelaat is het). Zij gebruikten hier zelfs liever niet de volle vorm *unu*, omdat men de zin dan zou kunnen begrijpen als: „Hoelaat zijn jullie er?" Ook gebruikte dezelfde informant in dezelfde zin dikwijls nu eens *un*, dan weer *u*, zonder verschil in betekenis.

Het hierboven beschreven onderzoek stelt ons in staat de presentatie van het feitenmateriaal van DONICIE belangrijk te vereenvoudigen:

	1e pers.	*2e pers.*	*3e pers.*	
			subject	*object*
Sg.	mi (m)	ju (i)	a, en	en
Pl.	unu (un, u)		den	

De door DONICIE gegeven voorbeelden van de vorm *wi* in de 2e pers. pl. werden ten dele al in de hierboven gegeven voorbeelden verklaard. DONICIE had namelijk de bilabiale *w* voor *e* geïnterpreteerd als een verkorting van *wi*. Een ander voorbeeld *mi n e-go njan wi* (Ik niet ga opeten jullie = ik zal jullie niet opeten) kon niet aldus verklaard worden. Een excessieve verkorting tot *mi n o · nja w* wordt tenslotte begrepen door de informanten, maar niet spontaan gebruikt. Ik heb mij daarom afgevraagd of DONICIE's informant niet gezegd kan hebben: *wi n e go njan wi* (wij zullen elkaar niet opeten)? In de context past dit heel goed.

Men zal uit dit artikel gelezen hebben, dat men het zeker niet overal eens behoeft te zijn met de spraakkunst van pater DONICIE, om toch met volledige sympathie te blijven staan tegenover zijn werk. DONICIE verklaart weinig, zijn boek zit dan ook vol met ruw, onbewerkt materiaal. Hij is echter een man, die in Suriname niet heeft gehoord wat hij graag zou willen horen, maar de kunst verstaat objectief het taalgebruik te observeren, en elk waargenomen feit te registreren, ook al schijnt het hem onlogisch en onverklaarbaar.

IV DE BOUW VAN DE SUBSTANTIEFGROEP

Het is opmerkelijk, dat over het verbale systeem van het Sranan uitvoerige studies geschreven worden, maar over de bouw van de substantiefgroep slechts twee opmerkingen worden

gemaakt: men wijst op de mogelijkheid van een bepalend (de bezitter-aanduidend) substantief voor het bepaalde substantief en op het pronomen demonstrativum achter het bepaalde substantief. Slechts pater DONICIE is in zijn grammatica verder gegaan [1]), maar ook hij heeft de bouw van de substantiefgroep niet systematisch onderzocht.

Dit is opmerkelijk, maar ook zeer begrijpelijk. In het verbale systeem doet het Sranan zich voor als een typisch buiten-Europese taal. Het verbale systeem wordt niet begrepen en daarom ijveriger bestudeerd. De substantiefgroep lijkt volkomen op Europese wijze gebouwd. De Europeaan zal doorgaans geen grove fouten maken, wanneer hij de substantiefgroep in het Sranan op de hem vertrouwde wijze bouwt. Doorgaans niet, omdat hij zich gewoonlijk tevreden stelt met zeer eenvoudig gebouwde woordgroepen. In het normale taalgebruik van Surinamers zal hij ook weinig opmerkelijks ontdekken, want ook de Surinamer vermijdt ingewikkeld gebouwde woordgroepen. Dat de structurele mogelijkheden veel gecompliceerder zijn zal uit het vervolg blijken.

Eenvoudige theoretische redenering toont al, dat de afwijkingen van de Nederlandse substantiefgroep groter moeten zijn dan over het algemeen wordt aangenomen. Het Sranan kent geen flectie-uitgangen en kan dus moeilijk onderscheid maken tussen *een aardige versierde kamer* en *een aardig versierde kamer*. Dit onderscheid moet dus op geheel andere wijze in het Sranan verwoord worden. Maar over het geheel genomen lijkt de substantiefgroep in het Sranan bijzonder veel op die in het Nederlands.

Deze opvallende gelijkenis is gevaarlijk voor de taalbeschrijver. Immers, hij veronderstelt dingen bekend, die nog allerminst gekend zijn. Wij weten nog vrijwel niets van de bouw van de Nederlandse substantiefgroep. En bovendien wordt zijn aandacht niet door taalmoeilijkheden gericht op problemen, die hier zouden kunnen schuilen.

Een taal zonder flectie stelt de onderzoeker altijd voor bijzondere problemen. De functie van een woord wordt namelijk niet kenbaar gemaakt aan de woordvorm (door middel van de uitgang), maar op dikwijls veel ingewikkelder wijze door middel van de combinatiemogelijkheden met andere woorden, de plaats in de woordgroep of de intonatie. Dit maakt het structurele onderzoek tijdrovender, ingewikkelder. Omdat nog zo dikwijls een taal zonder flectie synoniem wordt geacht aan een taal zonder structuur en daarom ook het structurele onderzoek van zulk een taal niet wordt begrepen, demonstreren wij hier het onderzoek en daarmee de taalstructuur uitvoeriger dan strikt noodzakelijk is.

Wij gaan uit van een woordgroep als:

wan moi grun ati
een mooie groene hoed

[1]) A. DONICIE: *De Creolentaal van Suriname. Spraakkunst.* Paramaribo, 1954.

en trachten met behulp van informanten andere combinatiemogelijkheden te vinden door: (*a*) een woord uit deze groep te vervangen door andere woorden, (*b*) andere woorden tussen de woorden uit deze groep te plaatsen, (*c*) de woorden uit deze groep van plaats te laten wisselen. De informanten moeten verklaren of het goed Sranan is of niet, of dus de nieuwe combinatie mogelijk is of niet. Bovendien liet ik de informanten een vertaling geven in het Nederlands of een omschrijving in het Sranan. Dit laatste is noodzakelijk, wanneer men werkt met weinig gevormde informanten, die een functie- of betekenisverandering van de gebruikte woorden niet plegen op te merken, *wan eerste-klas dot wroko* (een bijzonder vuil werk) is goed Sranan, *eerste klas* is echter geen bepaling van *wroko*, maar van *doti*. Zonder vertaling of omschrijving zou men foutieve conclusies op een dergelijk voorbeeld kunnen baseren.

De eerste proef met informanten levert bijvoorbeeld de volgende afgekeurde combinatie op: **wan grun moi ati* (een groene mooie hoed). Blijkbaar bestaat er een dwingende volgorde tussen bepalingen van het type *grun* (dichter bij het substantief) en *moi* (verder van het substantief). Andere kleurbepalingen vallen in dezelfde categorie als *grun*. Dit leert ons een hele reeks proefzinnen. Bij een poging de grenzen van deze categorie te bepalen stuiten wij op de woordgroep: *wan moi spanjoro uma* (een mooie Spaanse vrouw). Ook *moi* en *spanjoro* zijn niet om te wisselen, en dus zou men zeggen dat ook de nationaliteitsbepalingen binnen de categorie *grun* vallen. Deze voorlopige conclusie wordt te niet gedaan door de woordgroep: *wan blaka spanjoro uma* (een zwarte Spaanse vrouw). Wij experimenteren verder om andere eigenschapswoorden tussen kleur- en nationaliteitsbepalingen of na de nationaliteitsbepalingen in te voegen. Andere eigenschapswoorden komen altijd voor de kleur- en nationaliteitsbepalingen te staan.

Hiermee hebben wij de volgende structuurregels gevonden:

1 voorbepalingen van de eerste graad [1]) noemen de nationaliteit van het bepaalde substantief.

2 voorbepalingen van de tweede graad noemen de kleur van het bepaalde substantief.

3 voorbepalingen van de derde graad noemen de andere eigenschappen van het bepaalde substantief.

Wanneer wij nu verder experimenteren blijkt het niet mogelijk meerdere andere eigenschappen van het bepaalde substantief te noemen. Het is alleen mogelijk de nationaliteit, de kleur en één eigenschap van het substantief te noemen. *wan takru broko oto* (een lelijk gebroken auto) behoort wel tot de structurele mogelijkheden, maar dan bepaalt het voorgaande het volgende eigenschapswoord en niet het substantief.

---

[1]) Het heeft geen zin in dit stadium van het onderzoek termen uit de traditionele grammatica te introduceren. Voorbepalingen zijn bepalingen van een substantief, die voor het bepaalde substantief geplaatst worden. De verschillende voorbepalingen worden geteld vanaf het substantief dat zij bepalen. Voorbepalingen van de eerste graad zijn dus bepalingen die (als zij gebruikt worden) onmiddellijk voor het substantief staan.

Men zal wellicht opmerken, dat wij stofbepalingen (*udu* = houten, *isri* = ijzeren, etc.) niet in het overzicht hebben opgenomen. Op dit punt schijnen nog niet alle problemen opgelost. De stofbepalingen komen soms na, soms voor de nationaliteitsbepalingen.

Wij kunnen dit als volgt formuleren:

4 de eigenschapswoorden voor voorbepalingen van de derde graad bepalen deze voorbepaling nader.

Bij verder experimenteren komt aan het licht, dat nog enkele woorden tussen de gevonden categorieën geplaatst kunnen worden:

wan (ptjinso) moro bidji patji
een (beetje) meer groot pak

wan (ptjinso) moro grun patji
een (beetje) meer groen pak

Een nationaliteitsbepaling kan echter niet nader bepaald worden door *moro*. Eveneens onmogelijk blijkt een woordgroep als:

**wan bidji moro grun patji*
een groot meer groen pak

Wel mogelijk blijkt:

wan tra moro switi redi bromtji de
een ander meer zoet rood bloemetje is-er

Uit deze voorbeelden zijn de volgende structuurregels te destilleren:

5 alleen de voorbepalingen van de tweede en derde graad kunnen nader bepaald worden door (*ptjinso*) *moro*.

6 voorbepalingen van de tweede graad kunnen alleen nader bepaald worden door (*ptjinso*) *moro* wanneer geen voorbepaling van de derde graad vooraf gaat.

Het heeft geen zin op dezelfde uitvoerige (maar toch nog lang niet volledige wijze) te demonstreren hoe de verdere categorieën gevonden werden. Wij vertrouwen dat de in wezen zeer eenvoudige methode van structureel onderzoek na het voorgaande duidelijk genoeg geworden is. Door middel van taalexperimenten met behulp van informanten worden de taalcategorieën gevonden. Soms lijkt deze methode omslachtig, wanneer bijvoorbeeld de informanten reeksen proefzinnen worden voorgelegd, die alle moeten bewijzen dat een bepaalde constructie niet mogelijk is. Men zou rechtstreeks zonder voorbeelden naar de structuur willen informeren. De taalstructuur echter leeft onbewust in de taalgebruikers, zij bouwen hun constructies automatisch op. Ook in de eigen taal kan men alleen met behulp van experimenten de structuur ontdekken.

Wij formuleren nu in het kort de overige structuurregels, die wij hierna in een schema samenvatten:

7 *tra* (ander) is een voorbepaling van de vierde graad: [1]) *wan tra moi sani* (een ander mooi ding).

8 de voorbepaling van de vierde graad (*tra*) kan alleen door middel van *heri* (heel) nader bepaald worden: *wan her tra sani* (een heel ander ding)

9 voorbepalingen van de vijfde graad bevatten woorden van het type

---

[1]) Wij vonden in deze categorie geen andere woorden dan *tra*, wat niet wil zeggen dat er geen andere woorden te vinden zouden zijn.

enkri (enkel), *fosi* (eerste), *srefi* (zelfde), etc.: *nowan enkri tra sani* (geen enkel ander ding).

10 voorbepalingen van de zesde graad bevatten de telwoorden: *den furu srefi oso* (de vele zelfde huizen, huizen van hetzelfde type).

11 voorbepalingen van de zevende graad bevatten de artikels: *a wan brara fu mi* (de ene broer van mij).

12 bij voorbepalingen van de zesde en zevende graad moet men scheiding maken tussen singulare en plurale bepalingen.

13 alleen het plurale artikel kan voorafgegaan worden door *ala* (alle).

14 zowel bij de singulare als plurale voorbepalingen van de zesde graad vindt men telwoorden, die niet door een artikel voorafgegaan kunnen worden: *omen oso ju abi* (hoeveel huizen heb je), *ibriwan guduman* (iedere rijkaard).

15 de voorbepalingen van de zevende graad kunnen vervangen worden door het pronomen personale: *mi furu moi krosi* (mijn vele mooie kleren).

16 de voorbepalingen van de zesde graad kunnen vervangen worden door een bepalende substantiefgroep: *ala mi m̃a dri ati priti* (al mijn moeders drie hoeden zijn-gescheurd) [1].

17 alleen bepaalde telwoorden kunnen na een bepalende substantiefgroep gebruikt worden (zie het voorbeeld onder 16).

18 achterbepalingen van de eerste graad worden gevormd door de pronomina demonstrativa: *den dri fooru dati* (de drie kippen die = die drie kippen).

19 een achterbepaling van de eerste graad kan slechts voorkomen als ook een artikel (voorbepaling van de zevende graad) of het telwoord *wan* (voorbepaling van de zesde graad) gebruikt wordt.

20 er zijn vier soorten achterbepalingen van de tweede graad: a) een groep woorden van het type *srefi*, b) een bepaling met *fu*, c) een bijzin

8	7	6	5	4	3	2	1		1	2
		sowan nowan iniwan ibri(wan)	enkri	tra	andere eigenschapswoorden	kleurbepalingen	nationaliteitsbepalingen	*subst.*	disi	srefi ŵan dape so
	a	wan	fosi							bepaling met fu
ala	den	telwoord ŵan wantu somen furu nofo	srefi sèm						dati	bijzin met di
		omen son	eegi							bijzin zonder voegw.

[1]) Deze bepalende substantiefgroep kan de bezitter van het bepaalde substantief aangeven (zoals in het gegeven voorbeeld), maar ook een hoeveelheidsbepaling aangeven: *wan er ipi moi sani* (een hele hoop mooie dingen), *tu preti switi tjiknfrainrais* (twee schotels lekkere chicken-fried-in-rice).

ingeleid door *di*, d) een bijzin zonder voegwoord: *den fooru disi srefi* (de vogels deze zelf = deze vogels zelf), *den fooru disi fu mi* (deze vogels van mij), *den fooru disi, di n abi moi ŵiri a den stjin* (deze vogels, die geen mooie veren hebben), *mi si a ooru froo dati, ben sdon a skoinswenkri* (ik zag die oude vrouw, zat bij schuinswinkel).

In het hierboven geschetste systeem worden de structurele mogelijkheden opgegeven. Het spreekt vanzelf, dat monsterconstructies als:

ala	*den*	*nofo*	*fosi*	*her*	*tra*	*takru*	*broko*	*grun*	*spanjoro*
al	de	vrijwat	eerste	heel	andere	lelijk	gebroken	groene	Spaanse
oto	*disi*	*fu*	*mi*	*p̂a*					
auto's	deze	van	m'n	vader					

in principe wel mogelijk zijn, maar in het normale spraakgebruik niet voorkomen. De taalgebruiker doet slechts een beperkte keuze uit de vele structurele mogelijkheden.

Het hierboven geschetste systeem wordt gecompliceerd doordat niet alle woorden uit de telwoordgroep gecombineerd kunnen worden met alle woorden uit de *enkri*-groep. Zo kan men bijvoorbeeld wel *wawan* (enkele verspreide) combineren met *enkri* (enkele), maar niet *wantu* (enkele). Wij zouden de individuele combinatiemogelijkheden precies kunnen beschrijven, maar dit heeft weinig zin, vooral zolang wij niet alle woorden uit de telwoordgroep en de *enkri*-groep kennen.

Het is dikwijls de vraag, waar de grenzen van de structurele taalbeschrijving liggen. Een taalstructuur kan niet volledig beschreven worden, evenmin als de woordenschat van een taal. Een taal kent zo oneindig veel mogelijkheden, dat een mensenleven niet voldoende zou zijn om hen alle op te sporen. Wij noemden in het schema vijf woorden uit de *enkri*-groep. Wij zijn er echter van overtuigd dat verder onderzoek minstens nog eens vijf woorden uit deze groep aan het licht zou brengen. Ook dan zou echter de groep niet volledig gekend zijn. Dit geldt zeer zeker voor de voorbepalingen van de derde graad. Men zou maanden moeten werken en taalgebruik moeten observeren om deze vijf woorden op te sporen en dan nog eens maanden om de combinatiemogelijkheden met de telwoordgroep na te gaan. Dan zou men nog geen volledige inventaris bezitten. Perfectionisme in deze richting is daarom zinloos. In structureel opzicht weet men dan omtrent deze groep nog niet meer dan nu. Wij kennen structureel deze groep namelijk nu reeds: wij kennen immers zijn plaats in de substantiefgroep (voorbepaling van de vijfde graad).

Men zal hierna wellicht een verband willen leggen met de traditionele grammatica, die spreekt van bijvoegelijk naamwoord, telwoord etc. De termen zijn niet belangrijk. Structureel is slechts belangrijk het onderscheid tussen voor- en achterbepalingen en de volgorde der bepalingen. Om redenen van utiliteit kan men de voorbepalingen van de zevende graad artikel noemen en de voorbepalingen van de zesde graad telwoord. Op deze wijze wordt een nuttig verband gelegd met ons reeds uit de traditionele grammatica bekende termen. Structureel is echter niet belangrijk dat het telwoorden zijn, maar dat telwoorden voorbepalingen van de zesde graad zijn. In verband met bovenstaande feiten lijkt het ons ongewenst de term adjectivum (bijvoegelijk naamwoord) te gebruiken. Onder deze term

zou men immers een aantal categorieën moeten verzamelen, waardoor essentiële structurele onderscheidingen worden verwaarloosd.

Ons onderzoek naar de bouw van de substantiefgroep in het Sranan leidde niet tot spectaculaire resultaten. Dit was ook niet te verwachten. Toch menen wij dat het zeer verhelderend is geweest. In ieder geval is het nuttig, dat wij de traditionele en ook in structurele studies over het Sranan [1]) steeds gehanteerde term adjectivum hebben leren analyseren in een aantal duidelijk onderscheiden categorieën en daarmee onze kennis omtrent de structuur van het Sranan hebben verrijkt.

SUMMARY

STUDY OF THE STRUCTURE OF SRANAN

This article brings together the results of further study conducted at various times in the structure of Sranan. Section one (Linguistic Analysis) consists of an answer to questions raised in Surinam, in reaction to the author's dissertation, regarding the applicability of the structural method of analysis to languages such as Sranan. This 'declaration of principles' serves as a justification for further research. There need not be any fear of unclearly delimited linguistic categories. It is possible, however, that as a result of intensive contact with the official language of Surinam, Dutch, structural uncertainties arise in Sranan. This problem is considered in section two (Language Development in Action) in connection with the system of adjuncts of place. Section three (The System of Personal Pronouns) demonstrates what use the work of other descriptive linguists is put to in the study being made. Father DONICIE's description of the personal pronouns forms the point of departure, while HALL's work is also examined critically and his analysis is repeated on the same texts. The fourth and final section (The Structure of the Substantive Group) comprises a description of an aspect of the language which has received little or no attention up to the present.

[1]) Zie ROBERT A. HALL JR: The Linguistic Structure of Taki-Taki. *Language 24*, 1948, p. 101.

OVER JEUGDZORG OP CURAÇAO

DOOR

DOROTHEA ENSING

Een van de vele interne problemen voor welker oplossing de Nederlandse Antillen, bij het aanvaarden van de autonomie, zorg te dragen kregen, is dat van de jeugdzorg, met name ook dat van de preventieve jeugdzorg. Gebleken was dat, waar de jeugdcriminaliteit een stijgende lijn vertoonde, de ten dienste staande inrichtingen en organisaties onvoldoende waren. Dat zeer veel particulier initiatief aan het jeugdwerk op Curaçao ten grondslag ligt, moge uit het onderstaande volgen.

Op 16 januari 1947 werd opgericht de *Stichting voor Reclassering en Kinderbescherming op Curaçao*, die blijkens de statuten onder meer ten doel heeft: „het treffen van maatregelen ten behoeve van minderjarigen, die met zedelijke en/of lichamelijke ondergang worden bedreigd". Van de oprichting af bleek deze stichting in een grote behoefte te voorzien. Het gouvernement zegde in 1949 een subsidie toe en gaf het bestuur een klein gebouwtje in het Riffort te Willemstad in bruikleen, dat dienst deed als secretariaat en consultatiebureau. Tot november 1951 had men slechts de beschikking over één bezoldigd ambtenaar; de werkzaamheden waren zo veelvuldig dat het bestuur zich omstreeks 1951 afvroeg of het nog de volle verantwoordelijkheid mocht dragen, onder de omstandigheden waaronder men werken moest, voor de z.g. permanente zaken, waartoe o.m. de zorg voor de onder toezicht van de stichting gestelde voorwaardelijk veroordeelde delinquenten behoorde. Sommigen van deze delinquenten waren minderjarig; hun vergrijpen waren van uiteenlopende aard: zedenmisdrijven, diefstal, mishandeling, vernieling enz. Zij werden door middel van de stichting in voor hen passende milieus geplaatst; er werd toezicht op hun gedragingen uitgeoefend, voor werkverschaffing gezorgd en bijstand verleend in eventuele gezinsmoeilijkheden.

Naar welke inrichtingen kon de stichting deze jeugdige boosdoeners overbrengen? De volgende gestichten, alle rooms-katholieke inrichtingen voor de verzorging van wees- en voogdijkinderen, bestonden en bestaan trouwens nog, te weten: het *Sint Vincentiusgesticht Scherpenheuvel* voor voogdij- en weesjongens, waaraan een vakschool voor timmerlieden, kleermakers, boekbinders en drukkers verbonden is (het maandblad Christoffel b.v. wordt op Scherpenheuvel gedrukt), alsmede een garage voor hen die zich willen bekwamen in de autotechniek; het gesticht *Sint Josef* te Santa Rosa, voor wees- en voogdijmeisjes; *Jongensstad Brakkeput*, in 1937 begonnen werk van „Don Bosco", dat bestaat uit een complex gebouwen van een oude plantagewoning en dat ten dele een studie-internaat is voor leerlingen die scholen in Willemstad moeten bezoeken, anderdeels een kamp is voor moeilijk opvoedbaren. Er bestaat hier — in scherpe tegenstelling b.v. tot het gesticht Sint Josef — een vrij groot contact met de buitenwereld, de leerlingen zijn mede verantwoordelijk voor de goede gang van zaken op het instituut en bespreken met de diverse leraren ongedwongen de verschillende kwesties die rijzen. Er is ook een cursus hout- en metaalbewerking waaraan tevens enig lager onderwijs verbonden is (nederlands, rekenen, tekenen, gereedschapsleer enz.). In mei 1949 kwam het *Gouvernementsopvoedingsgesticht* tot stand, waarvan de leiding berust bij de Broeders van Dongen. Hier worden jongens opgenomen die door de rechter ter beschikking van het gouvernement werden gesteld en van gouvernementswege een heropvoeding ontvangen.

Al in 1951 wendde de Stichting voor Reclassering en Kinderbescherming op Curaçao pogingen aan om te komen tot de oprichting van een *Tehuis voor Meisjes;* door het ontbreken van een dergelijke inrichting is het vaak onbegonnen werk een redelijke oplossing te vinden voor problemen die zich voordoen met minderjarige meisjes, onder wie het vooral de jeugdige prostituées zijn, die dringend geholpen dienen te worden.

Het landhuis Ronde Klip, dat al jaren leegstaat, is, naar de mening van de stichting en vele anderen aan wie het jeugdwerk ter harte gaat, na restauratie zeer geschikt om tot een tehuis voor meisjes te worden ingericht. Die mening werd al in 1951 naar voren gebracht; er zijn plannen gemaakt, beloften van overheidswege gedaan, maar het tehuis is nog steeds een vrome wens ... en een harde noodzakelijkheid tevens!

In maart 1951 zei de ambtenaar-rapporteur van de stichting, de heer C. G. GROOTENS [1]): „Loop 's avonds laat maar door Willemstad ... om tien uur zwerven kleine kinderen nog langs de straat. Bekijk de slechte behuizing, spreek met de krotbewoners ... Verbaast U zich dan nog dat de jeugdcriminaliteit met de dag erger wordt? Dat de homo-sexualiteit vooral onder de jongens zich uitbreidt als een druppel inkt op een vloeiblad? Dat het aantal ingeschreven prostitué's onder de 16 jaar vrij groot is? Dat er meisjes van 13, 14 jaar zijn die het „vak" dan nog wel niet beroepsmatig uitoefenen, maar waarvan de ouders op het consultatiebureau in het Riffort zeggen: „ze is soms drie nachten achtereen niet thuis, wij weten niet wat we er aan doen moeten"? Dat men in arren moede deze kinderen dan maar officieel laat inschrijven, waardoor tenminste regelmatige medische controle wordt uitgeoefend ... Een gesticht, een tehuis waarin men de zoeven genoemde minderjarige prostitué's zou kunnen opnemen, is zeker nodig".

Niet alleen van stichtingswege werd alarm geslagen. Ook de heer D. Q. R. MULOCK HOUWER, toenmaals directeur van het Nederlandse instituut Zandbergen, die naar de Antillen geroepen werd om de regering van advies te dienen inzake jeugdzorg, in het bijzonder het werk van „de gestichten", beklemtoonde — naast die van vele andere jeugdzorgzaken — de noodzaak van de oprichting van zo'n tehuis.

Hij sprak in maart 1953 tijdens een interview [2]): „Ik acht de toestand niet bar ongunstig, indien men maar niet de ogen sluit voor wat gebeuren kàn. Er moet een goede teamgeest opgebouwd worden tussen de verschillende instanties, een goede maatschappelijke kracht moet worden aangesteld die vooral — en dat zeg ik met nadruk — de landskinderen meeneemt in dit werk. Die maatschappelijke kracht zal moeten organiseren, coördineren, stimuleren en vooral enthousiasmeren, adviseren, helpen. Er moeten mensen van goede wil gevonden worden, die geholpen door deze centrale kracht, een goed samenspel kunnen spelen ten dienste van de Antilliaanse jeugdzorg. Het starten van het werk is Overheidszaak, maar bij de uitvoering kunnen particulieren niet ontbreken".

Dat particulieren in deze hun taak verstonden was al eerder gebleken. In november 1950 waren 28 vrouwen, de diverse bevolkingsgroepen waaruit de Curaçaose samenleving is samengesteld vertegenwoordigend, op uitnodiging van Mevrouw G. PETERS-WITKAMP in de Gouverneurswoning bijeengekomen om een actie te bespreken, die gelden moest opbrengen voor de Stichting voor Reclassering en Kinderbescherming op Curaçao. Door het organiseren van bazars, „fairs" en collectes kwam een bedrag van *f* 6000 bijeen en in februari 1951 werd in een vergadering van de stichting onder voorzitterschap van de Rabbijn

---

[1]) „Sociaal Werk op Curaçao", Weekblad *Curaçao 13*, 13 jan. 1951, p. 5.
[2]) „Wij spraken met ...", *Curaçao 15*, 21 maart 1953, p. 5.

I. JESSURUN CARDOZO voorgesteld met dit bedrag een begin te maken met de oprichting van *jeugdclubs*. Deze jeugdclubs kregen tot doel vooral die jeugd op te vangen, die door huiselijke omstandigheden als het ware genoodzaakt is na schooltijd de straat tot speelterrein te kiezen; behalve gelegenheid tot spelen zou aan deze kinderen de kans geboden worden nuttige zaken op gebied van handwerken en handenarbeid te leren.

In maart 1951 vonden de eerste bijeenkomsten plaats. De jongensclub vond speelruimte in een clubgebouw van de Surinaamse club JPF, dat echter na enkele maanden als zodanig niet meer gebruikt werd; door gebrek aan geschikte ruimte aan de Otrabanda-zijde van Willemstad, verhuisde de groep, onder de leiding van de toenmalige directeur van Jongensstad Brakkeput naar Marie Pompoen, een woonwijk in Punda.

De meisjesclub-bijeenkomsten vonden eerst plaats in een schoolgebouw; Shon CAI WINKEL stond echter een stuk grond, *Villa Maria*, aan de Otrabandazijde van Willemstad gelegen, ten dienste van de meisjesclub af. Om de bouw van een aardig clubhuis mogelijk te maken, organiseerde men een „fair" en begin september 1951 kon Mevrouw TH. STRUYCKEN-FELDBRUGGE, die niet alleen als Gouverneursvrouw maar ook als beschermvrouwe van dit jeugdwerk Mevrouw PETERS-WITKAMP inmiddels had opgevolgd, het clubhuis van Villa Maria openen. De dames die de clubbijeenkomsten leiden, doen dit werk in vrije tijd naast beroeps- of huishoudelijke bezigheden. Velen van haar gingen b.v. bij leidsters van het jeugdwerk *De Schelp* (dat zich geheel richt op jeugdwerk voor kinderen van employés der Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij) in de leer om zich te bekwamen in rietvlechten, teneinde dat weer aan de meisjes van Villa Maria te onderwijzen.

De meisjes werken in groepsverband en er wordt gezorgd voor een gezonde vorm van competitie tussen de verschillende groepen, die — wel heel toepasselijk voor Curaçao — cactusnamen dragen. Vijf dagen per week staat het clubhuis open; dagelijks komt er een zestigtal meisjes om naaien, koken, rietvlechten, allerlei soorten handwerken en handenarbeid te leren; veel aandacht wordt besteed aan tekenen, zingen, toneelspelen en ook lessen in muziek, hygiëne en EHBO staan op het programma. Tijdens vacanties maken de meisjes uitstapjes, zoals een picnic naar een van Curaçao's prachtige baaien. In de grote vacantie van 1954 werd er zelfs in clubverband gekampeerd; de meisjes hebben er zo van genoten dat het jaar daarop het festijn nogmaals plaats vond. Sint Nicolaas- en Kerstfeesten en de verjaardag van de club worden gezamenlijk gevierd, waarbij de ouders van harte welkom zijn. Als Sint Nicolaas het Villa Mariaterrein oprijdt, stroomt de hele buurt rond het club-

gebouw naar Villa Maria toe! Maar niet alleen bij de clubleden en haar ouders, niet alleen in de wijk waar Villa Maria staat, in de hele Curaçaose gemeenschap is „Villa Maria" tot een begrip geworden.

Grote instellingen en maatschappijen, vrouwenverenigingen en particulieren werden en worden steeds bereid gevonden, wanneer op hen een beroep wordt gedaan, het jeugdwerk te steunen. „Villa Maria" heeft van het begin af zoveel mogelijk „aan de weg getimmerd" en daardoor veel bekijks gehad. Op sympathieke wijze aan de weg getimmerd; toen de club een jaar bestond, organiseerde men een tentoonstelling van zelfgemaakte werkstukjes; een jaar later niets minder dan een „modeshow" tijdens welke zelfgemaakte kleren werden „getoond"; bij het drie- en vierjarig bestaan was er een „Sprookjestuin". Allemaal activiteiten die aantoonden dat er op Villa Maria iets goeds verricht werd, activiteiten ook die geld in het laatje brachten. Want geld kan altijd best gebruikt worden, dat begrepen ook de dames die een comité vormden in 1951, speciaal met het doel gelden bijeen te brengen nodig voor het jeugdwerk!

In het voorjaar 1930 ontving het hoofdbestuur (in Nederland) van het *Nederlandse Padvindsters Gilde* een mededeling uit Curaçao dat men daar met de padvinderij begonnen was en gaarne als afdeling van het NPG ingeschreven wilde worden. In mei 1947 werden binnen deze Antilliaanse afdeling van het NPG enkele katholieke groepen gevormd; de samenwerking tussen de groeperingen was echter hecht en bleef goed.

De belangstelling van de jeugd is vrij groot en dikwijls kan men alle gegadigden niet direct in een groep opnemen door een vrijwel constant gebrek aan ervaren leidsters en leiders (veroorzaakt door verloven, vertrek naar elders enz.)

Padvindsters en padvinders treden naar buiten op door het verlenen van z.g. „community-service", dus hulpverlening bij collectes, werkzaamheden in weeshuizen, inrichtingen voor gebrekkige kinderen enz.

Kortgeleden kwam mejuffrouw E. MEIJER, hoofd van training van het NPG in Nederland, naar de Antillen, om aldaar behulpzaam te zijn bij reorganisatie van de verschillende padvindsters- en padvindersgroepen en bij de opleiding van groepsleiders en -leidsters.

In 1954 werd de afzonderlijke *Stichting Jeugdzorg Curaçao* gevormd en sindsdien maakt het preventieve jeugdwerk als zodanig geen deel meer uit van de Stichting voor Reclassering en

Kinderbescherming. De Stichting Jeugdzorg organiseerde cursussen voor jeugdleider en -leidsters en stimuleerde de oprichting van meer clubhuizen, zodat thans naast Villa Maria clubs werkzaam zijn op Marie Pompoen en Suffisant. Ook buiten Willemstad, in Soto, Lagoen en Montagne, activeerde men het jeugdwerk. Eind 1956 opende de Stichting Jeugdzorg een *crêche* (lugar di warda mucha) in Willemstad, waar werkende vrouwen haar jonge kinderen overdag een veilig onderkomen kunnen geven. Dokter CHR. ENGELS stelde bovendien kortgeleden zijn vacantieverblijf in het derde district open als „bewaarplaats" voor kinderen wier moeders een dag naar de stad moeten om inkopen te doen. De verzorging van deze kinderbewaarplaats zal bij het Wit-Gele Kruis berusten.

De Stichting Jeugdzorg Curaçao werd, evenals andere op dit gebied werkzame instellingen in de Antillen, ingebracht in de *Federatie Antilliaanse Jeugdzorg*, een organisatie die in 1953 tot stand is gekomen.

In 1952 werd het *Monseigneur P. I. Verriet-instituut* geopend, waar in dat jaar 42 lichamelijk gebrekkige en geestelijk gestoorde kinderen, voornamelijk van de Antillen afkomstig (er zijn ook patiëntjes uit Suriname b.v.), een thuis kregen. Een doelmatig, modern gebouw door de architect RIETVELD ontworpen, verving de vroegere beperkte ruimte in huize Habaai te Willemstad.

De „start" die volgens de heer MULOCK HOUWER van de overheid diende te komen, kwam begin 1954, toen de regering van de Nederlandse Antillen aan de Federatie Antilliaanse Jeugdzorg verzocht, op basis van het door MULOCK HOUWER opgestelde (vertrouwelijke) rapport, een plan de campagne samen te stellen, alsmede een berekening van de kosten, die een en ander zou vergen. Enkele maanden later kwam de federatie hiermee klaar, waarna de regering een studie-commissie in het leven riep, waarin behalve vertegenwoordigers van de regering en van de bestuurscolleges van Curaçao en Aruba enkele leden namens de federatie zitting kregen. Zij kwamen tot een vijfjarenplan. Verschillende punten van dit plan vallen onder lands-, andere onder eilandszorg. Zoals mr. W. H. ARIËNS [1]), destijds voorzitter van de Federatie Antilliaanse Jeugdzorg, het uitdrukte: „Het criterium voor deze splitsing wordt bepaald door het antwoord op de

[1]) „Het vijfjarenplan voor de Antilliaanse Jeugdzorg", *Christoffel I*, febr. 1956, p. 293–298.

vraag of de te nemen maatregel al dan niet het gevolg is van rechterlijk ingrijpen. Zo ja, dan is er sprake van Landszorg, zo neen, dan behoort hij tot de Eilandszorg".

In het kader van dit artikel nemen wij nu enkele punten uit het vijfjarenplan over, voor zover deze op Curaçao betrekking hebben:

1. aanstelling van een hoofd van de dienst Jeugdzorg en van een assistent;
2. uitbreiding personeel der Stichtingen voor Reclassering en Kinderbescherming op Curaçao (en Aruba);
3. uitbreiding van de kinderpolitie, van die van Curaçao met een inspecteur, een hoofdagent en vier agenten 1ste klasse;
4. wat het gevangeniswezen betreft, verwijst men naar de plannen voor een nieuwe gevangenis, omvattend een afzonderlijke afdeling voor detentie van jeugdige personen, onder leiding van een opvoedkundig ambtenaar met assistentie van een jeugdopzichter;
5. bouw en inrichting van een nieuw gouvernementsopvoedingsgesticht voor jongens, ter vervanging van het bestaande gesticht dat geheel onvoldoende geoutilleerd is en met zijn plaatsruimte voor 30 pupillen aanmerkelijk te klein is (een begin werd hier gemaakt door de bouw van twee nieuwe paviljoens);
6. bouw en inrichting van een gouvernementsopvoedingsgesticht voor meisjes, met een capaciteit van 24 plaatsen;
7. een afzonderlijk paviljoen voor 24 meisjes op het terrein van het Sint Jozef gesticht, bestemd voor oudere meisjes.

De bovenstaande punten hebben betrekking op de z.g. Landszorg, terwijl de volgende vallen onder de competentie van het Eilandsgebied:

1. subsidie voor de aanstelling vanwege particuliere organisaties van maatschappelijke werksters voor het buurtwerk;
2. aanstelling van twee sociaal-psychiatrische werksters, te werk te stellen op het gebied van drankbestrijding;
3. speeltuinen en sportvelden, elk met een clubhuis, voor Curaçao vijf;
4. subsidie aan het Mgr. Verriet-instituut voor het bijbouwen van drie afdelingen en een zwembad;
5. financiering van de uitbreiding van Jongensstad Brakkeput tot een capaciteit van 200 plaatsen.

De onderlinge samenhang van de verschillende in het vijfjarenplan naar voren gebrachte punten is een vereiste voor de uitvoering: Curaçao en ook de overige Antillen zijn slechts gebaat met een goed gefundeerde, systematisch juist opgezette dienst voor jeugdzorg. Alleen een in zijn geheel tot uitvoering gebracht vijfjarenplan waarborgt een goed functioneren van deze dienst. Zal de overheid tussen politieke en economische klippen door zeilend de jeugdzorg de belangstelling geven die zij zo broodnodig heeft? Particulieren hebben in deze de juiste weg gewezen en voor de „start" gezorgd.

IETS OVER DE SURINAAMSCHE SCHERPSCHUTTERSVEREENIGING

DOOR

PH. A. SAMSON

In de loop van de tijden zijn er in Suriname onder de druk van bepaalde omstandigheden, particuliere verenigingen opgericht met het doel de wapenhandel te beoefenen om de overheid in tijden van nood bij te staan. Zo werd in 1893, na de woelingen onder het bestuur van Gouverneur Jhr. A. M. DE SAVORNIN LOHMAN, een scherpschuttersvereniging opgericht; in 1912, na het Killingercomplot, ontstond de „Surinaamsche Weerbaarheidsvereeniging" [1]; in 1933, na de relletjes rondom DE KOM, de „Surinaamsche Burgerwacht" [2]. Deze verenigingen hebben vrijwel alle een kortstondig bestaan gehad; nadat de gebeurtenissen ten gevolge waarvan zij waren opgericht in het vergeetboek raakten, bloedden zij langzaam dood.

In deze bijdrage wil ik een en ander vertellen van de „Surinaamsche Scherpschuttersvereeniging", die ongeveer acht jaar heeft bestaan en vooral in de eerste jaren na haar stichting heeft gebloeid.

Op 17 januari 1893 kwamen op het initiatief van JULIUS LOUZADA enige burgers bijeen met het doel de oprichting van een scherpschuttersvereniging te bespreken. Nadat tot de oprichting was besloten, werd een comité van voorbereiding benoemd. Bij G.R. van 14 maart 1893 werden de Statuten van de „Surinaamsche Scherpschuttersvereeniging" goedgekeurd.

Het doel van de vereniging was zich te oefenen in het schijfschieten en de wapenhandel, bij voorkeur met geweren, zoals door de Nederlandse Weerbaarheidsbond bij het houden van scherpschuttersconcoursen toegelaten. De leden, die bij iedere oefening waren gekleed in een voorgeschreven uniform, moesten zich verbinden, om wanneer zij in buitengewone omstandigheden door of vanwege de Gouverneur werden opgeroepen,

---

[1] De Statuten van de „Surinaamsche Weerbaarheidsvereeniging" werden goedgekeurd bij G.R. van 1 oct. 1912 No. 4930, en gepubliceerd in het *G. A. B.* van 4 oct. 1912. Het Bestuur bestond uit: J. DE VRIES, V. BULO, CH. J. LAWTON, H. M. BENSDORP en R. D. SIMONS.

[2] De Statuten van de „Surinaamsche Burgerwacht" werden goedgekeurd bij G.R. van 20 juni 1933 No. 1950 en gepubliceerd in het *G. A. B.* van 27 juni 1933. Bestuur: L. C. REEDIJK Voorz., H. J. DE VRIES Onderv., H. DA COSTA Secr., mr. M. S. REITSMA, Penningm., C. P. DE GRAAF, C. J. A. KWAST en PH. FERNANDES Commissarissen.

zich onmiddellijk te stellen onder de bevelen van de door of vanwege Z.E. aan te wijzen autoriteiten.

Het eerste bestuur bestond uit de heren: W. F. AMIABEL, Voorzitter, J. W. BUENO DE MESQUITA, Penningmeester, J. LOUZADA, Secretaris, A. G. WEYERS en F. EIKMANS, Commissarissen. Dadelijk traden 33 leden toe.

Drie malen per week werden er oefeningen gehouden. Gouverneur Jhr. mr. T. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK, die tot Beschermheer van de vereniging werd gekozen, gaf twee Flobertgeweren ten geschenke en een hoeveelheid scherpe patronen; uit het wapenmagazijn van het Garnizoen ontving de vereniging 35 Beaumontgeweren in bruikleen. De schietoefeningen namen op 23 september 1894 des morgens te 6 uur een aanvang. Al dadelijk bleek dat er grote belangstelling voor de vereniging bestond. Het eerste jaar werd aan contributie *f*. 887 ontvangen; de uitgaven bedroegen *f*. 606.

Het eenjarig bestaan werd op 1 april 1894 op grootse wijze gevierd. Met muziek van het corps Schutterij voorop trokken de leden naar de Buitensocieteit het Park, waar het Bestuur Gouverneur en autoriteiten ontving. Na een welkomstwoord van de Voorzitter hield de Gouverneur een rede; door twee dames werd een fraai vaandel aangeboden en het feest werd met een bal gesloten.

Jaarlijks werden er schietwedstrijden gehouden. De oefeningen werden gehouden onder leiding van militaire instructeurs. Het tenue bestond uit witte pantalon en buis, verzilverde knopen, klepzakken en een groen distinctief op de linkermouw, alsmede een witte pet. De vereniging nam aan de parades op het Gourvenementsplein deel; er waren twee tambours en een pijper.

Toen Gouverneur VAN ASCH VAN WIJCK Suriname verliet, gaf de vereniging een afscheidsfeest, waarbij aan Z.E. een wandelstok met gouden kop gegraveerd met de letters S.S.V. werd aangeboden. Ook aan de Majoor-Commandant van de Troepen WESTEROUEN VAN MEETEREN, die in 1900 naar Nederland vertrok, werd als erkentelijkheid voor zijn aan de vereniging bewezen diensten een fraai souvernir, bestaande uit een paar Surinaamse gouden manchetknopen met de initialen S.S.V., aangeboden.

Op 26 december 1899 hield de S.S.V. een Transvaaldag waarop schietwedstrijden werden gehouden, gevolgd door een bal. Ook een bloemententoonstelling werd voor dat doel georganiseerd. In 1900 belastte de vereniging zich met het inzamelen van gelden voor de nagelaten betrekkingen van in Zuid-Afrika gesneuvelde Boeren, een cheque van *f*. 2120, later gevolgd door een van *f*. 125 werd aan de Ned. Zuid-Afrikaanse vereniging verzonden.

Het is niet met zekerheid na te gaan hoelang de vereniging heeft bestaan. De laatste algemene vergadering, in de Surinaamse nieuwsbladen geadverteerd, werd op 18 november 1900 gehouden, de laatste exercitie die ik in de bladen aantrof had op 13 december 1900 plaats.

In de *Surinaamsche Courant* van 21 april 1895 staat vermeld dat er een maandblad gewijd aan de belangen van de vereniging is gesticht. Het is mij echter niet gelukt een of meer exemplaren daarvan te vinden, noch konden de weinige nog in leven zijnde leden van de vereniging mij inlichten hoelang dit maandblad heeft bestaan.

Als onderdeel van de S.S.V. werd in 1894 een Scherpschutters-societeit opgericht die op 28 juli 1894 in het beneden lokaal van de loge „Concordia" werd geopend.

Over het ontstaan van deze societeit verscheen in het nieuwsblad *Suriname* van 24 juli 1894 het volgend bericht:

„Nu ongeveer vier weken geleden werd door een lid van de Surinaamsche Scherpschuttersvereeniging de heer J. W. Bueno de Mesquita het plan opgevat om onder de leden der vereeniging eene societeit op te richten, die ten doel zoude hebben om door gezellige samenkomsten, zoowel met als zonder dames, den band dien de Vereeniging bindt, nauwer toe te halen en hechter aan te sluiten. Ter verkrijging van de daartoe benodigde fondsen besloot hij onder de leden der vereeniging zelven een leening ad. *f*. 2500,— verdeeld in 250 aandeelen à. *f*. 10,— te sluiten, hetgeen mocht hem dit al of niet gelukken, de levensvatbaarheid der zaak al of niet zoude aantoonen".

„Binnen eenige dagen was de ontwerper met de uitgeschreven leening zoo genaderd dat hij met eene op enkele aandeelen na volteekende lijst een vergadering kon bijeenroepen, ter nadere bespreking en uitvoering van zijn plan".

„Algemeen werd dit toegejuicht en besloten nadat een door den ontwerper opgemaakt Reglement in bespreking was genomen en goedgekeurd, onmiddellijk een Bestuur te benoemen, dat uit hun midden eene Commissie aanwees, die belast werd met de oprichting der societeit en de daaraan verbonden werkzaamheden".

„Spoedig daarna was een lokaal aangehuurd, het benoodigd meubilair van onze meubelmakers besteld – besloten is om al wat de societeit mocht noodig hebben en alhier kan verkregen worden niet anders dan van hier te doen aanschaffen – en bepaald dat de opening op den 21ste Juli zoude plaats hebben".

Bij de opening was de societeit smaakvol versierd met geweren en vlaggen. De borstbeelden van Koningin Emma en Koningin Wilhelmina waren schitterend geillumineerd. De Voorzitter J. W. Bueno de Mesquita en de Voorz. van de S.S.V. hielden redevoeringen en het feest werd besloten met een bal dat tot 1 uur 's nachts duurde. Door de muziekvereniging „Excelsior" werd een marsch, door Bueno de Mesquita gecomponeerd en door A. J. de Vries gearrangeerd, gespeeld onder de naam „Scherpschutters marsch".

Geregeld werden voor ouderen zowel als kinderen dansavonden gehouden. Ook werden er voordrachtavonden en toneelvoorstellingen georganiseerd; in april 1897 voerde de societeit het toneelstuk „Arbeid Adelt" op. Ter gelegenheid van de jaardagen van Koningin Wilhelmina en Koningin Emma werden feesten gehouden; aan een in 1894 gehouden bal namen 50 leden met hun dames deel.

Het deballoteren van een persoon, die aanvroeg lid van de S.S.V. te worden had tot oorzaak dat de Vereeniging en de Societeit werden gescheiden.

Volgens de bepalingen was de societeit gesloten gedurende de uren dat de oefeningen werden gehouden. Deze maatregel moest na de afscheiding worden ingetrokken en dit had tot gevolg dat vele leden in plaats van de

oefeningen te bezoeken naar de societeit gingen. Dit was een van de oorzaken van de achteruitgang van de vereniging.

Langzaam verliepen èn Vereeniging èn Societeit. Op 6 januari 1900 werd in de societeit nog een muziekuitvoering gegeven; op 20 januari d.a.v. een biljartconcours met muziekuitvoering en bal. In augustus werd de liquidatie in de locale bladen geadverteerd..

Onder de indruk van het Killingercomplot werd in 1910 een poging gedaan om de vereniging te doen herleven. Op 1 juni 1910 kwamen op initiatief van de heer A. S. J. FERNANDES enige heren bijeen om daartoe plannen te maken. Hiervan kwam echter niets.

Het is jammer dat er niet meer bekend is van de S.S.V. die van 1893 tot 1900 in Paramaribo heeft bestaan; niemand weet waar het archief gebleven is en de ouderen die nog lid van vereniging en societeit zijn geweest wisten slechts weinige inlichtingen te verstrekken. De verzamelde gegevens geven echter een indruk van een vereniging en een societeit die op het einde van de 19de eeuw nuttig werk in Suriname heeft gedaan.

Een van de Wama- of Wajarikoele-kampjes waarvan J. MICHELS in zijn expeditie-verslag (zie bladz. 226) melding maakt.

OP ZOEK NAAR DE INDIANEN

Het komt dikwijls voor, dat van achteraf gelegen gebieden meer studie is gemaakt dan van hetgeen meer voor de hand ligt. Het bijzondere trekt, het dagelijks waargenomene komt pas later binnen de sfeer van onderzoek.

Suriname als geheel mag in vroeger eeuwen het bijzondere zijn geweest en aanleiding hebben gegeven tot algemene beschrijvingen, de laatste honderd jaar is er aan de Indianen in het verre binnenland relatief veel aandacht besteed. Expedities ter afbakening van de grenzen en voor natuurwetenschappelijk onderzoek hebben hiertoe bijgedragen. En naarmate de Indianenstammen schaarser leken te worden, is de kennisneming van hetgeen binnen afzienbare tijd niet meer zou bestaan urgenter geacht.

Dit was mede een reden waarom pater AHLBRINCK, welbekend als auteur van de *Encyclopaedie der Karaiben*, in staat werd gesteld in 1937/38 een kleine expeditie te leiden naar Suriname 's zuidoosthoek, toen de grens-expeditie onder admiraal KÄYSER kort tevoren in aanraking was gekomen met enkele Indianen van een tot dan toe niet ontmoete stam.

Door de oorlog en allerlei omstandigheden daarna is het verslag van deze – zuiver wetenschappelijke – expeditie eerst nu uitgegeven[1]), en wel mede dank zij de steun van het Prins Bernhard Fonds dat pater AHLBRINCK in 1955 met de Zilveren Anjer onderscheidde voor zijn „grote wetenschappelijke prestaties op taalkundig en ethnologisch gebied betreffende de Karaïbische Indianen in Suriname". Op zoek naar de Indianen – het ging om de Wama's en de Wajarikoele's – kwam pater AHLBRINCK eerst in contact met de Wajana's, die verder ook als gidsen dienden. Het reisverhaal is in drie delen gesplitst, waarin elk der drie onderling vijandige stammen worden behandeld op grond van de ontmoetingen of .... van de verhalen over hen. Want de schrijver vindt van de Wama's maar enkele personen en de Wajarikoele's – zo luidt zijn conclusie – moeten wel zijn uitgestorven met de dood van MALAWNI, de laatste vrouw van de stam, die bij de evangelist in Cottica een toevlucht had gevonden. Het bericht van haar overlijden bereikte pater AHLBRINCK tijdens de expeditie, maar hij had MALAWNI te voren in Paramaribo kunnen interviewen en zij had een deel van de tocht meegemaakt.

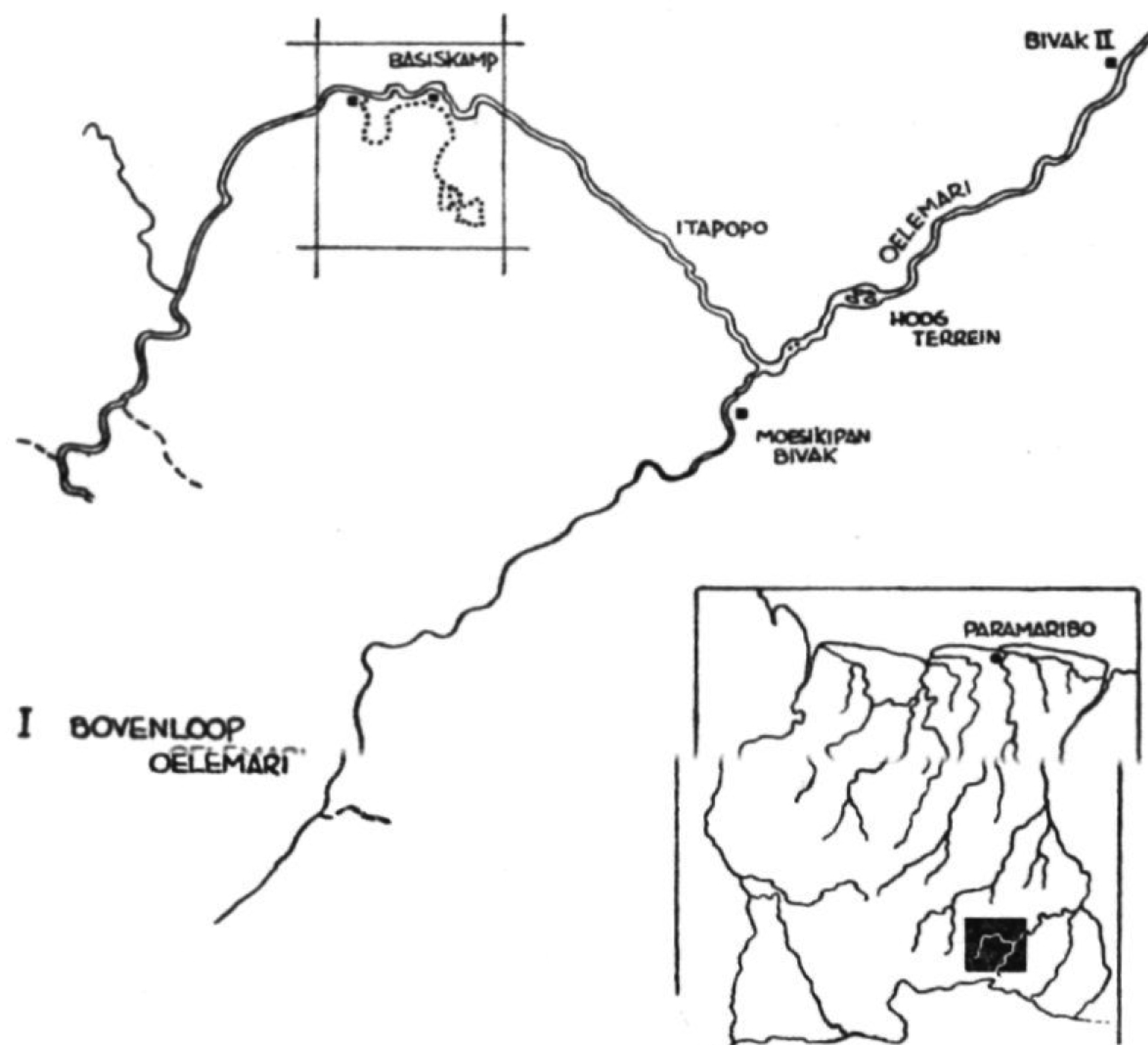
De gegevens van vroegere reisverslagen worden vergeleken met de eigen vondsten en pater AHLBRINCK verklaart mede waarom het contact met deze Indianen zo moeilijk tot stand te brengen is geweest: de Bonninegers, de Bosnegers die zich in datzelfde gebied van de bronrivieren van de Lawa hadden gevestigd, hebben de directe aanraking tussen de bovenlandse Indianen en de benedenlanders zoveel mogelijk verhinderd om profijt te trekken van de „bemiddeling".

---

[1]) *Op zoek naar de Indianen. Verslag van een expeditie naar de Zuidgrens van Suriname ter opsporing en bestudering van twee onbekende Indianenstammen: de Wama's en de Wajarikoele's*, door W. AHLBRINCK C.s.s.R. Mededelingen van het Koninklijk Instituut voor de Tropen, nr CXVIII, afdeling Culturele en Physische Anthropologie nr. 56, 1956, 184 blz., foto's, kaarten.

Het zijn dus schaarse, maar daarom des te waardevollere gegevens die verzameld zijn kunnen worden. En de spannende beschrijving van het zoeken zelf, de sporen, de aanwijzingen, de verrassingen, zal voor latere onderzoekers ook van algemeen nut kunnen zijn.

Een gedeelte van de tijd werd bij de Wajana's doorgebracht en zo kon pater AHLBRINCK zelf nog eens de bekende wespenproef bijwonen, die hij in alle details van deze wrede initiatie- en hardingsrite weergeeft, tevens een der oorzaken van de teruggang in getalsterkte dezer Indianen. Andere

ethnografische gegevens vinden wij in het verslag, met foto's en tekeningen geïllustreerd, ten dele in aanvulling op de *Encyclopaedie der Karaïben*.

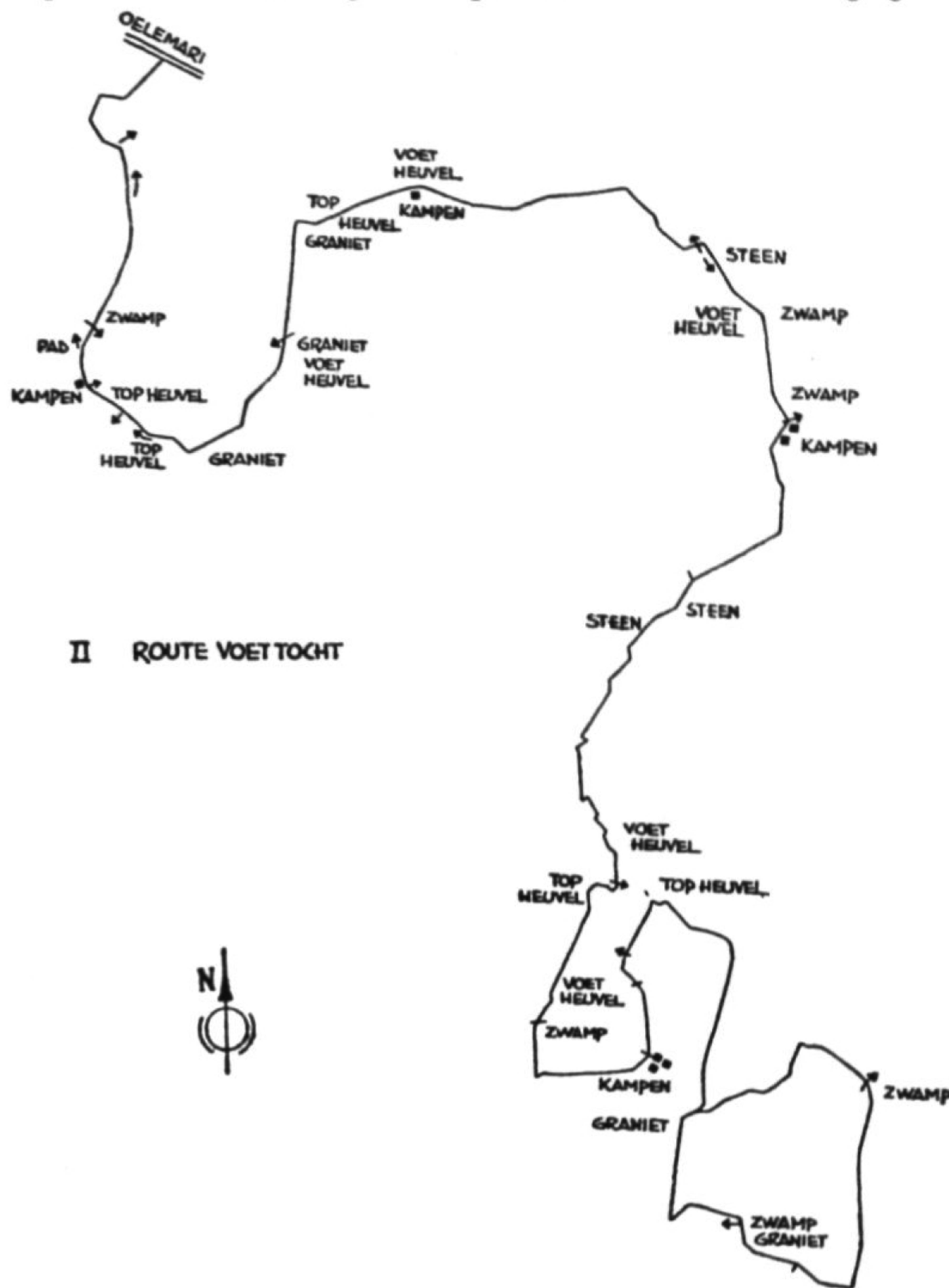
Wat pater AHLBRINCK over de Indiaanse gifpijlen vertelt is o.a. aanleiding geweest voor de Surinaamse gouvernementsbioloog, dr. GEIJSKES, om bij een latere tocht naar dit gebied de voor het vergif gebruikte planten te zoeken[1]). Ook „Baas" LODEWIJK SCHMIDT, die vrijwel alle expedities naar de bovenlandse Indianen sinds ± 1935 heeft vergezeld, maakte zelf na de tocht van pater AHLBRINCK nog een drietal reizen naar de grensstreek, waarvan een verslag is gepubliceerd dat ook in zekere mate aansluit op het onderhavige[2]).

---

1) D. C. GEIJSKES, *Met de Oajana's op stap*. Paramaribo, 1942.

2) LODEWIJK SCHMIDT, *Drie reizen naar de bovenlandse Indianen*. Bewerkt door GEROLD STAHEL, Paramaribo, 1943.

In 1953 ging de toenmalige districtscommissaris van Suriname, J. MICHELS[1]), nogmaals naar de zuidoosthoek in gezelschap van de geologen CHR. BLEYS en dr. V. C. DE MUNCK, het Statenlid FINDLAY en een militaire patrouille onder leiding van Kapitein SLEEBOOM ter beveiliging.

De verkenningen van deze expeditie brachten hen in dezelfde streek waar pater AHLBRINCK was geweest en het is op zijn verzoek, dat de heer MICHELS in aanvulling op het hier besproken reisverslag de volgende gegevens ter beschikking stelde.

---

[1]) Thans hoofd van de afdeling Binnenlands Bestuur van het Departement van Binnenlandse Zaken.

Dr. DE MUNCK is eind 1956 bij een vliegtuigongeluk omgekomen.

,,Kaart I is een ruwe schets van de loop van de bronkreken van de Oelemari, met aanduiding van een voettocht die wij in maart 1953 vanuit de Noorder bronkreek maakten op enkele bospaden van onbekende Indianen, welke AHLBRINCK Wama's noemt, maar die door de ons vergezellende Wajana's Wajarikoele's genoemd werden. Kaart II geeft de bijzonderheden van deze voettocht, met aanduiding van de plaatsen waar wij Wama- of Wajarikoele-kampen aantroffen. De foto geeft een afbeelding van één dezer kampen. Gelopen werd langs en op de sporen (gebroken twijgjes) dezer Indianen. De meeste kampen waren naar schatting gemaakt in de vorige droge tijd, d.w.z. ze waren ongeveer een half jaar oud. De bewoners troffen we niet. Dat ze niet ver waren, zou kunnen worden geconcludeerd uit voetsporen die wij één keer aantroffen in de modder bij een kreekje, welke voetsporen volgens de Wajana-hoofdman JANEMALE één dag oud waren, mede gelet op het feit, dat het in die dagen vrijwel dag en nacht regende.

De kampen waren naar onze schatting geruime tijd niet meer gebruikt. We troffen er barbakot-stellages en stenen voor de vuren bij aan, voorts boegroemakka-pitten en beenderen van wild. Bij de kampen doorgaans aan de voet van een boom de plaats waar vuur werd gemaakt, voorts eens een ruwe houten steel met een gat erin, de plaats waar volgens onze Wajana's de stenen bijlpunt bevestigd wordt en een andere keer een merkwaardig in doosvorm gevouwen palmblad, volgens de Wajana's zo gevouwen om er uit te drinken. Deze Wajana's gaven blijk een en ander te kennen, ook het maken van vuur met wat ik wil noemen een vuurboor.

Onze metgezellen waren overigens in het geheel niet gerust op de afloop van deze tocht; de Djoeka's liepen des nachts zelfs vrijwillig wacht rondom onze bivakken, omdat zij vreesden voor nachtelijke overvallen van de Wama's of Wajarikoele's.

Een verdere verkenning onzerzijds van de Noordelijke bronkreek moest na enige tijd worden opgegeven, omdat de kreek vol met omgevallen bomen bleek te liggen. Tijdens die tocht vonden wij op een plaats een liaan gebonden over de breedte van de kreek. Ook in de benedenloop hebben wij kampen van de onbekende of weinig bekende medeburgers, de Wama's aangetroffen. In en nabij de Zuidelijke bronkreek, waar een deel onzer expeditie, onder leiding van de bekende Baas Schmidt opereerde, werden geen sporen van bewoners aangetroffen". Tot zover de heer MICHELS.

De puzzle van de Wama's en de Wajarikoele's is dus nog niet opgelost. De ervaringen van de heer MICHELS c.s. mogen de lezers een aansporing te meer zijn om aan de hand van pater AHLBRINCK op zoek naar Indianen te gaan.

JOHANNA FELHOEN KRAAL

BESPREKINGEN

Weekend Pelgrimage, roman, door TIP MARUGG. Antilliaanse Cahiers, 1ste jaargang, nummer 4, 2e jaargang, nummer 1 en 2. De Bezige Bij, Amsterdam, febr. 1957, 172 bladz.

TIP MARUGG, die op Curaçao tot nu toe alleen bekendheid genoot als dichter, debuteerde in het thans ter ziele zijnde letterkundig tijdschrift *De Stoep*, terwijl ook in de *Antilliaanse Cahiers* onder de naam ,,Dobbelstenen in Tepalka" een deel van zijn gedichten werd gepubliceerd.

Zijn debuut als romanschrijver is in zekere zin dus een verrassing; het is dit des te meer omdat *Weekend Pilgremage* de toets der critiek met hetgeen in de meeste Westeuropeese landen en in Noord-Amerika b.v. door jongeren wordt gelanceerd, met glans kan doorstaan. Verrassend ook, omdat hier een Curaçaoenaar — en wel met een ,,boek over Curaçao" — als romanschrijver naar voren komt, wanneer wij tenminste een figuur als de op Bonaire geboren COLA DEBROT hier buiten beschouwing laten, die — door allerlei omstandigheden — een plaats kreeg in de rij van *Nederlandse* schrijvers en die trouwens nimmer een dergelijk specifiek Curaçaose roman heeft geschreven, hetgeen *Weekend Pelmigrage* per se is. Wij herinneren aan de ongelukkig uitgevallen poging om datgene, wat typisch de Curaçaose sfeer bepaalt, uit te beelden, van ADRIAAN HULSHOF (onder welk pseudoniem JO VAN AMMERS-KÜLLER schuil ging), *Dorstig Paradijs*, en de beter geslaagde roman *Papieren Huizen* van B. GREVENBROEK, een destijds op Curaçao woonachtig leraar Nederlands.

In *Weekend Pelgrimage* behandelt TIP MARUGG een autobiografisch gegeven; hij beschrijft het leven (zijn leven) van een employé bij de op Curaçao gevestigde olie-industrie (hij is werkzaam bij het personeelstijdschrift *De Passaat*) aan de hand van gedachten, herinneringen en gevoelens die deze man bestormen, als hij — het is Zaterdagavond en hij is alleen — er met zijn auto op uit is, trekkend van bar tot bar en stilstaand op diverse plaatsen van het eiland waaraan voor hem vaak reminiscenties zijn verbonden. Wie de van elke intieme gezelligheid gespeende, harteloos fel verlichte bars van Curaçao kent, begrijpt beter dan wie ook, hoe daar eenzaamheid en onlustgevoelens de bezoeker op het lijf kunnen springen.

Trouwens: het hele boek spreekt meer tot, heeft meer te zeggen tot degeen voor wie het eiland iets anders inhoudt dan b.v. een geografisch begrip. Wie gedurende enkele jaren geconfronteerd werd met de spanningen die er heerssen, de gebeurtenissen die er plaats vinden, met de duizend dingen die eiland en Willemstad bepalen, voelt *Weekend Pelgrimage* niet alleen onmiddellijk aan, maar voelt mèè met de schrijver en datgene wat hem bewogen moet hebben deze kreet neer en uit te schrijven.

Toch is het geen bezwaar het boek aanklevend; ondanks het sterk persoonlijke accent en element, ondanks het feit dat het een ,,ingewijde"

meer zegt, werpt TIP MARUGG op datgene wat besproken en beschreven wordt zulk duidelijk licht, dat ook de niet-ingewijde zich een bepaald beeld van Curaçao en Willemstad kan vormen. Het probleem b.v. van een gebied, dat in vier decennia van de rand van het bestaansminimum, via (wij citeren) „de snelle industrialisatie en al de dingen die deze met zich bracht, waartegen de eilandbewoners niet opgewassen zijn", tot een grote mate van welvaart kwam, is bekend ook buiten de eilandsgrenzen van een Curaçao. Het probleem van „de blanke jongeman die op dit moment, vijf minuten over half twee in de nacht, tussen de cultuur van zijn Europese voorouders en de negercultuur van het eiland waar hij geboren is, drijft . ." is ook voor de niet-ingewijde een voorstelbaar probleem en hij zal merken hoezeer dit probleem het Leitmotiv van *Weekend Pelgrimage* uitmaakt. De problemen die eiland en bevolking beroeren en welke TIP MARUGG zo treffend beschrijft, boeien ook een niet-ingewijde. De beschrijvingen van Willemstad en van de olie-raffinaderij b.v. komen een surrealistische schildering nabij.

De innerlijke spanning en onrust die zich door middel van dit boek een weg naar buiten baanden, zullen door elk goed verstaander begrepen worden.

Enkele Papiamentse woorden c.q. uitdrukkingen als b.v. yerba-stinki kibrahacha, wirimuziek, bruha, tamboerdansen vragen echter wel om vertaling of nadere uitleg.

Rest te zeggen dat, ondanks het prijzenswaardig initiatief van de redactie der *Antilliaanse Cahiers* om drie afleveringen van hun driemaandelijks tijdschrift te bestemmen voor publicatie van deze roman, het jammer is dat door het niet-uitgeven in normale boekvorm minder mensen in de gelegenheid komen met deze Curaçaose roman kennis te maken.

DOROTHEA ENSING

The Negro Family in British Guiana, door RAYMOND T. SMITH. The International Library of Sociology and Social Reconstruction. Routledge & Kegan Paul, London, 1956, 282 bladz., 16 foto's, 5 krt. (28 sh.).

Dr SMITH, Research Fellow aan het University College of the West Indies op Jamaica, publiceert in dit boek de resultaten van zijn onderzoek naar de sociale structuur van de landelijke negerbevolking in Brits Guyana waarvoor hij gedurende een periode van 17 maanden (1952, 1953) in een drietal kustnederzettingen vertoefde.

Aan de hand van overzichtelijk gegroepeerd statistisch materiaal geeft de auteur een analyse van de samenstelling en functie van de 'household group', d.i. de groep verwanten die gezamenlijk een huis bewoont. De grondslag voor een dergelijke groep wordt gelegd door het sociaal gesanctioneerde samenleven van man en vrouw (common law marriage) dan wel door een formeel gelegaliseerd huwelijk van beide partners. In beide gevallen komt het veelvuldig voor dat de vrouw voordat zij met een man een woning betrekt een of meerdere kinderen bezit, die wanneer de vrouw nog bij haar moeder verblijft hun grootmoeder als eigenlijke verzorgster en hun moeder als oudere zuster beschouwen, hetgeen dan tevens tot uitdrukking komt in de verwantschapsterminologie.

Dr SMITH laat zien dat in dit bestel de relatie moeder-dochter-kleinkinderen de stabiele factor vormt en de opvoeding van de kinderen in de eerste plaats een taak van de moeder of grootmoeder is. De functies van de echtgenoot-vader zijn tot het minimum beperkt en bestaan voornamelijk uit het verschaffen van voedsel, kleding en onderdak aan vrouw en kinderen.

Bijzonder instructief is het beeld van de levens-cyclus van een dergelijke 'household group' door de auteur toegelicht aan de hand van een aantal case studies. Een vrouw met haar jonge kinderen blijft in het ouderlijk huis totdat zij een man bereid vindt een apart huis voor haar te bouwen en de zorg voor een gezin op zich te nemen. In deze tijd is zij afhankelijk van haar man. Zijn haar kinderen opgegroeid, dan treedt zij veelal op als hoofd van het gezin en verzorgt de kinderen van haar dochters. In het latere deel van haar leven ontvangt een vrouw in belangrijke mate economische steun van haar zoons.

Om deze structuur te typeren gebruikt SMITH de term 'matrifocal'. Hij neemt hiermee stelling tegen vroegere onderzoekers (o. a. HERSKOVITS) die menen dat de perifere rol van de echtgenoot-vader in de negersamenlevingen van de nieuwe wereld berust op persistentie van matrilineale aspecten van de oorspronkelijke Afrikaanse samenleving waaruit de negers afkomstig zijn. Was dit immers het geval dan mocht men verwachten dat de verhouding moedersbroer-zusterskinderen duidelijker naar voren komt, hetgeen in strijd is met de werkelijkheid. De omstandigheden waaronder de negerslaven in Amerika werden gedwongen te leven waren zodanig dat de eigen sociale structuur totaal vernietigd werd. De band moeder-kind was de enige, die bleef functioneren, en die ook na de emancipatie het zwaartepunt bleef van de sociale structuur.

Dr SMITH geeft deze theorie een wijder perspectief door de sociale structuur van de negersamenleving te plaatsen tegen de achtergrond van de gehele samenleving van Brits Guyana. De sociale stratificatie in deze samenleving is in belangrijke mate gebaseerd op rasverschillen (ascribed status). Aan de top staat de kleine groep blanken, bij wie de leidinggevende functies berusten. Onderaan staat de neger, wiens rol vrijwel beperkt is tot die van ongeschoolde werkkracht. Afgezien van de weinige negers die erin slagen zich te vestigen als arts, advocaat of onderwijzer (achieved status) oefent de neger echtgenoot-vader dus geen invloed uit op de sociale status van het gezin, die immers door het feit te behoren tot de groep negers al is vastgelegd.

Binnen de negerdorpen bestaat deze mogelijkheid evenmin als gevolg van de geringe interne economische differentiatie en het practisch ontbreken van bestuursfunctie in de negerdorpen. De enige bijdrage die de neger echtgenoot-vader aan het gezin levert is zijn loon dat hij meestal ver van de zijnen op plantages of in de bauxietmijnen verdient.

Met deze studie heeft SMITH een belangrijke bijdrage geleverd tot een duidelijker begrip van de structuur en positie van de negerbevolking in het Caribisch gebied. Maar ook uit algemeen ethnologisch oogpunt is zijn onderzoek buitengewoon belangwekkend, door de bijzonder knappe wijze waarop de resultaten van het onderzoek met theoretische beschouwingen vervlochten worden tot een overtuigende en bondige eenheid.

H. C. VAN RENSELAAR.

Witte de With in Brazilië, 1648–1649, door W. J. VAN HOBOKEN. Dissertatie Amsterdam, Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, 1955. Deel XIII der werken van de Commissie voor Zeegeschiedenis van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. xx + 324 blz., ill.

The Dutch in Brazil, 1624–1654, door C. R. BOXER. Clarendon Press: Oxford University Press, 1957, xvi + 327 blz., ill., krt.

Het „Verzuimd Brasil" heeft voor en na talloze pennen in beweging gebracht. Veronachtzaamd in geschrifte is dit stukje vaderlandse geschiedenis zeker niet. Men hoeft slechts de bibliografie van RODRIGUES[1]) na te slaan om te zien hoe tijdgenoot en nazaat zich hebben beziggehouden met de vraag waarom Nederland de kans op een koloniaal rijk in Zuid-Amerika heeft gemist.

De historiografie van deze periode is op zichzelf een merkwaardige geschiedenis. Immers, wanneer men nagaat hoe het mogelijk is dat heden ten dage nog een driehonderd bladzijden tellend proefschrift kan verschijnen over twee jaren Brazilië van een onzer zeehelden en een zeer gecomprimeerde beschrijving van de kwarteeuw Nederlandse gestie in Pernambuco die vele nieuwe gezichtspunten opent, dan moet men wel concluderen dat er in drie eeuwen geschiedschrijving iets was verzuimd[2]).

VAN HOBOKEN[3]) geeft het antwoord expliciet: „Wie .... in het beeld van de machtsontplooiing der Nederlandse Republiek de schaduwzijden even belangwekkend acht als de lichtplekken ...." die zal nog vele vragen stellen *en tot de bronnen willen doordringen. En dat die bronnen niet* alleen de Nederlandse mogen zijn, wil men een enigszins evenwichtig relaas verkrijgen, dat bewijst BOXER[4]) impliciet door zijn gebruik van Portugees, Engels en Frans materiaal daarnaast.

De wisselwerking tussen deze beide schrijvers is al evenzeer tekenend voor de huidige situatie van de geschiedschrijving der Braziliaanse periode en van de moderne geschiedenisbeoefening in het algemeen. Zij erkennen beiden hetgeen de ander heeft bijgedragen aan materiaal en specifieke aanwijzingen, en men ziet hier gedemonstreerd de internationale samenwerking, evenals – bij BOXER vooral – de mogelijkheden, die de tegenwoordige communicatiemiddelen en de subsidie-politiek van stichtingen voor wetenschappelijk onderzoek bieden, om de bronnen ter plaatse te

---

[1]) JOSÉ HONÓRIO RODRIGUES, *Historiografia e Bibliografia do Domínio Holandês no Brasil*. Rio de Janeiro, 1949. Voor een aanvulling hierop zie men de bibliografische notities in appendix IV van BOXER's hier besproken boek.

[2]) Een overzicht van de litteratuur en de lacunes speciaal op het punt van DE WITH vindt men bij VAN HOBOKEN, p. 268 e.v.

[3]) Dr. W. J. VAN HOBOKEN, chartermeester 1e klas bij de Gemeentelijke Archiefdienst, Amsterdam.

[4]) Dr. C. R. BOXER, Camoens professor of Portuguese, University of London, King's College, doctor honoris causa Utrecht.

gaan bestuderen. BOXER reisde naar Brazilië, naar Portugal, naar Angola, en raadpleegde persoonlijk de archieven aldaar.

Deze bewegelijkheid van geest en lichaam beide schijnt wel geëvenaard te zijn geweest in de zeventiende eeuw, zij het met andere oogmerken. De vele tochten over de oceaan hadden ten doel de „vijand" – ook na de officiële vrede tussen de Republiek en Portugal – afbreuk te doen, de „prijzen" en producten thuis te brengen en – wat de enkelingen betreft – mondeling kracht bij te zetten aan de voortdurende stroom van vragen om „secours" en meer secours.

Het is de enorme correspondentie vooral, die het de historici mogelijk maakt tot in details de verhoudingen te reconstrueren.

De basis voor VAN HOBOKEN's boek ligt in een vrijwel compleet „dossier processtukken, nagelaten door het college van gecommitteerde rechters, dat in 1650–'51 DE WITH en zijn kapiteins heeft berecht". Deze waren immers, naar men aannam in strijd met de instructies, in 1649 uit eigen beweging naar het vaderland teruggekeerd toen hun expeditie tot ontzet van het door de Portugezen sinds 1645 ingesloten Recief zonder resultaat was gebleven en de vloot physiek dreigde ten onder te gaan. Het „cohier van de eijsschen, conclusiën, sententiën . . . ." in het archief van de Staten-Generaal bevat ook de overgelegde bewijsstukken, nl. de journalen van DE WITH en van zijn kapiteins, copieën van verzonden brieven, instructies, resoluties, enz.

Aan de hand van deze en andere archiefbronnen en contemporaine publicaties geeft VAN HOBOKEN een overzicht van de Braziliaanse kwestie sinds 1645 en verder de gehele gedetailleerde geschiedenis van het secours van 1647 tot en met de berechting van DE WITH en de zijnen in 1651.

Het portret van WITTE DE WITH zoals dit bekend was b.v. uit DE JONGE (1825), NETSCHER (1853), NABER (1925), en zelfs WARNSINCK (1938), krijgt hierdoor wel de nodige retouches. Wij zien hem nu tegen de uitvoerig getekende achtergrond van de waarlijk wanhopige toestanden in Brazilië, de competentie-kwesties tussen het civiele bestuur in Pernambuco (dat de West Indische Compagnie vertegenwoordigde) en de zeemacht van DE WITH (die onder de Staten-Generaal ressorteerde), de politieke strijd tussen Holland en Zeeland om vrede of oorlog met Portugal, het gebrek aan voorstellingsvermogen en aan inzicht in patria ten opzichte van de werkelijke macht der Portugezen. DE WITH's fouten, zijn opvliegendheid en wantrouwen, worden allerminst verdoezeld, maar hij blijft de persoon van formaat, bekwaam strateeg en met zorg voor het welzijn van zijn manschappen, zeker niet de deserteur die eigenlijk een zwaardere straf had verdiend.

„Vraagt men – zegt VAN HOBOKEN – waardoor Nederlands-Brazilië is geworden tot Verzuimd Braziel, dan zoeke men niet naar schuldigen, maar naar oorzaken".

Dit is ook wat BOXER doet in zijn beschrijving van de Hollandse periode in Brazilië, waarbij hij duidelijk maakt hoeveel keren het een dubbeltje op zijn kant is geweest of de Portugezen dan wel de Nederlanders het eerst de langgerekte krachtmeting zouden moeten opgeven. In de guerilla-oorlog te land waren de Portugezen meestal de baas, verraad aan beide kanten hielp de tegenpartij incidenteel. En de Hollanders hadden in feite in Pernambuco de rol van bezettende macht, tegen wie de gevestigde Portugezen, de planters in het achterland zo goed als de bewoners van

het Recief en Olinda, het binnenlands verzet konden organiseren. Het ging voor de Hollanders om de suiker, de rijke „retouren" en wanneer de Portugezen de tactiek der verschroeide aarde toepasten, was het zaak om de Portugese retourvloten uit de zuidelijker gelegen gebieden, Rio de Janeiro en Allerheiligenbaai, te onderscheppen, waartoe de Nederlandse oppermacht ter zee in de eerste jaren gelegenheid genoeg bood. De Zeeuwse „kaperdirectie" had hierin zelfs een groter aandeel dan de West Indische Compagnie.

De uiterst gecompliceerde verhoudingen binnen de Republiek en binnen het Iberische schiereiland zolang Portugal nog onder Spanje ressorteerde, de telkens verschuivende politieke allianties in Europa – het geharrewar over het twaalfjarig bestand en later rondom de „vredehandel" te Munster – de pogingen van koning JOHAN IV van Portugal de herovering van Noord-Brazilië op de Hollanders slechts passief te steunen teneinde de officiële vrede met de Republiek niet in gevaar te brengen en het uiteindelijk besluit van beide zijden om door een forse expeditie de beslissing in Brazilië te forceren, dit alles vertelt BOXER in een bondig en boeiend verhaal. Vooral de noten bewijzen hoe elke zin, elke visie op de ingewikkelde gebeurtenissen is gebaseerd op een uitvoerige bronnenstudie en hoe de enorme belezenheid en talenkennis van de schrijver het afwegen van de gegevens heeft mogelijk gemaakt.

Wanneer de „Disunited Provinces" de strijd om Brazilië hebben verloren, stelt ook BOXER in conclusie de vraag: waarom? „What, then, prevented de States General from taking drastic action against Portugal at a time when no other Power in Europe could have interfered effectively? Answer: Amsterdam".

Holland was bijna evenzeer afhankelijk van Amsterdam als de andere provincies het van Holland waren. „In the last resort, it was Amsterdam which paid the piper and called the tune". En Amsterdam was meer geïnteresseerd in handel en directe winsten dan in kolonisatie.

Maar dat het verlies van Brazilië geen „foregone conclusion" was, toont BOXER met zijn overzicht van de steeds wisselende kansen duidelijk aan.

Wie zich nogmaals in de geschiedenis van Brazilië wil verdiepen en de boeiende figuren van JOHAN MAURITS[1]) en WITTE DE WITH in een ander licht wil zien, leze deze beide boeken èn BOXER's reeds eerder aangekondigde *Salvador de Sá*[2]) voor de ruimere achtergrond van Portugal's Braziliaanse politiek in de zeventiende eeuw.

J.F.K.

---

1) De hoofdstukken „The conquest of Johan Maurits" en „A humanist prince in the new world". Voor korte biografieën van de belangrijkste Hollandse en Portugese personages op het Braziliaans toneel zie men appendix I: personalia.

2) C. R. BOXER, *Salvador de Sá and the Struggle for Brazil and Angola, 1602–1686*, besproken in *W.I.Gids 34*, 1953, p. 256–258.

Sociological Report on the Christiana Area, door G. J. KRUIJER. Christiana Area Land Authority, Jamaica, 1956, 108 bladz. gestencild, bibliografie en glossarium.

Het gebied van Christiana op Jamaica beslaat een oppervlakte van 24 km² en telt een boerenbevolking van ongeveer 10.000 zielen. De bijna Aziatische bevolkingsdichtheid (415 p. km²) gecombineerd met een catastrofale bodemerosie als gevolg van ontbossing en verkeerde landbouwmethoden maakten dit gebied tot een „problem area". De Christiana Area Land Authority (C.A.L.A.), in 1954 ingesteld naar analogie van de bekende Tennessee Valley Authority (T.V.A.), beoogt bodemherstel en economische sanering van dit landbouwgebied. Deze taak is tweeledig en zal moeten bestaan uit de uitvoering van een aantal cultuurtechnische werken (hoogtelijn-terrassering, waterbeheersing, herbebossing enz.) en de opvoeding van de apathische bewoners tot actief geinteresseerde boeren die bereid zijn nieuwe arbeidsmethoden toe te passen en de cultuurtechnische werken te onderhouden. De hiervoor benodigde gegevens werden voor het eerste punt door middel van hydrografische en bodemkundige kartering, topografische en meteorologische studiën benevens een survey van de agrarische structuur verkregen. De basis voor het tweede punt werd gelegd door het sociologisch onderzoek van Dr. G. J. KRUIJER, die als Unesco research specialist van februari 1956 tot december 1956 in het gebied vertoefde.

Door het bestuderen van de beschikbare literatuur en het interviewen van een representatief aantal inwoners verzamelde Dr. KRUIJER een aantal gegevens die hij verwerkte tot een rapport dat in de eerste plaats is bedoeld als practische leidraad voor diegenen, die tot taak hebben de boeren tot actieve medewerking te bewegen.

In 14 hoofdstukken, soms ingeleid door een theoretische beschouwing, behandelt de schrijver een aantal aspecten van de boerengemeenschap in het Christianagebied en haar contacten met de C.A.L.A. Hierbij gaat hij uit van het materiaal dat hij verzamelde in vraaggesprekken en de ervaringen die in andere landen bij agrarische ontwikkelingsprojecten zijn opgedaan. Telkens wordt een hoofdstuk besloten met suggesties voor de verbetering van bestaande toestanden dan wel voor het scheppen van nieuwe voorzieningen.

Soms ook wordt een probleem opengelaten, zoals de ruilverkaveling waarvan de schrijver wel de wenselijkheid signaleert maar niet aangeeft hoe deze te verwezenlijken zou zijn.

Na de ruime aandacht die Dr. KRUIJER besteedt aan verbeteringen in het landbouwsysteem en alles wat hieraan vast zit op het terrein van onderwijs en voorlichting verbaast men zich wel over de geringe plaats die ingeruimd wordt voor de industrialisatie, temeer daar de schrijver vaststelt dat bij economische sanering van het Christianagebied een groot aantal te kleine boerenbedrijfjes zal moeten verdwijnen. Daar elders op Jamaïca evenmin een overschot aan landbouwgrond is, zal het deel van de bevolking dat hierdoor vrij komt, opgenomen moeten worden in nieuw te creëren industrie.

Een analoog geval doet zich voor op Puerto Rico waar men op de weg naar industrialisatie reeds een eind gevorderd is.

H. C. VAN RENSELAAR

A study on the Historiography of the British West Indies to the end of the nineteenth century, door ELSA V. GOVEIA. Instituto Panamericano de Geografía e Historia, Publicación núm. 186. Comisión de Historia 78. Historiografías II. México, 1956, 183 blz.

In de imposante reeks van over de honderd publicaties sinds 1947 van de afdeling geschiedenis van het Instituto Panamericano de Geografía e Historia in Mexico vormen de historiografieën een aparte serie. De eerste betreft de geschiedschrijving over Haïti[1]), de tweede, over de Britse West-Indiën is van de hand van ELSA GOVEIA, docente aan het University College of the West Indies in Jamaica. In 1956 verschenen nog drie delen, nl. over Ecuador, over Paraguay en over de zestiende eeuwse geschiedschrijving in Brazilië, laatstgenoemde van de hand van de bekende historicus-bibliograaf JOSÉ HONORIO RODRIGUEZ[2]).

Het boek van Miss GOVEIA heet bescheidenlijk 'A Study on the Historiography' en deze titel dekt bedoeling en inhoud. Het is inderdaad een studie over de ontwikkeling van de wijze waarop de tegenwoordige Brits West Indische gebieden in de loop der eeuwen (tot 1900) zijn beschreven in wat zich aandiende als *histories*. ,,Natuurlijke historie" en aardrijkskunde, ontdekkingsreizen en piraten zijn hier evenzeer onder begrepen als economische geschiedenis en discussies over de afschaffing der slavernij.

Als docente in de geschiedenis heeft Miss GOVEIA haar werk kennelijk ook bedoeld als handleiding voor haar studenten, die, reeds gewapend met een zekere hoeveelheid kennis van de Caribische historie en van de Engelse prominenten die deze hielpen maken, hier een gids vinden om aan te wijzen welke van de beschrijvingen belangrijk zijn en waarom.

Zij somt dus op wat er is[3]) – de zeer uitvoerige bibliografische gegevens vindt men in de noten, een chronologische lijst van de belangrijkste werken in een appendix – zij schift op wat historie is in striktere zin – de ,,natuurlijke" valt dan veelal af – en geeft van de meest invloedrijke publicaties een critisch overzicht van de totstandkoming en de inhoud met een evaluatie van de al of niet originaliteit en betrouwbaarheid der auteurs. Van de meesten wordt een summiere levensbeschrijving gegeven onder verwijzing naar de *Dictionary of National Biography*, of naar DAMPIERRE's *Essai sur les sources de l'histoire des Antilles françaises 1492–1664*, naar WILGUS' *Histories and historians of Hispanic America* en, in gevallen van controversiële figuren zoals LAS CASAS of HENRY MORGAN, naar de speciale biografieën.

De schrijvers van de zestiende eeuw, de Spanjaarden, Italianen, en later de Engelsen en Fransen en hun vertalingen, worden in het kort in een inleidend hoofdstuk behandeld; aan de zeventiende, achttiende en

---

[1]) *Historiographie d'Haiti* par CATTS PRESSOIR, ERNEST TROUILLOT et HENOCK TROUILLOT, Mexico 1953.

[2]) Zie ook zijn *Historiografia e Bibliografia do dominio Holandês no Brazil*, Rio de Janeiro, 1949.

[3]) Namelijk, zoals aangegeven in het voorwoord, wat er aanwezig is in de bibliotheek van het University College en het Institute of Jamaica, derhalve bereikbaar voor de studenten – relatief een respectabele hoeveelheid.

negentiende eeuw elk is een hoofdstuk gewijd, waarbij de laatste twee een indeling hebben naar local histories, general histories en special studies en de negentiende bovendien een caesuur bij de emancipatie. In de zeventiende eeuw komen ook Nederlandse werken zoals DE LAET en EXQUEMELIN, Franse als DU TERTRE aan de orde, in de achttiende o.a. RAYNAL, in de negentiende eeuw vrijwel geen niet-Engelse schrijvers.

Voor ons mag dit een ietwat magere oogst zijn, en de schrijfster mag zich, wat de Hollanders betreft, iets te veel hebben laten leiden door de biografen en vertalers, men vergete niet, dat dit boek over de *Britse* West Indiën handelt voor studenten die merendeels Engels-talig en Engels gericht zijn en dat de feitelijke beperktheid van het bibliotheekbezit in Jamaica ook de auteur heeft gehandicapt.

Dat niettemin dit studieboek – hetwelk voor Nederlandse lezers bovendien de drawback kan hebben van hun minder gedetailleerde kennis der Engelse en Caribische historie – hier zo uitvoerig wordt besproken heeft twee redenen. De voornaamste is dat miss GOVEIA een navolgenswaardig voorbeeld geeft van een moderne historiografische aanpak, waarbij zij werkt naar een norm die ze als volgt citeert: „Historiography should be in some sense a phase of intellectual history, that phase of it which records what men have at different times known and believed about the past, the use they have made, in the service of their interests and aspirations, of their knowledge and beliefs, and the underlying presuppositions which have made their knowledge seem to them to be relevant and their beliefs to be true" [1]). De geschiedenis van Suriname en de Nederlandse Antillen is nog nauwelijks langs deze lijnen aangepakt.

De tweede reden voor de aanbeveling ligt in hetgeen de schrijfster laat volgen: „My own underlying presuppositions are, I hope, made sufficiently clear in the course of the study . . .". Want het is voor ons beter begrip van de mentaliteit van West Indiërs – en van hetgeen de jongere generatie van haar eigen docenten leert – van belang om hun evaluatie van de geschiedenis zelf te evalueren. En dan wordt het inderdaad „sufficiently clear" dat de mate van preoccupatie met het instituut der slavernij en met de positie van de slaven bij de in deze historiografie behandelde auteurs, steeds een belangrijk aspect is dat uit de analyse te voorschijn komt en aanleiding geeft tot bijval of, vaker, weerlegging. Wij behoeven ons hier niet over te verwonderen – de geschiedenis van West-Indië is immers tevens die van de slavernij – doch het is goed het zich nogmaals te realiseren: de slavernij heeft nog lang niet uitgewerkt.

Een derde reden om miss GOVEIA's boek onder de aandacht te brengen zou tenslotte kunnen zijn de kennismaking met een auteur van wie wij binnen afzienbare tijd een deel van een algemene geschiedenis van The West Indies mogen tegemoet zien[2]).

J. F. K.

---

[1]) Foreword, p. 10, naar CARL BECKER, „What is Historiography?", *The American Historical Review*, October 1938.

[2]) Miss GOVEIA verrichtte hiervoor onderzoek in de franse en nederlandse archieven. Mede-auteur is professor J. H. PARRY, tot voor kort eveneens docent aan het University College. Men zie ook J. H. PARRY & P. M. SHERLOCK, *A short history of the West Indies*, London 1956.

Suriname: Geboorte van een nieuw volk, door C. F. A. BRUIJNING, fotografie, en LOU LICHTVELD, tekst. Amsterdamsche Boek- en Courant Mij., Amsterdam, 1957, 164 bladz. (Nf 18,50)

British Guiana: The Land of Six Peoples, door MICHAEL SWAN. Her Majesty's Stationary Office, London, 1957, 235 bladz., kaart, illustraties. (25 s.)

In opdracht van het Colonial Office beschreef de in Engeland bekende auteur van travel books, MICHAEL SWAN, voor de Corona Library serie, Brits Guyana als het land met zes bevolkingsgroepen. Het grote verschil met de nieuwe beschrijving van Suriname door LOU LICHTVELD met foto's van dr. BRUIJNING zit hem juist in die opdracht. Want hoe knap MICHAEL SWAN in korte tijd – drie en een halve maand in 1955 – inzicht heeft weten te verkrijgen in de talrijke en veelzijdige problemen van Suriname's buurland, hij blijft de „impartial observer" die voor een Engels publiek de omstandigheden duidelijk moet maken waaronder de constitutionele débâcle van 1953 plaats vond. Terwijl LICHTVELD als insider en eigener beweging zijn (niet-)alledaagse visie geeft op de geboorte van een nieuw volk – dat evenzeer uit ongelijke groepen is samengesteld – geïllustreerd door overeenkomstig gegroepeerd, bijzonder fraai foto-materiaal. Het verschil tussen analyse tout court en analyse die tot synthese leidt.

Toch hebben beide boeken een zelfde doel: de outsiders in te lichten, die tot voor kort nog maar nauwelijks wisten waar de Guyana's op de wereldkaart te zoeken en die nu, door de headlines in de kranten over Statuut en grondwettelijke afbakening van bestuursrechten, over autonomie en al-of-niet-rapportage aan de Verenigde Naties zich afvragen waar dit allemaal eigenlijk om gaat.

De Engelse auteur, kennelijk een geroutineerd reiziger en opmerker, heeft zijn opdracht ruim opgevat; Brits Guyana wordt ten voeten uit getekend en zijn goed gevonden overgangen van het ene onderwerp op het andere maken het boek zeer leesbaar. Ook zijn foto's zijn lang niet slecht – de tekeningen tussen de tekst, van de pen van DENIS WILLIAMS, hadden mijns inziens gevoegelijk achterwege kunnen blijven; de typen zijn dikwijls caricaturaal en soms volkomen a-typisch weergegeven. Kortom een boek met zeer veel wetenswaardigs over Brits Guyana, dat bovendien aan anderen die ook het land bereisden de vreugde van velerlei herkenning geeft.

Maar de belangstelling van binnen uit, die uit LICHTVELD's tekst en BRUIJNING's foto's spreekt, zal de lezer meer vreugde nog verschaffen – al is het onderwerp veel beperkter – om de liefdevolle toewijding die zich hier aan de intelligente behandeling paart. Men hoeft het niet steeds eens te zijn met LICHTVELD's anthropologische visie, zelfs niet met zijn optimisme: dat de historie „deze Surinaamse mensenverzameling" „gelukkig nog gelegenheid [gunt] in eigen tempo te groeien tot een echte maatschappij" (p. 6/7), om dit nieuwe Surinaamse prentenboek te waarderen als een gesprek tussen volwassenen, met humor en critiek, over mensen en wat hun waardevol is.

J.F.K.

Koninklijk bezoek. De Nederlandse Antillen, door WILLEM VAN DE POLL. N.V. Uitgeverij W. van Hoeve, 's-Gravenhage, (1956), 119 blz. plus index, 79 bladzijden foto's. Papiamentse tekst van MAIKY J. BOEKHOUDT: *Bishita real Antillas Neerlandes*; Engelse tekst van DOROTHY DE GRAAF-SHERSTON: *Royal Tour of the Antilles*. (*f* 14.75)

Koninklijk bezoek. Suriname, door WILLEM VAN DE POLL. (1956), 120 blz., 80 bladz. foto's. Engelse tekst van DOROTHY DE GRAAF-SHERSTON: *The Royal Tour of Surinam*.

Er is veel werk gemaakt van ,,Het Koninklijke Bezoek" van 18 oktober tot 6 november 1955. Wel héél veel werk – zullen sommigen die deze gebeurtenis hebben medegemaakt wel eens hebben verzucht. Maar het Bezoek is geslaagd! Volkomen – mogen wij wel zeggen. Niet het minst dank zij Hun, wier optreden ieders bewondering wekte en eerbied afdwong, door de toewijding en de oprechte belangstelling waarmede Zij hun vele plichten met majesteitelijke eenvoud vervulden. Hiermede beloonden Zij de duizenden die zich hadden uitgesloofd voor een grootse hulde aan het Koninklijk Paar, dat een verre reis had ondernomen om de Overzeese Rijksdelen te bezoeken.

Misschien is het wel goed – juist omdat het al zo lang geleden lijkt dat dit bezoek plaatsvond – dat ook hier nog eens de aandacht wordt gevestigd op de beide fotoboeken die door WILLEM VAN DE POLL van deze gebeurtenis zijn vervaardigd. Zij werden op soortgelijke wijze – zelfs nog iets fraaier – uitgegeven als zijn bekende fotoreportages over *Suriname* (1949) en *De Nederlandse Antillen* (1950), waarmede zij thans een ,,van Hoeve-kwartet" vormen, dat een glanspunt is in het boekenbezit van ieder, die in de Overzeese Rijksdelen belangstelt.

H.

Atlas. De Nederlandse Antillen, Suriname, Nederland en de wereld, door A. J. C. KRAFFT. J. B. Wolters, Groningen, 1956, 40 bladz. met 32 gekleurde kaarten, 30 × 25 cm. (*f* 6,50)

Reeds lang werd behoefte gevoeld aan een atlas voor het onderwijs op de Nederlandse Antillen en in Suriname, welke niet in de eerste plaats op Europa is ingesteld, maar die – aangepast aan de regionale sfeer – zich vooral richt op eigen land en het hiervoor belangrijke Amerikaanse gebied.

De atlas welke thans voor ons ligt – een verzameling eenvoudig gehouden, duidelijk uitgevoerde en kleurige kaarten – is bestemd voor de hoogste klassen van de lagere school, voor Mulo en voor de lagere klassen van het Middelbaar Onderwijs.

Eerst worden de Nederlandse Antillen in 12 bladzijden uitvoerig behandeld. In Suriname zal men enige aanvulling op de 2 blz., waarin dit land wordt afgedaan, wel op prijs stellen, vooral als men daar ook nog iets over zijn buurlanden wenst te weten. Met 6 blz. worden Venezuela, Colombia, Centraal Amerika, Mexico en de overige Antillen recht gedaan. De rest van Amerika wordt op een gelukkige manier in 4 blz. samengevat,

de Oude Wereld in 6, en Nederland – dat na Suriname wordt behandeld – in 2. Dit alles voorafgegaan door zwart-wit kaartjes welke op de vier reizen van Columbus betrekking hebben, en gevolgd door vier bladzijden „Statistische gegevens" over de Nederlandse Antillen en Suriname. De samensteller verzekert, dat hiermede met de eisen van het Mulo-onderwijs is rekening gehouden.

Wij kunnen zowel dr Krafft als de Firma Wolters met deze uitgave gelukwensen – ook al zouden er misschien nog een paar herdrukken nodig zijn voordat deze „Westindische atlas" als algemeen erkende en blijvende aanwinst voor het onderwijs wordt aanvaard. Velen zullen thans nog dankbaar zijn voor de onevenwichtigheid in behandeling van de stof, die maakte dat aan enkele belangwekkende onderwerpen bijzondere aandacht kon worden besteed; een aantal onvolkomenheden van meer technische aard zullen stellig gemakkelijk kunnen worden verholpen.

Waardering voor deze uitgave mag echter geen reden zijn voor het achterwege laten van enige critiek op de kaarten welke betrekking hebben op de Nederlandse Antillen, het gebied waarom het in deze atlas duidelijk in hoofdzaak te doen is geweest.

Aangezien de geologie het meest gepopulariseerde deel van de natuurwetenschappen van de Nederlandse Antillen is, zou het een vrij eenvoudige zaak geweest zijn de bekende geologische kaartjes van Westermann, Pijpers en Christman zó om te werken dat deze door de leerlingen van de klassen waarvoor deze atlas bestemd is, ook konden worden begrepen. Mocht dit in de toekomst nog kunnen gebeuren, dan zouden tegelijkertijd enkele raadselen in de legenda kunnen worden weggewerkt, en de verticale arcering van St. Eustatius door een horizontale (en omgekeerd) worden vervangen.

Voor een goed begrip van de ligging had één kaartje van de Benedenwinden met aangrenzende vastelandskust, en één van de Bovenwinden met naburige eilanden niet mogen ontbreken. Op het eerste had dan ook de ligging van Klein Curaçao kunnen worden aangegeven; een eilandje dat men thans tevergeefs zoekt.

Op de overzichtskaarten zouden een aantal namen met voordeel kunnen worden weggelaten of herzien (S. Teintje b.v. staat op een verkeerde plaats en St. Crispijn ligt te ver naar het Oosten).

Het is wel te begrijpen dat de wegen niet steeds naar dezelfde maatstaf van belangrijkheid konden worden aangeduid; op Aruba echter zijn duidelijk te veel wegen uit de bestaande wegenkaart overgenomen, terwijl er op Bonaire wel wat weinig zijn getekend. De belangrijkste weg op St. Eustatius, die van Fort Oranje (dat ook ontbreekt) naar de kust, had niet mogen worden vergeten; en de weg die op de kaart van Hellsgate, via het vroegere Mary's Point, naar The Bottom loopt, zullen weinig Sabanen nog kunnen terugvinden!

Het is jammer dat men er niet in is geslaagd om met de eenvoudige arcering die werd gebruikt, het merkwaardige relief van de Benedenwinden weer te geven, ook al steken de kaarten wat dit betreft niet ongunstig af bij hetgeen grotere atlassen uit de laatste tijd te zien geven. Is dit nu heus zo lastig als men het landschap kent en bovendien de oude, doch nog steeds niet overtroffen kaarten van Lens, Werbata en Jonckheer (1 : 20.000) als voorbeeld kan nemen?

Bovenal is het echter te betreuren dat de samensteller de Oost-passaat op de Benedenwinden uit het Noordoosten laat waaien – en dat, nu deze Atlas zo'n prachtige gelegenheid had kunnen zijn om aan het hardnekkig spreken over een „Noordoost Passaat", op de onjuistheid waarvan al zóvele keren is attent gemaakt, een einde te maken. Hierdoor lijkt het of alle vliegvelden (behalve dat van St. Maarten, dat niet juist is getekend) verkeerd zijn aangelegd.

Dat het rif tussen Spaans Lagoen en Oranjestad geen aaneengesloten geheel vormt, weet men wel op Aruba, en men kan er zich daar ook dagelijks van overtuigen dat de ongeveer honderd meter breed getekende rifwal welke de Paardenbaai van de zee scheidt, in werkelijkheid, bij laag tij, slechts op enkele plaatsen boven water komt.

En tot slot zou in overweging kunnen worden gegeven het inzetkaartje „St. Eustatius van 1830" van een dusdanig onderschrift te voorzien, dat niet de indruk kan worden gewekt dat het eiland nadien zó aanzienlijk van vorm is veranderd.

Tegenover deze zwakke punten staan echter véle sterke, die deze Atlas maken tot een waardevolle bron van inlichtingen waarnaar men graag en dikwijls zal grijpen. Hiertoe mogen wij stellig rekenen de kaarten van de nederzettingen – van de wèrkelijke nederzettingen in de tegenwoordige tijd – ook al is op Bonaire een rode vlek bij Montagne getekend die er niet behoort te zijn.

En nòg meer verheugt ons de fraaie overzichtskaart van Curaçao met alle 96 landhuizen welke dr KRAFFT op dit eiland heeft kunnen vinden.

Velen – ook buiten de schoolmuren – zullen hem dankbaar zijn voor het moeizame werk dat deze atlas tot resultaat heeft gehad: een plaatwerk dat men zou wensen in vele huisgezinnen, in alle instellingen en bedrijven in de West, en op alle kantoren, bibliotheken en bureaux in Nederland, waar mensen werken die iets met de Antillen te maken hebben, zich misschien zelfs geroepen voelen er bij tijd en wijle hun licht over te laten schijnen.

P. W. H.

Shell wegenkaart van Curaçao. N.V. Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij, (1956), 75 × 40 cm. (*f* 1,– A. Crt)

Een mooie en degelijke uitgave welke reeds in een grote behoefte bleek te voorzien.

Een duidelijke overzichtskaart van het eiland (1 : 100.000), handige detailkaarten van Otrabanda en Punda (ca 1 : 8000), Damacor – Marie Pompoen (1 : 20000), Julianadorp (1 : 12500), Negropont, Suffisant Dorp en Rio Canario – Biesheuvel (ca 1 : 7000), en een nuttig kaartje waarop 101 plantages (en andere bekende terreinen) staan aangeduid.

Er wordt geen vervaardiger van deze kaart genoemd, maar in verschillende dingen is de hand te herkennen van de samensteller van de „Westindische atlas" (dr A. J. C. KRAFFT) welke enkele maanden later verscheen.

Deze *Wegenkaart* is voor het eenvoudige doel dat ermede wordt beoogt voldoende nauwkeurig. Het is alleen jammer dat de Seroe Teintje, de S.

di Cueba en Boca Tabla niet geheel op de juiste plaats staan aangegeven en dat het Rifterrein niet wat nauwkeuriger en juister is getekend. Ook de wegen zullen hier en daar nog wel enkele verrassingen opleveren, maar deze te vinden lijkt mij een uitstekende sport voor hen, die de eerste zullen zijn om zich gelukkig te prijzen dat zij thans met deze kaart het eiland kunnen verkennen.

P.W.H

The Royal African Company, door K. G. DAVIES. Longmans, Green and Co., London, 1957, ix + 390 blz., ill.

In het jaar van de De Ruyter-herdenking brengt het Bulletin van het Rijksmuseum een speciaal nummer met een beschrijving en toelichting van de gedenkstukken van Michiel Adriaenszoon in dat museum bewaard[1].

Hieronder bevindt zich de kroon voor de koning van Ardra in 1664 door Jacobus II, toen nog hertog van York en aandeelhouder van de Company of Royal Adventurers, met een gecalligrafeerde brief aan die Westafrikaanse grote toegezonden – doch door De Ruyter buitgemaakt in een Engels schip bij zijn herovering van de forten op de Goudkust. "Before commercial rivalry had merged into open war, as it did in 1665, De Ruyter had swept the Gold Coast clear of English settlements, Cape Coast Castle alone excepted" zegt DAVIES [2]) in zijn inleiding van een zeer volledige analyse van de Royal African Company die in 1672 de – mede door de oorlog van 1665–67 failliete – boedel van de Royal Adventurers overnam. Zo als DE RUYTER hier zonder nadere toelichting wordt genoemd, zo komt ook de Nederlandse West Indische Compagnie in dit boek vanzelfsprekend ettelijke malen voor. De concurrerende monopolistische compagnieën hadden immers dezelfde structuur – joint stock, een charter van de overheid en een drievoudig handelsobject in de geografische driehoek West Europa – West Afrika – West Indië.

DAVIES, die gedurende twee jaar Assistant-Keeper in het Public Record Office te Londen was, heeft de bronnen over de Royal Africa Company, naar het lijkt, tot de bodem onderzocht.

Na de reeds genoemde inleiding, over het karakter van de Afrikaansee handel en de vroegere en contemporaine compagnieën, geeft hij een overzicht van de financiële situatie in den lande, de kapitaalmarkt en de financiële organisatie van de Royal African Company. Een volgend hoofdstuk beschrijft de condities door het charter gesteld, de handhaving van het monopolie met de steun van de koning en de koninklijke familie – de hertog van York was 'Governor' van de compagnie en als Lord High Admiral invloedrijk in het prijzengerecht –, de strijd tegen het monopolie na de revolutie van 1688 en de toelating van andere handelaars die eerst een retributie aan de compagnie hadden te betalen ('the ten per cent men') en ten slotte de overwinning van de vrijhandelstendens in het begin van de achttiende eeuw. De inwendige organisatie van de compagnie met zijn Court of Assistants (Heren XXIV) en na 1700 zijn Committee of Eight,

---

[1]) Dr. R. VAN LUTTERVELT. Herinneringen aan Michiel Adriaenszoon de Ruyter in het Rijksmuseum. *Bulletin van het Rijksmuseum* V, 2 (1957), p. 53.

[2]) p. 42, zie ook p. 12.

zijn subcommissies voor de export van de nijverheidsproducten, voor de verkoop der retouren, voor de uitreding en de huur van schepen, en vervolgens de routes en de scheepstypen, de kosten van het transport en de invloed daarop van de oorlogen die vele der beschikbare zeelieden voor de marine deden reserveren, vormen de inhoud van de volgende chapiters. En dan geeft de auteur een beschrijving van de positie der compagnie in Afrika en van die in West Indië, waarbij in het Afrikaanse deel opnieuw de verhouding met de concurrerende compagnieën aan de orde komt. Merkwaardig is een hierbij in extenso afgedrukte brief uit 1705 van een der Compagniesdienaren, JOHN SNOW, die de teruggang van de handel mede toeschrijft aan de "perpetuall force and constraints put on the blacks" om hen het monopolie te doen respecteren, en aan de "perpetuall difference between the Dutch and us on points that it's impossible to decide on whose side the right belongs since both make settlements by invitation from the natives" [1]). De eeuw der verlichting zette met deze wit-zwarte ratio goed in!

In een andere appendix geeft DAVIES een korte opsomming van de nog bestaande archieven der Royal African Company, die hem tot basis hebben gediend en men kan grote bewondering hebben voor de minutieuze berekeningen en statistieken die hij bij alle onderwerpen heeft opgesteld om de archief-gegevens vergelijkbaar te maken. Voor de jaren 1673 tot 1704 worden de uitgaande ladingen in detail vermeld naar gewicht en waarde (ijzer, koper en andere metalen, laken, Oostindische textiel, wapens en munitie, cowrieschelpen en kralen); de importcijfers van suiker uit de Westindische eilanden Barbados, Jamaica en de Leewards bestrijken de jaren tot 1711, evenals het goud uit West Afrika met de aantallen guineas die de Munt ervan sloeg met de olifant van het Compagnieswapen als beeldenaar. Voorts een beredeneerde berekening van de aantallen getransporteerde slaven in dezelfde periode – over de honderd duizend [2]) – en de prijzen die zij de planters waard waren, op crediet veelal – dit alles vormen de bijlagen. In de tekst vindt men niet alleen de aantallen raads- en commissievergaderingen en de mate van bijwoning daarvan ter demonstratie dat het geen sinecure was om Assistant te zijn, maar evenzeer een poging om aan de hand van de boekhouding tot een evaluatie van winst en verlies te komen – die lang niet altijd met de feitelijke dividenden overeenstemt.

Blijkbaar hebben alle compagnieën voor overzeese handel geleden aan een naar onze begrippen defectueuse bedrijfsvoering. Doch DAVIES heeft er wel al het mogelijke uit weten te distilleren en zo is dit boek geworden tot een benijdenswaardig voorbeeld van een compagnies-geschiedenis gebaseerd op analytische bronnenstudie [3]). Benijdenswaardig niet slechts

---

[1]) p. 367 en 370.

[2]) Over de afkomst van de negerslaven is helaas ook in de archieven van de Royal African Company blijkbaar weinig te vinden; DAVIES heeft deze belangrijke vraag althans niet behandeld.

[3]) Eén bezwaar kan men tegen DAVIES' behandeling aanvoeren: "In dit .... deel .... is de handel zelf het middelpunt, de centrale figuur. Het persoonlijke is weggevallen. Als schimmen bewegen de mensen zich op de achtergrond; ...." Deze karakteristiek van RATELBAND (zie volgende noot) over zijn dagregisters van Elmina is ook enigszins van toepassing op Davies' boek. Doch is dit niet een onvermijdelijke vitium originis bij een

omdat de Royal African Company een relatief korte periode beslaat – de laatste veertig jaar tot 1752 'a record of decay and inactivity' – en dus is te overzien, maar vooral omdat de West Indische Compagniesarchieven zelfs nog niet ten dele een systematische bewerking hebben gevonden.

Waar RATELBAND in zijn voorrede tot het 55e deel der uitgaven van de Linschoten-Vereeniging, vijf dagregisters van Elmina 1645–1647, met trots vermeldt dat dit het vierde deel is met betrekking tot West Afrika [6]) mag men hem ook wel volgen wanneer hij WAETJEN aanhaalt die schreef "dat de geschiedenis van het Nederlandse bewind .... 'eine grosse Lücke' bildet – in de internationale geschiedenis van Afrika's Westkust". Met betrekking tot West Indië geldt, ondanks een aantal andere delen in de Linschoten-serie en enkele incidentele werken, helaas hetzelfde.

Moge dan DAVIES' *Royal African Company* tot navolgenswaardig voorbeeld strekken.

J.F.K.

---

economisch georienteerde archivaris? Een bibliografie van de geciteerde werken zou de waarde van het boek nog hebben vergroot, doch tevens hebben aangetoond dat, behalve enkele sporadische Franse publicaties, slechts Engels of in het Engels vertaald materiaal is gebruikt. De index is ook niet de sterkste zijde van deze studie.

[6]) *Vijf dagregisters van het kasteel Sao Jorge da Mina (Elmina) aan de Goudkust (1645–1647)*, uitgegeven door K. RATELBAND. Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging, LV, 1953, p. XVI.

BIBLIOGRAFIE

SEPARATE PUBLICATIONS

(24)

Continued from *W.I. Gids 37*, 1956, p. 61–68. — Publications not seen by the compiler of this incomplete bibliography are not included.

AHLBRINCK C.s.s.R., W.: *Op zoek naar de Indianen. Verslag van een expeditie naar de zuidgrens van Suriname ter opsporing en bestudering van twee onbekende Indianenstammen: de Wama's en de Wajarikoele's.* Meded. Kon. Inst. v. d. Tropen Amsterdam 118, Afd. Cult. Phys. Anthrop. 52, 184 pp., textfigg., 40 phot. & 2 maps excl.
In search of Amerindians .– Edited by JOHANNA FELHOEN KRAAL.

Algemene voorlichting over de Nederlandse Antillen. Regerings Voorlichtings Dienst der Nederlandse Antillen, Willemstad, 1956, 72 pp. 21 × 17 cm mimeogr.

Antilliaanse Cahiers. 1ste Jaargang, nummer 2, Jan. 1956, 72 pp.
„Deze bloemlezing uit gedichten, verschenen in het tijdschrift "De Stoep" in de jaren 1940 t/m 1952, werd samengesteld door Luc. Tournier. Voor de titels der afdelingen is Cola Debrot verantwoordelijk". — Poetry from *De Stoep* 1940–1952.
Antilliaanse Cahiers 1, nr 3, May 1956, 60 pp.
VAN NULAND: Curaçaose Portretten.
Antilliaanse Cahiers 1, nr 4, and 2, nr 1–2, June 1957, 172 pp. Edited by COLA DEBROT and HENK DENNERT.
MARUGG: Weekend Pelgrimage.
Antilliaanse Cahiers 2, nr 3–4, June 1957, 110 pp.
BEAUJON: Gedichten aan de Baai en elders.

Aruba. Brief bits on one of the blue caribbean's sunshine isles. Prepared by Public Relations Dept. Lago Oil & Transport Co., Ltd., Aruba, March 1957, 16 pp. 18 × 13 cm, 14 phot.

Aruba Nature Studies; see: *The Lago Calendar for 1957.*

Aruba. Netherlands Antilles. (Folder) Aruba Tourist Bureau, Oranjestad — Netherl. W.I. Tourist Bureau, New York, (1956), 8 pp. 23 × × 20 cm, 12 col. phot., 2 maps.

As, J. B. VAN: *L.V.V. in 1956. Overzicht van de verrichtingen van het Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij in 1956.* De Surinaamse Landbouw, 5e jaargang, 2e aflevering, 1957, p. 27–91, figg.

BEAUJON, ALETTE: *Gedichten aan de Baai en elders*. Antilliaanse Cahiers 2e jaargang, nummer 3 en 4; Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam, June 1957, 110 pp.

Poetry, for the greater part inspired by the Bonaire landscape at Slagbaai, including nine poems in the English language and one in Papiamentu.

Begroting voor het Dienstjaar 1957. Eilandgebied Aruba. Bijlage Afkondigingsblad 1956, No. 31, (113) pp. 32 × 25 cm.

BOND, JAMES: *Check-list of Birds of the West Indies*. Fourth Edition. The Academy of Natural Sciences of Philadelphia, 1956, x + 214 pp., map excl. — *First Supplement to the Check-list* ..... (*1956*). Apr. 1956, 8 pp.

Islands of the Leeward Group (Aruba as far as Tobago) excluded.

BOON- VAN DER STARP, see: *Madurodam*.

BOXER, C. R.: *The Dutch in Brazil 1624–1654*. Oxford at the Clarendon Press, Jan. 1957, (xvi) + 327 pp., portrait & 4 maps excl.

Not dealing with the Neth. W. Indies, exc. p. 3, 5 and 108.

BRUIJNING, C. F. A. & LICHTVELD, LOU: *Suriname. Geboorte van een nieuw volk*. N.V. Amsterdamsche Boek- en Courant Mij. Amsterdam, 165 pp. 27 × 21 cm, 120 pp. with phot., col. cover.

Surinam. The birth of a new people. – Picturebook.

Bulletin No. *71*. *Landbouwproefstation in Suriname*, Oct. 1956, (6) pp., 4 figg.

VAN DINTHER, Caterpillars injurious to Brassica ..., from *Ent. Ber. 16*.

Bulletin 72, Jan. 1957, (6) pp., fig.

VAN DINTHER, Scale insects of Citrus ..., from *Ent. Ber. 17*.

Bulletin 73, Nov. 1956, 27 pp., 8 figg., table excl.

DE VOS, *Artificial drying of cocoa*.

BUTTERLIN, JACQUES: *La constitution géologique et la structure des Antilles*. Centre National de la Recherche Scientifique, (Paris), 1956, vi + 453 pp. 28 × 22 cm, 24 maps (one of which coloured), tables excl.

Curaçao, Nederlandse Antillen. Souvenir Kiosk, Madurodam, Scheveningen (1957), 32 pp. 21½ × 9 cm, 8 phot.

Current Caribbean Bibliography 5, 1955. Car. Comm., 1956, viii + 42 pp. offset 28 × 22 cm.

A Bibliography on the Federation of the British West Indies, DAVID K. EASTON, p. 1. Periodicals and Newspapers, p. 15. Government Serials, p. 17. Monographs, p. 19. Publishers' Addresses, p. 36.

Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij Suriname. Jaarverslag over 1954. (Paramaribo), Jan. 1957, 124 pp.

Eilandsverordening districts- en komgrenzen Aruba. Afkondigingsblad Aruba 1957, No. *3*, 9 pp.

EMMANUEL, ISAAC S.: *Precious Stones of the Jews of Curaçao. Curaçaon Jewry 1656–1957.* New York, Bloch Publishing Company, (April) 1957. Printed in the Netherlands (Van Gorcum & Co, Assen), 584 pp., 79 phot. on 51 plates, and 1 small and 3 large coloured maps excl.
Photographs by J. VAN ESSEN.

Eswin Orgaan 28, April 1957, 47 pp. 22 × 15 cm, 10 figg.
Neth. Ant. p. 14–17; Surinam p. 20–43.

EYK, J. J. VAN DER: *Reconnaissance Soil Survey in Northern Surinam.* Thesis, Wageningen 12. III. 1957, 99 pp. 27 × 20 cm, 13 figg., 12 plates & 3 append. excl. among which large coloured map.

FANSHAWE, D. B.: *The Vegetation of British Guiana. A preliminary Review.* Imp. Forest Inst. Oxford, Inst. Paper 29, 1952, 96 pp., 21 figg., 10 of which excl.

GEIJSKES, D. C. & WAGENAAR HUMMELINCK, P. ed., see: *Studies on the Fauna of Suriname and other Guyanas 1.*

Gekroonde Koopvaart. K.N.S.M. 1856–1956; see: KNAP.

GOVEIA, ELSA V.: *A Study on the Historiography of the British West Indies to the end of the nineteenth century.* Publ. Comisión de Historia del Instituto Panamericano de Geografía e Historia 78, Mexico, 1956, 183 pp.

HAIG, JANET: *The Galatheidea (Crustacea Anomura) of the Allan Hancock Atlantic Expedition.* Hancock Atl. Exp. Report 8 Univ. S. Calif. 1956, 44 pp., plate excl.

HASS, HANS: *Tussen Haaien en Koralen.* Met harpoen, speer en camera op de vissenjacht in de Caraibische Zee rond Curaçao en Bonaire. Vertaald door H. C. E. DE WIT–BOONACKER. Hollandia N.V., Baarn, Dec. 1956, 200 pp., 3 maps, 27 phot. on 16 plates excl.
Translation of *Unter Korallen und Haien*, 1941.

HENDRIKS, J. A. H.: *Het Lelydorpplan in Suriname. Inleiding tot het vraagstuk van de landontwikkeling op arme gronden in een tropisch gebied.* Thesis, Wageningen, 20. XII. 1956; Drukkerij Verwey, Wageningen, viii + 120 pp., many figg., map excl.
The Lelydorp project.

In-, uit- en doorvoerstatistiek: Toelichtingen Codelijsten. Dienst Econ. Zaken Welv., Afd. Statistiek, (Curaçao), (1957), (66) pp. 28 × 21 cm mimeogr.

Jaarboek 1955. Geologisch Mijnbouwkundige Dienst Suriname. Dertiende Jaargang, Paramaribo 1957, (iv) + 154 pp., 7 pages with 41 phot. excl., figg., maps excl.
Contributions by D'AUDRETSCH, BLEYS & DOEVE, DOEVE and O'HERNE.

Jaarstatistiek van de in- en uitvoer per goederensoort van de Nederlandse Antillen. Jaargang *1956.* Dienst Econ. Z. Welv., Bureau voor de Statistiek, 1957, (176) pp. 22 × 36 cm mimeogr.

Jaarstatistiek van de in- en uitvoer per land van de Nederlandse Antillen 1956. Dienst E.Z.W., Afd. Stat., 1957, (100) pp.

KERSEN, J. F. VAN: *Bauxite Deposits in Suriname and Demerara (British Guiana)*. Thesis, Leiden 1955. From *Leidse geol. meded. 21*, 1956, p. 247–376, 86 figg.

KNAP, GER. H.: *Gekroonde Koopvaart. Reisresultaat van honderd jaar zeevaart door de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij N.V. 1856–1956*. N.V. Drukkerij en Uitgeverij J. H. de Bussy, Amsterdam, 1956, 143 pp. 27 × 19 cm, with many maps, graphs, and photogr. on p. 63–143, 30 in part coloured plates excl.

KRAMER, KARL ULRICH: *A Revision of the Genus Lindsaea in the New World, with notes on allied genera*. Thesis, Utrecht 23.IX.1957, viii + 97–290 pp., 92 figg. From *Acta bot. neerl. 6*.

Kwartaalstatistiek van de in- en uitvoer per land van Curaçao en Aruba. Dienst E.Z.W., Afd. Stat., (Curaçao), 22 × 36 cm mimeogr.; 1956: *2e* Jrg., 1955, *4*, (70) pp.; *3e* Jrg., 1956, *1*, (70) pp.; *2*, (74) pp; 1957: *3*, (70) pp.; *4*, (70) pp.

LARSEN, HENRY & PELLATON, MAY: *Pirogues sous les Lianes. Expédition Maroni-Oyapoc*. A la Baconnière, Boudry, Neuchâtel, 1956, 213 pp., 62 + 1 page in part coloured phot. excl.

Lexique stratigraphique international. Volume *V*. Amérique-Latine (sous la direction de ROBERT HOFFSTETTER). Fascicule *2 b*. *Antilles* (sauf Cuba et Antilles vénézuéliennes), avec 5 cartes. Congrès geologique international. Commission de stratigraphie. Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1956.

WESTERMANN: Aruba – Curaçao – Bonaire, p. 19–36; St. Eustatius, p. 257–260; Saba, p. 261–263. WESTERMANN & CHRISTMAN & HOFFSTETTER: St. Martin et Tintamarre, p. 275–293.

LICHTVELD: *Suriname*, 1957; see BRUIJNING & LICHTVELD.

Little Bay Hotel. St. Maarten. Netherlands West Indies. Folder, (1956), 5 phot., map.

L.V.V in 1956; see: AS, J. B. VAN.

Maandstatistiek van de in- en uitvoer per goederensoort van Curaçao en Aruba. Dienst Economische Zaken en Welvaartszorg, Afdeling Statistiek, (Curaçao), about 160 pp. each 22 × 36 cm mimeogr. 1956: *2e* Jrg. No. *10*, Oct. 1955 – *3* Jrg. *8*, Aug. 1956; 1957: *3* Jrg. *9*, Sept. 1956–*12*, Dec. 1956.

Madurodam. A collection of photographs with introductory remarks by B. BOON – VAN DER STARP. N.V. Boek- en Kunstdrukkerij v/h Mouton & Co, (1957), 62 pp. 24½ × 17½ cm. – Dutch edition: *Madurodam*. (Souvenir Kiosk, Madurodam, Scheveningen).

Text on p. 7–16, 19–20: The Story of Madurodam. – See also: *De bezienswaardigheden van Madurodam*, 48 pp., and *Madurodam* (map).

MARUGG, TIP: *Weekend Pelgrimage*. Roman. Antilliaanse Cahiers 1ste jaargang, nummer 4, 2de jaargang, nummer 1 en 2; De Bezige Bij, Amsterdam, 1957, 172 pp.

Netherlands Antilles. Bureau voor Sociale- en Economische Zaken, Curaçao, (1956), 7 pp. mimeogr.

Geography, general data, economy, finance, trade, travel.

NULAND, WIM VAN: *Curaçaose Portretten*. Antilliaanse Cahiers 1e jaargang, nummer 3; De Bezige Bij, Amsterdam, May 1956, 60 pp.

Openbare Leeszaal en Bibliotheek van Curaçao. Jaarverslag 1956. Willemstad 1957, 20 pp. mimeogr.

PICHARDO MOYA, FELIPE: *Los aborígenes de las Antillas*. Fondo de Cultura Económica, México 12, D.F., 1956, 141 pp.
Not dealing with Netherl. Antilles especially.

Schakels 1956 NA 19, 27 pp., (10) figg. *Nederlandse Antillen. Economische aspecten*.
Radio speeches by P. C. HENRIQUEZ, J. H. VAN BOVEN, J. B. SCHIJF, G. A. JONKER, H. C. M. HAKKENBERG VAN GAASBEEK.
Schakels 1956. NA 20, 28 pp, 11 figg. *De Nederlandse Antillen*.
Contributions by F. J. TROMP, J. HARTOG, F. STEENMEIJER, M. GORDIJN-MOOYBOER, ELISABETH HARTOG.
Schakels 1957 NA 21, 27 pp., (10) figg. *De Nederlandse Antillen. Mens en samenleving*.
Radio speeches by H. HOETINK, L. E. V. D. JAGT, H. DENNERT, W. VAN ELTEN-MOOIJMAN and G. EIJBERS.
Schakels 1957 NA 22, 24 pp., (7) figg. *De Nederlandse Antillen. Onderwijs en cultuur*.
Radio speeches by P. A. V. D. HOEVEN, A. W. VOGELSANG, M. D. THIJS, H. DENNERT and E. DEBROT-REED.
Schakels 1956 S 25, 28 pp., 9 figg. *Suriname*.
Contributions by H. N. DAHLBERG, J. I. S. ZONNEVELD and J. W. BRINCK.

Standards of processed products including agricultural products in the countries served by the Caribbean Commission. Car. Comm. Trinidad, Sept. 1956, xxx + 103 pp., mimeogr.

Statistiek van de meteorologische waarnemingen in de Nederlandse Antillen 1955. 3e Jrg., 1956, mineogr. 22 × 28 cm.
Stat. meteor. waarn. Ned. Antillen 1956, 4e Jrg., 1957, 29 pp., figg.

Statistische Mededelingen. Dienst Econ. Zaken en Welvaartszorg, Afd. Statistiek, Ned. Antillen, about 26 pp. each 21 × 28 cm mimeogr. 1955: *3*e Jaargang No. *1*, Juli 1955–*4*, Oct.; 1956: *3*e Jrg. *5*, Nov. 1955–*4*e Jrg. *4*, Oct. 1956; 1957: *4*e Jrg. *5*, Nov. 1956–*11*, May 1957, 38 pp.

Statistisch Jaarboek 1956 Nederlandse Antillen. Statistical Yearbook 1956 Netherlands Antilles. Anuario Estadístico 1956 Antillas Holandesas. Depart. Econ. Zaken Welv., Bureau voor de Statistiek, viii + 66 pp. 21 × 15 cm.

Statuutdag 1956. Published by "Oost en West", "Sticusa" and Royal Inst. of the Tropics, Amsterdam, 28 pp., 2 figg., cover.
Contributions by HENK DENNERT, De Antillen in hun autonoom bestaan, and ALBERT HELMAN, Rondom een Westindisch passiespel.

Sticusa. Jaarverslag 1956. Nederlandse stichting voor culturele samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen. Amsterdam, 1957, 40 pp., 8 phot. on 4 plates excl., col. cover.

Studies on the Fauna of Suriname and other Guyanas, Volume I, edited by D. C. Geijskes & P. Wagenaar Hummelinck. Uitgaven Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen, No. 16; Martinus Nijhoff, The Hague, March 1957, 48 pp., map, 10 plates excl.

Contributions by Geijskes (Zoological exploration), Husson (Primates) and Geijskes & Pain (Snails of the genus Pomacea).

Suriname. Geboorte van een nieuw volk; see: Bruijning & Lichtveld, 1957.

Systematische inhoudsopgave van de geldende wetgeving voor de Nederlandse Antillen. Supplement 1950–1956. (Curaçao, 1957), 70 pp. 20 × × 15 cm.

The Caribbean. Special Anniversary Issue. Vol. 10, No. 4, Nov. 1956, p. 73–114, illustr.

Ten years (1946–1956). Agriculture, industry, education, fisheries, forestry, population, tourism, transportation.

The Lago Calendar for 1957. Aruba Nature Studies. Picture captions in Papiamento. Lago Oil & Transport Company, Ltd., Aruba, (1956), 12 col. photogr. 23 × 19 cm.

Trefossa: *Trotji,* met een stilistische studie over het gedicht Kopenhagen, vertalingen en verklarende aantekeningen, door Dr. Jan Voorhoeve. Publ. Bureau for Linguistic Research in Surinam (Univ. of Amsterdam). N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam, 1957, 67 + 1 pp.

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Bonaire van het jaar 1956. (1957), 46 pp. mimeogr. 28 × 22 cm, table excl.

Voorhoeve, Jan: Puëma fu Trefossa *Trotji;* see: Trefossa.

Vos, L. de: *Artificial Drying of Cocoa;* see: *Bull. 73 Landb. Sur.*

Wegenverkeersverordening Aruba. Eilandsverordening van 29 Maart 1957, houdende regelen nopens het verkeer op de openbare wegen. *Afkondigingsblad Aruba 1957* No. *1*, 84 + xvii pp. 21 × 15 cm, large col. plate excl.